CORNELIU COPOSU

Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui

Cartea apărută cu sprijinul
Fundaţiei Corneliu Coposu şi a Fundaţiei Hanns Seidel

Publicaţie finanţată de către
Ministerul Afacerilor Externe al Germaniei
în baza unei decizii emise de către Parlamentul German

CORNELIU COPOSU

Armistițiul din 1944 și implicațiile lui

Contribuţii de
Ivor Porter, Ion Hudiţă, Augustin Vişa, Reuben Markham

Editare, note şi comentarii de
Paul Lăzărescu

FUNDAŢIA ACADEMIA CIVICĂ
2016

Tehnoredactare:
Carmen Arbănaş
Culegere computerizată:
Rodica Voicescu
Liviu Petrescu

Revizie:
Carmen Săndulescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
COPOSU, CORNELIU
Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui / Corneliu Coposu ; ed.: Paul Lăzărescu. - Bucureşti : Editura Fundaţiei Academia Civică, 2016
ISBN 978-973-8214-96-5

I. Lăzărescu, Paul (ed.)

94(498)"1944"

„Nici un sacrificiu nu este prea mare când este vorba să ne apărăm onoarea, demnitatea, neatârnarea şi patrimoniul nostru naţional“.

Iuliu Maniu

Cuvânt înainte

Volumul de faţă reeditează broşura lui Corneliu Coposu, ***Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui,*** apărută pentru prima dată în 1988 la Editura „DREPTATEA“ (P.O.,Box 54-Times Square Stn. Manhattan, New York 10108) din S.U.A. (Statele Unite) cu prefaţa lui Dean Milhovan-Mitu. După revoluţia din decembrie ’89, textul lui Corneliu Coposu a fost tipărit de Editura „Gândirea Românească“ în 1990 în tipografia „Câmpulung Moldovenesc“ într-un tiraj de 10.000 de exemplare, aşa cum reiese din caseta tehnică. În realitate, datorită condiţiilor tulburi din societatea românească a epocii, precum şi a campaniei electorale deosebit de agresive premergătoare alegerilor parlamentare din mai 1990 – când Corneliu Coposu era violent contestat şi demonizat pentru că „nu mâncase salam cu soia“ – autorului broşurii aflate sub tipar i s-au făcut tot felul de dificultăţi în tipărirea şi difuzarea ei. Propaganda neocomunistă, sub emblema F.S.N., obstrucţiona orice iniţiativă a lui Corneliu Coposu. Reprimarea mişcării civice (Piaţa Universităţii), a partidelor istorice din februarie – iunie 1990, precum şi sinistra mineriadă au împiedicat apariţia la timp a cărţii. Ea a apărut abia la sfârşitul lui ianuarie 1991 fără să aibă însă un ecou notabil. În luna septembrie 1991 a fost imprimată într-o succesiune de cinci numere în ziarul „Dreptatea“ între 20-26 septembrie 1991. Acesta ar fi, pe scurt, istoricul textului despre armistiţiul din 1944. Cartea prezenta iniţiativele, demersurile politice ale lui Iuliu Maniu în perioada 1941-1944 în vederea ieşirii României din războiul hitlerist, o carte în care adevărul despre evenimentele de

la 23 August 1944, despre rolul Regelui Mihai în desfăşurarea acţiunilor de doborâre a dictaturii antonesciene, despre revenirea la statul de drept şi integrarea armatei române în rândul Aliaţilor, este expus cu corectitudinea omului care a participat direct la derularea evenimentelor în calitatea sa de secretar politic al lui Iuliu Maniu.

În volumul de faţă, la textul de bază am adăugat alte două fragmente din publicaţiile lui Corneliu Coposu care privesc aceeaşi temă a Armistiţiului (pagini din „*Jurnal*“ şi din „*Confesiuni*“).

În partea a doua am inclus pagini din mărturisirile contemporanilor şi participanţilor la evenimentele din 1944 (Augustin Vişa, Ivor Porter, Ioan Hudiţă, Reuben Markham).

Ideea acestui volum îşi are originile în lectura masivei şi stufoasei lucrări a istoricului Constantin Corneanu, *Sub povara marilor decizii. România şi geopolitica marilor puteri* (1941-1945), Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura „Cetatea de Scaun“, Târgovişte, 2013. Lectura ei m-a şocat prin modul în care evenimentele de la 23 August 1944 sunt interpretate şi conduse spre o concluzie eronată, dacă nu de rea credinţă. Observaţiile pe marginea ei constituie partea a treia a volumului nostru.

Cartea de faţă n-ar fi putut ajunge la capăt fără sprijinul Fundaţiei Academia Civică şi al editorului ei, domnul Romulus Rusan, căruia îi rămân moralmente îndatorat. De-a lungul întregului proces editorial am primit ajutor şi sugestii din partea doamnelor Rodica Voinescu, Carmen Arbănaş şi a domnului Liviu Petrescu, toţi foşti colegi în redacţiile ziarelor „Dreptatea“ şi „Cotidianul“. Le mulţumesc din tot sufletul şi pe această cale.

Paul Lăzărescu

Publicăm, în continuare, „Prefaţa“ lui Dean Milhovan-Mitu la ediţia apărută în Statele Unite.

Prefaţă

Este o cinste să scrii o „Prefaţă“ la o carte a lui Corneliu Coposu. Şi totuşi, cei cărora le-am adresat o asemenea cerere, ne-au refuzat politicos, invocând tot felul de motive. Nu ne putem da seama cât de îndreptăţite au fost scuzele lor, dar un lucru a fost cert: Ei au evitat să-şi asume această răspundere morală, spre a nu se expune criticilor inevitabile sau chiar insultelor unor delatori plătiţi sau inconştienţi pentru a prezenta tendenţios Armistiţiul din 1944.

Într-o atare situaţie, mi-am asumat această răspundere faţă de un vechi şi apropiat prieten, conştient de înalta datorie ce-mi revine. Ţin să mărturtisesc însă că, personal, aş fi preferat ca ea să revină altora. Mai vechi, mai consacraţi şi cu mai multă autoritate decât mine.

Se poate prevedea că lucrarea lui Corneliu Coposu, *„Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui*“ va reprezenta o piatră de hotar în istoriografia poporului român, prin precizările şi datele noi pe care ea le aduce.

Confuziile politice: decadenţa culturală şi ideologică laolaltă cu tragica dezbinare dintre Români, despre care suntem convinşi că este deliberat organizată şi întreţinută de subversiunile unor state interesate, au discreditat şi produs haos în conştiinţa naţională a Românilor. O asemenea situaţie precară reclamă cu disperare o imediată clarificare a evenimentelor noastre naţionale, tocmai pentru a înţelege necesitatea unei „Solidarităţi Naţionale“ a tuturor Românilor, indiferent de crezul sau partidul lor politic.

Mai mult decât oricând, Românii au datoria şi obligaţia naţională să se adune laolaltă şi să lupte împreună pentru înfăptuirea deziderateloractuale ale neamului: eliberarea României de sub controlul şi exploatarea străină şi revenirea la pluralismul democratic.

Criticile sau injuriile pe deplin justificate, chiar dacă ele degenerează câteodată într-o adevărată isterie împotriva regimului dictatorial comunist ce conduce azi ţara, nu pot rezolva problemele României şi nici nu oferă perspective de viitor. Ele nu fac altceva decât să întreţină dezbinarea şi certurile.

Numai cunoaşterea adevărului, astfel ca în baza lui să se poată stabili dezideratele unei acţiuni comune a Românilor de pretutindeni constituie sarcina istorică ce stă în faţa fiecărui român, conştient de răspunderea şi rolul ce-i revine.

Acesta este scopul cărţii de faţă pentru care editura „Dreptatea Publishing Co." îşi reclamă meritul şi onoarea de a o fi publicat.

După cum se poate constata din „Cuvânt înainte", conţinutul şi datele acestei lucrări provin din cea mai competentă sursă, Corneliu Coposu fiind nu numai omul care a participat şi trăit în mijlocul lor, dar el este personalitatea cea mai reprezentativă a „Generaţiei Ardelene de după Unire" – a se vedea cartea „File de Istorie" de N. Carandino, editura Dreptatea, 1987.

Corneliu Coposu constituie o adevărată „Enciclopedie a Diplomaţiei şi Istoriei Contemporane", calitate evidenţiată îndeosebi prin respectul ce-l poartă Adevărului Istoric şi Moralei Publice. Integritatea morală şi vasta sa cultură universală, afirmate cu rafinata modestie a fermităţii nietzcheiene, îl situează pe Coposu a fi un demn şi adevărat urmaş al dascălului său, Iuliu Maniu.

Pentru cei ce l-am cunoscut şi am trăit alături de el, Corneliu Coposu reprezintă treapta înaltă a culturii româneşti contemporane, cultură atât de groaznic asaltată de arivismul şi demogogia patriotardă a unor epigoni incompetenţi ce se vor neapărat şi cu orice preţ „conducători".

Corneliu Coposu trăieşte azi în România şi are motive justificate să nu se angajeze în întreprinderi sau concluzii ce pot depăşi redarea cu exactitate a Adevărului istoric. Considerăm deci oportun să facem precizarea că „Armistiţiul din 1944" nu a fost numai „un act indispensabil, util şi salvator pentru existenţa şi viitorul României".

El a reprezentat şi va rămâne în istorie ca „o genială soluţie diplomatică, de înaltă strategie politică“, la o situaţie ce se dovedea disperată şi pentru care se părea că nu mai exista ieşire.

La 23 August 1944 existau toate premisele ca România să fie ocupată militar de Uniunea Sovietică. Se ştie că începând din iulie 1944, Stalin nu mai dorea în mod sincer încheierea unui armistiţiu cu România. Tratativele continuate de Uniunea Sovietică după această dată aveau drept scop să amăgească pe aliaţii anglo-americani şi să diminueze rezistenţa românilor.

În realitate, Stalin prefera o ocupaţie militară a României care i-ar fi oferit mai multă libertate în dictarea condiţiilor ce voia să le impună nu numai acestei ţări, dar chiar celorlalţi aliaţi.

Astfel, cum am mai susţinut şi în alte părţi, prin includerea Partidului Comunist Român în comisia ce solicita şi urma să discute Armistiţiul cu Uniunea Sovietică, Maniu l-a obligat pe Stalin, în faţa partidelor comuniste din lumea întreagă, să accepte armistiţiul solicitat de comuniştii români. O eventuală respingere a acestei cereri ar fi discreditat Partidul Comunist Rus şi solidaritatea comunistă preconizată de el, în faţa celorlalte partide comuniste.

Se ştie că la sosirea la Moscova a Comisiei Române de Armistiţiu, ideologul P.C. Rus, A. Jdanov l-a admonestat drastic pe Lucreţiu Pătrăşcanu fiindcă a primit să facă parte din această comisie: „De ce nu ai lăsat pe bandiţii de capitalişti români să se târască la picioarele noastre şi să lingă cizmele soldaţilor sovietici?“

Mulţi dintre vechii conducători români ce au cunoscut acest episod ţinut în secret, mi-au destăinuit că soarta lui Pătrăşcanu fusese hotărâtă încă de atunci. Procesul de mai târziu nu a fost decât obişnuitul pretext prin care Stalin îşi lichida victimele.

S-ar mai putea susţine că dată fiind situaţia similară a Poloniei şi Cehoslovaciei, ţări aliate cu Marile Puteri învingătoare, Armistiţiul din 1944 nu a reprezentat practic nici o garanţie a independenţei şi libertăţii României, doar că a deschis mai larg poarta ocupantului rus.

Este foarte adevărat că toate ţările din Estul şi Sud-Estul Europei se găsesc azi înghiţite de neo-colonialismul socialist sovietic, o formulă recentă de dominare şi exploatare a ţărilor mici de către

imperialismul rusesc de totdeauna. Dar această tragică situaţie se datoreşte faptului că Uniunea Sovietică a încălcat toate tratatele şi uzanţele internaţionale, dar mai ales fiindcă celelalte mari puteri aliate au permis Rusiei, cu condamnabilă uşurinţă, să comită aceste abuzuri.

În faţa istoriei şi a justiţiei inevitabile pe care viitorul o va restabili la timpul său, Armistiţiul din 1944 rămâne argumentul şi arma cea mai puternică pentru libertatea şi independenţa României.

Dean Milhovan – Mitu

Weehawken, 8 februarie 1988

Prefaţă

În calitate de secretar politic al lui Iuliu Maniu (1936-1947) am fost martor al desfăşurării evenimentelor preliminare armistiţiului din 1944 şi al pregătirii loviturii de stat de la 23 august 1944.

L-am însoţit pe preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc la întrevederile, întâlnirile şi discuţiile purtate cu Regele Mihai, cu diplomaţi occidentali din Bucureşti, cu conducătorii partidelor politice anti-hitleriste şi anti-dictatoriale, cu generalii români şi fruntaşii civili angajaţi în conspiraţie, cu grupul de diplomaţi români anti-fascişti de la Ministerul de Externe, cu conducătorii misiunilor aliate, paraşutaţi în ţară, cu radiotelegrafiştii britanici.

Am păstrat ascuns aparatul de emisie încredinţat lui Maniu în 1941. Am scris, după dictare, textele memoriilor şi scrisorilor întocmite de Iuliu Maniu. Am cifrat şi descifrat telegramele trimise la şi primite de la Liverpool, Cairo şi Stockholm, prin care s-a negociat ieşirea României din război.

Am fost prezent la întâlnirile lui Iuliu Maniu cu Dinu Brătianu, Titel Petrescu, delegaţii partidului comunist şi fruntaşii politici filo-aliaţi. Am ţinut permanent legătura cu Grigore Niculescu-Buzeşti, care a coordonat întreaga acţiune. Am găzduit întrevederile secrete dintre Iuliu Maniu şi Lucreţiu Pătrăşcanu (1943-1944).

În această calitate mă consider obligat şi îndreptăţit să aduc o modestă contribuţie la elucidarea evenimentului atât de controversat, tocmai datorită faptului că asupra lui se pronunţă foarte mulţi dintre cei care n-au luat cunoştinţă de documente originale privind evenimentul.

Corneliu Coposu

PARTEA I

Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui

1. România în contextul european al primilor ani ai războiului

România a trecut, la sfârşitul deceniului al treilea (1939), prin cea mai nefastă perioadă din istoria sa interbelică. Germania hitleristă, antrenată într-un război total de cuceriri, îşi continua marşul ei triumfal de îngenunchere a Europei. Stalin statornicise cu Hitler un pact senzaţional de neagresiune şi colaborare, precum şi o înţelegere secretă de împărţire a spaţiilor răsăritene (23 august 1939), Cehoslovacia era dezmembrată şi cotropită (15 martie 1939), Polonia era desfiinţată (27 septembrie 1939). Mica înţelegere era destrămată, iar Înţelegerea Balcanică era practic inexistentă. Aliata tradiţională a ţării noastre, Franţa, avea să cunoască o înfrângere umilitoare (17 iunie 1940), iar Marea Britanie nimicitor bombardată se pregătea febril să înfrunte singură cu curajul disperării, ameninţarea debarcării germane.

În urma presiunilor ameninţătoare ale Germaniei, România fusese constrânsă să abandoneze: la Sud Cadrilaterul, în favoarea Bulgariei (7 septembrie 1940), iar la Vest, jumătate din Transilvania românească, în favoarea Ungariei (30 august 1940), după ce în urma unui ultimatum sovietic, cedase fără rezistenţă, puternicei vecine din

Est, străvechile provincii româneşti: Basarabia şi Bucovina de Nord (26 iunie 1940).

Anglia şi Franţa, care garantează (la 13 aprilie 1939) independenţa şi integritatea teritorială a României, notificaseră (la 14 decembrie 1939) că garanţiile contractate ar putea funcţiona numai în condiţiuni care depindeau de atitudinea altor state (neutralitatea Italiei şi intrarea Turciei în război).

Izolată de toate ţările Europei, România de atunci, înconjurată de trei state inamice revendicative şi încăpută sub oprimarea dictaturii regale, nu avea altă cale de urmat decât o subordonare docilă în faţa Germaniei. (Drumul acestei subordonări fusese pregătit de diplomaţia oportunistă a guvernelor anterioare ale fostului rege Carol al II-lea, prezidate de agenţii fideli ai ex-suveranului: Gheorghe Tătărăscu şi Ion Gigurtu.) Guvernul de dictatură, nepopular şi nereprezentativ, al generalului Antonescu, instaurat la cârma ţării cu concurs german, dar împotriva voinţei obşteşti, a promovat înlănţuirea României în orbita de interese ale Germaniei (care voia să-şi asigure, pentru planurile ei de expansiune, cerealele şi petrolul românesc), anihilând facultatea de opţiune liberă a Naţiunii.

Intrarea ţării noastre în războiul anti-sovietic, ca aliată militară a Germaniei (22 iunie 1941), a fost iniţial justificată de obligaţia morală şi patriotică de a recupera provinciile de răsărit ale ţării, ocupate în mod samavolnic cu un an în urmă (provincii care altminteri ar fi fost expuse cruntelor devastări hitleriste). România nu a intrat în război ca un stat agresor. Războiul României până la Nistru a fost un război just, care s-a bucurat de acordul şi aprobarea opiniei publice româneşti. Continuarea ofensivei peste graniţele etnice ale neamului, alături de Wermacht-ul German, s-a făcut, însă, împotriva voinţei naţionale, care şi-a manifestat, prin exponenţii ei reprezentativi, dezacordul şi dezavuarea şi a cerut, prin aceiaşi exponenţi, ca guvernul militar care se instalase la putere, să înceteze imediat ceea ce se numea: „urmărirea inamicului până la distrugerea lui“ şi să retragă armata română din teritoriul străin invadat. (Acest comandament moral era susţinut şi de unele căpetenii ale armatei: generalii Iacobici, Ciupercă, Constantinescu-Klaps etc., care au tras mai târziu consecinţele atitudinii lor.)

În memoriile de protest adresate guvernului dictatorial, Iuliu Maniu şi Constantin Brătianu au cerut insistent ca armata română să fie oprită la Nistru. În acelaşi timp, în solicitări adresate în scris Aliaţilor, prin intermediul guvernului britanic şi al legaţiilor ţărilor neutre, au cerut ca România să fie considerată ţară ocupată de nemţi, iar guvernul ei de dictatură militară să fie socotit nereprezentativ şi să nu se facă confuzie între România şi respectivul guvern. Teza unei Românii aflate sub ocupaţie hitleristă, susţinută de opoziţie, a fost parţial însuşită ca atare, de către unele cancelarii occidentale.

Guvernul Marii Britanii a pus în vedere guvernului român că depăşirea Bugului (de către armata română) va avea drept consecinţă declararea stării de război, avertisment de care generalul Antonescu (care nu se putea desprinde de angrenajul militar german) nu a ţinut seamă.

Continuarea războiului din Est a determinat declaraţia de război a Angliei (6 decembrie 1941) iar mai târziu (6 iunie 1942), la insistenţa guvernului sovietic, Statele Unite (cărora România le declarase război la 12 decembrie 1941) s-au considerat şi ele după 6 luni, în stare de război cu ţara noastră. România şi-a atras, ca urmare, calificarea gravă de „stat satelit al Germaniei“ şi „stat agresor“. Această calificare a adus ţării noastre nenumărate daune la conferinţa de pace. (Dacă România ar fi fost considerată, aşa cum a cerut opoziţia, ţară ocupată de armata germană, desigur că ar fi beneficiat de alt statut şi de alt tratament).

2. Demersurile partidelor istorice în apărarea intereselor naţionale

Începând cu primăvara anului 1941 şi mai apoi pe toată durata războiului (început în vara aceluiaşi an), exponenţii autorizaţi ai opiniei publice româneşti: Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu, în numele partidelor politice pe care le conduceau şi care polarizau majoritatea masivă a adeziunilor româneşti, au depus străduinţele remarcabile şi neostenite, pentru desprinderea României din alianţa politică şi militară încheiată de guvern cu Germania, împotriva adeziunii la pactul tripartit, apoi pentru încetarea campaniei din răsărit şi pentru restaurarea aşezămintelor democratice, înăbuşite violent de restricţiile

practicate de regim. Concomitent cu desfăşurarea unei ample acţiuni propagandistice, pentru alimentarea încrederii româneşti în victoria Aliaţilor, dar şi împotriva fascismului şi a dictaturii, aceşti exponenţi au militat, asumându-şi toate riscurile, pentru consolidarea opoziţiei, pentru pregătirea unui viitor regim democratic, pentru restaurarea alianţelor tradiţionale româneşti şi în final pentru răsturnarea dictaturii interne şi ieşirea ţării din război. Între 6 septembrie 1940 şi 21 martie 1944, Iuliu Maniu a adresat lui Antonescu 14 scrisori de protest, iar Dinu Brătianu 6, împotriva măsurilor administrative şi a celor cu caracter economic, împotriva restricţiilor civile şi politice şi împotriva continuării războiului.

„Opoziţia unită“ din România, constituită iniţial din Partidul Naţional-Ţărănesc şi Partidul Liberal (1941) a fost amplificată la sfârşitul anului 1942 (28 decembrie 1942) prin adeziunea Partidului Socialist, condus de Titel Petrescu. În primăvara anului 1944 s-a realizat şi integrarea Partidului Comunist în organizaţia intitulată: „Blocul Naţional-Democratic“ (20 iunie 1944). Colaborarea secţiei din România a Partidului Comunist, care era tributară „Komintern“-ului, a fost refuzată în mod constant în perioadele premergătoare auto-dizolvării „Komintern“-ului (15 mai 1943), deoarece orientarea respectivei secţii româneşti era întemeiată pe hotărârile Congreselor III, IV şi V ale Partidului Comunist, care cuprindeau postulate absurde şi inacceptabile, ce lezau integritatea teritorială şi suveranitatea României. (Aceste postulate au fost ulterior, în mod explicit, abandonate).

În iarna anului 1942 (la 24 ianuarie 1942), Maniu a început operaţia internă de atragere a Palatului în acţiunea pe care o pregătea. Regele Mihai şi Regina-Mamă Elena, ale căror reticenţe faţă de Antonescu şi guvernarea lui erau cunoscute, s-au integrat cu discreţie dar cu hotărâre în politica anti-hitleristă. Ionel Mocsony-Styrcea (mareşalul de mai târziu al Palatului), adversar hotărât al lui Antonescu, a fost conspiratorul de căpetenie din preajma Regelui, cu merite deosebite în reuşita acţiunii. El s-a asigurat de colaborarea devotată al lui Mircea Ionniţiu, secretarul Regelui, şi de fidelitatea adjutanţilor regali (generalul Lazăr, coloneii Emilian Ionescu şi Gherghel şi maiorul Udrischi, precum şi de concursul dat de Iorgu Ghica, Ionescu-Bălăceanu şi o parte din personalul civil al Palatului.

Între timp s-a întreprins o acţiune insistentă de prelucrare şi de câştigare a ofiţerilor superiori din armată pentru planurile opoziţiei (generalii: Sănătescu, Racoviţă, Potopeanu, Iosif Teodorescu, Gh. Niculescu, I. Boiţeanu, Vasiliu-Răşcanu, V. Dombrowski, I. Creţulescu, I. Şteflea, Amiral Gheorghiu, General Anton, coloneii D. Dămăceanu, Şelescu, Cristea, Niculescu, Mocanu, Anton - aviaţie -, Leonida, Teodorescu, Locusteanu). Din cadrele de rezervă ale armatei se conta pe ofiţerii superiori îndepărtaţi de Antonescu, al căror devotament pentru cauza aliată era verificat (generalii: Aldea, Mihail, Rădescu, Eftimiu, Constantinescu-Klaps, Liteanu, G. Negrei, Gheorghiu-Oituz, Stoica, P. Teodorescu, V. Boeru, H. Cihoski, N. Rujinschi, I. Marcovici, V. Barbu, I. Zorzor, N. Ciupercă, I. Iacobici, T. Ilcuş şi coloneii de rezervă: Stoika, Mihăilescu, Bucur, Şerbănescu etc.).

Pe plan extern, au fost stabilite legături strânse cu foştii diplomaţi români aflaţi peste frontiere, adversari ai regimului şi devotaţi cauzei. În vederea amplificării propagandei întreprinse de opoziţie în Occident s-a asigurat colaborarea cu: Gr. Gafencu (Geneva), Constantin Xeni (Berna), V. Cornea (Londra), C. Davilla (New York), Brutus Coste (Lisabona), I. Dianu şi Al. Ghyka (Paris), Ed. Ciuntu (Tokio), iar mai târziu al lui V.V. Tilea şi I. Raţiu (Londra). Au fost trimişi reprezentanţi peste graniţă să susţină adevăratele interese româneşti (Cornel Bianu, Pavel Pavel şi St. Neniţescu la Londra, George Beza la Istanbul şi Cairo). Acestora li s-au adăugat numeroşi patrioţi români, care au colaborat la acţiunile anti-fasciste şi la promovarea propagandei româneşti în străinătate (Marcu Beza, George Iliescu, Amiral G. Dumitrescu, D. Dimăncescu în Anglia, fraţii Burcă în Franţa, Petre Vulpescu, Mihai Solomon, H. Marcus, Liviu Artemie, George Horia, Otto Schäfler, Alex. Stelescu în Orient).

Un sprijin deosebit de important a fost asigurat de diplomaţii de carieră, în funcţie la Ministerul Afacerilor Externe de la Bucureşti şi la legaţiile României din capitalele europene, care s-au integrat în grupul de conspiraţie organizat de: directorul Cabinetului şi al Cifrului Grigore Niculescu-Buzeşti, Constantin Vişoianu, Alexandru Cretzianu, Victor Rădulescu-Pogoneanu, Camil Demetrescu, E. Oprişan, E. Lăzărescu, Fl. Roiu, Em. Ciurea, Neagu Djuvara, Fiorica Spirescu, Alina Economu şi alţi funcţionari din Centrală, apoi G. Duca, T. Rădulescu-Pogoneanu, N. Ciotori, N. Caranfil, Gh. Caranfil, G. Anastasiu, Paul

Zănescu, N. Hiott, Liviu C. Pop şi alţii, din străinătate. Grigore Niculescu-Buzeşti a fost centru de legătură al conspiraţiei, care asigura contactul cu Palatul şi partidele de opoziţie, precum şi legăturile, prin cifru şi curieri, cu străinătatea.

La 6 octombrie 1940, s-a întemeiat, sub preşedinţia lui Maniu, Asociaţia „Pro-Transilvania“, al cărei scop era „dezrobirea românilor aruncaţi sub stăpânire străină“. La 28 decembrie 1940, Maniu a adresat memorii de protest lui Hitler şi Mussolini, în dezvoltarea energicei telegrame de dezaprobare, trimisă aceloraşi, la 2 septembrie 1940, în urma „arbitrajului“ de la Viena. După scrisoarea de reproş, pentru nerespectarea acordului verbal stabilit la 2 septembrie 1940 cu Antonescu la Ploieşti, trimisă noului şef al guvernului român la 12 septembrie 1940, Iuliu Maniu adresează lui Antonescu (la 23 noiembrie 1940, la 27 februarie 1941, la 6 iulie 1941, la 18 iulie 1941, la 12 august 1942, la 10 iulie 1943, la 10 august 1943, la 22 august 1943, la 21 martie 1944) mesaje de protest împotriva aderării guvernului la pactul tripartit, împotriva plebiscitului, împotriva continuării războiului dincolo de Nistru, pentru retragerea României din război, împotriva măsurilor cu caracter rasial, împotriva violenţei şi abuzurilor comise de regimul de dictatură, împotriva înrobirii economice a ţării la economia de război germană.

La 8 februarie 1941 şi în zilele următoare, prin îndelungi tratative confidenţiale cu miniştrii plenipotenţiari ai Statelor Unite şi Marii Britanii la Bucureşti, Franklin Mott Gunther şi Sir Reginald Hoare, – după consultarea de către aceştia a guvernelor lor, – Maniu a obţinut asigurări formale, din partea respectivelor guverne, că ţările aliate vor respecta integritatea, independenţa şi suveranitatea României, iar în toamna aceluiaşi an, asigurări că aliaţii vor pune în aplicare prevederile Cartei de la Newfoudland (din 11 august 1941) şi că vor infirma dictatul de la Viena (din 30 august 1940). Guvernele anglo-saxone au primit, la rândul lor, din partea opoziţiei României, asigurări solemne în ce priveşte devotamentul neclintit al poporului român pentru cauza aliată şi angajamente ferme pentru respectarea principiilor democratice, continuarea politicii tradiţionale a ţării şi, în acelaşi timp, confirmarea categorică a ostilităţii opiniei publice împotriva fascismului, împotriva regimurilor totalitare şi a dictaturilor. S-a contractat angajamentul de restaurare a orânduirilor

constituţionale şi a instituţiilor democratice. Guvernul Antonescu a fost considerat nereprezentativ, iar activitatea lui necorespunzătoare cu sentimentele şi opţiunile populaţiei. Tratativele îngreunate de maladia ministrului american au fost continuate în vara anului 1941 cu Cloyce Kenneth Houston, consilierul legaţiei. După intrarea României în războiul anti-sovietic, s-a concretizat angajamentul opoziţiei de a scoate ţara din alianţa cu Germania şi de a pune capăt, cât mai curând cu putinţă, războiului din răsărit.

Asigurările aliate, care au stat la baza acţiunilor întreprinse în timpul războiului, au fost confirmate prin schimburi de mesaje verbale confidenţiale între opoziţie şi guvernele aliate şi prin comunicări telegrafice cifrate (decembrie 1941 – iunie 1944).

S-a vehiculat ideea, potrivit căreia, adeziunea opoziţiei din România la acţiunile politice şi militare ale aliaţilor ar fi avut un substrat de ataşament sentimental al fruntaşilor români tradiţionalişti. Nu se poate contesta existenţa acestui ataşament. De asemenea, nu poate fi pusă la îndoială încrederea fermă a lui Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu în victoria aliaţilor şi în înfrângerea categorică a Germaniei hitleriste (manifestată în mod temerar, chiar în momentele în care mersul războiului a avantajat tabăra hitleristă şi a făcut să se clatine multe opinii în privinţa victoriei finale). Dar, în afară de devotamentul pro-aliat şi neclintita credinţă în victorie, conducătorii opoziţiei din România îşi sprijineau poziţia adoptată pe asigurări şi texte concrete şi pe logica strânsă care determina perspectivele aşezămintelor postbelice, rezultate din ideologia şi realizarea intereselor politice ale Statelor Unite şi ale Marii Britanii, în viitor.

Între ţările anglo-saxone şi Uniunea Sovietică stăruiau interese politice divergente şi un antagonism ideologic care au persistat chiar şi după asocierea forţată a statelor care, determinate de agresiunea germană, au constituit (la 12 iulie 1941) coaliţia sovieto-anglo-americană a „Marilor Aliaţi“. Era cunoscut interesul anglo-saxonilor de a împiedica penetraţia sovietică în Europa şi ocuparea Sud-Estului european de către Uniunea Sovietică. În condiţiile orientărilor politice de dinainte de război, era imposibil de prevăzut că Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii se vor alătura atât de intim intereselor sovietice (indiferent de justificarea concretă a respectivei atitudini) şi că pentru menajarea acelor interese vor fi nesocotite cu destulă se-

ninătate drepturile fundamentale ale Poloniei (pentru apărarea cărora a fost declarat al Doilea Război Mondial) şi independenţa şi suveranitatea ţărilor mici din răsărit. Consideraţiunile publicate de premierul Churchill, în cartea sa epocală intitulată: *„Mari contemporani“,* cu referire la politica agresoare a Uniunii Sovietice şi tendinţele expansioniste ale lui Stalin, dar şi opiniile politice ale personalităţilor politice promovate în demnităţi de decizie din Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii, determinau concluzii diametral opuse. În schimb, consideraţiunile obiective ale lui Churchill, proclamate în faimosul său discurs din 5 octombrie 1938 prin care a incriminat politica nocivă a guvernelor occidentale (englez şi francez), faţă de tendinţele lui Hitler, cu consecinţele ei dezastruoase şi inevitabile pentru ţările din Sud-Estul Europei, îndreptăţeau speranţa acelor ţări la înţelegerea (de către Aliaţii victorioşi) a situaţiei fără ieşire, provocată de evoluţia negativă a situaţiei internaţionale.

România îşi întemeia politica ei externă faţă de vecinii săi prin tratatul de la Moscova (februarie 1929), de recunoaştere a „statu-quo“-ului teritorial, prin tratatul de la Londra (iulie 1933) pentru abţinerea de la acte de agresiune, pe pactul Saavedra-Lamas (din 10 noiembrie 1939). Într-adevăr, prin protocolul de la 9 februarie 1929, semnat la Moscova de guvernul român cu guvernul sovietic, s-a convenit ca pactul Kellog-Briand din 27 august 1928 să fie pus în aplicare imediat. La 4 iulie 1933 a fost semnată convenţia de definire a agresiunii care prevedea obligativitatea reglementării diferendelor prin tratative. Aceste tratate internaţionale (care n-au fost niciodată denunţate de către părţi), ar fi trebuit să pună România la adăpost de presiuni militare, ultimatumuri şi „arbitraje“. Tratatul de la Paris (octombrie 1920) a recunoscut alipirea Basarabiei la România. Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920) a recunoscut integrarea Transilvaniei dimpreună cu Banatul, Crişana, Maramureşul şi părţile ungurene locuite de români în România. Aceste tratate nu au constituit decizii postbelice de acordare a unor teritorii străine, ci o confirmare a hotărârilor luate în adunările plebiscitare de autodeterminare ale provinciilor desprinse din trupul ţării noastre în decursul vremii, prin vitregia împrejurărilor. Aliaţii victorioşi din primul război mondial au recunoscut, prin semnarea tratatelor internaţionale, frontierele României întregite.

Primul ministru al Marii Britanii, Winston Churchill, a declarat (la 4 septembrie 1940): „Nu vom recunoaşte nici o schimbare teritorială care s-a produs în timpul războiului". Secretarul de stat american Cordel Hull a declarat (la 15 ianuarie 1941): „Această perioadă a războiului a văzut invadarea şi ocuparea Danemarcei, Norvegiei, Olandei, Belgiei şi Luxemburgului, invadarea şi ocuparea parţială a Franţei, dezmembrarea României şi ocupaţia germană în restul ţării. Aceste ocupaţii au fost duse la îndeplinire prin uzul forţei armate, aplicate din exterior, combinat cu o aproape de necrezut de mare activitate din interior. Fiecare din ţările invadate şi ocupate au fost supuse unui regim de teroare şi despotism".

Guvernul Marii Britanii, prin ministrul respectiv al Afacerilor Externe, a condamnat cu fermitate, aşa-zisul „arbitraj de la Viena", socotindu-l aprioric nul şi neavenit (septembrie 1940).

3. Relaţii, mesaje şi contacte diplomatice ale lui Iuliu Maniu cu marii aliaţi

Încă înainte de iminenta declarare a stării de război dintre România şi aliaţii din Occident au fost luate măsuri eficiente pentru menţinerea legăturilor constante între opoziţia filo-aliată din ţară şi guvernele anglo-americane, prin reprezentanţa britanică de la Liverpool. În acest scop, Maniu a organizat două reţele independente de telecomunicaţii, puse sub conducerea lui Augustin Vişa şi Valeriu (Rică) Georgescu. Reţelele au fost înzestrate cu aparatură tehnică de emisie şi recepţie cu cifru şi cu fonduri, de către Direcţia Operaţiilor Speciale (S.O.E.) a armatei britanice. (Din aceste grupuri de comunicaţii, în afară de dr. A. Vişa şi ing. Georgescu, făceau parte: dr. Corneliu Radocea, Jean Beza, ing. I. Popovici, M. Iaroslavici, ing. I. Bălan, Alex. Klamer, ing. C. Mircea, Ştefan Cosmovici). Prin respectivele reţele au fost transmise prin cod cifrat 101 telegrame şi recepţionate 49 telegrame, până la descoperirea emisiunilor de către „Gestapo", prin radio-goniometrie (30 august 1941).

Au fost organizate două reţele de rezervă (conduse de ing. N. Ciupercescu din Direcţia C.F.R. şi A. Simşa). Totodată, a fost constituit un grup clandestin de propagandă, „Ardealul", care a

răspândit manifeste şi literatură pro-aliată şi anti-fascistă prin revista „Pământul Românesc“, din care făceau parte: Iosif Păsătoiu, comandor Gheorghe Mocanu, Dumitru Drăghicescu, Amedeu Bădescu, Aurelian Rădulescu, Victor Isac, Dan Lăzărescu, Paul Dimitriu, Romulus Anastasescu, Gh. Bumbeşti, Viorica Sclăjan şi scriitorul Ion Vinea. Începând cu vara anului 1943, comunicaţiile telegrafice cu Aliaţii au fost asigurate de membrii “comando-urilor“ britanice, intraţi clandestin în România.

Pentru asigurarea legăturilor cu guvernele anglo-americane, opoziţia din România a beneficiat şi de concursul preţios al miniştrilor plenipotenţiari ai unor ţări neutre, aflaţi la Bucureşti (Réné de Weck – Elveţia, şi Suphi Tanriover – Turcia).

Un rol deosebit de important, în cursul preliminariilor armistiţiului, l-a avut diplomatul român Alexandru Cretzianu, rechemat (din poziţie de demisionar) în Ministerul de Externe şi numit (la insistenţa lui Maniu), ministru plenipotenţiar al României la Ankara, prin intermediul căruia opoziţia a menţinut contactul cu diplomaţii aliaţi şi mai târziu cu reprezentanţa Aliată de la Cairo.

La cererea lui Maniu, guvernul britanic a încuviinţat trimiterea în România, succesiv, la îndemâna opoziţiei, a două comandouri în legătură, înzestrate cu echipament şi utilaj tehnic, pentru asigurarea corespondenţei şi apoi a tratativelor. Prima misiune numită «Reginald», paraşutată în Iugoslavia, în teritoriul controlat de armata generalului Mihailovici (în 31 mai 1943), a fost compusă din maiorul David Russel şi locotenentul radio-telegrafist de origine română Nicolae Anton Vella-Ţurcanu. Maiorul englez a fost prins şi împuşcat de «Gestapo», dar locotenentul Ţurcanu a reuşit, după multe peripeţii, să treacă Dunărea în România şi să se prezinte la Maniu (în 18 august 1943). Instalat în palatul Ştirbey, el a transmis, prin cod cifrat, 110 telegrame şi a recepţionat 55, asigurând legătura dintre Maniu şi emisarii săi de la Cairo, până la arestarea lui de către nemţi (28 iulie 1944). A doua misiune, «Autonomous», care a fost plasată pe teritoriul României (Com. Plosca) din avion, constituită din colonelul Gardyne Alfred de Chastelain, căpitanul Ivor Porter şi căpitanul I. Metzianu a fost capturată de jandarmii români imediat după paraşutare (22 decembrie 1943) şi încarcerată (în condiţiuni bune) la Inspectoratul General al Jandarmeriei. Şeful misiunii (col. de Chastelain) s-a întâlnit

la cererea lui (aprobată de generalul Piky Vasiliu), în două rânduri, cu Iuliu Maniu, în secret, în pădurea «Râioasa», mai întâi la 24 decembrie 1943, sub escorta colonelului Mădârjeac şi apoi la 2 aprilie 1944, în prezenţa generalului Tobescu. Tot în urma consimţământului generalului Tobescu, grupul de legătură («Autonomous») a transmis din închisoare, cu aparatele proprii, mesajele lui Maniu pentru S.O.E. şi comandamentul din Istanbul şi pentru generalul Henry Maitland Wilson, comandantul armatelor britanice din Mediterana (desemnat de guvernul britanic să elaboreze condiţiunile de armistiţiu cu România) şi a recepţionat, de la acesta, mesajele.

În acţiunile de răsturnare a regimului dictatorial din România şi de pregătire şi realizare a armistiţiului, „Opoziţia“ din România a beneficiat de colaborarea şi aportul unor fruntaşi încadraţi în partidele politice „interzise“ care, din „ilegalitate“ au dat concurs acţiunilor organizate de conducerea respectivelor partide. Pentru contribuţia lor importantă se cuvine să fie menţionate următoarele nume: Ion Mihalache, Ghiţă Popp, Ion Hudiţă, Virgil Solomon, Ilie Lazăr, Aurel Leucuţia, Augustin Popa, Vasile Serdici, Mihai Popovici, Nicolae Lupu, Nicolae Penescu, Aurel Dobrescu, Emil Ghilezan, Cezar Simionescu, N. Popescu-Zorica, Gh. Zane, Sever Bocu, Ştefan Mihăescu, Gh. Măcărescu, Dumitru Căpăţâneanu, Ionel Pop, Victor Anca, Romul Pop, Ion Jovin, Constantin Hagea, Nicolae Carandino, Zaharia Boilă, Vasile Lăpădatu, Anton I. Mureşanu, Ella Negruzzi, Liviu Venetu, Ion Livianu, Şerban Ghica (naţional-ţărănişti), Gheorghe I.I.C. Brătianu, Constantin (Bebe) Brătianu, C. Zamfirescu, Dr. Danielopolu, C. Anghelescu, R. Vâlsănescu (liberali), Ştefan Voitec, Iosif Jumanca, Ion Flueraş, Şerban Voinea, Dr. V. Schineanu (socialişti), Lucreţiu Pătrăşcanu, Const. Pârvulescu, I. Gh. Maurer, P. Constantinescu-Iaşi, V. Precup, E. Bodnăraş, H. Zilber, T. Bugnariu, M. Magheru, P. Iordache, C. Agiu, H. Torosian, G. Savian (comunişti). De asemenea, şi-au adus contribuţia lor, de mare însemnătate: Barbu Ştirbey, Sabin Mănuilă (directorul Institutului de Statistică), Veturia Mănuilă, Ion Christu, V. Ionescu (directorul radio-difuziunii), ing. Papadache (de la S.A.R. de Telefoane), Nerva A. Elekeş (directorul fabricii „Standard“), ing. Ştefănescu („Româno-Fir“), Eugen Bălan (Imprimeriile Statului), ing. Feith (de la postul german de emisiune „Ilse Il“). (Lista nu este exhaustivă).

La 2 ianuarie 1943, Maniu a trimis un mesaj prietenului său, fostului preşedinte al Cehoslovaciei, Eduard Beneş, aflat în exil, pe care l-a solicitat să mijlocească, prin conversaţii directe la guvernul sovietic, în interesul României, condiţii acceptabile de armistiţiu şi colaborare. După călătoria făcută la Moscova, Beneş care îşi îndeplinise mandatul dat prin procură, a trimis la 29 ianuarie 1943, un răspuns considerat favorabil, la cererea opoziţiei din România. Urmare convorbirilor avute cu Stalin şi Molotov, Beneş a comunicat acordul sovietic de a trata cu opoziţia română încheierea unui armistiţiu în condiţii mai bune decât cele anunţate de Aliaţi (care pretindeau „capitularea fără condiţii"). Guvernul sovietic a refuzat însă categoric să discute problema frontierei româno-sovietice, stipulând că acceptarea graniţei impusă în 1940 este o condiţie prealabilă oricăror tratative. La 6 februarie Maniu a adresat din nou un mesaj lui Beneş cu solicitarea ameliorării condiţiilor preconizate de Molotov şi cu cererea ca delimitarea frontierei să fie lăsată pe seama conferinţei de pace, mesaj care a rămas fără rezultat. În schimb, s-a obţinut în scris, confirmarea expresă, făcută de guvernul cehoslovac din exil, la cererea lui Maniu, că declaraţia de război adresată României de către guvernul respectiv este îndreptată împotriva guvernului român agresor şi nu împotriva naţiunii române prietene, care este anti-hitleristă şi anti-dictatorială, cu promisiunea pentru publicarea unor asigurări liniştitoare pentru români, din partea guvernului de la Moscova.

La 8 august 1943, Maniu a trimis, în secret, prin consilierul de ambasadă G. Duca, plecat la Legaţia României din Stockholm, două memorii adresate guvernului britanic şi guvernului american, în care a enumerat condiţiile în care opoziţia din România ar putea determina ieşirea ţării din război. Memoriul predat la 15 august 1943 prin diplomaţii respectivelor guverne din capitala Suediei a fost apreciat şi comentat favorabil atât la Foreign-Office, cât şi la Casa Albă.

La 2 noiembrie 1943, Maniu a adresat, prin intermediul comandamentului S.O.E. de la Istanbul, pe filiera legaţiei din Ankara, un memoriu guvernului britanic în care a solicitat agrementul guvernelor britanic, sovietic şi american pentru primirea unui negociator al opoziţiei din România în vederea discutării şi stabilirii unor condiţii concrete pentru ieşirea României din război.

La 9 noiembrie 1943, Maniu a trimis un nou memoriu guvernului britanic prin intermediul ministrului plenipotenţiar René de Weck în care a insistat asupra trimiterii unui negociator al opoziţiei din România, invocând apropierea unui moment favorabil pentru realizarea obiectivului. În urma consultării dintre cele trei guverne aliate şi a acordului dat de către acestea, Maniu a fost înştiinţat, printr-un mesaj secret, trimis prin intermediul lui Alexandru Cretzianu (la data de 24 noiembrie 1943), că guvernele aliate au acceptat primirea negociatorului român. Printr-o comunicare ulterioară, respectivul negociator a fost dirijat către Cairo. La Cairo urma să fie constituită o reprezentanţă plenipotenţiară a celor trei guverne, învestită cu facultatea de a negocia cu opoziţia din România. După ce situaţia României a fost analizată într-o conferinţă aliată, la nivel înalt, s-a decis începerea tratativelor la Cairo. Acordul guvernului sovietic a fost dat la 18 noiembrie 1943. Comandamentul politic aliat de la Cairo s-a constituit la 10 ianuarie 1944, din diplomatul sovietic Nicolai Vasilievski Novikov, reprezentantul Statelor Unite - Lincoln Mac Weagh şi Walter E. Guiness-Lord Moyne, ministru în guvernul britanic. Printr-un mesaj trimis lui Maniu, a fost împărtăşită satisfacţia aliaţilor pentru abordarea realistă, cuprinsă în propunerea opoziţiei din România. Şefii misiunilor de la Cairo erau asistaţi de consilierii D.S. Selod, Cristopher E. Steel şi T. Masterson. Delegatul „Opoziţiei“ noastre a fost Barbu Ştirbey.

Într-o discuţie prealabilă tratativelor care au avut loc la 27 noiembrie 1943, la legaţia Turciei din Bucureşti, Maniu a fost informat de către ministrul plenipotenţiar de la Bucureşti, Suphy Tanriover, că ministrul de externe al Angliei, Anthony Eden, ar fi declarat (în martie 1943) la Moscova, lui Veaceslav Molotov, că Marea Britanie consideră situaţia României ca subordonată intereselor U.R.S.S. Informaţia, considerată alarmantă, fusese transmisă de un diplomat turc de la Moscova. Tot Tanriover a pretins că ştie că, în urma acordului de la Casablanca (24 ianuarie 1943), toţi aliaţii au stabilit că nu vor aborda nici un fel de tratative cu „sateliţii Germaniei“ decât în condiţiile unei capitulări fără condiţii.

4. „Opoziţia unitară“ şi guvernul Antonescu în tratative pentru încheierea armistiţiului: Stockholm, Ankara, Cairo

La 28 noiembrie 1943, Lucreţiu Pătrăşcanu (aflat în domiciliul supravegheat de la Poiana Ţapului) solicită (fără încuviinţarea factorilor de decizie ai secţiei comuniste „interne“), o întrevedere cu Iuliu Maniu (prin „tehnica“ sa, Edith Marcovici). Acceptând propunerea, Maniu se întâlneşte cu Pătrăşcanu, succesiv, în locuinţa lui Corneliu Coposu (str. Dr. Marcovici nr.9, etaj 6) şi în locuinţa lui Emil Ghilezan (str. Ion Ghica nr. 5 etaj 4), de trei ori, în cursul anului 1943 şi de două ori la începutul anului următor şi analizează împreună cu el modalităţile răsturnării situaţiei interne din România şi a încetării războiului din răsărit. Cu acel prilej, Pătrăşcanu îi aduce la cunoştinţă lui Maniu că o parte din comuniştii cu care este în contact au abandonat tezele considerate inacceptabile, ale congreselor III, IV şi V, şi că sunt gata să colaboreze cu opoziţia românească în baza unui program minimal, privind independenţa, suveranitate şi integritatea teritorială a ţării şi restaurarea instituţiilor democratice şi a orânduirii constituţionale, cu regim parlamentar pluralist şi alegeri libere. Se recapitulează convorbirile anterioare care au avut loc în 1942 şi 1943, cu delegaţii comunişti P. Iordache, V. Bâgu, P. Iosif şi M. Magheru, şi perspectivele unei colaborări concrete în cadrul „Opoziţiei Unite“. Pătrăşcanu contractează angajamentul de a antrena grupul comuniştilor patrioţi, emancipaţi de sub directivele Komintern-ului, într-o colaborare efectivă şi eficientă cu marile partide democratice, antifasciste şi aliatofile.

Până la sfârşitul anului 1943, opoziţia din România lega încă speranţe de deschiderea celui de-al doilea front european antihitlerist în Balcani, prin debarcarea anglo-americană în Turcia (care urma să intre în război) şi ofensiva îndreptată prin Marea Neagră, pe cursul Nistrului şi pe linia Curzon. Această iniţiativă strategică (pe care conta Maniu) era susţinută cu multă vigoare de Churchill şi era socotită drept soluţia optimă pentru interesele României. Conferinţa de la Teheran (1 decembrie 1943) a spulberat nu numai planurile britanice, dar în acelaşi timp şi iluziile optimiste româneşti. Preşedintele Roosevelt, solidarizându-se categoric cu teza susţinută de Stalin

(debarcarea în Normandia), a înclinat cumpăna în favoarea planurilor sovietice. România anti-hitleristă a trebuit să renunţe la nădejdea că va avea în preajma frontierelor sale armate anglo-saxone şi să caute cu disperare soluţii care să amortizeze perspectiva îngrijorătoare de a înfrunta singură iminenta ocupaţie sovietică.

La 25 decembrie 1943, corespondentul de presă bulgar (în slujba N.K.V.D.), Goranov, contactează legaţia română din Stockholm, pentru a transmite, ca „sondor" acoperit al guvernului sovietic, condiţii ameliorate în raport cu decizia de la Casablanca. Pe firul tatonărilor întreprinse din iniţiativa sovietică, se orânduiesc succesiv diplomaţii sovietici Spicikin şi V. Semenov şi, în cele din urmă, ambasadoarea Alexandra Kollontay. Ministrul României în Suedia, Fred Nanu, raportează Ministerului de Externe conţinutul întrevederilor prilejuite de oferta sovietică, însă mareşalul Antonescu, socotind condiţiile avansate, inacceptabile, după recomandări de temporizare, la 10 mai 1944, respinge propunerea. Sesizând reticenţa cercurilor oficiale româneşti, ambasadoarea Kollontay, cunoscând legăturile consilierului de legaţie George Duca cu opoziţia din România, transmite, prin respectivul consilier, fără ştirea şefului ierarhic al acestuia, aceeaşi ofertă lui Maniu (la 26 martie 1944). Maniu, angajat în tratative la Cairo, cu reprezentanţa aliaţilor, recomandă consilierului Duca să prelungească discuţiile fără să respingă oferta, în aşteptarea rezultatului de la Cairo, unde se negocia cu toate guvernele aliate (care stabiliseră procedura pe care guvernul sovietic o nesocotea, de a nu se întreprinde tratative unilaterale cu „inamicii"). De altfel, ambasadoarea sovietică a întrerupt contactele pentru o lună de zile, în luna mai 1944 şi pentru aproape două săptămâni în luna august 1944, în aşteptarea instrucţiunilor de la guvernul pe care îl reprezenta.

Ministrul de externe român, Mihai Antonescu, cu prudenţa şi discreţia pe care o impunea situaţia României şi angajamentele ferme ale ţării, contactate de guvernul Antonescu faţă de nemţi, începuse, după Stalingrad, sondaje care urmăreau retragerea ţării din război, prin diplomaţii români de la Madrid, Lisabona, Ankara, Roma şi Cetatea Vaticanului. Toate aceste demersuri au rămas în stadiu de sondaj. Cele mai intense şi mai temeinice tratative au fost purtate la Madrid, cu ambasadorul american Carlton Hayes, care a iniţiat un

demers şi a acceptat să transmită, în cel mai mare secret, guvernului său, poziţia lui Mihai Antonescu, comunicată iniţial prin secretarul de legaţie Scarlat Grigoriu, apoi prin diplomatul de la Bucureşti, Camil Demetrescu, împuternicit să avanseze angajamente ale guvernului român şi, în cele din urmă, prin secretarul lui Antonescu, Gheorghe Barbul (aprilie 1944). Scarlat Grigoriu, chemat la Bucureşti pentru instrucţiuni suplimentare, i-a vizitat pe Maniu şi pe Brătianu (la 8 martie 1944), cărora le-a împărtăşit confidenţial stadiul tratativelor. Diplomaţii români au obţinut, în cursul tratativelor, de la ambasadorul Hayes garanţia Statelor Unite privind independenţa şi suveranitatea României, pentru cazul când s-ar realiza imediat „capitularea faţă condiţii“ (care putea fi ameliorată) şi a dat asigurări că America nu va îngădui stabilirea unor zone de influenţă în Europa. Negocierile de la Madrid au fost ulterior blocate de tratativele de la Cairo.

La 2 martie 1944, emisarul „Opoziţiei Unite“ din România, Barbu Ştirbey, pleacă spre Istanbul însoţit de fiica sa, Eliza B. Boxshall, pentru „soluţionarea unor interese comerciale“. „Gestapoul“, care privea cu suspiciune această deplasare, încearcă să obstaculeze în Bulgaria, arestând pe fiica lui Ştirbey, care avea cetăţenie engleză. Ştirbey însă continuă singur călătoria şi ajunge în Istanbul, unde Alexandru Cretzianu îi pune la dispoziţie documentele de călătorie pentru Cairo şi îi predă mesajul lui Iuliu Maniu şi scrisoarea trimisă din închisoare, către S.O.E., de către colonelul G. de Chastelain, transmise în prealabil în legaţie, prin curier diplomatic. La 13 martie 1944, Ştirbey soseşte la Cairo, unde reprezentanţa plenipotenţiară a celor trei mari aliaţi era constituită. Negocierile încep la 17 martie 1944. Ştirbey prezintă mesajul lui Maniu în numele „Opoziţiei“ din România. În mesajul respectiv se anunţă obiectivul urmărit şi anume: ieşirea României din Axă şi din război, răsturnarea guvernului Antonescu, colaborarea cu aliaţii şi organizarea de măsuri militare şi economice împotriva Germaniei, şi se solicită de la guvernele aliate asigurări pentru respectarea independenţei şi suveranităţii României, a drepturilor sale teritoriale, aplicarea principiilor stabilite prin Charta Atlanticului, anularea „arbitrajului“ fascist de la Viena şi o comprehensiune generoasă pentru situaţia specială a României democratice, anti-hitleriste şi anti-dictatoriale. În acelaşi timp se cere să se acorde României statutul de „cobeligeranţă“, să se asigure de către aliaţi

contracararea eventualelor atacuri care ar putea fi întreprinse de către Bulgaria şi Ungaria împotriva ţării. De asemenea, se cere să fie sprijinită prin măsuri militare, lovitura de stat preconizată, împotriva tendinţelor represive ale armatei germane. Asupra conţinutului respectivului mesaj, Cloyce Kenneth Huston (de la Divizia aliată pentru afaceri europene), raportează (la 21 martie 1944) că propunerile lui Maniu „sunt mult mai încurajatoare decât ne-am fi aşteptat şi nu trebuie să fie minimalizate, ele oferind o posibilă teză de discutat".

La 26 martie 1944, comisarul sovietic pentru externe Molotov comunică miniştrilor de externe aliaţi că Uniunea Sovietică este interesată să angajeze tratative cu opoziţia din România, pentru încetarea războiului din Est. La 2 aprilie 1944, Comisarul Molotov anunţă oficial prin emisiunile postului de radio Moscova că U.R.S.S. „nu urmăreşte dobândirea vreunei părţi a teritoriului românesc sau schimbarea orânduirii de stat existentă în România". O asemenea declaraţie publică, din partea guvernului sovietic, fusese cerută de Maniu, prin mesajul său trimis lui Beneş (la 6 februarie1943), cu scopul de a amortiza panica populaţiei româneşti profund îngrijorate de perspectivele unei ocupaţii sovietice. La 8 aprilie 1944, guvernul sovietic (care dobândise de la ceilalţi aliaţi prioritate în raporturile cu România) stabileşte condiţiile de armistiţiu, care condiţii, după aprobarea lor de către parteneri, sunt comunicate (prin Ştirbey) lui Maniu la 12 aprilie 1944. Concomitent, aceleaşi condiţii sunt comunicate de Alexandra Kollontay, prin Fred Nanu, atât mareşalului Antonescu cât şi, prin G. Duca, opoziţiei din România. Aceste condiţii iniţiale sunt: predarea trupelor române de pe frontul de răsărit, ruperea relaţiilor cu Germania şi întoarcerea armelor împotriva Wehrmachtului, restabilirea frontierei româno-sovietice din 1940, despăgubirea de către România a daunelor cauzate în U.R.S.S., înapoierea prizonierilor, asigurarea libertăţii de mişcare a armatelor sovietice pe teritoriul României şi punerea la dispoziţia comandamentului sovietic a tuturor mijloacelor de comunicaţie române. După acceptarea respectivelor condiţii, guvernul sovietic declară că va accepta emisarii militari şi civili români la comandamentul sovietic, pentru a elabora planul de punere în aplicare a măsurilor preconizate. Guvernul sovietic se declară de acord să considere nul arbitrajul de la

Viena şi să nu se opună la restituirea Transilvaniei „în întregime sau în cea mai mare parte“ României. În punctul 3 alin. 1 al documentului se menţionează că „guvernul sovietic nu pretinde ca teritoriul României să fie ocupat de trupele sovietice“. În conformitate cu nota şefului de stat major al armatei americane, G.C. Marshall, acceptarea condiţiilor respective de către România ar duce la situaţia că România ar primi statutul de cobeligeranţă cu Aliaţii.

5. Lupta dramatică pentru clauze favorabile ţării, susţinute de Iuliu Maniu

Condiţiile de armistiţiu cu România, elaborate de Divizia Externe a Marii Britanii, au rămas fără obiect. Guvernul englez s-a declarat de acord cu teza sovietică. Washingtonul a manifestat iniţial reticenţe în privinţa problemelor teritoriale, pe care diplomaţia americană dorea să le lase în competenţa conferinţei de pace.

Primind respectivele condiţii, mareşalul Antonescu le respinge la 23 aprilie 1944, considerându-le nesatisfăcătoare.

La 5 aprilie 1944, secretarul de stat american Cordell Hull, printr-o telegramă cifrată trimisă ambasadorului său de la Moscova, Harrimann, ţine să precizeze că „viitorul naţiunii române nu este lăsat în mâinile singurei puteri cu care România se află angajată în luptă“ şi că „pătrunderea forţelor sovietice pe teritoriul românesc are un caracter esenţialmente militar“. Opoziţia română ia cunoştinţă de aceste asigurări pe linia legaţiei din Ankara, la 17 aprilie 1944.

La 20 aprilie 1944, Maniu confirmă printr-o lungă telegramă cifrată, transmisă de Ţurcanu la Cairo, recepţionarea propunerii aliate, şi o acceptă ca bază de discuţie, urmând ca prin negocierile angajate să se elaboreze condiţii acceptabile pentru „Opoziţia“ română. În acest scop, anunţă dorinţa de a transmite încă un negociator român, care să-l secondeze pe Ştirbey, în discuţiile cu Reprezentanţa Aliaţilor de la Cairo.

După înregistrarea refuzului lui Antonescu, Reprezentanţa de la Cairo propune formula unui guvern al opoziţiei prezidat de Maniu, care să fie constituit pe teritoriul românesc controlat de armata sovietică. Maniu respinge formula. Guvernul britanic îşi comunică acordul, însă secretarul de stat Cordell Hull se opune, cu motivarea că

Statele Unite nu socotesc definitive măsurile dictate în interesul războiului în problemele teritoriale şi a zonelor de influenţă şi consideră valabile doar hotărârile luate cu acordul deplin a celor trei părţi (29 aprilie 1944).

Reprezentanţa Aliată decide continuarea tratativelor conduse de Maniu şi acceptă să primească un al treilea negociator român, în persoana lui Constantin Vişoianu (18 mai 1944), care soseşte la Cairo la 24 mai 1944 şi participă, începând cu ziua următoare (25 mai 1944), la reuniunile plenare ale delegaţilor. La cea dintâi şedinţă, Vişoianu prezintă Reprezentantului contrapropunerile lui Iuliu Maniu, care prevedeau următoarele deziderate: să se asigure suveranitatea şi independenţa României; să se asigure şi garanteze structura socială existentă a României; să se infirme Dictatul de la Viena şi să se restaureze frontiera româno-maghiară, trasată la Trianon, în conformitate cu hotărârea plebiscitară a poporului român; problema frontierei româno-sovietice să fie lăsată spre soluţionare în grija conferinţei de pace; teritoriile româneşti, eliberate de ocupaţia germano-maghiară, să fie trecute exclusiv sub administraţia românească numită de guvernul român: Capitala României, precum şi zonele care nu intră în operaţiile militare, să fie scutite de ocupaţia armatelor aliate ei; fondurile româneşti confiscate sau controlate de Germania să fie înapoiate României; iar fondurile româneşti sechestrate sau blocate în ţările aliate să fie deblocate şi puse la dispoziţia guvernului român; România să fie despăgubită pentru daunele de război cauzate de Germania şi Ungaria, de către ţările respective; despăgubirile de război pretinse de U.R.S.S. să fie reduse până la limita reală a daunelor cauzate; armata sovietică să părăsească România în 60 de zile de la încheierea războiului; să nu se introducă pe teritoriul României ruble de război, guvernul având grija să pună la dispoziţia trupelor sovietice în trecere monedă românească, cazare, întreţinere şi mijloace de transport; România să fie considerată stat aliat sau cel puţin cobeligerant. Pentru reuşita loviturii de stat, România să fie ajutată de trupe anglo-americane aero-purtate, cu arme şi muniţii; semnalul de declanşare al loviturii de stat să fie dat de Reprezentanţa Aliată de la Cairo, în funcţie de ofensiva sovietică anti-germană din Est, coroborată cu o debarcare maritimă la Constanţa şi

cu paraşutarea de trupe la Bucureşti. (Parte din aceste revendicări au fost acceptate la Cairo, dar refuzate ulterior la Moscova).

La 29 mai 1944 este discutat din nou, în şedinţă plenară, memorandul cu contra-propunerile lui Maniu. În cursul negocierilor, emisarii români au prilejul să sesizeze primatul acordat de reprezentanţii anglo-americani celui sovietic în problemele ridicate de revendicările româneşti.

La 1 iunie 1944, după o nouă rundă de negocieri, emisarii români sunt anunţaţi că „Opoziţia Unită“ trebuie să accepte condiţiile sovietice şi să trimită pe front un ofiţer, care urmează să stabilească, în contact direct cu comandamentul sovietic, detaliile de aplicare ale clauzelor. Generalul Aurel Aldea a fost propus pentru această misiune, rămasă doar proiect.

La 11 iunie 1944, printr-un mesaj cifrat, trimis la Cairo, Iuliu Maniu în numele „Opoziţiei Unite“ comunică Reprezentanţei Aliate că acceptă încheierea armistiţiului în baza condiţiilor formulate de aliaţi şi îşi exprimă speranţa că se vor obţine ameliorările solicitate.

La 22 iunie 1944 este trimisă o telegramă cifrată, expediată prin Direcţia Cabinetului şi a Cifrului din Ministerul de Externe (fără ştirea ministrului), pe linia canalului Ankara, care cuprinde comunicarea „Opoziţiei Unite“ din România, că au fost luate toate măsurile preliminare pentru punerea în aplicare a loviturii de stat şi că se aşteaptă semnalul operaţiunii. Totodată, se cere ca în momentul răsturnării situaţiei din România să fie declanşată o ofensivă puternică anti-germană, care să reţină trupele hitleriste pe front şi să trimită în Capitală 200 de paraşutişti şi armament pentru 3000 de oameni, spre a asigura reuşita loviturii. În subsidiar, se cere ca, în cazul în care răsturnarea din România ar determina atacuri din Ungaria şi Bulgaria, să fie bombardate de către aliaţi punctele de pătrundere ale trupelor invadatoare. (Reprezentanţa Aliată trimite la 27 iunie 1944 copia mesajului guvernului sovietic).

În perioada următoare şi anume de la 18 iulie 1944 şi la 7 august 1944, Maniu repetă, prin telegrame cifrate trimise la Cairo, cererea pentru comunicarea semnalului de declanşare a acţiunii, dar nu primeşte răspuns. În sfârşit, la 20 august 1944, comunică Reprezentanţei Aliate de la Cairo că „Opoziţia Unită din România“ a hotărât să nu se mai aştepte de la Cairo semnalul, conform

stipulaţiunilor anterioare, ci să treacă la acţiune în momentul pe care îl va socoti oportun, fără să mai aştepte vreun alt mesaj.

Cauzele care au determinat tăcerea reprezentanţei aliate de la Cairo între 12 iunie 1944 şi 20 august 1944 sunt: sectorul românesc al frontului anti-hitlerist se afla pe planul al doilea, datorită operaţiunilor de mare amploare din Normandia; aliaţii anglo-americani îşi delimitaseră interesele faţă de statele sud-est europene, lăsând Uniunii Sovietice întreaga latitudine pentru soluţionarea problemei româneşti. La 2 mai 1944, răspunzând unui mesaj al lui Molotov, Churchill precizase: „Vă considerăm liderii noştri în politica faţă de România!“ La 22 mai 1944, Foreign-Office comunicase principalului delegat britanic de la Cairo, Lord Moyne, că „Britanicii încetează de a lua iniţiativa în afacerile româneşti“. La 5 mai 1944, Eden îşi declară acordul faţă de ambasadorul F.T. Gusev, că „U.R.S.S. trebuie să conducă problema României, iar englezii chestiunile greceşti“. Este adevărat că secretarul de stat american Cordell Hull s-a opus categoric „sferelor de influenţă“ şi că (la 11 iunie 1944) Roosevelt (în lipsa lui Hull) a acceptat târgul sovieto-britanic privind priorităţile teritoriale, însă i-a plafonat valabilitatea, justificată de interese de război, doar pentru o perioadă de trei luni. (Acceptul a fost apoi reînnoit la 17 octombrie 1944, dar numai pentru perioada duratei războiului).

U.R.S.S., care iniţial accelerase declanşarea tratativelor şi dovedise un interes deosebit pentru încetarea ostilităţilor cu România, după obţinerea priorităţii faţă de ţara noastră de la aliaţii săi şi mai cu seamă după începutul ofensivei din zona Chişinău-Iaşi de către frontul 2-3 ucrainean, îşi schimbase de manieră nemărturisită atitudinea. La 27 decembrie 1943, (călcând agrementul inter-aliat de a nu întreprinde tratativele unilaterale cu statele beligerante), a iniţiat negocierile de la Stockholm, fără a preveni pe anglo-americani, apoi a manifestat permanent suspiciuni, referitoare la sondajele britanice, şi a protestat împotriva lor. În cele din urmă se pare că a revenit asupra dorinţei exprese de a face armistiţiu cu România. Probabil că – dintr-un ascuns interes de ordin politic şi anume acela de a pătrunde, fiind în stare de război, într-o Românie inamică, lăsată (de către ceilalţi aliaţi) la totala ei discreţie, – a preferat să temporizeze negocierile şi să continue războiului pe teritoriul românesc. Desigur că înaintarea peste Carpaţi şi străpungerea liniei defensive Focşani-Nămoloasa-Galaţi ar

fi însemnat o prelungire a războiului cu 7-8 luni de zile; ar fi însemnat foarte mari sacrificii de oameni şi materiale pentru armata aflată în ofensivă. În schimb, acceptând cu bună ştiinţă aceste riscuri inevitabile, guvernul sovietic şi-ar fi putut asigura realizarea unor proiecte expansioniste pe plan teritorial sau numai ideologic şi, în cel mai dezavantajos caz, dictarea, de pe poziţia unei victorii militare incontestabile, a unor schimbări structurale ale regimului social-politic din România care la ora respectivă nu puteau fi prevăzute în condiţii normale. Încheierea armistiţiului ar fi stânjenit, cel puţin în prima fază, asemenea proiecte. De altfel, la 9 septembrie 1944, exponenţii politici sovietici i-au reproşat lui Lucreţiu Pătrăşcanu prezenţa comuniştilor alături de „burghezie“ la tratativele de armistiţiu.

În sfârşit, tot printre cauzele care ar putea explica temporizarea, în ultima lor fază, a negocierilor de la Cairo, se poate identifica o acţiune întreprinsă de Gheorghe Tătărescu. Fostul prim-ministru al lui Carol al II-lea, părtaş principal la dezastrul ţării, cu vinovăţia certă în tragedia de dezmembrare a României, în ultima fază a războiului din răsărit, a început să se agite în vederea retuşării blazonului său compromis. În preajma ocupării României, a iniţiat încheierea unei alianţe interne anti-hitleriste, apoi prin intermediul amicului său Franasovici, a căutat să se infiltreze pe firul tratativelor româneşti şi a reuşit să transmită, prin Eduard Beneş, oficialităţilor sovietice, o ofertă de colaborare care preconiza organizarea de măsuri neîntârziate pentru încetarea războiului şi obţinerea de orice negocieri a condiţiilor sovietice. Este cert că, la 12 august 1944, ambasadoarea sovietică Kollontay de la Stockholm, răspunzând la mesajul „Opoziţiei Unite“ din 27 iunie 1944, prin care i se cerea să mijlocească acceptarea generalului Aurel Aldea care urma să fie trimis pe front pentru a lua contact cu comandantul militar sovietic, a răspuns (la 12 august 1944), că înainte de a-şi da acordul, guvernul sovietic dorea să cunoască concret poziţia şi posibilităţile de acţiune ale grupării Tătărăscu!...

Acestea par a fi cauzele pentru care demersurile „Opoziţiei Unite“, făcute între 12 iunie şi 20 august 1944, nu au fost urmate de răspuns şi pentru care semnalul de declanşare a acţiunii preconizate, care intra în atribuţiile Reprezentanţei Aliate de la Cairo a întârziat.

6. Pregătirea şi efectuarea loviturii de stat de la 23 august 1944

S-au întreprins pregătiri secrete, pentru organizarea loviturii de stat, cunoscute de un număr infim de conspiratori. S-a stabilit ziua de 26 august 1944 pentru declanşarea acţiunii, perfectându-se toate măsurile organizatorice pe care le îngăduia situaţia, fără însă să se renunţe la ultimele tratative şi presiuni, exercitând asupra mareşalului Antonescu, pentru a-l determina să-şi asume neîntârziat el însuşi răspunderea armistiţiului.

Devansarea datei cu trei zile a fost determinată de două motive importante: planul mareşalului Antonescu de a pleca (în 24 august 1944) pe frontul Moldovei şi intenţia lui de a intra în legătură cu autorităţile germane spre a obţine dezlegarea lui Hitler pentru ieşirea României din război. Amândouă perspectivele ar fi determinat eşuarea tentativei. Era cunoscută intervenţia brutală a Germaniei (de la 19 martie 1944, din Ungaria, declanşată de momentul când s-a sesizat o vagă intenţie de schimbare de front la conducătorii unguri. Exista certitudinea că încercarea lui Antonescu de a face apel la cavalerismul „aliaţilor“ germani pentru a permite retragerea ţării noastre din război ar fi provocat ocuparea militară imediată a ţării. Pe de altă parte, consiliile date lui Antonescu de a renunţa la planul lui de a obţine acordul german pentru respectivul obiectiv, s-au dovedit infructuoase, ca şi insistenţa ce s-a depus pe lângă el, până în ultima zi, pentru a-l convinge să încheie armistiţiul imediat. În consecinţă, singura cale de urmat, cu oarecare şansă de reuşită, era arestarea lui Antonescu şi realizarea răsturnării, înainte ca nemţii să poată lua măsuri pentru anihilarea ei.

Măsura a fost hotărâtă chiar în cursul dimineţii de 23 august 1944, cu multă temeritate, prin consensul factorilor decisivi. Riscurile asumate au fost deosebit de mari, deoarece pregătirea operaţiunii era incompletă şi probabilităţile de reuşită destul de limitate.

Elementul surpriză a jucat un rol hotărâtor, iar fidelitatea şi eroismul trupelor române (puţine şi slab înzestrate) a suplinit lacunele de pregătire.

Mareşalul Antonescu era interlocutorul preferat al guvernelor sovietic şi, în parte, şi al guvernelor de la Londra şi Washington, care

aveau scopul (cu justă apreciere), de a realiza lovitura de stat preconizată (împotriva lui Antonescu şi împotriva nemţilor), fără concurs din afară, odată fiind prezenţa masivă de trupe germane în România. (Guvernele aliate nu au făcut un secret de stat din această opţiune). Mareşalul Antonescu exercita autoritatea în stat şi controlul asupra administraţiei. El era şeful necontestat al unui guvern obedient, al armatei române (a cărei loialitate faţă de Suveran şi aversiune faţă de fascism nu erau pe deplin cunoscute de către exponenţii guvernelor aliate). El cunoştea la perfecţie forţele Wehrmacht-ului din ţară şi de pe front. El beneficia de toate şansele de a putea realiza schimbarea pe front, cu cele mai puţine riscuri de eşec. În schimb, pentru „Opoziţie“, realizarea obiectivului urmărit avea un învederat caracter de aventură. Tocmai de aceea, atât regele cât şi opoziţia întreagă (fără nici o excepţie), erau iniţial de acord să ofere întregul lor concurs mareşalului Antonescu în cazul în care acesta ar fi fost convins, în timp util, să procedeze neîntârziat la încheierea armistiţiului. Toate pregătirile pentru lovitura de stat erau însă făcute şi pentru varianta (care se preconiza), că Antonescu va refuza să se desprindă de alianţa Germaniei sau va încerca să negocieze cu Hitler îngăduinţa ca România să iasă din război. În acest caz, fiecare ceas de întârziere ar fi putut compromite definitiv şi iremediabil reuşita şi ar fi condus, indiscutabil, la ocuparea ţării de către nemţi.

La 23 august 1944, ora 16, la Palatul Regal, mareşalul Antonescu, care a respins categoric îndrumarea combinatorie a regelui, de a înceta imediat războiul din Est şi de a încheia armistiţiul, a fost arestat dimpreună cu vice-preşedintele consiliului, Mihai Antonescu, şi principalii factori de decizie din guvern.

Noul guvern (de armistiţiu) s-a constituit din militari, sub conducerea generalului adjutant Constantin Sănătescu. (Iuliu Maniu, solicitat în prealabil, cu insistenţă, de către rege şi toţi exponenţii partidelor politice din blocul anti-fascist să prezideze noul guvern, a declinat această sarcină cu motivarea că nu poate prezida un cabinet căruia i se impune să accepte amputarea teritoriului naţional - prin acceptarea frontierei româno-sovietice din 1940 - care îngloba în graniţele U.R.S.S. Basarabia şi nordul Bucovinei. De asemenea, socotea că armistiţiul este o convenţie cu caracter militar şi trebuie să

fie încheiată de către un guvern militar. Tot Maniu a recomandat formula ca reprezentanţii partidelor politice ale Blocului Naţional Democratic să participe în calitate de miniştri de stat în guvern, pentru a oferi opiniei publice din ţară şi din străinătate, garanţia politică indispensabilă guvernului militar.

După realizarea răsturnării politice, regele a citit o proclamaţie redactată de Grigore Niculescu-Buzeşti, iar guvernul s-a adresat românilor printr-o declaraţie solemnă, cerându-le să se solidarizeze în jurul regelui pentru a urma noul destin al ţării. Ministrul Afacerilor Străine a informat Aliaţii şi guvernele străine despre schimbarea survenită şi a invitat pe reprezentanţii germani să părăsească România.

În urma demersului telegrafic al noului guvern român, premierul sovietic Veaceslav Molotov a comunicat (la 26 august 1944) guvernului englez şi guvernului american (prin ambasadorii de la Moscova şi respectivele guverne), că guvernul sovietic a consimţit să amelioreze condiţiile sovietice de la 12 aprilie 1944 oferite „Opoziţiei“ din România, prin reducerea despăgubirilor de război, prin stabilirea unei zone libere de reşedinţă a guvernului, în care să nu pătrundă trupe sovietice şi prin încuviinţarea guvernului român, să acorde un termen limită de 15 zile trupelor germane, pentru a părăsi România. (Nici aceste condiţii „ameliorate“ şi nici declaraţia solemnă a lui Molotov din 2 aprilie 1944, nu au fost respectate).

Noul guvern român, instalat la 23 august 1944, a anunţat legaţiile din străinătate despre răsturnarea situaţiei din ţară, a solicitat guvernelor aliate aplicarea condiţiilor ameliorate, oferite prin ambasada sovietică din Stockholm, şi a îndrumat pe reprezentanţii săi de la Cairo să semneze armistiţiul. A primit, însă, comunicarea surprinzătoare că armistiţiul nu se va semna la Cairo, cu Reprezentanţa Plenipotenţiară a Aliaţilor, ci va fi perfectat la Moscova, unde urmează să-şi trimită delegaţii din ţară, în vreme ce negociatorii de la Cairo vor fi transportaţi la aceeaşi destinaţie, prin grija autorităţilor aliate. Consiliul de Miniştri român, întrunit în subsolul Băncii Naţionale (deoarece Capitala era bombardată de nemţi), a hotărât ca delegaţia din ţară, care urma să se alăture reprezentanţilor de la Cairo (Barbu Ştirbey şi Constantin Vişoianu), să fie constituită din Lucreţiu Pătrăşcanu, Ghiţă Popp şi Dumitru Dămăceanu (acesta din urmă ca

reprezentant al armatei române) şi completată cu Ion Christu şi experţi. (În semn de deferenţă pentru guvernul sovietic, colonelul Dumitru Dămăceanu a fost promovat la gradul de general). La Moscova, interesele Aliaţilor au fost reprezentate de primul Comisar al Poporului, care deţinea şi portofoliul Afacerilor Externe, Veaceslav Molotov (secundat de A.I. Vişinski şi I.M. Maiski) din partea U.R.S.S., şi de către ambasadorii Statelor Unite şi Marii Britanii, William Averell Harrimann, respectiv Sir Archibald Clark Kerr. Înaltul Comandant al Armatelor aliate era reprezentat de mareşalul sovietic Rodion Malinovski. Delegaţia română, plecată din ţară la 29 august 1944, a trebuit să aştepte douăsprezece zile, în izolare, începerea dezbaterilor. (În acest interval de timp, în ţară – care se credea trecută de partea Aliaţilor, – toate mijloacele de producţie, întreprinderi, mijloace de transport rutiere, ferate şi navale, situate în drumul armatei sovietice, care înainta fără obstacole, erau considerate „capturi de război").

7. Semnarea Convenţiei de Armistiţiu. Prevederile şi implicaţiile Armistiţiului

În timpul „discuţiilor" de la Moscova (începute în sfârşit la 10 septembrie 1944), atât diplomaţii sovietici, cât şi cei anglo-americani au întâmpinat delegaţia română de armistiţiu cu o răceală vecină cu ostilitatea, iar reproşurile care i-au fost făcute, fără nici un temei (care vizau vechiul guvern îndepărtat) au înlocuit felicitările (la care se aştepta delegaţia) pentru reuşita nescontată a loviturii de stat. Clauzele stabilite prin negocierile de la Cairo au fost nesocotite. *Textul convenţiei de armistiţiu, întocmit de guvernul sovietic, a fost acceptat de către toţi reprezentanţii aliaţi, aşa cum a fost propus*. După multe insistenţe, delegaţia României a reuşit să obţină inserarea datei de 24 august ca dată oficială a ieşirii României din război. (Cu toate acestea, profesorul N. Petrovski, delegatul ucrainean la conferinţa de pace de la Paris, a combătut categoric cererea României ca în tratatul de pace să fie menţionată ziua de 24 august 1944 ca dată a intrării României în războiul anti-hitlerist, afirmând, în contradicţie evidentă cu textul convenţiei de armistiţiu, că cererea României nu ar corespunde

realităţii. În acest fel, „cobeligeranţa“ solicitată de România a fost refuzată, cu acordul majorităţii reprezentanţilor aliaţi.) Tot la Moscova, deşi nulitatea dictatului de la Viena fusese în prealabil acceptată de către toţi Aliaţii, delegaţia română a izbutit, numai după îndelungate insistenţe, să obţină modificarea termenului cu „Aliaţii... doresc...“ în aceea „Aliaţii... sunt de acord...“ ca Transilvania sau cea mai mare parte a acestui teritoriu să fie restituită României, sub confirmarea tratatului de pace. La prevederea privind frontiera româno-maghiară s-a inserat, prin amendarea textului iniţial, prevederea concursului armatei sovietice „pentru eliberarea Transilvaniei ocupate de Unguri“. Reprezentanţii aliaţi de la Moscova s-au pus de acord să considere România ca „stat înfrânt în război“, - cu toate că prin însuşi textul armistiţiului i-au cerut să colaboreze (cu cel puţin 12 divizii, alături de armata sovietică) la continuarea războiului anti-hitlerist - clauză care contrazicea categoric considerentul menţionat. Armata română, cu efective sporite faţă de limita prevăzută, a participat nu numai la alungarea nemţilor din ţară, dar şi la eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei de sub ocupaţia germană. (La răsturnarea de la 23 august 1944, departe de a fi înfrântă, armata română ar fi putut opune o rezistenţă dârză, care ar fi întârziat sfârşitul războiului cu cel puţin 10 luni soldate cu pierderi inconsiderabile pentru armata sovietică în ofensivă).

Delegaţia română a cerut să fie înscrisă în convenţie prevederea (acceptată la Cairo) ca trupele aliate să părăsească teritoriul ţării la încetarea ostilităţilor contra Germaniei şi ca, odată cu retragerea respectivelor trupe, să fie scoase din vigoare toate clauzele (şase la număr) legate de prezenţa lor în România. Cererea a fost întâmpinată cu refuz. Molotov a declarat că acest lucru este de la sine înţeles şi că nu este cazul să fie precizat în textul convenţiei. Ambasadorul Marii Britanii a ţinut să sublinieze, pe marginea acestei cereri, că „francezii nu au cerut asigurări ca trupele anglo-americane să părăsească Franţa eliberată“. (Această bizară intervenţie, dacă nu cumva a fost o tentativă stângace de a marca un gest de curtoazie la adresa statului sovietic este de natură să califice candoarea, dar şi intuiţia revelatoare a diplomatului Sir Archibald Clark Kerr, demonstrată de altfel şi la

Bucureşti, cu ocazia aplicării hotărârilor de la Potsdam-Moscova, în ianuarie 1946.

La cererea delegaţiei române de a se înscrie în convenţia de armistiţiu dreptul României la statutul de „ţară cobeligerantă", Molotov a refuzat inserarea unei asemenea clauze, însă a declarat solemn că, în măsura în care se va manifesta colaborarea militară a României în războiul anti-german, această clauză îi va fi acordată la conferinţa de pace. (Colaborarea militară a României a depăşit cele mai optimiste prevederi, iar aportul a fost considerabil. Totuşi, la conferinţa de pace, „cobeligeranţa" i-a fost refuzată).

În cursul celor două zile de dezbateri (10-12 septembrie 1944), ambasadorii Marii Britanii şi Statelor Unite nu au intervenit în discuţii decât pentru a întări aserţiunile delegaţiei sovietice.

Convenţia de armistiţiu a fost semnată, la capătul unor infructuoase intervenţii româneşti, în 12 septembrie 1944.

Convenţia de la Moscova cuprinde 10 articole, un preambul şi 6 anexe, care însumează pe lângă clauze de ordin militar şi unele clauze politice, economice şi financiare şi stabileşte, prin stipulaţiuni şi reglementări care depăşesc cadrul armistiţiului, statutul juridic internaţional al României, până la conferinţa de pace.

România care a ieşit din război din iniţiativă şi voinţă proprie, organizând cu mijloace proprii, fără concursul Aliaţilor, o periculoasă şi riscantă lovitură de stat şi a eliberat prin propria ei armată Capitala şi centrele vitale strategice de ocupaţia germană, - în loc să obţină tratamentul la care o îndreptăţeau aceste circumstanţe, a fost considerată „stat inamic înfrânt", - cu toate că pretinsa „înfrângere" era dezminţită chiar prin participarea ei la războiul contra Germaniei, înscrisă în primul articol al Convenţiei.

Clauzele de la Moscova prevăd obligaţia guvernului român de a elibera prizonierii de război aliaţi, de a-i întreţine şi transporta pe cheltuială proprie în ţara lor, de a preda Aliaţilor materialele de război germane, de a asigura prin mijloace proprii întreţinerea şi transportul armatei sovietice pe teritoriul României, de a pune la dispoziţia Aliaţilor toate construcţiile, instalaţiile, cazărmile, depozitele, căile şi mijloacele de comunicaţie, carburanţii şi materialele strategice. Convenţia prevedea nulitatea „arbitrajului" de la Viena (1940), şi,

impietând asupra hotărârilor pe care urma să le pronunţe Conferinţa de Pace, şi impune acceptarea frontierei româno-sovietice, stabilită în urma ultimatumului din 26 iunie 1940.

Despăgubirea de război impusă României, pentru pagubele provocate U.R.S.S. a fost fixată la 300.000.000 dolari aur, plătiţi în mărfuri (ulterior triplată printr-o interpretare oneroasă). S-a prevăzut şi obligaţia României de a restitui în natură toate bunurile sovietice însuşite în timpul războiului. Guvernul român a fost obligat să dizolve organizaţiile fasciste din ţară (măsură care fusese luată) şi să colaboreze la urmărirea şi arestarea criminalilor de război care trebuiau predaţi autorităţilor sovietice. În afară de aceste prevederi, în convenţie au fost însumate o serie de clauze drastice lipsite de temei şi justificare ca: subordonarea organelor administrative Comandamentului Aliat (sovietic), cenzura presei şi a spectacolelor, controlul funcţionării poştei, telegrafului şi a emisiunilor radiofonice, încadrarea diviziilor româneşti sub comanda generală a Comandamentului Militar Sovietic. Armamentul, bunurile, întreprinderile, instalaţiile, mijloacele de producţie şi de transport, la care armata sovietică a avut acces (nestingherit) între 24 august şi 12 septembrie 1944, au fost (ulterior) considerate „capture de război", iar o parte din ostaşii români din vecinătatea armatelor sovietice, care au executat ordinul de încetare a ostilităţilor, în vederea viitoarei colaborări militare cu Aliaţii, au fost consideraţi „prizonieri de război" şi transportaţi în U.R.S.S.

Comisia Aliată pentru controlul evacuării, înscrisă în convenţia de armistiţiu, instituită cu sediul la Bucureşti, a funcţionat (până la semnarea tratatului de pace) prin reprezentanţii sovietici, doar cu prezenţa formală şi inoportună a reprezentanţilor americani şi englezi.

Reprezentaţii Marilor Puteri au refuzat să facă distincţie între guvernul constituit la 23 august 1944 şi vechiul guvern dictatorial, cu toate că noul guvern, născut dintr-o răsturnare politică realizată de opoziţia anti-fascistă, avea altă bază juridică şi nu putea fi făcut răspunzător pentru acţiunile militare întreprinse de guvernul împotriva căruia a acţionat şi pe care l-a răsturnat.

8. Semnificaţia Loviturii de Stat: Trădare sau salvare?

Lovitura de stat de la 23 august 1944 a dezorganizat definitiv frontul german de sud-est şi a deschis drumul ofensivei sovietice spre centrul continentului.

Această neaşteptată răsturnare politică şi militară, care a accelerat în mod substanţial încheierea ostilităţilor, a constituit, fără îndoială, prin valoarea ei strategică, unul din elementele decisive ale războiului mondial şi se înscrie în istorie, prin coordonatele sale reale, între faptele memorabile ale conflagraţiei, cu profunde implicaţii internaţionale.

Armistiţiul din septembrie 1944 a fost un act de autoritate, patriotic, indispensabil şi salvator pentru România.

Unele consecinţe grave pentru ţară, care au urmat după 1946, nu au fost generate de armistiţiu, ci de desfăşurarea ulterioară a evenimentelor şi de atitudinea Aliaţilor, profund dăunătoare pentru România (precum şi pentru celelalte ţări din sud-estul Europei).

Schimbarea radicală realizată la 23 august 1944 s-a dovedit a fi fost expresia unei înţelepciuni politice temeinic chibzuite. A-i contesta importanţa, valoarea şi efectele ei salutare, înseamnă a nesocoti realitatea.

Momentul declanşării acţiunii conspirative de răsturnare, în condiţiile disperate în care se găsea România (lăsată la totala discreţie a viitorului ocupant), şi în faţa unor perspective înspăimântătoare, de prăbuşire iremediabilă, poate fi socotit ca ultimul, dar şi cel mai oportun moment, pentru evitarea dezastrului care începuse să se contureze şi care viza dispariţia statului de pe harta Europei.

S-au exprimat afirmaţii lipsite de temei şi de control, care au pretins că lovitura de stat ar fi putut să fie devansată cu consecinţe mai bune pentru viitorul ţării. Inexact. Asemenea speculaţii sunt edificate pe eroarea fundamentală de a nu se fi luat în calcul şansele de reuşită ale unei atari tentative. Orice încercare, iniţiată mai devreme, era dinainte condamnată la eşec. (Cu o lună mai înainte, nemţii dispuneau în România de efective cifrate la 900.000 de ostaşi şi aveau la hotarele ţării noastre peste 70 de divizii operative, cu ajutorul cărora erau în

măsură să anihileze orice încercare de desprindere a României din angrenajul „coaliţiei militare“).

S-a mai lansat, peste frontiere, teza absurdă (cu certă paternitate legionară), că răsturnarea de la 23 august 1944 ar fi fost un „act de trădare“, că România ar fi trebuit să continue războiul alături de nemţi şi să opună rezistenţă „până la ultimul soldat“. S-au găsit chiar apologeţi ai fascismului care au elaborat concluzia aberantă că rezistenţa prelungită a României ar fi îngăduit Germaniei perfecţionarea armelor secrete, menite să schimbe soarta războiului. Asemenea opinii iresponsabile au fost categoric infirmate de desfăşurarea ulterioară a evenimentelor militare.

Unele voci izolate au pretins că lovitura de stat ar fi fost precipitată şi că ar fi fost mai bine să se lase mareşalului Antonescu posibilitatea de a alege un moment mai favorabil pentru a ieşi din război şi pentru a smulge de la Aliaţi condiţii de armistiţiu mai avantajoase. (Fără îndoială că armistiţiul negociat de pe poziţie de forţă, cu spatele acoperit de o armată mai puternică, având capacitatea de rezistenţă apreciabilă, ar fi însemnat un avantaj cert. Însă aceste condiţii, care au fost luate în considerare de către conspiratori, nu au putut fi realizate). Precipitarea acţiunii a fost impusă tocmai de refuzul mareşalului (care a fost solicitat până în ultima zi) de a-şi asuma, fără amânare, responsabilitatea armistiţiului. Acceptarea lui ar fi simplificat lucrurile şi ar fi prezentat mai mari garanţii de reuşită. Şi a mai fost impusă (precipitarea acţiunii) de intenţia cunoscută a mareşalului de a negocia cu Hitler (în spiritul unei „colaborări loiale“), ieşirea României din război. Dacă Antonescu nu ar fi fost împiedicat, prin arestare, să-şi pună intenţia în aplicare, este indiscutabil că tratativele preconizate de el ar fi declanşat ocuparea neîntârziată a ţării de către nemţi şi compromiterea definitivă a reuşitei. Era proaspătă (19 martie 1944) ocuparea Ungariei, suspectată de intenţii similare.

Cei care şi-au asumat răspunderea pentru pregătirea conspirativă şi realizarea „precipitată“ a răsturnării (regele, conducătorii „Opoziţiei“ angajaţi în Blocul Naţional Democratic, grupul de diplomaţi patrioţi de la Ministerul de Externe şi generalii câştigaţi pentru cauză) şi-au făcut cu abnegaţie şi devotament datoria şi au binemeritat de la Patrie.

Negociatorii armistiţiului, atât cei care au făcut parte din reprezentanţa „Opoziţiei“ de la Cairo şi din delegaţia guvernamentală de la Moscova, cât şi cei care au acţionat, prin străduinţele personale apreciabile, depuse în interesul ţării, pentru asigurarea reuşitei depline a planurilor urmărite şi pentru obţinerea unor condiţii de armistiţiu cât mai acceptabile, şi-au făcut cu prisosinţă datoria.

Lovitura de stat de la 23 august, care a salvat ţara de la catastrofa totală, trebuia să fie declanşată exact în momentul în care s-a produs. Ea nu putea fi realizată nici mai înainte şi nici nu putea fi amânată pentru mai târziu.

Importanţa deosebită a fulgerătoarei acţiuni româneşti de desprindere de „Axă“ şi de încadrare a ţării în alianţa antifascistă a fost comentată de literatura politică şi militară din Occident. Excepţionala ei valoare pe plan strategic, dar şi abilitatea cu care a fost realizată, fără nici un ajutor dinafară, în condiţii mai mult decât precare, a fost insistent subliniată, iar consecinţele ei cruciale pentru mersul evenimentelor s-au bucurat de unanime aprecieri. Totuşi s-au înregistrat şi unele reticenţe în ierarhizarea justă a aportului adus de România prin schimbarea ei de front şi prin contribuţia ei la victoria finală. Respectivele reticenţe au fost determinate de interpretarea necorespunzătoare a unor împrejurări nefavorabile ţării noastre.

Astfel:

România a fost considerată „stat satelit“, angajat într-un război de durată, purtat peste frontiere, alături de Germania. În vâltoarea evenimentelor a trecut nesesizată împrejurarea că guvernul României, care şi-a luat răspunderea pentru războiul purtat în Est, a fost un guvern pro-german nereprezentativ, instaurat fără acordul opiniei publice (care prin exponenţii săi autorizaţi l-a dezavuat şi în cel dintâi moment potrivit a procedat la înlăturarea lui şi la reîncadrarea neîntârziată a ţării în alianţele ei tradiţionale). De asemenea, nu s-a ţinut seama de împrejurarea că România, lipsită de apărare şi ameninţată de ostilitatea unor vecini expansionişti, în însăşi existenţa ei, a fost constrânsă prin presiunile severe ale Germaniei hitleriste (biruitoare în prima fază a războiului), după anihilarea echilibrului european şi îngenuncherea ţărilor aliate, să se integreze, de nevoie, împotriva orientărilor şi aspiraţiilor proprii, în politica hegemonică a „Axei“.

România, cu tot aportul ei, hotărâtor pentru victorie, nu a reuşit să obţină statutul de „ţară aliată“, ori măcar acel „stat cobeligerant“, cu toate că avusese în acest sens asigurări ferme şi cu toate că avea deplină îndreptăţire să aspire la una din aceste calităţi. Într-adevăr, de la 24 august 1944, când a întors armele împotriva Germaniei şi s-a alăturat Aliaţilor şi până la sfârşitul războiului, România s-a comportat ca ţară aliată, de primă importanţă. Timp de aproape nouă luni de zile, a luptat cot la cot cu Aliaţii. În momentul schimbării de front, Wermacht-ul german dispunea între hotarele României de 626.000 de ostaşi şi peste 40.000 de angajaţi în formaţii paramilitare. În proxima noastră vecinătate (în Ungaria şi în Bulgaria), nemţii mai dispuneau de 54 de divizii bine organizate şi echipate, iar pe frontul de răsărit acţiona peste jumătate din armata puternică a Reich-ului. Totuşi, cu nenumărate riscuri, a reuşit să realizeze, fără defecţiuni, desprinderea de corsetul militar al „Axei“. A participat, din prima zi, cu un efectiv de 466.000 de ostaşi la lupta împotriva armatelor hitleriste, a lichidat cu oameni şi cu mijloace proprii forţele importante ale nemţilor din Capitală, din Valea Prahovei, Dobrogea şi Bărăgan, a provocat inamicului, încă din primele zile, pierderi de 62.000 de oameni. Lovitura năprasnică dată de România „maşinii de război“ hitleriste, în momentul în care (conform Decretului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 6 iulie 1945) „încă nu se precizase înfrângerea Germaniei“, a marcat o răscruce a războiului. La 24 august 1944, când a intrat în tabăra Aliaţilor, România dispunea de 976.000 de ostaşi (din care 781.000 în armata de uscat, 37.000 în aeronautică, 21.000 la marină, 37.000 în artilerie anti-aeriană, 100.000 în şcoli militare, depozite şi părţi sedentare). Între armatele combatante ale Naţiunilor Unite, armata română s-a înscris, ca valoare a efectivelor combatante de care dispunea, pe locul al treilea după URSS şi SUA (deci înaintea Marii Britanii, Franţei, Canadei, Italiei şi a celorlalte ţări combatante), iar în privinţa sacrificiilor de război, României i-a revenit al patrulea loc (după cele două supra-puteri şi Marea Britanie). Până la capitularea Germaniei, România a aruncat în luptă între 15 şi 29 divizii (faţă de 12 divizii, contractate prin convenţia de armistiţiu) şi a participat, după alungarea trupelor germane din ţară, la dezrobirea Ungariei şi a Cehoslovaciei. Pentru aceste consideraţiuni, România avea dreptul la statut de „ţară cobeligerantă“. (Respectivul statut a fost

dat Italiei, care a fost pilonul de constituire al „Axei“ şi care a luptat în ultima fază împotriva nemţilor cu 6 divizii, recrutate dintr-o populaţie de trei ori mai numeroasă decât populaţia ţării noastre: 47.000.000 locuitori faţă de 14.000.000).

Răsturnarea senzaţională din România s-a produs concomitent cu eliberarea Parisului, împrejurare care i-a amortizat însemnătatea. Parisul a fost considerat întotdeauna ca marea metropolă a luminii şi satisfacţia entuziastă a umanităţii. În contextul acestei glorioase izbânzi, evenimentele importante din România au fost, în mod inevitabil, umbrite de amploarea victoriei strălucite, repurtate de armatele aliate.

România, preocupată de frământările interne de după eliberare, nu a pus suficient accent pe interesul ei primordial de a prezenta, imediat, în faţa străinătăţii, cu un aparat propagandistic şi publicistic adecvat, atât contribuţia ei majoră şi notorie la victoria aliată, cât şi obiectivele ei esenţiale de a-şi păstra independenţa, suveranitatea şi orânduirile sociale.

Schimbările intervenite în România după război nu pot fi în mod obiectiv reproşate celor care au pregătit şi realizat armistiţiul. Acele schimbări au fost ulterioare evenimentului şi fără conexitatea directă cu el. Cauzele concrete ale acestor schimbări au fost:

– nesocotirea de către Aliaţi a clauzelor prestabilite la Cairo;
– nerespectarea strictă a convenţiei de armistiţiu de către U.R.S.S.;
– nerespectarea declaraţiilor solemne, făcute de exponenţii guvernelor Aliate, în privinţa garantării independenţei şi suveranităţii naţionale, libertăţile politice şi orânduirile sociale din România;
– încălcarea propriilor tratate contractate de Aliaţi (Charta Atlanticului, Convenţia de la Yalta, Convenţia de la Potsdam);
– atitudinea mai mult decât binevoitoare, generoasă, grijulie, proape capitulantă a guvernelor anglo-americane, faţă de aliatul sovietic;
– abandonul, convenit tacit, al ţărilor mici din Europa de răsărit, prin interpretarea excesivă a „priorităţii“ concesionate aliatului sovietic asupra respectivei regiuni geografice. Interpretarea acordurilor intervenite a fost contradictorie. În vreme ce puterile occidentale considerau priorităţile convenite

ca măsuri temporare impuse de interesele războiului, guvernul U.R.S.S., consecvent cu politica lui constantă de hegemonie şi expansiune spre toate cele patru puncte cardinale, le considera ca drepturi definitiv câştigate pentru spaţiul lui de interese;

– presiunile exercitate de guvernul sovietic şi de armata de ocupaţie sovietică, staţionată în România, au fost întâmpinate de către misiunile anglo-americane (în cadrul Comisiei Aliate de Control) doar cu proteste formale, fără urmări. Armata sovietică de ocupaţie care, conform asigurărilor date la semnarea convenţiei de armistiţiu, urma să fie retrasă din România după terminarea războiului, a continuat să staţioneze în ţară, până la data de 1 iunie 1958, deci încă 14 ani.

Din cele expuse, rezultă că lovitura de stat de la 23 august 1944, armistiţiul care i-a urmat au fost utile, indispensabile şi salutare pentru existenţa şi viitorul României. De asemenea, rezultă că răsturnarea situaţiei nu putea fi întârziată pentru a se permite mareşalului Antonescu să angajeze tratative de pe poziţie de forţă, după desprinderea de nemţi şi nici nu putea fi devansată, având şanse minime de reuşită. Catastrofa revoltei devansate de la Varşovia este cunoscută.

Au fost înregistrate opinii care insinuau că s-ar fi putut întreprinde, încă din primăvara anului 1944, tratative secrete bilaterale cu U.R.S.S., fără participarea celorlalte mari puteri aliate, dat fiind că guvernul sovietic era dispus la un moment dat, să angajeze astfel de tratative secrete. Credem că o astfel de acţiune nu ar fi fost oportună. Experienţa amară a României care a trecut, în istoria ei zbuciumată, prin repetate şi îndelungate ocupaţii ruseşti, nu era de natură a încuraja tentative similare.

În ce priveşte calitatea, prestigiul şi calificarea persoanelor angajate în conspiraţie, a căror competenţă a fost pusă de către unii sub semnul întrebării, socotim că nici în ţară şi nici peste hotare nu au existat persoane mai reprezentative şi mai calificate pentru atingerea obiectivului urmărit.

Astăzi se poate exprima în mod obiectiv, cu spirit critic şi în deplină cunoaştere a tuturor acţiunilor, intervenţiilor şi măsurilor luate în împrejurările date, dacă s-au depus toate diligenţele, precauţiunile şi eforturile posibile, în interesul ţării, pentru servirea

viitorului ei. Credem că tot ceea ce a fost omeneşte posibil, în circumstanţele haotice din vara anului 1944, a fost întreprins cu devotament şi patriotism, cu abnegaţie şi spirit de sacrificiu, pentru reuşita acţiunii şi salvarea României. Afirmăm categoric că în atmosfera de atunci, ţinând seama de decizia unanimă a Aliaţilor de a ceda Uniunii Sovietice prioritatea în problemele româneşti şi de înţelegerea care a determinat pe anglo-saxoni să menajeze interesele şi susceptibilitatea Kremlinului, la Moscova, în 12 septembrie 1944, nu se puteau obţine condiţii mai bune.

Politica este arta prevederii. Intervin, însă, situaţii neverosimile care scapă intuiţiei cele mai subtile şi contrazic cel mai ascuţit simţ de prevedere politică. Un număr mare de implicaţii, dăunătoare intereselor româneşti, au intervenit ulterior convenţiei de armistiţiu şi fără legătură directă cu aceasta, care s-au datorat atitudinii Aliaţilor şi nicidecum factorilor răspunzători pentru schimbarea de la 23 august 1944. Prejudiciile majore, care s-au răsfrânt asupra României mai târziu, s-au datorat infidelităţii Marilor Aliaţi, care nu şi-au respectat angajamente solemne contractate faţă de ţara noastră şi au tolerat încălcarea flagrantă a unor principii fundamentale de drept internaţional, în dauna unor state lipsite de apărare. S-ar putea formula întrebarea dacă poate fi reproşată, factorilor de decizie, o lipsă de prevedere, în ce priveşte evoluţia în timp a evenimentelor petrecute în România anului 1944. Credem că, în mod logic, în vara anului 1944 nu se putea prevedea:

- că faimoasa „Chartă a Atlanticului“ (din 12 august 1941), - care reprezenta pentru Aliaţi însăşi justificarea etică şi morală a războiului, - nu va fi respectată, în privinţa frontierelor încălcate;
- că planurile strategice ale lui Churchill, privitoare la deschiderea celui de al doilea front anti-hitlerist, vor fi contracarate, prin înţelegerea intervenită între Roosevelt şi Stalin;
- că preşedintele Statelor Unite se va lăsa intoxicat de referinţele false ale consilierului său intim Harry Hopkins, transformat în apologet al lui Stalin;
- că acelaşi preşedinte va îmbrăţişa teza absurdă a perspectivelor reale de înţelegere cu Stalin şi a evoluţiei iminente a Uniunii Sovietice, spre o democraţie de tip occidental;

- că în dorinţa de a-şi lega numele de transformarea radicală a lumii contemporane şi de destabilizarea primatului Marii Britanii din balanţa politicii de echilibru european, preşedintele Roosevelt va milita insistent pentru desfiinţarea coloniilor şi pentru conturarea sferelor de interes ale marilor puteri;
- că Winston Churchill, primul ministru al Marii Britanii, se va târgui cu Stalin la Moscova (19octombrie 1944) pentru împărţirea Europei de răsărit în zone de influenţă;
- că marele Franklin Delano Roosevelt, conducătorul necontestat, de mare prestigiu, al celui mai puternic stat cunoscut în istorie, va lua la Yalta, la începutul lunii februarie 1945 (cu două luni înaintea morţii sale), hotărâri de importanţă extraordinară privind soarta a 200.000.000 de europeni (din răsărit şi din centrul continentului). Se afla într-o stare vecină cu iresponsabilitatea, cu tensiunea 30, măcinat de boala cumplită a lui Alvarez;
- că prezenţa misiunilor americane şi engleze în Comisia Aliată de Control din România post-belică va fi pur-formală;
- că interesele de moment (indiferent de importanţa lor şi de gravitatea momentului politic), ale statelor occidentale, vor determina atitudinea lor, de consecventă menajare a susceptibilităţilor şi revendicărilor sovietice;
- că „staţionarea temporară“ a trupelor sovietice care au ocupat România se va prelungi (peste 60 de zile de la sfârşitul războiului) încă 14 ani (până în iunie 1958);
- că acordul intervenit mai târziu la Potsdam (1 august 1945), care trebuia să aibă pentru ţara noastră un caracter reparatoriu, se va pune în aplicare după reţeta sovietică (în ianuarie 1946);
- că la conferinţa de pace de la Paris (iulie 1946), România, care constituise în 1944 un guvern de concentrare democratică, se va prezenta cu un guvern înglobat politic la U.R.S.S., datorită schimbărilor intervenite sub presiuni şi că va suporta consecinţele înglobării sale în respectivul angrenaj, exteriorizate în condiţiunile vitrege ale tratatului de pace care i-a fost impus;

- în sfârşit, că nu vor mai fi respectate nici măcar condiţiile grele ale convenţiei de la Moscova din 12 septembrie 1944.

9. Conferinţa de Pace de la Paris

Conferinţa de pace de la Paris, deosebit de importantă pentru viitorul ţării noastre, s-a deschis la 29 iulie 1946, în palatul Luxemburg, cu participarea reprezentanţilor a 32 de state, din care 21 de state cu vot deliberativ, inclusiv Bielorusia şi Ucraina, 6 state cu vot consultativ şi 5 state „învinse", între care şi România.

Hotărârile privitoare la soarta României au căzut în competenţa reprezentanţilor (31 la număr) următoarelor 12 state aliate „învingătoare": Africa de Nord, Australia, Bielorusia, Canada, Cehoslovacia, Franţa, India, Marea Britanie, Polonia, Ucraina, Statele Unite ale Americii, Uniunea Sovietică şi Noua Zeelandă, care aveau să pronunţe, cu majoritate de voturi, în toate problemele puse în discuţie, sentinţe inapelabile. (Tratatul de pace cu România a fost semnat la 10 februarie 1947).

Din păcate, conferinţa de pace nu a fost o conferinţă a speranţelor împlinite şi a drepturilor respectate pentru ţara noastră. A fost mai curând scena pe care s-au desfăşurat încercările antagoniste ale statelor mari de a-şi impune punctul de vedere, de a-şi valida interesele şi prieteniile.

Recomandările de soluţii au intrat în sarcina miniştrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie şi Franţa. Ceilalţi aliaţi nu au fost consultaţi în prealabil, şi nici statele „învinse".

Statele cu vot deliberativ ca Australia, Africa de Sud, India, ale căror aport la victoria Aliaţilor a fost pur teoretic, au fost investite cu facultatea de a judeca drepturile şi viitorul României socotite „învinsă", cu toate că în realitate era a patra ţară beligerantă în ordinea sacrificiilor făcute şi a aportului ei la victoria finală!

Comisia politică şi teritorială (prezidată de M.D. Manuilski - Ucraina), Comisia economică (prezidată de I. Korkel – Cehoslovacia) şi Comisia militară (prezidată de St. Mossorr – Polonia) aveau să examineze problemele resorturilor respective ale ţării noastre.

Delegaţia României, condusă de Gheorghe Tătărescu, a plecat la conferinţă la 11 august 1946, având în componenţa ei 13 delegaţi şi numeroşi experţi.

Obiectivele stabilite de guvernul român, care nu au putut fi realizate, au fost: obţinerea statutului de „cobeligeranţă", îmbunătăţirea condiţiilor privind cuantumul despăgubirilor de război şi clauzele economice şi financiare, liberalizarea politicii economice, cererea de reparaţii şi despăgubiri de la Germania şi Ungaria, menţinerea forţelor armate ale ţării.

Primul handicap întâmpinat de delegaţia română a fost hotărârea Aliaţilor ca toate chestiunile care priveau raporturile româno-sovietice să nu fie prezentate în plenul conferinţei, ci să fie tranşate prin discuţii bilaterale.

Paralel cu delegaţia oficială a guvernului român, la Conferinţa de Pace a activat şi un „grup al rezistenţei", constituită din fruntaşi români anti-guvernamentali, care la apelul lui Iuliu Maniu şi conducân-du-se după recomandările acestuia, au desfăşurat o activitate susţinută pentru apărarea intereselor ţării, printre care: Grigore Gafencu, Viorel V. Tilea, Alexandru Cretzianu, Augustin Popa, N. Caranfil şi Em. Ciurea. Pe lângă obiectivele stabilite de delegaţia oficială a guvernului din România, care erau şi ale delegaţiei neoficiale a emigranţilor români, grupul respectiv a ridicat, cu deosebită competenţă şi problema frontierei de Est, căutând să demonstreze delegaţiilor aliate, prin hărţi, date statistice şi consideraţiuni de ordin plebiscitar, istoric, politic, geografic şi economic, dreptul României la frontiera existentă înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Străduinţele depuse în acest scop nu au avut alt rezultat decât afirmarea unui drept pe care guvernul nu era în măsură să-l revendice. Oficial, România s-a prezentat la conferinţa de pace, sub noua ei înfăţişare de „satelit" al U.R.S.S.

Divergenţele dintre U.R.S.S. şi statele occidentale aliate erau, în timpul conferinţei de pace, destul de precis conturate. Aliaţii din război nu erau de acord în multe din problemele ridicate de conferinţa de pace. Problemele de interes primordial ale României urmau să fie soluţionate de către instanţă, în care „grupul anglo-american" era majoritar, dispunând de 8 voturi deliberative (S.U.A., Marea Britanie, Australia, Canada, India, Noua Zeelanda, Africa de Sud şi Franţa) din

totalul de 12 voturi investite cu dreptul de decizie. Respectivul grup anglo-saxon a manifestat rezervă, dacă nu şi ostilitate, în faţa revendicărilor româneşti, datorită poziţiei de „satelit“ (anti-occidental) în care se prezenta ţara noastră. Era de aşteptat ca U.R.S.S. şi ţările cu drept de vot din orbita sa politică: Bielorusia, Ucraina, Cehoslovacia, Polonia şi Iugoslavia să sprijine, fără rezervă, cererile României. Deliberările şi hotărârile s-au desfăşurat însă de manieră surprinzătoare şi paradoxală. Delegaţiile ţărilor „prietene“, de sub egida U.R.S.S., au susţinut doar unele din solicitările româneşti, care însă nu aveau în nici un caz şansa de a întruni acordul majorităţii. În alte probleme, s-au aliniat şi ele la opinia negativă a ţărilor occidentale.

Astfel, data la care România a intrat în războiul contra Germaniei (24 august 1944) – dată consemnată chiar şi în convenţia de armistiţiu – nu a fost recunoscută, ci s-a stabilit în mod arbitrar o dată ulterioară (12 septembrie 1944), chiar la insolita insistenţă inexplicabilă a preşedintelui comisiei, delegatul Ucrainei, Manuilski!

S-a refuzat inserarea în tratat a războiului purtat de România împotriva Ungariei.

Cobeligeranţa României a fost refuzată de majoritatea statelor cu vot deliberativ, între care s-a numărat şi U.R.S.S., deşi ministrul ei de externe, V. Molotov, asigurase România de obţinerea cobeligeranţei. Aici trebuie să menţionăm ţinuta loială şi prietenească a delegaţilor Franţei şi Cehoslovaciei care, prin pledoarii întemeiate, pline de căldură, au apărat, de pe poziţii juste, interesele României, dar fără rezultat.

Respingerea îndreptăţitei cereri româneşti de a i se recunoaşte cobeligeranţa a reprezentat o injustiţie flagrantă recunoscută ca atare de aproape toate comentariile contemporane conferinţei şi de elaboratele posterioare. Nu s-a ţinut cont de sacrificiile de oameni şi materiale făcute de ţara şi armata română, în cele nouă luni de război greu, purtat alături de aliaţi până la victoria finală şi de aportul major al României la această victorie. Acest aport, incontestabil, a fost subliniat în repetate rânduri, atât de presa şi de publicaţiile din U.R.S.S., cât şi de cele din ţările occidentale. Într-adevăr, România a fost prezentă pe frontul anti-hitlerist, în mod permanent, cu un efectiv de peste 175.000 de militari, a capturat peste 135.000 de soldaţi

inamici, a smuls ocupaţiei germane peste 200.000 de kilometri pătraţi, a pierdut 170.000 de luptători, iar efortul economic a depăşit uriaşa sumă de 1 miliard şi 200 milioane de dolari, valuta 1938.

România a semnat tratatul de pace în calitate de „ţară învinsă". A fost restabilită frontiera româno-sovietica din 1940. A fost anulat „arbitrajul" de la Viena şi s-a stabilit frontiera româno-maghiară de la Trianon. Prin tratatul de pace a fost limitată, de manieră umilitoare, armata română şi s-a plafonat armamentul de care dispune ţara. S-au impus clauze economice injuste şi grele, prin articolele apăsătoare: 24, 28, 30, 31, 34, 36 precum şi anexele 4, 5, 6, ale tratatului. România a fost obligată să plătească 300.000.000 dolari ca despăgubiri de război pentru daune cauzate Uniunii Sovietice, despăgubiri care ulterior, prin acordul (forţat) al guvernului român, au fost triplate, datorită obligaţiei de a fi plătite în mărfuri la valoarea dolarului din 1938.

ÎN CONCLUZIE:

Indiferent de greutăţile copleşitoare cu care a fost confruntată ţara noastră după război, armistiţiul încheiat în 1944 a fost şi va rămâne în istorie ca un act de mare înţelepciune politică şi de înalt patriotism, salvator pentru existenţa şi pentru viitorul României.

10. ADDENDA: Riposta unei contestări neîntemeiate a actului de la 23 August

În jurul actului de la 23 august 1944 s-a desfăşurat, în ultimele patru decenii, o vastă campanie publicitară, atât în ţară, cât şi în străinătate. S-au înregistrat chiar polemici, între expatriaţii români, apărute în publicaţiile de peste hotare. Atâta vreme cât consideraţiunile - multe de rea credinţă, unele cu totul lipsite de raţiune şi decenţă - care au purtat girul unor lărmuitori din clanul fasciştilor notorii, - care au definit răsturnarea crucială din România drept o „trădare a intereselor româneşti", - respectivele opinii nu au meritat osteneala unor puneri la punct obiective, deoarece agitaţia sterilă care le determina nu s-a ridicat la un nivel ce ar fi îndreptăţit o ripostă

serioasă. Din rândurile diasporei româneşti au apărut însă, de pe alte poziţii ideologice, unii pseudo-procurori, e drept că mai puţin zgomotoşi, dar la fel de necugetaţi care, asumându-şi o vocaţie patriotică, s-au aliniat la corul fascist şi au ridicat pretenţia de a elabora o judecată obiectivă asupra evenimentelor petrecute în vara anului 1944 în România.

Cu o apreciabilă întârziere care, date fiind unele circumstanţe bine cunoscute, nu ne poate fi reproşată, am recepţionat un opuscul de 31 de pagini, apărut în editura Ion Dumitru de la München, intitulat:

„Armistiţiul şi consecinţele lui“, scris de domnul Mihai Mărculescu, un român expatriat, fost funcţionar la Ministerul Afacerilor Externe din Bucureşti. Autorul, care se socoteşte, în mod nejustificat, martor privilegiat al întâmplărilor din august-septembrie 1944 şi al celor din toamna anului 1946, îşi manifestă buna intenţie de a pune capăt, prin intervenţia şi lămuririle domniei sale, considerate obiective, polemicilor pasionate, înregistrate în trecut între diferitele categorii de emigranţi români, cu privire la oportunitatea şi consecinţele armistiţiului. Din păcate, elaboratul pretenţios al domniei sale nu aduce nici un element nou şi nici o lămurire suplimentară care ar putea servi cauzei. În schimb, abundă în interpretări de rea credinţă, în lacune, în afirmaţii necontrolate total eronate şi pe alocuri absurde. Carenţa de căpetenie a autorului este că, fiind domnia sa destul de străin de subiectul abordat, nu a încercat să se documenteze din lucrările editate între timp în ţară şi în străinătate şi din numeroasele consemnări, memorii, sinteze, monografii, articole care au fost publicate şi care contrazic în mod categoric supoziţiile şi mai cu seamă concluziile domniei sale.

Domnul Mihai Mărculescu a fost într-adevăr funcţionar la Ministerul Afacerilor Externe din Bucureşti, nu la „Direcţia Cifrului“ care nu a existat, ci la Serviciul Cifrului din Direcţia Cabinetului şi Cifrului. Acest amănunt nu este semnificativ decât pentru funcţionarul respectiv care se pare că l-a uitat. De altfel, calitatea domniei sale de funcţionar la Serviciul Cifrului, poate că l-ar fi îndreptăţit să ştie că secretarul de legaţie Emil Ciurea nu a părăsit ţara la sfârşitul lunii mai 1944, odată cu Vişoianu, aşa cum afirmă domnia sa (pg.18), ci după 23 august 1944. Tot în aceeaşi calitate, domnia sa ar fi trebuit să ştie data

la care au plecat la Moscova, în vederea semnării armistiţiului, Vişoianu (de la Cairo) şi Christu (de la Bucureşti) şi să nu aproximeze, întortocheat, datele respective.

Şefii domnului Mărculescu din acea vreme, Camil Demetrescu, Victor Rădulescu-Pogoneanu şi Grigore Niculescu-Buzeşti, toţi trei participanţi activi cu rol important şi vrednic de apreciere în conspiraţia de la 23 august 1944, cunoscând împrejurarea că domnia sa (domnul Mihai Mărculescu) este nepot al lui Gheorghe Tătărescu, dintr-o explicabilă reticenţă l-au ţinut departe de acţiunea crucială care se pregătea. Este cert că domnul Mărculescu nu a avut acces nici la corespondenţa cifrată, nici la planurile secrete care s-au elaborat în perioada anterioară loviturii de stat şi cu atât mai puţin acces la demersurile, sondajele şi tratativele întreprinse de opoziţia din România, care erau cunoscute de un număr foarte limitat de persoane de mare încredere. Prin urmare, calitatea de „martor privilegiat al întâmplărilor“, pe care şi-o asumă, trebuie pusă la îndoială. Această împrejurare însă nu este de natură a-l împiedica să-şi spună părerea şi să-şi etaleze consideraţiile proprii asupra evenimentelor petrecute, cu condiţia esenţială şi obligatorie de a se fi informat serios asupra împrejurărilor care constituie obiectul analizei. Din proza tipărită de domnia sa la München, nu rezultă însă îndeplinirea acestei elementare condiţii.

După propria afirmaţie, autorul şi-a propus să analizeze preambulul şi împrejurările în care s-a pregătit şi semnat (la Moscova) armistiţiul, la 12 septembrie 1944 şi consecinţele acestuia. Spre regretul nostru, domnia sa nu a fost în măsură să tipărească decât inexactităţi, interpretări total greşite şi concluzii lipsite de orice temei. Aspectele armistiţiului au fost acum amplu comentate şi un număr impresionant de amănunte legate de respectivul act au apărut, nu numai în presa contemporană, dar şi în literatura memorialistică publicată ulterior, precum şi în elaborate istorice cu caracter obiectiv, care nu pot fi nesocotite. Speranţa exprimată de autor, în postfaţa lucrării (pag.31), „de a fi scos la lumină şi de a fi lămurit, cel puţin în parte, anumite întâmplări şi situaţii“, nu s-a realizat.

În mod surprinzător pentru un fost diplomat, care încearcă să analizeze preliminariile unui eveniment important, domnul Mihai

Mărculescu crede că pregătirea loviturii de stat de la 23 august 1944, ar fi început în iulie 1943 (pag. 11). Pentru un analist avizat, „Cronica evenimentelor" ar fi trebuit să înceapă în februarie 1941 şi să însumeze toate acţiunile importante care s-au succedat de la data respectivă, la care s-a stabilit acordul de colaborare dintre opoziţia din România şi guvernele Marii Britanii şi Statelor Unite, privind garantarea integrităţii, independenţei şi suveranităţii naţionale a României. Autorul nu cunoaşte şi nu menţionează asigurările categorice obţinute de opoziţie de la respectivele guverne, asigurări care au stat la baza acţiunii întreprinse. De asemenea, nu are cunoştinţă şi nu face menţiune de organizarea temeinică a corespondenţei clandestine purtate de reprezentanţii opiniei publice româneşti, devotaţi alianţelor tradiţionale ale ţării, cu guvernele aliate, de activitatea grupurilor de legătură conduse de ing. Valeriu (Rică) Georgescu, dr. Augustin Vişa, de comandourile britanice lansate în România, la îndemâna opoziţiei („Reginald" şi „Autonomous"), de corespondenţa lui Maniu cu Eduard Beneş, cu generalul Wilson, de schimbul de telegrame dintre reprezentanţii opoziţiei din România şi oficiile britanice S.O.E., reprezentanţa de la Liverpool, apoi Reprezentanţa Plenipotenţiară Aliată de la Cairo.

Să trecem în revistă câteva din multele greşeli apărute în scurtul elaborat al domnului Mihai Mărculescu.

Textul respectiv aminteşte despre un pretins acord, care ar fi intervenit între mareşalul Antonescu şi preşedinţii partidelor aliatofile din România (pag. 9), acord care nu a existat. Cel mult s-ar putea afirma că mareşalul nu a luat măsuri împotriva opoziţiei care negocia clandestin armistiţiul. Se scrie despre o imaginară „cesiune a unei părţi a prerogativelor oficiale ale Statului", care ar fi fost făcută de Antonescu în favoarea lui Iuliu Maniu şi a lui Brătianu (pag.9), afirmaţie lipsită de seriozitate. Acţiunea clandestină, desfăşurată cu succes de către Grigore Niculescu-Buzeşti este interpretată în broşura menţionată în sensul absurd că guvernul (Antonescu) ar fi pus „la dispoziţia partidelor politice din opoziţie Direcţiunea Cifrului din Ministerul de externe" (pag.10). Diplomaţii români antrenaţi în acţiunea care milita pentru armistiţiu, sunt denunţaţi ca „delegaţi personali" ai lui Grigore Niculescu-Buzeşti, pe lângă anumite legaţii

(pag. 10). Mihai Antonescu este prezentat ca un simplu şef al protocolului, manevrat de subalternii săi (pag.11). Se afirmă că reprezentanţii partidelor politice din opoziţie ar fi preferat să „suspende“ tratativele de la Cairo (pag. 23). Inexact! Aceste tratative nu au fost suspendate niciodată. Se pretinde că delegaţia română ar fi plecat la Moscova după eliberarea ţării de trupele germane (pag. 25). Inexact! Delegaţia a plecat la Moscova în ziua de 28 august 1944, iar operaţiunile de eliberare a ţării s-au încheiat la 25 octombrie 1944. La pag. 19, autorul mai inserează un neadevăr, şi anume că o invitaţie a lui Tătărescu la Moscova, transmisă de Beneş prin Franasovici, ar fi fost predată destinatarului cu deliberată întârziere „din ordinul partidelor politice“. În realitate, mesajul lui Franasovici a fost predat imediat lui Tătărescu, prin Negroponte, ginerele lui. În pag. 21 găsim afirmaţia că la 23 august 1944 s-ar fi recunoscut „eşecul tratativelor purtate de Ştirbey la Cairo“. Inexact! Poziţia României era axată pe clauzele stabilite la Cairo, la care, încă de a doua zi, noul guvern a cerut să fie înglobate ameliorările propuse de guvernul sovietic, prin ambasada de la Stockholm, ameliorări pentru care la 24 august 1944, guvernul sovietic şi-a dat acordul. La pagina 22 se face insinuarea că poate Tilea, Gafencu, Davilla, Franasovici la care nu s-a făcut apel ar fi putut obţine condiţii mai avantajoase decât Ştirbey şi Vişoianu. Desigur că este vorba de o insinuare fără nici un suport. Se mai face afirmaţia gravă şi calomnioasă că „iniţiatorii tratativelor de armistiţiu au confundat interesele ţării cu interesul lor personal“. Nu ştim la cine se va fi gândit autorul acestei prăpăstioase învinuiri. La rege, la Maniu, la Brătianu, la Ştirbey? Oricui i s-ar fi adresat reproşul, el este, fără îndoială, lipsit de temei şi de cea mai elementară judecată. Se mai afirmă în broşură că frontul germano-român ar fi fost puternic apărat de 28 de divizii germane, pe lângă cele 22 divizii româneşti. În ce priveşte numărul diviziilor germane se face o eroare grosieră, afirmaţia fiind pe de-a-ntregul inventată. Se mai pretinde (pag. 24) că România nu a putut să obţină, la Moscova şi apoi la Conferinţa de Pace, condiţii corespunzătoare acestor avantaje indiscutabile, dar această împrejurare nu poate fi reproşată negociatorilor români, ci atitudinii injuste, adoptate de Aliaţi. Tot în pag. 24, domnul Mihai Mărculescu îşi exprima regretul că „...ne-a lipsit un adevărat şef, un

adevărat om politic de anvergură internaţională. Ne-a lipsit un Ion I.C. Brătianu..." Fiind vorba de o apreciere subiectivă, făcută de o persoană cu totul lipsită de competenţă de apreciere, vom remarca doar că prin această exclamaţie domnul Mihai Mărculescu comite o indelicateţe la adresa unchiului său Gheorghe Tătărescu, al cărui secretar pretinde că a fost, care a fost şeful delegaţiei române la Conferinţa de Pace. Se mai face afirmaţia inexactă că la 20 mai 1944, guvernul Antonescu ar fi comunicat doamnei Alexandra Kollontay, ambasadoarea sovietică din capitala Suediei, că este dispus să cedeze puterea unui guvern al cărui sediu să fie situat într-o zonă neocupată. Curată fantezie! În pag. 17 se pretinde că Vişoianu, însoţit de Ciurea ar fi plecat, spre sfârşitul lunii mai 1944, la Cairo. În realitate a plecat numai Vişoianu şi nu la sfârşitul lunii mai, ci la 19 mai. În pag. 18, elaboratul se ocupă de Transilvania, în loc să precizeze că este vorba de partea de nord a Transilvaniei, ocupată de unguri. Ocupându-se de diplomaţii care au acţionat pentru armistiţiu, la legaţiile din străinătate ale României (pag. 10), îi taxează pe aceştia drept „delegaţi personali", când în realitate erau diplomaţi trimişi de Ministerul Afacerilor Externe. Compunerea delegaţiei române, trimise la Moscova este redată eronat (pag.25), precum şi ordinea în care au sosit membrii ei. Încetarea ostilităţilor româno-sovietice la 23 august 1944 nu a însemnat, aşa cum pretinde domnul Mărculescu, la pag. 21, recunoaşterea unui eşec ci, aşa cum rezultă din mesajul trimis de guvernul Sănătescu Aliaţilor şi guvernelor occidentale în dimineaţa de 24 august 1944, intenţia clară a noului guvern român, de a încheia un armistiţiu, pe baza clauzelor stabilite la Cairo, acceptate la 11 iunie 1944, cu ameliorările oferite prin ambasada de la Stockholm.

Necunoscând preliminariile armistiţiului, domnul Mihai Mărculescu pretinde că tratativele opoziţiei ar fi fost insuficient organizate. Inexact! Domnia sa crede că toată acţiunea opoziţiei s-ar fi redus la trimiterea lui Ştirbey la Cairo (pag. 22). În context este contestat fără nici o justificare raţională prestigiul lui Ştirbey de a reprezenta interesele româneşti, într-un moment crucial pentru ţară, fapt pe care suntem obligaţi să-l calificăm drept opinie neinspirată de „amator", cu grave lacune în istoria evenimentelor şi cu dubioasă îndreptăţire de a stabili o scară a valorilor. Broşura domnului Mărcu-

lescu, probabil din lipsă de documentare, nu face nici o menţiune despre corespondenţa amplă, peste 100 de telegrame cifrate, dintre Maniu şi delegaţii opoziţiei trimişi la Cairo, despre diligenţele depuse pentru obţinerea de condiţii bune, despre contra-propunerile opoziţiei la condiţiile de armistiţiu comunicate la 12 aprilie 1944, despre tratativele iniţiate încă înainte de intrarea ţării în război, despre dialogul permanent întreţinut clandestin, prin aparatura proprie, prin comando-urile britanice, prin bunăvoinţa unor diplomaţi neutri aflaţi la Bucureşti, prin curieri diplomatici, cu guvernele Aliate sau oficiile acestora. În schimb, se afirmă fără vreo bază reală (pag.16), că guvernul Antonescu ar fi fost primul care ar fi răspuns la ofertele Aliate. Inexact! Că răspunsul respectiv ar fi fost elaborat în urma unei înţelegeri cu partidele politice din opoziţie. Nenumărate intervenţii, mesaje, telegrame cifrate făcute de opoziţie, în vederea ameliorării condiţiilor primare de armistiţiu, în interesul ţării şi pentru protecţia independenţei şi suveranităţii ei, precum şi pentru cunoaşterea amănuntelor, sunt trecute sub tăcere, în textul publicat de domnul Mărculescu. De asemenea, nu găsim în respectivul text sublinierea care ar fi fost obligatorie, ţinând seama de împrejurarea că analiza se datoreşte unui fost diplomat, că gravele clauze impuse la Moscova nu pot fi reproşate negociatorilor români şi că respingerea, de către Aliaţi, la Conferinţa de Pace, a justelor revendicări ale României, se datoreşte altor circumstanţe decât „lipsa de pregătire“ a loviturii de stat de la 23 August 1944.

Este adevărat că României i s-a refuzat calitatea de „aliat“ şi cea de „cobeligerant“. România a fost pe nedrept tratată ca „ţară învinsă“, fără să se ţină seama de contribuţia ei esenţială la victoria aliată. A fost obligată să accepte plata unei despăgubiri de război înrobitoare. A fost umilită prin plafonarea armatei şi armamentului de care poate dispune. A fost obligată să accepte, în Est, frontiera impusă în 1940. Nu a fost prezervată de ocupaţia integrală a ţării de către armata sovietică. Respectiva armată nu s-a retras după terminarea războiului, ci a continuat să staţioneze în ţară, până în vara anului 1958. S-a refuzat inserarea datei la care România a intrat în război alături de Aliaţi, 24 august 1944. S-a refuzat să se acorde României dreptul de a reclama despăgubiri justificate de război, de la Germania şi Ungaria.

S-a refuzat chiar menţionarea stării de război dintre România şi Ungaria. După război, România a trebuit să accepte controlul aliat, asupra tuturor măsurilor administrative luate de autorităţi, cenzura presei şi a spectacolelor. De asemenea, a trebuit să suporte clauzele economice copleşitoare şi regim de ţară ocupată. Dar a arunca răspunderea pentru toate aceste vicisitudini, ale căror cauze sunt pe deplin elucidate, celor care şi-au luat răspunderea pentru schimbarea de la 23 august 1944, înseamnă o ignorare totală a condiţiilor în care a evoluat situaţia politică internaţională după război.

După opinia domnului Mihai Mărculescu, etalată în broşura de care ne ocupăm, „ziua de 23 august 1944 este pentru totdeauna o zi de doliu pentru întreg poporul românesc“ şi mai departe: „cei care şi-au luat răspunderea să apere ţara în acele momente atât de grele pentru existenţa ei, ... nu au făcut-o sau n-au ştiut să o facă!“

Să fie, oare, cât de cât, întemeiate aceste grave aserţiuni?

Oare lovitura de stat de la 23 august 1944 care, după opinia noastră, a fost salvatoare pentru existenţa României, nu ar fi trebuit să se realizeze? Se poate analiza ipoteza: Ce s-ar fi întâmplat cu ţara noastră, dacă nu ar fi intervenit schimbarea de front din vara anului 1944?

Să presupunem că armata română, conform intenţiei manifestate de mareşalul Antonescu, ar fi opus rezistenţă pe Carpaţii orientali şi pe linia Focşani-Nămoloasa-Galaţi. Menţionăm că mareşalul Antonescu însuşi era convins că nemţii au pierdut războiul definitiv şi iremediabil. El nădăjduia, însă fără temei, că Hitler, care nu îşi respectase angajamentul militar solemn de a apăra frontiera de pe Nistru, aflându-se în culpă contractuală şi apreciind loialitatea lui Antonescu, va accepta cavalereşte desprinderea îndreptăţită a României din alianţa militară încheiată. Aici, însă, se înşela amarnic. Hitler nu avea de gând, nici un moment, să tolereze această defecţiune şi avea pregătit în secret planul de represiune şi de ocupare militară al ţării, căreia i-ar fi impus cele mai destructive sacrificii finale, de ariergardă disperată. Dovadă cele petrecute în martie 1944 în Ungaria. Dar mareşalul Antonescu nutrea intenţia lăudabilă, să smulgă condiţii cât mai bune de armistiţiu de la Aliaţi, în cazul în care ar fi reuşit să-i convingă pe nemţi să accepte teza lui printr-o rezistenţă fermă, care ar

fi obstaculat înaintarea ofensivei sovietice. Rezistenţa românească, foarte scump plătită, ar fi întârziat - cu 8-10 luni pătrunderea armatei sovietice spre centrul Europei. Ce s-ar fi ales, însă, în acest interval de timp, din ţara noastră? Dinspre răsărit, ar fi trebuit să facă faţă asaltului necruţător al armatelor sovietice, care bineînţeles ar fi distrus, până la anihilare, teatrul de operaţiuni militare din preajma liniei de rezistenţă şi ar fi bombardat fără cruţare întreg teritoriul ţării. La spatele respectivei linii, concentrările de trupe şi armament ale armatei române şi ale armatei germane şi acţiunile operative de defensivă, ar fi nimicit toate aşezările, iar în retragerea lor, armatele ar fi distrus mijloacele de producţie, liniile de comunicaţie, sursele de petrol, podurile, tunelurile şi proviziile alimentare. Deci, la pagubele incomensurabile în oameni şi materiale, suportate pe teritoriul Moldovei, s-ar fi adăugat cele din câmpia Bărăganului şi din Transilvania, Armata română ar fi fost, practic, distrusă în întregime. Populaţia, peste care urma să treacă o ofensivă îndârjită şi o defensivă disperată, ar fi fost decimată şi integral spoliată de bunuri materiale. Se poate pune întrebarea: care ar fi fost soarta supra-structurii româneşti, confruntată cu intrarea ostilă a trupelor sovietice, în prima ţară inamică înfrântă, care îşi trimisese armatele într-un război cotropitor până la Volga? Exemplul oferit de tragedia prin care au trecut Ungaria şi Bulgaria este ilustrativ. Se poate invoca argumentul că nici ţara noastră nu a fost scutită de multe din tragediile care se împletesc cu o ocupaţie militară. Este adevărat, dar dacă am avut de suportat greutăţi majore, în calitate de „aliaţi“, care ar fi fost proporţiile catastrofei în ipoteza când nu am fi dobândit, prin schimbarea de front, fie şi numai teoretic, un statut care ar fi trebuit să ne protejeze de prăbuşire?

Devansarea loviturii de stat a fost în mod imperios şi inevitabil reclamată şi impusă de obligaţia de a se contracara intenţia mareşalului Antonescu de a intra în negocieri de desprindere cu aliaţii săi germani şi de a se preveni inevitabilele represiuni hitleriste, care ar fi fost în mod cert declanşate şi care ar fi condus la anihilarea obiectivului urmărit şi continuarea războiului, până la ultima resursă.

„Politologii“ care au temeritatea să afirme că rezistenţa absurdă a României, făcută cu sacrificarea totală a multor generaţii, ar fi putut

să schimbe soarta războiului, nu au decât să consulte literatura documentară post-belică, pentru a se convinge de infantilismul pe care îl degajă această ipoteză.

„Patrioţii“, care clamează în Occident „dezastrul“ provocat de schimbările intervenite la 23 august 1944 şi înfierează „trădarea de patrie“, de care vor fi făcuţi vinovaţi cei care şi-au asumat răspunderea schimbării de front, dacă nu cumva sunt antrenaţi de maliţie şi rea credinţă, sunt fără îndoială victime ale unei judecăţi superficiale şi ale carenţei de documentare. Iar cei care au naivitatea să presupună că tratamentul aplicat, la sfârşitul războiului, României, ar avea vreo contingenţă cu momentul nepotrivit care ar fi fost ales pentru abandonarea colaborării militare cu Germania, cu „ineficacitatea tratativelor de armistiţiu“ sau cu „lipsa de abilitate a negociatorilor“ în exploatarea condiţiilor avantajoase, oferite Aliaţilor de către ţara noastră, se pot convinge de lipsa de conţinut a respectivelor incriminări, dacă studiază temeinic tratamentul aplicat Poloniei, ţară aliată, pentru independenţa şi frontierele căreia a fost declanşat războiul anti-hitlerist.

Actul de la 23 august 1944 este și va rămâne în istorie ca un act indispensabil, util și salvator pentru existența și viitorul României.

Luna August 1944 în jurnalul lui Corneliu Coposu

August 1944 (început de lună*)*

Gafencu îi scrie domnului Maniu (scrisoare sosită prin valiza diplomatică a lui Camil)[1] c-a fost informat de către Franasovici[2] că domnul Beneş[3] i-a comunicat acestuia (prin intermediu diplomatic), într-o scrisoare, că a discutat cu vârfurile sovietice despre constituirea oficială a unui Bloc Naţional Democratic antihitlerist şi anti-antonescian în România şi a sugerat un contact direct între guvernul sovietic şi acest bloc; că ruşii sunt dispuşi să intre în contact direct cu delegaţii Blocului, dar pe teritoriul lor. Rezultă că ruşii doresc să trateze direct, preferând discuţiile sovieto-române tratativelor româno-aliate de la Cairo. Gafencu[4] notifică intenţia lui Franasovici de a-l introduce pe fir pe Tătărescu.

2 august 1944

Posturile de radio occidentale au difuzat *in extenso* declaraţia făcută în Camera Comunelor de Churchill. În cuprinsul declaraţiei, ocupându-se de ţara noastră, bătrânul Tory a spus că „în curând, România va fi la totala discreţie a Uniunii Sovietice“. Afirmaţie destul de demoralizantă. De ce la „totala discreţie a U.R.S.S.“ şi nu la discreţia Naţiunilor Aliate? Să fie un semn că anglo-americanii nu vor întreprinde nimic pentru temperarea ruşilor? Aşa ceva nu pare cu

putinţă! Tratativele de la Cairo s-au purtat cu toţi Aliaţii şi clauzele stabilite şi acceptate de ei sunt garantate de toţi. În discuţia cu Preşedintele, caut să lămuresc interpretarea justă ce se poate da acestui pasaj. Preşedintele crede că e vorba de o manieră discursivă de a determina urgentarea armistiţiului sau o aluzie la intrarea în România a armatei sovietice. Aceasta ar fi cu atât mai plauzibil cu cât, atât guvernul englez, cât şi cel american au confirmat declaraţia lui Molotov, făcută la 2 aprilie în numele guvernului sovietic, prin care acesta s-a angajat să nu forţeze schimbarea structurii sociale a României (cel puţin prin intervenţia lor directă). Guvernele Aliaţilor occidentali nu pot permite ca angajamentele lor să fie nesocotite, ca faimoasa Chartă a Atlanticului (pe care au acceptat-o şi ruşii) să fie călcată în picioare.

5 august 1944

Cretzianu transmite explicaţia întârzierii răspunsului aliat, la demersurile şi revenirile lui Maniu, care trebuie căutată în pregătirile intense legate de acţiunea din Normandia.

7 august 1944

Maniu telegrafiază lui Ştirbey la Cairo, prin care solicită răspuns imediat din partea ambasadorilor Aliaţi la oferta făcută, exprimându-şi nedumerirea şi îngrijorarea determinată de întârzierea răspunsului aşteptat de la 1 iulie.

Mareşalul Antonescu, invitat de Hitler la Cartierul General din Prusia Orientală, a avut o convorbire de 5 ore şi 1/2. Rostul invitaţiei era acela de a întreba dacă România şi Antonescu vor sta alături de Germania până la sfârşit.

Surprins de întrebare, Antonescu a precizat că, pentru a putea da un răspuns adecvat, trebuie în prealabil să se lămurească asupra următoarelor chestiuni:

- Intenţiile Germaniei asupra organizării luptelor pe frontul de sud, care interesează România (întrucât angajamentele solemne anterioare ale Germaniei privind apărarea Nistrului n-au putut fi respectate);

- Care este aportul pe care l-ar putea aduce Germania pentru contracararea bombardamentelor americane şi pentru suplinirea pierderilor enorme cauzate României prin aceste bombardamente?
- Cum s-a pregătit Germania să întâmpine trecerea Turciei de partea Aliaţilor, care s-ar putea solda cu debarcări pe coasta românească?
- Cum este prevenită şi care va fi replica în ipoteza unor carenţe sau schimbări de atitudine din partea Ungariei şi Bulgariei?

Hitler nu a fost în măsură să dea nici o asigurare concretă din cele solicitate de Antonescu şi, în consecinţă, Antonescu nu a contractat nici un angajament nou.

12 august 1944

Maniu îi predă lui Buzeşti[5], pentru a fi transmis prin cifru la Stockholm, textul unui mesaj pentru Duca[6], prin care îi cere să obţină prin doamna ambasador Kollontay[7], agrementul guvernului sovietic pentru plecarea generalului Aurel Aldea, împuternicitul opoziţiei unite din România, în liniile sovietice în a doua jumătate a lunii august, pentru a stabili cu conducerea militară a frontului 2 ucrainean clauze şi amănunte legate de prezenţa trupelor sovietice şi trecerea lor prin România.

16 august 1944

Sunt instalat, cu soţia mea, la Snagov, într-o casă închiriată de la un localnic, lângă vila rustică a lui Dem. Dobrescu[8], aproape de debarcader.

Guvernul lui Antonescu şi-a stabilit „reşedinţa de bombardamente“ pe domeniile prinţului Nicolae. Ministerul de Externe a ocupat vila Weber. Maniu este găzduit în vila lui Sabin Mănuilă[9], cu cumnatul acestuia, Aurel Leucuţia[10]. Pentru desfăşurarea cât mai eficientă a acţiunii conspirative, s-au stabilit la Snagov secretarul general al P.N.Ţ., Ghiţă Popp[11], cu soţia, secretarii generali adjuncţi Ion Hudiţă[12], cu familia, şi Virgil Solomon[13], Ilie Lazăr[14] şi Aurel Dobrescu[15]. Tot la Snagov se ţin întâlnirile discrete ale delegaţilor celor patru partide (Naţional-Ţărănesc, Liberal, Social-Democrat şi Comu-

nist) care fac parte (din 20 iunie 1944) din Blocul Naţional Democratic, constituit pentru realizarea armistiţiului, ieşirea ţării din Axă, dărâmarea dictaturii şi restaurarea instituţiilor democratice. Tot în Snagov şi-au fixat domiciliul flotant o serie de prieteni şi cunoscuţi: Victor Rădulescu-Pogoneanu[16], Camil Demetrescu[17], colonelul Victor Precup[18], Emil Ghilezan[19], Liviu Venetu[20], Mihai Răutu[21], George Solomon[22], familia Andriescu[23], Dudu Manoilescu[24], Dan Berindei[25], Camil Mănuilă[26].

În Capitală, necontenitele alarme aeriene paralizează orice activitate. Primim zilnic vizite nenumărate. Ne deplasăm cu schimbul la Bucureşti, între două curse cu maşina, pentru aprovizionare, comisioane şi transmitere de directive.

Grigore Niculescu-Buzeşti[27] este instalat la Buftea, la castelul Ştirbey, de unde vine zilnic cu maşina. Ion Mocsony-Styrcea[28] stă jumătate din timp la Snagov. Din când în când apare şi regele[29] cu Ionniţiu[30] şi câte un adjunct şi face plimbări pe lac cu barca cu motor. Miniştrii lui Antonescu fac un du-te-vino permanent, căci consiliile de miniştri se ţin aici.

Zilnic ţinem şedinţe în care se discută evoluţia situaţiei, se comentează comunicate de război, se comentează telegramele primite din străinătate şi informaţiile confidenţiale sosite prin cifrul Externelor şi se analizează problemele legate de obiectivul pentru care militäm. Simţim sabia lui Damocles deasupra capetelor.

Atmosfera este incandescentă. Se apropie furtuna!

17 august 1944

Buzeşti aduce telegrama cifrată a lui Duca[31] de la Stockholm prin care raportează că, prezentând solicitarea cu care a fost mandatat, doamna Kollontay, ambasadoarea, în urma consultării guvernului sovietic, a răspuns că, înainte de a se acorda aprobarea cerută, conducerea de la Moscova vrea să cunoască în concret poziţia grupării liberale a lui Tătărescu şi a organizaţiilor politice antifasciste care nu au fost integrate în Blocul Naţional Democratic, care au prezentat şi ele o ofertă de colaborare care este în atenţia Kremlinului.

Plecăm de la Snagov (Maniu, Leucuţia, Coposu) înainte de amiază. Debarcăm în Capitală, în Schitu Măgureanu nr. 19.

În hol - lume care aşteaptă. Remarc pe Cezar Simionescu[32], dr. Lucian Stănculescu[33] (în uniformă de medic căpitan concentrat), dr. I. Ciobanu[34], I. Domocoş[35], ing. R. Boilă[36], Liviu Venetu. Maniu comunică lui Simionescu şi Stănculescu să anunţe şi pe ceilalţi şefi de sector naţional-ţărănişti să participe, a treia zi, la o şedinţă importantă. Locul de adunare îl vor afla la telefonul ing. Boilă.

Primesc sarcina de a-l invita pe Lucreţiu Pătrăşcanu[37] la o întrevedere. Plec cu maşina la Edith Marcovici[38]. Îi transmit invitaţia pentru „Coca[39]“, pentru a doua zi dimineaţă în acelaşi loc (condiţiile sunt cunoscute).

După amiază la ora 16, mă duc la Malmaison (Calea Plevnei) să vizitez prietenii închişi (le făcusem repetate vizite anterioare). Obţin, ca de obicei, autorizaţia de la maiorul (de rezervă) Tuliu Goruneanu, magistrat consilier concentrat, un distins şi preţios devotat al lui Maniu şi al cauzei româneşti. Convorbire cu Rică Georgescu[40], Aug. Vişa[41], Cornel Radocea[42], Al. Ionescu[43] şi Ionel Beza[44]. Bună dispoziţie şi optimism la cei întemniţaţi.

Găsesc pe Georgescu în dialog pasionat cu un rus. Aflu că e N.K.V.D.-ist, lansat cu paraşuta în spatele frontului şi prins de jandarmi. Avea grad de colonel. Mi se pare a fi inteligent şi respectuos. La plecare, întâlnesc pe domnişoara Alexa[45], colega şi logodnica lui Vişa, funcţionară C.E.C.

Leucuţia se întoarce la Snagov. Rămân cu Maniu. Seara mâncăm la Continental. La masa noastră vine Costică Gongopol, ziarist, fost director al *Cuvântului,* vechi prieten politic. Înţelept şi cu logică stringentă de cap organizat, Gongopol face câteva consideraţiuni judicioase privind perspectivele ce se deschis pentru România. Ştiu că este dintre puţinii care, de la 1939, consecvent, susţine, în contradictoriu cu toată lumea, convingerea fermă a lui Maniu, că nemţii vor pierde războiul. La ora 24 este fixată la Palat audienţă la Rege. Buzeşti trimite pe Catherina[46], cu maşina sport, să ne ia din Schitu Măgureanu.

Sosim (cu agenţii după noi) la Palatul Ştirbey. Primesc dispoziţii să întreţin în curtea Palatului pe agenţi, în timp ce Maniu cu Buzeşti se strecoară prin spate, spre Palat. La Palat, şedinţă scurtă - Maniu, Buzeşti, Sănătescu[47], Negel[48], Ionniţiu, Styrcea - cu Regele. Se pun la

punct preparative. Pentru soluţia a doua[49], la ora unu noaptea, suntem conduşi tot de Catherina în Schitu Măgureanu. Dormim la Leucuţia.

18 august 1944

Dimineaţa, înainte de 7, traversăm Cişmigiul şi ne urcăm la etajul 6, în blocul din str. Dr. Marcovici, nr, 9. Apartamentul meu poartă numărul 80, pe palierul doctorului Mamulea. Lucreţiu Pătrăşcanu, anunţat din ajun, aşteaptă. Are cheia apartamentului, de care a mai făcut uz cu ocazia întâlnirilor cu Maniu sau a drumului la Palat[50]. Se strecoară, fără riscuri, de cu noaptea, pe scara de serviciu şi aşteaptă înserarea pentru a-l părăsi.

Se stabileşte proxima întâlnire pe ziua de 23 august, la orele 11, la Leucuţia. Pătrăşcanu este de acord.

Convorbire Maniu-Pătrăşcanu. Durează peste o oră. Nu particip. La plecare, interlocutorii îşi strâng mâna cordial. Pătrăşcanu îmi cere o carte şi îi indic biblioteca deschisă. Aşteptăm în Schitu Măgureanu pe Leucuţia, care soseşte de la Snagov şi ne întoarcem la vila lui Mănuilă.

După amiază, vine, în uniformă de maior, decorat cu (ordinul) „Mihai Viteazul, avocatul N. Popescu-Zorica[51], şef de sector P.N.Ţ., prevenit de Cezar Simionescu. Zorica este concentrat şi are, tot concentrat, ca locotenent de rezervă jandarmi, pe fiul său, magistrat, care are garnizoana la Snagov. Venit să-l vadă, Zorica trece pe la Maniu, pentru a afla de rostul convocării la şedinţa de la care va lipsi. Maniu îi spuse să selecţioneze din sectorul pe care-l conduce cât mai mulţi oameni versaţi în mânuirea armelor (foşti militari de carieră sau cel puţin instruiţi), deoarece s-ar putea să fie foarte curând nevoie de aportul lor. În proximele zile se va face rost de armament. Îl sfătuieşte să se aranjeze cu unitatea ca să fie şi el disponibil. Fără alte explicaţii şi amănunte.

Îl vizitează pe Maniu consilierul Preoţeanu. Întâlnesc, lângă vilă, pe vecinii lui Manuilă - ing. Feith (ceh de origine) cu soţia, născută Andriescu. El, inginer electro-mecanic, lucrează în pădurea Snagov, la radio emisiune-ascultare. Aflu veşti alarmante de pe front. Ruşii asediază Iaşul.

19 august 1944

Vila Mănuilă. La ora 10, vizita doamnei şi domnului Luca, veniţi cu maşina. Imediat după plecarea lor, vine cu o barcă cu motor la debarcader Piky Pogoneanu[52], însoţit şi ajutat de Camil Demetrescu[53]. Conversaţie lungă cu Pogoneanu, la care asist împreună cu Virgil Solomon şi prof. Hudiţă. Printre altele, se examinează perspectivele soluţiei a II-a şi neprevăzutele care ar putea să se ivească.

După amiază, plecăm (Maniu, Leucuţia, Coposu) cu maşina la Buftea, la castelul Ştirbey, unde suntem aşteptaţi de Buzeşti. Pogoneanu încă e acolo cu maşina, însoţit de Demetrescu. Conversaţie Maniu-Buzeşti trei sferturi de ceas. Leucuţia cu mine ne întreţinem cu doamna Caterina şi diplomaţii în salon. Se stabileşte ca Leucuţia să revină la Buftea a doua zi. Agenţii Siguranţei, veniţi şi ei cu maşina, staţionează în parc.

Seara, la Mănuilă, vine ex-colonelul Precup[54] (recăsătorit la ieşirea de la Doftana cu văduva Manoilescu, cuscra lui Aurel Dobrescu), care îşi stabileşte reşedinţa flotantă la Snagov. Precup vine însoţit de un necunoscut mie, care se prezintă cu numele de inginer Ceauşu[55].

Conversaţie Maniu-Ceauşu în dormitorul vilei. Mă întreţin cu Precup. La plecarea spre casa în care eram cazat, Maniu îmi atrage atenţiacă a doua zi vom rămâne probabil în Capitală pentru mai multă vreme. O previn pe soţia mea, care rămâne la Snagov.

20 august 1944

Plecăm la Bucureşti, cu automobilul lui Sabin Manuilă (Maniu, Coposu). Leucuţia pleacă la Buftea, conform programării prealabile. Ne întâlnim la dr. Romulus Pop (plecat la ţară) într-o garsonieră dublă, dinainte pregătită, de la parterul imobilului C.E.C.-ului, în Splaiul Unirii 4. Cheia casei e la mine. Agenţii garează în faţa intrării. Locuinţa are vestiar, hol, dormitor, bucătărie mare şi baie. Se poate aborda din două străzi.

În bucătărie locuieşte îngrijitoarea, o ardeleancă originară din satul amfitrionului, al cărei soţ, de pe aceleaşi meleaguri, este pensionar S.T.B., invalid, accidentat în serviciu. Amândoi - oameni de totală încredere.

Dimineaţa sunt trimis de Maniu în str. Filaret 23, la I.V. Popescu-Mehedinţi[56], pentru a-i transmite dispoziţia lui Maniu să-l aducă de la Dobreşti la Bucureşti, fără întârziere, pe Ion Mihalache.

Mehedinţi îmi promite că va pleca în aceeaşi zi.

La reîntoarcere, trec pe la casa lui Mihai Popovici, str. Sofia, ca să-l anunţ pe Gheorghe Ungureanu, omul de serviciul al lui Popovici, să-l înştiinţeze de îndată, pe acesta, la Balta Greacă, să vină în Capitală să ia legătura cu Maniu.

Găsesc la Maniu pe Ghiţă Popp, secretar general P.N.Ţ. - sosit şi el de la Snagov -, într-o conversaţie animată, cu subiectul de la ordinea zilei - armistiţiul.

La dejun, mâncăm la Capşa cu Leucuţia, întors de la Buftea, şi Niculescu-Buzeşti. În timpul dejunului, se aşează la masa noastră Liviu Venetu şi Niculae Graur[57]. Se discută situaţia frontului.

Spre seară, în garsoniera lui Romulus Pop, vine la Maniu colonelul Dămăceanu[58], intră prin str. Basarab şi curtea interioară. Concomitent, soseşte şi Leucuţia, care împreună cu mine, aveam sarcina de a ţine legătura cu C.E.C.

Discutăm cu Dămăceanu, în prezenţa lui Maniu, probleme de amănunt şi aprovizionarea cu arme a civililor de încredere, prin partidele din B.N.D.

Telegramă cifrată (prin Ţurcanu[59]) adresată la Cairo. Întrucât nu s-a primit răspuns la telegrama din 11 iunie 1944, confirmată prin mesajul din 22 iunie 1944, privitoare la acceptarea condiţiilor de armistiţiu stipulate la 12 aprilie 1944, se urgentează pentru a treia oară răspunsul reprezentanţei aliate de la Cairo. Precedentele urgentări telegrafice sunt din 18iulie 1944 şi 7 august 1944, rămase fără răspuns.

Se declanşează ofensiva sovietică spre sud. Ştirea este adusă de generalul Klaps[60]. Maniu cere relaţii despre forţele militare de care dispun nemţii. Generalul comunică: aproape 400.000 în zona frontului, peste 100.000 în zona etapelor, circa 700.000 în zona interioară.

21 august 1944

Telefon de dimineaţă de la casa lui Nistor Badea[61]. A sosit Mihalache. Maniu îi dă întâlnire la locul stabilit (Delavrancea 57).

Mergem la casa Zguriadescu (unde locuieşte ginerele acestuia, ing. Romulus Boilă). Mihalache aşteaptă în casă. Agenţii Siguranţei, cu maşina, ne însoţesc. Maniu îl roagă pe Mihalache să nu părăsească Capitala, să lase vorbă tot timpul unde poate fi găsit. Îl pune la curent cu situaţia şi cu perspectivele ce se deschid cu data de 26 august, stabilită prezumtiv pentru soluţia a II-a. Îl roagă ca, în vederea realizării soluţiei I, să obţină urgent o întrevedere cu mareşalul Antonescu, chiar în ziua aceea sau cel târziu a doua zi. Îi sugerează ca pentru uşurarea întâlnirii, să facă apel la generalul Zaharia[62]. Scopul audienţei: să-l convingă pe Mareşal să încheie, fără amânare, armistiţiul (Maniu îi spune să se refere numai la tratativele de la Stockholm, cu refacerea ultimelor concluzii ale tratativelor de la Cairo). Mihalache nu se arată încântat de mandat. Maniu îl consiliază să nu se formalizeze de eventualele explozii verbale şi de nervii Mareşalului, să-l calmeze cu elogii şi să reia cu insistenţă presiunea, contând pe ascendentul de care se bucură în faţa lui Antonescu: să utilizeze ca argument obligaţia patriotică a Mareşalului de a salva ţara de dezastru; apoi să bată monedă din împrejurarea că nemţii nu şi-au respectat angajamentele; în sfârşit, să treacă peste orice consideraţii de ordin formal, având drept deviz doar: *Salus reipublicae, suprema lex*! Îi urează succes. Mihalache anunţă că poate fi găsit în str. Berna nr. 3. Plecăm. Mihalache rămâne în casă până la îndepărtarea agenţilor. Ştim că Dinu Brătianu, cu acordul celorlalţi, încearcă demers alternativ la Antonescu prin George Brătianu.

În Splai, aştepta Leucuţia. Las pe Maniu cu ing. Boilă, care ne însoţise şi plec cu Leucuţia la C.M.C.[63], în str. Eliza Filipescu, pentru întâlnire cu gen. Iosif Teodorescu[64], col. Dămăceanu şi col. Cristea[65]. Se discută modalitatea aprovizionării cu arme a participanţilor. Cerem 2000 de pistoale pentru oamenii instruiţi din sectoarele P.N.Ţ. ale Capitalei.

Mă întorc în Splaiul Unirii.

Vine Şerban Nicolau[66] de la Dinu Brătianu, ca să ne anunţe că George Brătianu a obţinut întrevederea cu Antonescu la Snagov pentru 23 august, ora 8 şi că Dinu crede necesar ca reprezentanţii B.N.D. să-l aştepte, la orele 10, acasă la el în Calea Dorobanţilor. Maniu mă trimite să-l anunţ pe Titel Petrescu şi pe Lucreţiu Pătrăşcanu, să fie prezenţi, la 23 august, la ora 10, la Dinu Brătianu, urmând ca de acolo

să plece împreună la consfătuirea deja fixată pentru orele 11, în Schitu Măgureanu 19. În aceeaşi după-amiază, îl încunoştinţez personal pe Titel Petrescu, care promite că va fi prezent. Transmit prin Edith Marcovici convocarea pentru Pătrăşcanu.

După transmiterea convocării, mă întorc. La ora 23, vine la Maniu Niculescu-Buzeşti, avându-l pe Mihalache în maşină. Maniu se urcă şi el în automobil şi pleacă spre Palat pe ruta cunoscută. Rămân în casă, la telefon.

La ora 1 dimineaţa, Maniu este adus acasă de Buzeşti. Aflu că a fost o audienţă comună la Rege, cu participarea lui Maniu, Brătianu, Petrescu, Pătrăşcanu, Mihalache, Sănătescu, Buzeşti, Negel, Styrcea, generalii Mihail şi Aldea. La cererea Regelui şi a lui Sănătescu, Maniu a desemnat, ca militari de absolută încredere, pe care se poate conta pentru punerea în aplicare a soluţiei a II-a, pe generalii Constantinescu Klaps, Gheorghiu Oituz, Gabriel Negrei[67], Stoica [68], Vasile Barbu[69] şi pe coloneii Bucur, Mihăilescu, precum şi pe câţiva ofiţeri bine pregătiţi: comandor Mocanu[70], comandor Anton[71], colonel Şerbănescu[72].

Se stabileşte „ora H“ pentru soluţia a II-a peste 5 zile.

22 august 1944

Afluenţă de vizite la Maniu. Mai mulţi fruntaşi din organizaţia Capitalei ocupă coridorul şi holul. Se raportează atmosfera politică, barometrul opiniei publice. Se comentează ştirile. Cezar Simionescu anunţă că a mobilizat aproape 200 de oameni care pot mânui arme şi i-a împărţit pe grupe conduse de responsabili. Doctorul Stănculescu poate conta pe locotenentul Leon, care are 50 de oameni apţi şi avizaţi. Popescu-Zorica lipseşte. Maniu însărcinează pe generalul Barbu şi colonelul Bucur[73] şi câţiva subofiţeri de rezervă, activişti în partid, să se ocupe de preluarea de la C.M.C. şi repartizarea discretă a armelor, după indicaţiile şefilor de sectoare. Armele preluate şi muniţiile urmează să se transporte în cursul nopţii, în str. Mântuleasa, la locuinţa lui Simionescu.

Vine generalul Constantinescu Klaps, care anunţă că Iaşul a fost ocupat de ruşi. Primesc înştiinţare telegrafică că vărul meu Iuliu Bărnuţiu, locotenent de rezervă genist, a căzut pe front, la Târgu Frumos. Lasă în urma lui 2 orfani.

Plecăm la Nistor Badea în str. Berna nr. 3 pentru a-l întâlni pe Mihalache. Mihalache ne spune că Mareşalul îl va primi a doua zi la orele 9, la Snagov. Maniu completează instructajul pentru audienţă şi îi sugerează lui Mihalache modul în care urmează să-i prezinte lui Antonescu invitaţia categorică şi fermă de a face, fără tergiversare, armistiţiul. Îl autorizează pe Mihalache să vorbească în numele Partidului Naţional-Ţărănesc, în numele opoziţiei unite şi chiar în numele majorităţii covârşitoare a neamului românesc; să-i repete că războiul din răsărit este detestat de opinia publică; că hitleriştii sunt urâţi de moarte de întreg poporul; că lumea românească, îndoliată de sacrificiile care s-au făcut, aşteaptă, la marginea răbdării, ieşirea ţării din alianţa nenorocită făcută împotriva dorinţelor şi interesului românesc; că nemţii şi-au călcat angajamentele, iar acum vor să sacrifice ce a mai rămas din încercata noastră armată pentru a-şi acoperi retragerea; să repete că, aşa cum i s-a arătat în mod repetat, înfrângerea definitivă a germanilor este certă; că sunt perspective sumbre ca teritoriul românesc să fie transformat în teatru de lupte, cu totala lui distrugere şi că însăşi existenţa noastră naţională este în joc, dacă nu se face imediat armistiţiul. Maniu îi spune în încheiere lui Mihalache să transmită din partea lui (Maniu) următoarele: Maniu este convins că Antonescu nu are nici o îndoială în ce priveşte totala înfrângere a nemţilor; că trădarea germană îi este, de asemenea, cunoscută, ca şi dezastrul de pe front; că, în calitatea lui, pe care nu i-o contestă, de bun român şi mare general, are (Antonescu) obligaţia morală şi patriotică, de a da curs de îndată cererii insistente a opoziţiei şi de a face armistiţiul, salvând în cel de-al 12-lea ceas ceea ce se mai poate salva din ţara românească; că, dacă nu va da urmare acestei porunci istorice, va fi socotit trădător de ţară. La această din urmă precizare, Mihalache face remarca că dacă îi va vorbi astfel lui Antonescu, acesta va face o criză de demenţă şi că, pentru a realiza ţinta, trebuie menajată susceptibilitatea lui maladivă de infatuat. Maniu îi recomandă ca formularea pe care Mihalache o socoteşte neoportună să i-o spună în formă de reproducere textuală a expresiei lui (Maniu) şi adaugă că, la fiecare izbucnire a lui Antonescu, (Mihalache) să-l lase să-şi consume nervii în peroraţii şi apoi să reia cu tenacitate şi calm, ofensiva.

Seara ni se confirmă că George Brătianu se va întoarce de la Snagov la Dinu, unde urmează să fie aşteptat de şefii B.N.D. Mihai Popovici încă nu a sosit în capitală.

La ora 21 plecăm (Maniu, Leucuţia, Coposu) cu Rover-ul lui Leucuţia la palatul Ştirbey şi intrăm în curtea Palatului prin Calea Victoriei. Agenţii de siguranţă intră după noi cu maşina. Întâlnim pe Grigore Niculescu-Buzeşti. Scurtă întreţinere cu Buzeşti. Se discută şansele pentru soluţia I sau a II-a. Maniu îl informează despre audienţa de a doua zi, obţinută de Mihalache.

Buzeşti precizează că George Brătianu a fost autorizat, aşa cum se stabilise, să spună că este mandatarul B.N.D. Se pun pe cântar şansele de reuşită ale celor doi emisari. Buzeşti întreabă dacă nu poate nădăjdui ca Maniu să revină asupra refuzului de a prezida guvernul, Maniu îi răspunde categoric: nu! Se examinează pe scurt soluţia a II-a. Maniu întreabă dacă toţi cei vizaţi utilizează cu certitudine adăposturile luate în colimator[74]. Buzeşti confirmă.

Maniu se întreabă dacă nu s-ar putea ca în seara de 26 august cei vizaţi să părăsească capitala. Buzeşti nu exclude această posibilitate. Buzeşti întreabă dacă ceilalţi şefi din B.N.D. se vor împăca cu ideea unui guvern care să nu fie prezidat de Maniu. Maniu crede că îi va convinge a doua zi, la Dinu Brătianu, de semnificaţia unui guvern de generali, format pentru armistiţiu. Se face ora 10 seara. Trecem prin Palatul Ştirbey în curtea din spate şi ieşim ca de obicei prin depozitul de conserve în strada Banului, unde este parcată maşina lui Buzeşti şi ne urcăm; Buzeşti la volan, Leucuţia lângă el, Maniu cu mine în spate. În drum spre Palat, Buzeşti îi spune (lui Maniu) că nici regele nu este convins că s-ar putea renunţa la formula guvernului prezidat de Maniu şi că Sănătescu, propus de Maniu ca şef de guvern, nici nu vrea să audă de această însărcinare. Intrăm în Palat prin str. Pictor Grigorescu. La corpul de gardă, consemnul fusese dat. Maniu şi Buzeşti intră la Rege, în salonul casei noi. Rămân în hol, cu Leucuţia, Negel şi Ionniţiu. Audienţa durează aproape un ceas. Plecăm pe acelaşi drum ocolit la Palatul Ştirbey, unde ne aşezăm la masa din sufrageria mică. Aflu că la Rege se află şi Sănătescu, care a rămas în salon să continue discuţiile cu Regele. Din cele relatate în timpul cinei de Buzeşti şi Maniu, rezultă că Sănătescu a spus că el este militar, că nu are habar de politică şi că în afară de oştire, nu este cunoscut în

ţară; că numele lui într-o combinaţie de guvern ar produce nedumerire şi rumoare în ţară, iar în armată - invidii; că regele s-a declarat de acord cu consideraţiile făcute de Sănătescu, de asemenea, şi Pătrăşcanu şi Titel Petrescu şi au insistat cu toţii pe lângă Maniu să accepte preşedinţia, dar că Maniu s-a menţinut pe poziţie de refuz. În continuare, Buzeşti i-a cerut lui Maniu lămuriri în legătură cu propunerea pe care a făcut-o Regelui pentru garantarea politică a guvernului de armistiţiu, format din generali. Maniu a propus ca cei patru şefi de partide care formează B.N.D. să participe la guvernare ca miniştri de stat, cu specificarea formaţiei politice pe care o reprezintă. Miniştrii de stat să funcţioneze pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Prezenţa lor va constitui garanţia politică a guvernului de militari pentru opinia publică din ţară şi din străinătate.

La plecare, Maniu, salutându-l pe Buzeşti, îi spune:

„Poate avem norocul să ieşim din impas cu soluţia I.“ Iar Buzeşti replică: „Greu de crezut!“. Se făcuse miezul nopţii. Agenţii Siguranţei păzeau cuminţi în curtea din faţă a palatului Ştirbey maşina lui Leucuţia, în care ne urcăm şi plecăm în Splaiul Unirii nr. 5, unde ne despărţim de Leucuţia care se duce acasă.

23 august 1944

Înainte de ora 7 Maniu se bărbiereşte. Apar îmbrăcaţi în civil generalul Sănătescu şi colonelul Dămăceanu, intraţi prin str. Basarab şi curtea de lumină. Îi reţin câteva minute în hol. Sănătescu este nervos şi agitat. Dămăceanu este sobru şi calm. Maniu îi poftește în dormitor. Sănătescu, dinainte pregătit, începe un nou asediu pentru a-l convinge pe Maniu să accepte şefia guvernului, subliniind că aseară târziu, Regele, care este foarte contrariat, i-a cerut să mai facă o încercare: „Eu, zice Sănătescu, îmi asum orice risc, cu devotament şi cu convingere. Dar nu vreau să mă fac de râs!“ Dămăceanu dă din cap în semn de acord, însă nu scoate o vorbă.

„Singura formulă valabilă este guvern prezidat de dumneavoastră, cu sprijinul tuturor! Aşa vrea Regele, asta vor comuniştii, asta vrem toţi.“

Maniu, foarte calm, îi răspunde: „Domnule general, în cazul în care vom fi obligaţi să recurgem la soluţia a II-a, formula politică cea mai potrivită va fi, aşa cum am avut cinstea să propun azi-noapte, în

prezenţa dumneavoastră, a M. S. Regelui, un guvern Sănătescu compus exclusiv din generali, pe care cei patru reprezentanţi ai opiniei publice îl vor garanta politiceşte pentru ţară şi străinătate, prin prezenţa lor în guvern ca miniştri de stat.

Dacă ultimele demersuri pe lângă domnul Mareşal vor eşua, în mod fatal va trebui să acţionăm la îndepărtarea şi eventual arestarea lui Antonescu şi a principalilor săi colaboratori.

În locul rămas vacant prin demiterea domnului Antonescu, vom constitui un guvern de armistiţiu.

Armistiţiul este un act militar, deci guvernul care-l va încheia va fi în mod logic un guvern de militari.

Pentru ca opinia publică din ţară şi din străinătate să aibă certitudinea că ieşirea din războiul declarat contra Aliaţilor, armistiţiul şi abandonarea dictaturii sunt făcute cu acordul întregii noastre naţiuni, partidele politice care reprezintă azi aproape unanimitatea naţiunii vor garanta politiceşte guvernul de armistiţiu condus de dumneavoastră, prin prezenţa reprezentanţilor lor, alături de dumneavoastră, ca miniştri de stat şi de guvern.

De altfel, domnule general, repet că, în urma refuzului categoric al Moscovei de a accepta ca bază de discuţie frontierele de la 1938 şi în urma comunicării exprese a negociatorilor sovietici de la Stockholm şi Cairo că acceptarea frontierei de la 1940, pe Prut, este o condiţie *sine qua non* a armistiţiului, în calitatea mea de om politic, mi-ar fi imposibil să prezidez un guvern, care, prin forţa împrejurărilor şi pentru salvarea ţării, este constrâns să accepte această clauză chiar şi provizoriu. Aceasta cu atât mai mult cu cât eu (Maniu) am fost acela care am iniţiat, cu ocazia ultimatumului sovietic, cel mai energic protest împotriva cedării Basarabiei şi Bucovinei de Nord şi în toată activitatea mea politică am susţinut cu vigoare şi constanţă drepturile noastre asupra acestor provincii româneşti. Dumneavoastră, ca general, încheiaţi un act cu caracter militar şi nu aveţi răspundere politică pentru consecinţele lor."

Sănătescu, deconcertat, pleacă cu Dămăceanu, tot prin curtea interioară care duce în str. Basarab. Între timp, pe coridorul care duce la garsonieră se adunase obişnuita „clientelă politică": şefi de sector, secţie, circumscripţie, care aduc ştiri sau vin după informaţii, provocând o forfotă cu care eram obişnuiţi.

În jur de ora 10, plecăm (Maniu însoţit de Coposu) la Dinu Brătianu, în Calea Dorobanţi, nr. 16. Maşina Siguranţei, nelipsită după noi, parchează în faţa casei.

Ne aşteaptă Vîlsănescu. În birou Dinu Brătianu. Vîlsănescu capătă consemnul să nu primească alţi vizitatori în afară de George Brătianu, Titel Petrescu şi Pătrăşcanu. Între 10.30 şi 11 soseşte Titel Petrescu.

Titel Petrescu, comentând absenţa sau întârzierea lui Pătrăşcanu, crede că s-ar putea datora orei nepotrivite ori locului nepotrivit (prea expus) care a fost stabilit pentru întâlnire, dată fiind obligaţia lui de a nu se expune prea mult. „De altfel, subliniază TiteI Petrescu, nici eu nu agreez acest mod de a risca. Nu este exclus ca Pătrăşcanu să ne aştepte la Mănuilă, aşa cum era programarea, înainte de a interveni încercarea cu George Brătianu. În orice caz, după orele 11 ne vom regăsi."

După un oarecare timp de aşteptare, încep convorbirile în trei. Eu stau în hol. În jurul orei 11, soseşte cu maşina, radios, George Brătianu, venind de la Snagov. George Brătianu, plin de entuziasm, relatează cu voce puternică, pătrunsă de importanţa celor raportate, că, după un lung dialog chibzuit şi calm, Antonescu i-a confirmat convingerea lui că nemţii au pierdut războiul, a recunoscut că generalii lui Hitler au abandonat „Moldova", călcându-şi angajamentul militar şi a admis că ţara noastră trebuie să iasă din război. I-a spus, în continuare (lui George Brătianu), că are intenţia să discute cu exponenţii militari şi diplomatici germani, cavalereşte, situaţia disperată a României şi să-i convingă cu argumente peremptorii că ţara noastră trebuie să se retragă din război şi că ei trebuie să fie de acord cu aceasta. El (Antonescu) va aprecia când şi cum trebuie să procedeze. George Brătianu relatează în continuare că a trebuit să-i transmită, cu foarte multe menajamente, cererea ultimativă a opoziţiei. Antonescu s-a enervat la început, a calificat cu termeni duri amestecul „aşa-zisei opoziţii", dar, în cele din urmă, calmat, a tăcut, încredinţându-l pe George Brătianu să transmită celor care l-au trimis următoarea contrapropunere: 1) Partidele de opoziţie ori măcar Maniu şi Brătianu să îi înmâneze un memorandum prin care să-şi asume în mod expres răspunderea istorică şi politică a armistiţiului; 2) Să i se dea mână liberă pentru a alege el (Antonescu) momentul cel mai

favorabil şi mai oportun pentru tratarea armistiţiului, în orice caz după restabilirea frontului şi oprirea ofensivei sovietice; 3) Să i se dea posibilitatea de a obţine în prealabil asentimentul nemţilor pentru ieşirea României din război. Antonescu crede că cei de la conducerea armatei sovietice, care au avut ocazia de a verifica eroismul armatei române, sunt conştienţi de dificultăţile pe care le-ar ridica ruperea unui front la Focşani-Nămoloasa-Galaţi şi escaladarea Carpaţilor în lupta cu armata română; că, în consecinţă, sunt în măsură să aprecieze avantajul uriaş pe care l-ar oferi retragerea din război a României care va antrena prăbuşirea frontului german din Balcani; că, în consecinţă, ispitiţi de această perspectivă, vor oferi condiţii bune, care, în schimb, le vor asigura o înaintare spectaculoasă, fără pierderi, de 3000 km.

Antonescu îi confirmă lui Brătianu că nemţii au retras în Polonia flota a VI-a aeriană, precum şi divizia contractată pentru apărarea Nistrului.

Antonescu crede că, discutând cu nemţii de la militar la militar, va obţine acordul lor pentru ieşirea României din război.

Maniu, Brătianu şi Titel Petrescu discută contra-propunerea. Sunt de acord să semneze un memorandum în sensul solicitării lui Antonescu. Nu sunt de acord cu punctele 2 şi 3. Îl roagă pe George Brătianu să se înapoieze imediat la Snagov şi să comunice lui Antonescu că partidele politice sunt de acord să-şi asume răspunderea istorică şi politică a armistiţiului; că i se va înmâna memorandumul de acoperire, în limita de timp necesară elaborării acestuia. În continuare, să i se comunice că armistiţiul trebuie să fie încheiat imediat, fără nici o aşteptare şi că nemţii nu trebuie să fie, în nici un caz, preveniţi de acţiunea ce se pregăteşte. I se cere lui Brătianu să aducă imediat răspunsul lui Antonescu.

Este ora 12. Plecăm, Maniu şi cu mine, într-o maşină. Titel cu alta. Dinu Brătianu rămâne să-l aştepte pe George de la Snagov.

Plecăm în Schitu Măgureanu, unde aşteaptă, probabil, Pătrăşcanu. Urcăm la etajul 5. Eu mă opresc la etajul 4 (apartamentul lui Mănuilă); intru prin spate şi găsesc în birou pe Lucreţiu Pătrăşcanu însoţit de C. Agiu[75]. Ne urcăm un etaj, prin scara de serviciu. În dormitorul lui Maniu începe o convorbire între Maniu, Pătrăşcanu şi C. Agiu. Titel Petrescu asistă. Se discută pe marginea rezultatelor înregistrate de ultimele demersuri făcute pe lângă Antonescu de

George Brătianu. Este aşteptat al doilea demers şi întoarcerea lui Mihalache. Se conchide că, aşa cum este hotărât şi convenit, în caz de nereuşită, se va trece la soluţia a II-a. Pătrăşcanu şi Agiu, precum şi Titel Petrescu insistă Maniu să-şi asume preşedinţia. Maniu repetă argumentele, deja prezentate Regelui şi lui Sănătescu, care îl împiedică a primi preşedinţia. Afirmă că guvernul format din militari trebuie să fie prezidat de un militar.

Agiu crede că ar fi bine să fie un guvern civil, cu participarea celor patru partide, şi cere ca Partidul Comunist să participe la guvern măcar cu 3 miniştri. Maniu nu crede că trebuie să se imprime coloratură politică unui guvern de armistiţiu, urmând ca după perfectarea armistiţiului, guvernul provizoriu de militari să fie înlocuit. Comuniştii cer să stabilească din timp proporţia participării la guvern a partidelor din B.N.D. Maniu răspunde că nu e cazul şi că, de altfel, nu se poate lua o hotărâre concretă fără prezenţa lui Dinu Brătianu. Având în vedere demersurile care sunt în curs şi al căror rezultat va fi cunoscut în scurtă vreme, propune ca discuţiile să fie reluate la ora 20, în acelaşi loc. Cei prezenţi sunt de acord. Pătrăşcanu şi Agiu urmează să se strecoare neobservaţi mai târziu, după plecarea agenţilor de Siguranţă.

Ora 14. Soseşte Mihalache, deprimat. Conversaţia dură cu Antonescu, fixat pe o poziţie de megalomanie. „El ştie ce trebuie să facă, să nu fie învăţat! Nimeni nu e mai bun român decât el! Nu tăgăduieşte că nemţii au pierdut partida. Dar revine cu argumentul că armistiţiul se încheie cu arma la picior, de pe poziţii de forţă. Nu e tot una să capitulezi, înghiţind condiţiile umilitoare ale învingătorului, sau să-i smulgi clauze avantajoase, atunci când mai poţi să-I controlezi. Îşi rezervă (Antonescu) libertatea şi dreptul de a aprecia singur cel mai favorabil moment şi nu se arată dispus să primească sfaturi de la oameni care nu cunosc tactica militară şi harta frontului. Mihalache se întoarce la casa lui Nistor Badea.

Ora 15. Dinu Brătianu la telefon. Supărat, anunţă că George Brătianu s-a întors de la Snagov, repezit de Antonescu, care, între timp, şi-a revizuit atitudinea înţelegătoare manifestată în cursul dimineţii. Enervat de insistenţele interlocutorilor (Brătianu şi Mihalache) şi de cererea lor fermă de a accepta punctul lor de vedere, s-a înfuriat, nemaifiind dispus să tolereze nici un amestec în treburile pe

care le consideră de exclusiva lui competenţă. Între timp, a renunţat şi la audienţa la Rege, pe care o anunţase, şi vrea să plece pe front. Dinu anunţă că pleacă imediat spre Piteşti şi lasă om de legătură pe C. (Bebe) Brătianu[76].

Ora 15.30. Plecăm (Maniu, Leucuţia, Coposu) la palatul Ştirbey, unde ne aşteaptă Niculescu-Buzeşti.

Maniu îl informează pe Buzeşti despre cele întâmplate în ultimele 4 ore: şedinţa de la Dinu Brătianu, convorbirile cu George Brătianu cu Mareşalul (ultima înregistrată de câteva minute prin telefon), întâlnirea dintre Mihalache şi Antonescu şi discuţiile cu Pătrăşcanu, Agiu şi Titel Petrescu. În concluzie, îşi manifestă nemulţumirea pentru eşecul tentativelor pe lângă Antonescu şi îngrijorarea pentru eventualele gafe ce le-ar putea face Antonescu, periclitând toată acţiunea. Cu regret, ajunge la concluzia că trebuie să se renunţe la speranţele legate de formula I. Socoteşte că este imperios necesar să fie împiedicat Antonescu să ia contact cu nemţii, deoarece momentul când nemţii vor avea confirmarea acţiunii ce se urmăreşte, vor preveni prin măsuri brutale realizarea ei. Probabil că Antonescu nu-şi dă seama că a trata cu nemţii ideea armistiţiului înseamnă o adevărată sinucidere. Buzeşti este de acord că, pentru a se asigura reuşita acţiunii, trebuie să se acţioneze prompt şi fără amânări.

Buzeşti îl întreabă pe Maniu dacă îşi menţine refuzul de a prezida guvernul şi Maniu confirmă.

Buzeşti îi cere lui Maniu dezlegare pentru aplicarea soluţiei a II-a în cazul când nu ar interveni în ultimul moment o revenire a lui Antonescu. Maniu îi răspunde că, aşa cum s-a convenit, în cazul când soluţia 1 eşuează definitiv, în mod automat şi conform acordului în prealabil stabilit, se va pune în aplicare soluţia a II-a. Buzeşti transmite lui Maniu cererea Regelui şi a apropiaţilor lui de la Palat ca Maniu să fie de acord cu întrebuinţarea, în locuri de răspundere, a foştilor ofiţeri „carlişti“ - general Mihail[77], general Dombrowski[78] -, care fuseseră îndepărtaţi din armată de Antonescu. Maniu răspunde că regele şi Sănătescu au din partea sa mână liberă în alegerea oamenilor socotiţi utili.

Se stabileşte ca loc de comunicare şi corespondenţă Splaiul Unirii, nr. 4, la locuinţa doctorului Romul Popp. Buzeşti raportează că

a transmis la Cairo telegrama încredinţată lui, prin care se cere dezlegare pentru declanşarea acţiunii. Apoi pleacă grăbit la Palat.

Ne întoarcem în Splaiul Unirii la orele 16.00. Găsim acolo pe Nerva Elekeş[79], Victor Anca[80] şi Mănuilă. După un sfert de ceas, soseşte Romul Boilă.

Ora 17. Vine, de la Palat, trimis de Buzeşti, prefectul Palatului Iorgu Ghica[81]. Este palid şi emoţionat. Anunţă că Antoneştii (Ion şi Mihai) au fost arestaţi înainte cu o jumătate de oră şi gărzile care îi însoţeau au fost dezarmate şi imobilizate. Comunică, în grabă, demersurile făcute pentru neutralizarea, la Palat, a lui Piki Vasiliu[82], Pantazi[83], Tobescu[84] şi Elefterescu[85].

Buzeşti a dat prin Papadache dispoziţii de întrerupere a legăturilor telefonice şi a cablurilor germane, precum şi a legăturilor Jandarmeriei, Siguranţei şi a S.S.I. Consemnul general: dispersare şi adăpostire până la limpezirea situaţiei. Grupul de la Palat pregăteşte documentele şi guvernul nou, după „reţeta“ Maniu.

C.M.C pune în aplicare planul de măsuri. Se speră ca în zorii celei de a doua zi să se poată ţine primul consiliu de miniştri. S-a decis în comitet restrâns ca regele să plece şi să se pună la adăpost încă în aceeaşi seară, după soluţionarea formalităţilor urgente. Roagă, din partea Regelui, a lui Sănătescu şi a lui Buzeşti, ca Maniu să se adăpostească într-un loc nevizat până a doua zi. Iorgu Ghica[86] întreabă cum poate să dea urgent de urma lui Dinu Brătianu, TiteI Petrescu şi Pătrăşcanu, pentru a le aduce la cunoştinţă situaţia. Îi răspund că Dinu Brătianu este plecat din Capitală, iar Pătrăşcanu şi TiteI Petrescu vor fi la orele 20 la Sabin Mănuilă în str. Schitu Măgureanu, unde au întâlnire programată cu Maniu.

Maniu roagă pe Iorgu Ghica să transmită celor doi că şedinţa proiectată a devenit fără obiect şi că se vor întâlni la şedinţa consiliului de miniştri.

Anunţă că în zori va fi la Palat.

Iorgu Ghica repetă consemnul de dispersare şi pleacă. Leucuţia propune schimbarea locuinţei, oferindu-i lui Maniu casa doctorului Camil Mănuilă din Parcul Domeniilor, la adăpost de orice risc. După zecile de vizite şi frământarea din ultimele zile, desigur că locuinţa în care ne aflăm este în colimator.

Nerva-Andrei Elekeş oferă apartamentul său, mai puţin vizat, din cealaltă aripă a blocului C.E.C, etaj 4, cu orientare spre Tribunal. Maniu acceptă. Leucuţia nu este de acord. Imediat ne strecurăm prin spatele imobilului în apartamentul lui Nerva Elekeş: Maniu, Elekeş, Hudiţă, Aurel Popa, Leucuţia, Coposu, Camil Mănuilă, Anca, ing. R. Boilă, Livianu[87] şi C. Leahu[88], care sosiseră între timp. Lăsăm vorbă femeii de serviciu că am plecat din Bucureşti.

Instalaţi în apartamentul de Ia etajul 4, deschidem aparatul de radio. Elekeş face legătura cu comandamentul de la telefoane şi îi cere lui Papadache să ţină legătura permanentă cu telefonul său şi să transmită orice informaţie demnă de înregistrat. Apoi cere legătura cu Palatul. Răspunde Buzeşti, care relatează în fraze scurte evenimentul, repetă consemnul de dispersare şi anunţă arestarea lui Piki Vasiliu, Pantazi şi Elefterescu, fără complicaţii. Raportează că el este în curs de redactare a documentelor, iar Sănătescu se chinuieşte să întocmească lista guvernului de generali, conform reţetei lui Maniu.

Maniu vorbeşte apoi la telefon prin amabilitatea lui Papadache, cu Sibiul, Blajul, Baia de Arieş. Vorbesc şi eu la telefon cu familia, la Alba Iulia (Oarda[89]). Încercăm să prindem la telefon Snagovul, unde se află familiile Ghiţă, Solomon, Hudiţă, Ilie Lazăr, Dobrescu, soţia mea. Nu putem obţine legătura.

Se dau indicaţii de atenţie mărită şi adăpostire. Se discută perspectivele. Suntem în aşteptarea comunicatului. Între timp, se înregistrează veşti primite prin Papadache. Luăm contact cu A.A.[90] şi gen. Ionescu.

Totul pare a decurge conform prevederilor. Maniu ia legătura telefonică cu C.M.C. Ajunge anevoie Ia col. Cristea, care confirmă că a început aplicarea măsurilor prestabilite. Comunicăm lui Buzeşti numărul de telefon la care poate fi găsit Maniu.

După ora 22, se citeşte, în urma unor anterioare avertizări, comunicatul, apoi proclamaţia Regelui, lista guvernului, decretele.

Ascultăm cu emoţie neascunsă. Gazda, Nerva Elekeş, care avusese grijă să pună la gheaţă două sticle de şampanie, ne serveşte, pentru sărbătorirea marelui eveniment câte un pahar de şampanie. Ciocnim pentru libertatea şi independenţa României. Noi suntem exuberanţi. Pe chipul lui Maniu se citeşte îngrijorarea. Dintre cei prezenţi, se retrag Camil Mănuilă şi ing. Boilă, după ce insistă, fără

rezultat, ca Maniu să plece cu ei. Pleacă, de asemenea, Leahu şi Livianu.

Începem discuţia şi comentariile legate de textele difuzate la radio.

Maniu îşi exprimă nemulţumirea mai întâi pentru interpolarea „civililor" în guvern (în afară de militari, se anunţase numele lui Gh. Niculescu-Buzeşti la Ministerul Afacerilor Externe, D. Negel la Agricultură şi Lucreţiu Pătrăşcanu la Justiţie *(ad-interim).* „Trebuiau să se conformeze şi să respecte întru totul formula convenită, adică guvern compus exclusiv din militari, fără participare de civili, girat de B.N.D.", continuă Maniu. „Buzeşti, care este un om excepţional, nu avea ce să caute într-un guvern militar provizoriu. Prezenţa lui Negel poate fi socotită provocatoare, el fiind cu un picior în grupul criminalilor de război. La Justiţie trebuia să fie tot un general."

La întrebarea mea privind membrii guvernului, dintre care unele nume erau necunoscute, Maniu răspunde: „Nu are nici cea mai mică importanţă. Eu i-am sugerat lui Sănătescu şi i-am spus şi lui Buzeşti să transmită Regelui că alegerea membrilor guvernului să se facă dintre generalii disponibili, de încredere, de preferinţă la fiecare departament un general de specialitate sau profil apropiat. Pe Mihail şi pe Dombrowski i-a vrut Regele, considerându-i şi devotaţi şi adversari hotărâţi ai lui Antonescu. Nu contest competenţa profesională a acestora, dar ştiu că au fost oamenii lui Carol II."

În trecere, Maniu subliniază că includerea lui Potopeanu[91] - care este excepţional înzestrat şi demn de apreciere în guvern, ar putea nemulţumi pe ruşi, datorită trecerii lui prin fruntea Comandamentului Militar al Transilvaniei.

La un moment dat, Maniu spune: „Acum, cel mai important lucru este cum se vor descurca [Iosif] Teodorescu şi Dămăceanu". „Sper ca nemţii să intre în panică din cauza elementului surpriză, căci, altfel, s-ar putea întâmpla o nenorocire".

În timpul acestei convorbiri, Elekeş, Anca şi Leucuţia urmăresc de la fereastră ce se întâmplă pe splai. La un moment dat, se aud rafale de mitralieră. O maşină militară germană, încărcată cu soldaţi, este oprită în faţa blocului, soldaţii de pe platforma ei, trag cu armele, în toate direcţiile. Gloanţele se înfig în faţada blocului. Două gloanţe pătrund prin ferestrele deschise ale apartamentului, spintecând

lamelele vitrourilor[92]. Ricoşând, un glonte face ţăndări două geamuri. Rămânem înmărmuriţi. Leucuţia şi cu mine avem revolvere de buzunar. Toţi cei prezenţi sunt alarmaţi, în afară de Maniu. Instantaneu, tragem concluzia că nemţii, detectând locul unde se află Maniu, vor să-I captureze.

Rafalele continuă. Blocăm cele două intrări ale apartamentului cu dulapuri grele, stingem toate luminile şi aşteptăm încercând să desluşim zgomotul de pe palier.

Dintre gloanţele risipite generos de soldaţii nemţi, fără adresă, unul stinge lustra din biroul lui Elekeş. În acest timp, pândind cu prudenţă printre lamele vitrourilor, observăm vreo câţiva soldaţi lucrează, cu capota ridicată, la motorul camionului greu, iar ocupanţii din maşină trag focuri de armă.

Maniu conchide surâzând: „Eu mă culc, deoarece nu vă pot fi de folos. Dacă vin puţini, le ţineţi piept voi, dacă vin mulţi, cu sau fără mine e acelaşi lucru.“ Şi fără, comentarii, se culcă pe sofa şi după un minut adoarme, ca la comandă. Noi continuăm să ne perpeIim. Agitaţia ţine o jumătate de oră. Apoi focurile încetează, iar maşina porneşte cu zgomot mare spre Piaţa de Flori.

Între timp, Elekeş, care dăduse alarma telefonică, sună pentru a cere relaţii asupra situaţiei.

Respirăm uşuraţi.

Tragem concluzia că alarma noastră a fost nejustificată. Nemţii, deconcertaţi şi intraţi în panică, au avut probabil pană de motor drept în faţa blocului unde ne adăposteam şi, pentru a nu fi atacaţi, şi-au asigurat retragerea cu tir de arme şi mitraliere, fără adresă. Vorbim cu Buzeşti la Palat. Repetă consemnul de dispersare. Şedinţa consiliului de miniştri încă nu s-a fixat.

Leucuţia, ţinând seama de indicaţiile lui Buzeşti şi de sugestia transmisă de Iorgu Ghica, este de părere că Maniu trebuie să se adăpostească într-o casă nevizată, deoarece va fi, în mod sigur, împreună cu Regele, ţinta numărul 1 a nemţilor. Ne sfătuim să-I convingem să meargă în Parcul Filantropia sau în Dorobanţi, la inginerul Ştefănescu-Mosorel[93]. Îl trezim, comunicându-i părerea noastră. Refuză. Trebuie să stea cât mai aproape de Palat. Nu crede într-un pericol iminent pentru proximele ore. Aici are legături telefonice. După insistenţe zadarnice, Leucuţia pleacă, urmând ca în

zori, în jurul orei 4, să revină pentru a ne duce la Palat. Pleacă şi Anca. Rămân cu Maniu şi Elekeş, dar nu ne culcăm.

23 august 1944, ora 22.30

Proclamaţia Regelui Mihai (citită la radio)

„Români!

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit, în deplină înţelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea ţării de la catastrofa totală: ieşirea noastră din alianţa cu puterile Axei şi imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite.

Români!

Un nou guvern de uniune naţională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voinţa hotărâtă a ţării de a încheia pacea cu Naţiunile Unite. România a acceptat armistiţiul oferit de U.RS.S., Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii.

Din acest moment, încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite. Priviţi pe soldaţii acestei armate cu încredere. Naţiunile ne-au garantat independenţa ţării şi neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena, prin care Transilvania ne-a fost răpită.

Români!

Poporul nostru înţelege să fie stăpân pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărârii noastre libere luate şi care nu atinge drepturile nimănui, este un duşman al neamului nostru. Ordon armatei şi chem poporul să lupte prin orice mijloace şi cu orice sacrificii împotriva lui. Toţi cetăţenii să se strângă în jurul tronului şi al guvernului pentru salvarea patriei. Cel care nu va da ascultare guvernului şi se opune voinţei poporului este un trădător de ţară.

Români!

Dictatura a luat sfârşit şi cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile şi libertăţile tuturor cetăţenilor ţării sunt garantate şi vor fi respectate.

Alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor, mobilizând toate forţele naţiunii, vom trece hotarele impuse prin dictatul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupaţia străină.

Români!

De curajul cu care ne vom apăra cu armele în mână independenţa împotriva oricărui atentat la dreptul nostru a ne hotărî singuri soarta depinde viitorul ţării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul neamului românesc, păşim hotărâţi pe drumul înfăptuirii României de mâine, a unei Românii libere, puternice şi fericite."

Declaraţia guvernului

„[...] Astăzi dictatura a fost înlăturată. Poporul reintră în drepturile lui. Regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertăţile publice şi drepturile cetăţeneşti vor fi garantate şi respectate. [...]

Guvernul, adresându-se vouă, tuturor cetăţenilor ţării, vă cere să faceţi zid în jurul M.S. Regele Mihai şi în spiritul unei desăvârşite uniri şi discipline naţionale, să-i daţi tot sprijinul pentru înfăptuirea comandamentelor supreme ale ceasului de faţă: asigurarea păcii şi instaurarea unui regim democratic, de largi drepturi şi libertăţi publice pentru toţi cetăţenii ţării."

Apartamentul lui N. Elekeş din Splaiul Unirii. Noaptea, orele 23. Maniu este anunţat prin telefon că trupe româneşti au încercuit toate sediile militare şi administrative germane (inclusiv legaţia) fără a trece la acţiune (telefon Aldea).

24 august 1944

Ora 3. Informaţie telefonică (Buzeşti). Se înregistrează ciocniri între trupe germane şi române. Generalul Mihail, noul şef al Marelui Stat Major, a transmis tuturor unităţilor militare directivele operative pentru aplicarea măsurilor rezultate din lovitura de stat.

De Chastelain[94] şi colonelul Niculescu, plecaţi cu avionul la Ankara, duc mesajul noului guvern, prin care se dispune înştiinţarea tuturor legaţiilor României despre schimbarea produsă în ajun şi despre hotărârea României de a rupe legăturile cu Germania, de a elimina armata germană din ţară şi de a încheia armistiţiul.

Noul guvern de armistiţiu, constituit după reţeta lui Maniu, este compus din: preşedintele Consiliului de Miniştri (de fapt, conform legilor în vigoare încă neabrogate, Conducător al Statului) - general de Corp de Armată adj. Constantin Sănătescu, miniştri secretari de stat

- Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Constantin Titel Petrescu, reprezentanţii celor 4 partide ale Blocului Naţional Democratic. Generalii intraţi în guvern: Ministru al Afacerilor Interne

- general Aurel Aldea[95], Ministru al Apărării Naţionale - general Mihai Racoviţă[96], Ministru al Economiei Naţionale şi Finanţelor - general Gheorghe Potopeanu[97], Ministru al Muncii şi Sănătăţii – general Dr. Nicolae Marinescu[98], Ministru al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor - General Constantin Eftimiu[99], Ministru al Educaţiei Naţionale – general Ion Boiţeanu[100]. Miniştri subsecretari de stat: la Aviaţie - general Ermil Gheorghiu[101], la Marină - vice-amiral Ion Georgescu[102], la înzestrarea Armatei - vice-amiral Alexandru Gheorghiu[103], la Interne - general Gheorghe Liteanu[104] şi colonel Dumitru Dămăceanu, Şef al Marelui Stat Major - general Gheorghe Mihail, Inspector General al Jandarmeriei

- general Constantin Anton, primar al Capitalei şi prefect al Poliţiei - general Victor Dombrowski. În guvern, apar (în contradicţie cu soluţia convenită) şi miniştri civili: la Ministerul Afacerilor Externe - Niculescu-Buzeşti, la Agricultură şi Domenii – Dimitrie Negel; subsecretar de stat la Economia Naţională - Valeriu Georgescu. De asemenea, s-a dat interimatul Justiţiei lui Lucreţiu Pătrăşcanu.

La ora 4, Maniu se trezeşte fără deşteptător, îşi face toaleta de dimineaţă şi decide că peste o jumătate de oră plecăm, cu sau fără Leucuţia. Leucuţia întârzie, Elekeş se culcă. Plecăm pe jos din Splaiul Unirii, trecem pe Calea Victorie şi ne îndreptăm spre Palat. Peste tot, linişte deplină. Patrule româneşti. În dreptul sediilor germane la Poştă, la telefoane, gărzi puternice în stare de alarmă. Nu ne opreşte nici un control.

Ajungem la Palat şi intrăm, după identificarea de ofiţerul de serviciu, prin intrarea Creţulescu din Calea Victoriei.

Ne întâmpină Ionel Mocsony-Styrcea care, după ce exprimă condescendent şi respectuos omagii lui Maniu felicitări, îl pofteşte în cabinetul lui Sănătescu. Maniu îl întreabă de Buzeşti. Styrcea se duce

după ministrul de Externe. Se întoarce cu Buzeşti, care soseşte alergând şi-l salută călduros pe Maniu. Între timp, Styrcea mi se adresează aparte, surâzând triumfător: „L-am doborât"! Cunoscând persecuţiile îndurate de Styrcea din partea *Conducătorului* îi înţeleg starea.

Ne retragem în salonul din dreapta. Buzeşti raportează:

- M.S. Regele a plecat după miezul nopţii la Dobriţa[105].

- Antoneştii au fost predaţi de Sănătescu Apărării Patriotice, respectiv unui grup înarmat de chelneri, condus de Emil Bodnăraş (la această veste Maniu tresare).

În continuare, Buzeşti relatează amănunţit lui Maniu cum s-a desfăşurat arestarea Mareşalului şi a principalilor lui colaboratori.

Mareşalul, in ultimul moment, contramandase audienţa de la Palat şi-l trimisese pe Mihai Antonescu să comunice că el pleacă pe front.

După o scurtă consfătuire între Rege, Buzeşti, Sănătescu, Mocsony şi Aldea, se hotărăşte ca Sănătescu să încerce să-I convingă pe Antonescu să nu-l ofenseze pe Rege, care îl aşteaptă, şi să se prezinte. Antonescu se lasă convins să vină la ora 16 la Palat. Este condus cu deferenţa şi onorurile îndatinate, în salonul galben, de către col. Ionescu Emilian[106]. Acolo intră regele şi Sănătescu, precum şi Mihai Antonescu, care aştepta la Palat de peste un ceas. Se discută despre ocuparea Iaşului şi ruperea frontului din Moldova. Regele, cu lecţia învăţată, întreabă pe Mareşal dacă a ajuns la concluzia că unica soluţie este încheierea imediată a armistiţiului. Vădit enervat, Antonescu răspunde că va face armistiţiu când va aprecia el de cuviinţă şi când va dispune de condiţiile indispensabile. Că, în lipsa acestor condiţii optime pentru ţară, va continua războiul.

Regele subliniază că această soluţie este dezastruoasă pentru ţară şi că, dacă nu acceptă să înceteze imediat războiul, nu are altă alternativă decât să demisioneze. Antonescu refuză, ripostând energic că cel care dispune este el şi nu primeşte porunci de la nimeni. Regele, conform procedurii stabilite in prealabil, îi spune: „În acest caz, sunteţi destituit"! În acel moment, generalul Aurel Aldea, care era postat în camera alăturată, despărţită de salonul galben de o draperie care masca uşa lăsată deschisă, dă ordin maiorului [Anton] Dumitrescu să treacă la executarea consemnului. Echipa care trebuia să

opereze arestarea era condusă de maiorul Anton Dumitrescu, care, însoţit de doi subofiţeri din garda Palatului, pătrund în salon, salută pe Rege care adresează celor doi Antoneşti: „Din ordinul Maiestăţii vă rog să mă urmaţi“ . Regele, emoţionat, se retrage.

Mareşalul începe să vocifereze şi să insulte. Intervine un incident neprevăzut, Antonescu vrea să-şi scoată batista să-şi şteargă transpiraţia. Subofiţerul de lângă el, bănuind că are armă, îl imobilizează. Antonescu înfuriat îi strigă lui Sănătescu; „Aşa este tratat conducătorul statului“? Sănătescu, intimidat, ţipă subofiţerului: „Ia mâna de pe domnul Mareşal!“

În această situaţie critică, când echipa nu mai ştia cum să procedeze, intervine gen. Aldea cu un ordin categoric echipei: „Executarea!“ Maiorul Dumitrescu şi subofiţerii escortează pe cei doi Antoneşti conform planului, în seif-ul filatelic al Palatului, de lângă dormitor. Între timp, garda Mareşalului fusese dezarmată şi arestată în curtea Palatului.

Sănătescu, vorbind în numele Regelui, invită pe Piki Vasiliu la Palat, la un consiliu. La sosire, acesta este arestat de căpitanul de gardă - Teodorescu. Sănătescu îl pune la curent cu situaţia şi îi cere să dea ordin scris generalului Anton[107] şi să convoace pe Tobescu[108] să predea comanda Jandarmeriei generalului Anton şi să convoace la Palat pe Tobescu, col. Elefterescu[109] (prefectul Poliţiei) şi pe Eugen Cristescu[110], pentru a putea fi neutralizaţi, fără complicaţii şi fără vărsări de sânge. Piki Vasiliu se supune. Tobescu şi Elefterescu sosesc la Palat şi sunt arestaţi. Este apoi chemat şi arestat generalul Pantazi. Eugen Cristescu nu este găsit.

Raportul lui Buzeşti continuă interminabil. Relatează cum a fost definitivată pe loc proclamaţia Regelui către ţară, cum a fost imprimată pe disc[111], cum s-au redactat documentele citite la radio, apoi cum a decurs audienţa lui Killinger la Rege. Niculescu-Buzeşti l-a invitat telefonic pe baron la Palat, pentru a primi comunicări importante. La ora 20,30, acesta a sosit şi a fost invitat în sala de audienţe. Acolo, Ion Mocsony-Styrcea l-a prezentat pe ministrul plenipotenţiar al Germaniei noului prim-ministru şi noului ministru de Externe.

Killinger, cu un scurt compliment milităresc, adresat noilor demnitari, s-a adresat direct Regelui, spunând că, din ordinul *Führer*-

ului, comunică profunda îngrijorare a acestuia în legătură cu prietenul său, conducătorul statului, mareşalul Antonescu, despre a cărui soartă vrea să afle o relatare autorizată.

Regele i-a răspuns, aşa cum se stabilise, că mareşalul Antonescu s-a prezentat in audienţă la Palat şi şi-a prezentat demisia, care i-a fost acceptată, iar el şi-a manifestat intenţia de a se retrage la Predeal. Killinger a insistat afirmând că ştie în mod precis că Mareşalul n-a mai părăsit Palatul şi bănuieşte că a fost arestat. A intervenit Buzeşti, care a observat că, dacă baronul este aşa de bine informat, ce rost are să mai întrebe? Apoi l-a îndrumat să considere capitolul Antonescu definitiv închis. La încercarea lui Killinger de a flutura anumite ameninţări în legătură cu măsurile luate contra lui Antonescu, care pot să aibă consecinţe grave pentru români, Buzeşti i-a replicat sec că dânsul, von Killinger, este ataşat ca reprezentant al Germaniei pe lângă Rege, nu pe lângă alte persoane. Killinger, stăpânindu-şi cu greu furia, a întrebat care sunt intenţiile noului guvern român. Regele i-a răspuns că România va ieşi din război şi va încheia armistiţiu. Buzeşti a adăugat că trupele germane care se află în România vor trebui să părăsească ţara neîntârziat, în deplină ordine, şi să se abţină de la orice acte de provocare sau de ostilitate. Killinger, congestionat, a protestat solemn şi a răspuns că ceea ce s-a făcut este o nebunie şi o trădare şi că acest joc periculos va fi aspru pedepsit de către Germania.

Buzeşti a intervenit prompt, invitându-l la un limbaj decent şi somându-l să nu-şi depăşească plenipotenţele, care nu-i îngăduie să facă avansuri neautorizate asupra atitudinii viitoare a guvernului pe care-l reprezintă, amintindu-i că nu este decât un reprezentant diplomatic al unei ţări străine pe lângă M.S. Regele şi că trebuie să se comporte în consecinţă.

În continuare, i-a spus că schimbările interne sunt probleme care nu privesc alte state. Că România este stat suveran şi are latitudinea să procedeze conform intereselor ei. L-a invitat să ia act de acest drept pe care-I are ţara, dacă cumva nu ar fi ştiut de el. Regele a anunţat terminarea audienţei, iar Buzeşti l-a avertizat pe von KiIlinger că va trebui să comunice Palatului hotărârea luată de guvernul român în legătură cu armata germană care staţionează în România şi care urmează să fie retrasă fără nici o amânare. Killinger a plecat bombănind. Era puţin înainte de ora 21.

Prin grija directorului Ilie Papadache, încă de la orele 18, toate legăturile telefonice ale Legaţiei Germane, comandamentelor, oficiilor, misiunilor militare, economice, precum şi cablul direct care lega Bucureştiul de Berlin au fost tăiate.

La ora 23, Buzeşti a invitat telephonic legaţia germană, prin fir încopciat pentru cauză, să trimită la Palat pe şefii misiunii militare, pentru a primi instrucţiuni precise privitoare la retragerea trupelor lor. După o jumătate de ceas, au sosit generalii von Gerstenberg[112] şi von Hansen[113] însoţiţi de dr. Steltzer[114], care au declarat că sunt de acord cu evacuarea ordonată a trupelor, cerută de noul guvern român.

Generalul de aviaţie von Gerstenberg s-a plâns că toate legăturile telefonice ale legaţiei şi misiunilor militare sunt întrerupte şi că există pericolul ca armatele germane din Ploieşti şi din *Lagerwald*-urile aşezate în preajma capitalei, în lipsă de directive, să procedeze la un atac. În consecinţă, a socotit că ar fi necesar ca el să transmită personal forţelor germane cantonate la Băneasa şi Otopeni ordinul de retragere. A cerut să fie autorizat să se deplaseze acolo. Pentru a străbate barajele făcute de unităţile militare româneşti, a cerut să fie însoţit de un ofiţer român. Buzeşti i-a cerut cuvântul de onoare, de general german că, după comunicarea instrucţiunilor, se va întoarce în Capitală, iar von Gerstenberg, într-o ţinută solemnă, şi-a luat, pe cuvânt de onoare acest angajament.

Sănătescu a dat misiune colonelului Valeriu Selescu înarmat cu permis special de la Comandamentul Militar al Capitalei, să-I conducă pe generalul german la Otopeni, însoţit de un ofiţer inferior.

Buzeşti îi mai relatează lui Maniu cum a redactat proclamaţia regală[115] şi cum, fără a i se cere părerea lui, Sănătescu a hotărât să predea pe cei arestaţi unui grup de comunişti care urmau să-i ascundă sub pază, într-un loc necunoscut.

După această relatare, Buzeşti ne citeşte textul Ordinului 301, întocmit pentru legaţiile româneşti din străinătate, despre demiterea guvernului Antonescu, constituirea noului guvern Sănătescu, ieşirea României din război şi acceptarea armistiţiului cu Naţiunile Aliate, ordin care fusese expediat în zorii zilei la Ankara cu avionul.

Maniu se interesează despre membrii noului guvern. Buzeşti spune că, aşa cum se stabilise în ajun, toţi componenţii guvernului au fost sfătuiţi să se disperseze în vederea eventualelor represalii

nemţeşti şi că vor trebui să sosească la şedinţă. Dat fiind că regele a plecat, Sănătescu a propus ca lucrările guvernului să se desfăşoare provizoriu în cazarma ocrotită de pază a Regimentului 1 transmisiuni din pădurea de la Bolintinul din Vale. În Palat, rămăseseră Sănătescu, Aldea, Costică Niculescu, Negel, Buzeşti şi grupul de la externe (Pogoneanu, Camil Demetrescu, Roiu). De asemenea, erau sosiţi la Palat, direct din închisoare, oamenii lui Rică Georgescu, ofiţerii englezi prizonieri (afară de de Chastelain, în drum spre Ankara). Dinu Brătianu nu a apărut, ci numai Bebe[116]. Despre Pătrăşcanu şi TiteI Petrescu, Buzeşti relatează că au plecat pe la orele 22, să se pună la adăpost, până Ia lămurirea lucrurilor.

De Chastelain, împreună cu colonelul Niculescu, adjutantul lui Sănătescu, au fost trimişi de pe aeroport la Ankara, cu înştiinţarea oficială a loviturii de stat adresată pentru difuzare lui Cretzianu. Mai spune că s-a solicitat, prin telegramă cifrată, Aliaţilor, să acorde guvernului condiţiile ameliorate de armistiţiu oferite de doamna Kollontay lui [Mihai] Antonescu şi, în subsidiar, opoziţiei.

Buzeşti continuă să relateze, puţin stânjenit, cum s-a întocmit lista guvernului: că, de la început, Regele, Sănătescu, Aldea au hotărât ca el, Buzeşti, să preia Externele, neavând nici un general care să facă faţă obligaţiilor legate de departament; că Pătrăşcanu a insistat pentru interimatul Justiţiei pentru a putea prezenta spre semnare, Regelui, primele decrete de restaurare şi că Negel a insistat să fie numit la Agricultură, spre a se acoperi şi pentru a nu se mai pune în discuţie persoana sa, ca fost ministru antonescian. (Maniu face remarca scurtă că ar fi fost mai bine să se fi desemnat pentru toate departamentele exclusiv militari, aşa cum era planul.)

Buzeşti adaugă că, iniţial, Sănătescu trebuia să preia şefia Marelui Stat Major, dar că a fost găsit, întâmplător, Mihail, care a preluat această funcţie, că Dombrowski a preluat şi Primăria şi Prefectura Poliţiei Capitalei. (Maniu nu face nici o obiecţie).

Ne îndreptăm spre cabinetul lui Sănătescu, care îl aştepta pe Maniu după ce fusese prevenit de Styrcea despre sosirea lui. Sănătescu consulta planuri, îngândurat.

La intrarea noastră, se îndreaptă spre Maniu şi îl salută respectuos reţinându-i mâna. Apoi, îmi întinde şi mie mâna. (Cu

Buzeşti fusese împreună, tot timpul). Maniu îi adresează felicitări pentru reuşita primei lovituri şi brusc întreabă:

- Este adevărat că i-aţi predat pe cei arestaţi unor particulari?

- Da, i-am predat Apărării Patriotice, lui Bodnăraş. Aici nu erau în siguranţă. Nemţii ştiau de prezenţa lor la Palat şi puteau interveni. Deci, n-am voit să risc. Acum sunt păziţi în loc sigur şi nimeni nu ştie unde sunt, nici eu.

Maniu întreabă in continuare:

- M.S. Regele ştie?

- Ştie.

- Şi şi-a dat acordul?

- I-am spus! De altfel, ştia că în safe se pot sufoca, iar eu nu ştiam dacă nu au şi ei oamenii lor, care să-i elibereze, nemaivorbind de un eventual atac nemţesc. Ce era să facă Regele?

Contrariat, Maniu punctează: „Antonescu şi oamenii lui au deţinut roluri de conducere de stat. Ei au fost arestaţi cu asentimentul nostru, în interesul ţării, pentru a ne da posibilitatea să realizăm lovitura de stat. Arestarea s-a făcut în numele Regelui. Deci ei sunt în *honesta custodiae* a Maiestăţii Sale. Nu era admisibil ca să fie scoşi de sub această custodie şi încredinţaţi unor particulari. Este o transgresiune împotriva eticii şi a uzanţelor, cu care nu pot fi de acord.“ Sănătescu rămâne mut.

Buzeşti intervine: „Domnul Preşedinte are perfectă dreptate. Nici eu n-am ştiut decât după ce totul se făcuse!“ În sfârşit, Sănătescu ne pofteşte să şedem.

Relatează că C.M.C. a fost la înălţime.

Se teme de asaltul nemţilor asupra Capitalei, spunând că ei au circa o divizie bine pusă la punct, care va fi greu de stăvilit. Spune că, datorită devansării orei H, efectivele care apără Capitala sunt puţine, iar completarea lor nu va putea fi făcută înainte de două zile. Mai are vagă nădejde în misiunea lui von Gerstenberg. Buzeşti intervine arătându-şi neîncrederea şi precizând că, de altfel, suntem în război cu nemţii, deşi nu l-am declarat prin act formal.

Sănătescu este de părere că Palatul Regal, expus în prima linie, trebuie părăsit. Consiliul de Miniştri trebuie să se ţină în afară de Bucureşti.

Maniu îl întreabă care este atmosfera în armată. Sănătescu îşi exprimă îndoiala că toţi comandanţii de unităţi vor urma ordinul Regelui. Socoteşte că unii din aceştia ar putea rămâne cu nemţii. Maniu şi Buzeşti îl contrazic spunând că nemţii nu vor găsi nici un plutonier de partea lor. Sănătescu speră că nemţii se vor retrage fără ciocniri. Maniu întrevede o reacţie violentă şi îndârjită.

Intră generalul Aldea. Apoi Rică Georgescu, atunci eliberat de la Malmaison[117]. După ce schimbă câteva fraze cu Aldea, Maniu părăseşte cabinetul la braţul lui Rică Georgescu şi intră amândoi în cabinetul din stânga, al generalului [Constantin] Niculescu.

Rămân în hol, unde văd şi salut pe ofiţerii britanici Porter[118] şi Metzianu[119], Iorgu Ghica[120] (copleşit de oboseală), Ionescu BăIăceanu, colonel Ionescu Emilian[121], general Lazăr, comandor Gherghel, maior Udrischi, maior Anton Dumitriu. Într-un colţ, Atta Constantinescu[122]. Negel[123] discută animat cu Styrcea[124]. Pe o banchetă, aşezaţi între casete diplomatice - Rădulescu-Pogoneanu şi Camil Demetrescu.

Apar, pe rând, neputând să-şi ascundă surescitarea, unii dintre membrii noului guvern. Văd pe generalul Ermil Gheorghiu[125], amiral Gheorghiu (Ţiganu)[126], general Liteanu, dr. Marinescu. Intră furtunos, plin de energie şi optimism colonelul Dămăceanu. Într-o sală alăturată, văd pe generaluI Potopeanu, abătut şi îngrijorat.

Mă îndrept cu Buzeşti spre bancheta cu diplomaţi. Începem o conversaţie de drept internaţional: dacă suntem sau nu în stare de război cu Germania?

Părerea mea, pe care o spun, este că, deşi nu s-a făcut o declaraţie explicită de război, relaţiile româno-germane au îmbrăcat pregnante trăsături ale stării de război şi anume:

- am anihilat, fără schimburi de foc, cazărmile, serviciile şi cantonamentele germane de cu noaptea, ţinându-le sub supraveghere armată, ceea ce este un fapt grav de ostilitate;

- am denunţat, unilateral, arbitrajul de la Viena, făcut şi garantat de nemţi;

- am făcut practic declaraţie de război contra Ungariei, aliata Germaniei, cu frontierele solemn garantate de Germania, incluzând în proclamaţia Regelui fraza: „vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei de sub ocupaţie străină."

Declaraţia de război poate interveni oricând şi, până atunci, timpul câştigat este preţios. Şi mai rămâne avantajul de a pune pe nemţi în postură de agresori şi de a întemeia declaraţia de război pe inadvertenţa lor.

Sosesc la Palat rapoarte de busculade, ciocniri, schimburi de focuri cu armata germană. Se raportează atacul german de la Băneasa. Buzeşti începe să redacteze declaraţia oficială de război contra Germaniei.

Încep o conversaţie cu Pogoneanu şi CamiI Demetrescu. Camil Demetrescu este preocupat de împrejurarea că decretul de numire a generalului Sănătescu ca prim-ministru nu este contrasemnat regulamentar. Crede că Antonescu ar fi trebuit să fie convins să-I contrasemneze. Îmi spune că el s-a gândit la asta şi a trimis după Barbul (directorul de cabinet al lui Mihai Antonescu), care este în excelente raporturi cu Antoneştii, ca acesta să-i convingă să accepte această formalitate constituţională. Barbul a sosit, însă, între timp, Antoneştii fuseseră predaţi Gărzii Apărării Patriotice. Pogoneanu îmi spune că au cifrat şi expediat telegrame pentru a obţine condiţiile oferite de doamna Kolontay lui [Mihai] Antonescu şi pentru noul guvern.

Vin la mine Ivor Porter şi Metzianu, cei doi ofiţeri britanici scoşi în aceeaşi noapte din lagăr. Porter, care fusese avansat maior în timpul prizonieratului, nu are încă însemnele gradului.

Styrcea ne comandă gustări.

Apare George Brătianu îmbrăcat în uniformă de căpitan de artilerie. Îl salută pe Maniu şi deschide o conversaţie legată de ultima discuţie cu Antonescu şi de presiunea evenimentelor în curs.

Prezintă omagii lui Maniu, Ivor Porter şi Metzianu, companionii lui de Chastelain şi It. Ţurcanu[127]. Revine Rică Georgescu şi îl conduce pe Maniu spre sala tronului, ţinându-l cu o expunere foarte susţinută. În camera generalului Niculescu, prietenii mei, Rădulescu-Pogoneanu, nedespărţit de două valize diplomatice, şi Camil Demetrescu, în dialog. Ne exprimăm mulţumirea pentru reuşita acţiunii şi comentăm întâmplările scrutând perspectivele. Între timp, în cabinetul lui Sănătescu, Buzeşti scrie de zor. Generalul Sănătescu se plimbă agitat şi vădit îngrijorat. Împărtăşeşte generalului AIdea temerea lui că nemţii ar putea instala în versantul ardelean al Carpaţilor sau în munţii

Buzăului „V"-uri pentru distrugerea capitalei. Intru în vorbă şi îmi exprim îndoiaIa în această posibilitate. Sănătescu, reluând o idee care-l nelinişteşte, mi se adresează spunând: „Nu puteam să-i ţin pe Antoneşti aici Ia Palat. Nemţii ştiau unde se află şi mai ştiau că noi nu avem mijloace suficiente pentru a para un atac. Şi apoi, cum puteam eu să răspund în aceste condiţii de paza lor? Antonescu are prestigiu şi te puteai aştepta să se găsească un nebun sau un fanatic să încerce să-I scoată. Maiestatea sa a fost de acord să-i ţinem într-un loc necunoscut, sub pază. Cine ar răspunde dacă s-ar repeta istoria cu Mussolini? Şi, de altfel, aici în *safe,* s-ar fi asfixiat. Domnul Maniu s-a supărat pe degeaba."

Toţi simţim apăsarea unei aşteptări încordate. În această atmosferă, se aud sirenele de alarmă. Un căpitan din garda Palatului porunceşte milităreşte: „Toată lumea coboară imediat Ia adăpost!" Caut peste tot pe Maniu şi nu-l găsesc. Cobor în adăpost. Camil Demetrescu îl cară în spinare pe scările de coborâre pe Rădulescu-Pogoneanu[128], care nu se desparte de cele două casete ale lui.

Jos, se adună vreo treizeci de persoane, între care funcţionari şi slujbaşi de la Palat. Cad primele bombe deasupra noastră.

Ora 11. Sănătescu mă întreabă răstit unde l-am lăsat pe Maniu. Răspund că nu l-am găsit.

„Du-te numaidecât şi caută-I sus. Te conduce dumnealui!" şi îmi arată cu mâna un locotenent de gardă.

Ne repezim pe scările de urcare, în mijlocul unui vacarm îngrozitor. Peste tot, nori de praf, moloz desprins din pereţii descojiţi, geamuri fărâmate. Ajungem sus, unde se aud ţipete de panică. În cele din urmă, îl găsim pe Maniu, în sala tronului întunecată de colb şi reziduri.

Îl conving cu greutate să coboare în adăpost. Locotenentul ne conduce pe scări. În timp ce coboram, o serie nouă de bombe cade peste Palat. Explozia apropiată a uneia, ne trânteşte jos. Scara de coborâre este atinsă. Îl iau în spinare pe Maniu şi escaladez cu el golul. Ajungem jos, unde simţeam suflul şi zguduitura provocată de o bombă mai grea, explodată în betonul bunkerului. Apar în adăpost primii răniţi, din personalul civil al Palatului şi din gardă, care fuseseră surprinşi de bombardament în „casa nouă". Bombele cad la intervale scurte, aruncate de stolurile de avioane nemţeşti care zboară deasupra

capitalei, se descarcă şi se întorc cu noi încărcături. Generalul Sănătescu părăseşte adăpostul, fără să ţină seama de protestele celor prezenţi. Spune că merge să telefoneze la Marele Stat Major instrucţiunile de rigoare şi indicaţiile tactice pentru contracararea încercărilor nemţeşti de a ocupa Capitala. Atribuind bombardamentul generalului von Gerstenberg, trimite la adresa lui câteva expresii neparlamentare şi îşi exprimă grija pentru soarta colonelului Şelescu.

S-a făcut ora 14. Profitând de o pauză intervenită în bombardamente, Maniu, însoţit de mine, părăseşte Palatul pe jos. În curtea Palatului - resturi de automobile bombardate.

Ne îndreptăm spre chei, pe Calea Victoriei. În aceI moment, un grup de trei avioane germane, zburând la mică înălţime, îşi descarcă bombele deasupra noastră.

O explozie atinge statuia Regelui Carol I din faţa Palatului. O coloană de camioane militare se îndreaptă spre Piaţa Senatului. Opresc primul camion în care un medic colonel este aşezat la dreapta şoferului. Îi explic situaţia şi-l rog să ne ducă până în Splaiul Unirii. Foarte serviabil, colonelul doctor ne cedează locul din faţă şi dă ordin şoferului în consecinţă. Ajungem în Splaiul Unirii sub bombardament. Coborâm în adăpostul blocului, unde află o mulţime de cunoscuţi, printre care Caius Bardoşi cu soţia, Nerva Elekeş, generalul Vasile Barbu, colonelul Bucur, doctorul Stanca. Luăm legătură telefonică prin firul care leagă adăposturile cu Centrul Apărării Antiaeriene. Suntem ţinuţi la curent cu evoluţia aviaţiei de bombardament.

Anunţăm garajul Preşedinţiei să ne trimită două maşini. Ieşim din adăpost însoţiţi de generalul Barbu şi colonelul Bucur. Automobilele Preşedinţiei, trimise de şeful de garaj Joiţa (fost şofer al lui Maniu în 1929-1934), ne ia de Ia poarta blocului. Un colocatar al meu (din str. dr. Marcovici nr. 9) îmi spune că blocul nostru a fost bombardat odată cu Ministerul de Război cu bombe incendiare şi că acum arde. Instantaneu, realizez că am rămas cu ce am pe mine. Nu am timp să mă ocup de casă. Plecăm cu Maniu spre Bolintinul din Vale. În a doua maşină, care ne urmează, ocupă loc generalul Barbu şi col. Bucur.

În drum spre Bolintin, întâlnim două coloane de prizonieri germani, escortaţi de soldaţi români. La un moment dat, şoferul vede un stol de avioane, cu însemnele germane evoluând razant în direcţia

şoselei şi opreşte maşina. Ne adăpostim, culcaţi în lanul de porumb de lângă şosea. Avioanele mitraliază de-a lungul şoselei. Un singur răpit, un sătean într-o căruţă cu cai. Ajungem la cazarmă. Acolo, ofiţerul de serviciu ne comunică consemnul care i s-a transmis telefonic: să îndrepte pe toţi demnitarii care vor sosi la Bolintin spre Banca Naţională, unde a fost stabilit sediul provizoriu al guvernului, în subsolul tezaurului. Facem cale întoarsă, fără incidente.

Pe străzi - patrule româneşti. Lume puţină. Ajungem la Banca Naţională, unde ne primeşte administratorul Mihai Romniceanu[129], iar soţia lui, în rol de gazdă îndatoritoare, ne pofteşte la o gustare apetisantă, foarte bine venită după o zi de post.

În subsol - generalul Sănătescu, Niculescu-Buzeşti, generalul Aldea şi ceilalţi generali, titulari de portofolii.

În timp ce Maniu discută cu Sănătescu, Buzeşti şi Aldea, mă întreţin cu generalul Liteanu, care a îmbrăcat din nou uniforma.

Sosesc Rică Georgescu şi Ţurcanu, care propun să fie aduşi radiotelegrafiştii americani şi englezi făcuţi prizonieri, să li se dea aparatele şi dispoziţia să încerce a prinde legătura cu Foggia.

Sănătescu încuviinţează. Generalul Anton dispune măsuri în consecinţă.

Petrecem noaptea îmbrăcaţi, în discuţii şi pronosticuri.

24/25 august 1944

În subsolul B.N.R., ascultăm la Radio Londra, ora (României) 1, mesajul adresat în limba română de Cornel Bianu.

25 august 1944

Radio America, în emisiunea sa de azi, la cronica zilei, vorbeşte despre lovitura de stat din România şi reproduce un articol apărut în New York Times, care o califică drept „unul dintre cele mai hotărâtoare evenimente ale întregului război".

Aproape concomitent cu lovitura noastră de stat, s-a eliberat şi Parisul. Trupele franceze au intrat în capitala lor, izgonind armata germană.

Dimineaţa, pe la 10, sosesc la Banca Naţională, pe rând, Titel Petrescu, generalul Racoviţă, noul ministru de Război, Lucreţiu

Pătrăşcanu. Apoi apare Negel şi colonelul Dămăceanu, care vine de la Comandamentul Militar al Capitalei, cu ultimele veşti îmbucurătoare.

Grupul de telegrafişti englezi şi americani dirijaţi de Ţurcanu, cărora li se adaugă Jean Beza din echipa lui Rică Georgescu, bat de zor apeluri telegrafice într-o cameră vecină. Se aude un chiot de bucurie. Telegrafiştii au prins, prin apel cifrat, Foggia.

După consultarea generalului Mihail, şeful Marelui Stat Major, Buzeşti redactează o telegramă prin care cere aviaţiei engleze să bombardeze, cu posibilă urgenţă, punctele de rezistenţă germană din jurul Capitalei. Se dau cote militare precise. Se cere bombardament în covor. Foggia confirmă. Se promite trimiterea bombardierelor cel târziu dimineaţa următoare. Dămăceanu pleacă la Comandamentul Militar al capitalei. Ciocnirile cu nemţii se menţin în toi.

Se reiau legăturile telegrafice prin cifru cu Cairo (Ţurcanu). Guvernul recepţionează invitaţia de a trimite la Moscova delegaţie pentru semnarea armistiţiului.

Discuţii în Consiliul de Miniştri asupra posibilităţii de rezistenţă a puţinelor unităţi româneşti împotriva asalturilor germane.

În cursul zilei, urmează să sosească unităţile pregătite pentru „lovitura“ programată pe 26 august. Puţinele noastre efective trebuie să reziste până la sosirea lor.

Banca Naţională este transformată într-un cămin al guvernului. Demnitarii sunt invitaţi în locuinţele înalţilor funcţionari ai Băncii. Subsolul are un aspect de dispecerat. La intrările Băncii, au fost postate gărzi întărite, iar împrejur staţionează unităţi înzestrate cu armament semigreu.

Consiliul de Miniştri continuă. Continuă şi ciocnirile şi confruntările dintre armata română şi nemţi. Încercările nemţilor de a pătrunde în Capitală sunt obstaculate eroic de unităţile româneşti. Primejdia încă persistă.

26 august 1944

Ţurcanu se prezintă la Preşedinte. Relatează despre decesul tovarăşului său şi asigură că atât aparatul, cât şi codul de cifrare sunt în bună stare şi pregătit, instalat în mansarda palatului Ştirbey şi are documente în regulă.

27 august 1944

Telegramă de la Cairo.

După ce au luat cunoştinţă, din telegrama primită prin care se anunţa lovitura de stat, de situaţia din România, reprezentanţii plenipotenţiari de la Cairo, consultându-şi guvernele, au comunicat lui Ştirbey şi Vişoianu că „Aliaţii sunt de acord să dea urmare cererii noului guvern român să-i acorde ameliorările solicitate care fuseseră acceptate de guvernul sovietic, prin doamna Kollontay, în timpul tratativelor de la Stockholm". Aceste ameliorări preconizează:

- să se stabilească, cu moderaţiune, despăgubiri de război în dauna României până la suma de 300.000.000 dolari:
- să se respecte suveranitatea României şi să se renunţe la orice amestec în afacerile interne ale ţării:
- să fie lăsată neocupată de armatele aliate reşedinţa regelui şi a guvernului:
- România, ieşită din alianţa cu Germania, să nu fie constrânsă să întoarcă armele împotriva nemţilor.

28 august 1944

După două mutări succesive la Bolintinul din Deal şi la cel din Vale, unde efectiv nu s-a realizat întrunirea membrilor guvernului, s-a desemnat ca sediu provizoriu Banca Naţională, subsolul tezaurului. La orele 19, sunt întruniţi câţiva generali, şefi de departamente: Sănătescu, Maniu, TiteI Petrescu, Pătrăşcanu, Niculescu-Buzeşti şi Negel. Dinu Brătianu lipseşte. La ordinea de zi - numirea delegaţilor care urmează să plece la Moscova pentru a se ralia la cei doi împuterniciţi de la Cairo. Conform telegramei trimise de reprezentanţa plenipotenţiară aliată de la Cairo, convenţia de armistiţiu nu se semnează acolo, ci la Moscova.

Niculescu-Buzeşti propune ca şeful delegaţiei să fie Lucreţiu Pătrăşcanu. Se acceptă în unanimitate. Calitatea lui de fruntaş comunist şi ministru de stat reprezentând Partidul Comunist îl recomandă, pe de o parte ca un gest de condescendenţă faţă de guvernul sovietic, pe de altă parte ca cel mai oportun negociator, care are şansa de a obţine ameliorări la condiţiile de armistiţiu negociate la Cairo. Pătrăşcanu, trădând oarecare emoţie, mulţumeşte afectat lui

Buzeşti pentru propunere şi primeşte urările de succes de la Sănătescu, Maniu şi Titel Petrescu, cu călduroasă gratitudine. Ca reprezentant al armatei este desemnat colonelul Dumitru Dămăceanu. Generalul Sănătescu, într-un dialog discret cu Maniu, întreabă dacă nu cumva oficialităţile sovietice se vor formaliza că oştirea trimite delegat doar un colonel. Maniu face ca Dămăceanu să fie promovat pe loc, la excepţional[130], general, având merite deosebite pentru această avansare. Generalul Racoviţă, titularul departamentului de război, vădit încurcat, observă că, în armată, avansările trebuie să se încadreze în forme riguros stabilite şi că înaintarea în grad „la alegere" trebuie motivată prin merite deosebite pe câmpul de luptă. Maniu socoteşte că motivarea este o problemă de formă şi că Dămăceanu, care a luptat şi pe frontul de răsărit şi în capitală, nu este lipsit de aceste merite. În consecinţă, este avansat general. Delegaţia este completată cu Ghiţă Popp, secretarul general al Partidului Naţional-Ţărănesc şi Ion Christu, ministru plenipotenţiar, la care se vor ralia prinţul Barbu Ştirbey şi Constantin Vişoianu de Ia Cairo, de transportul cărora se va ocupa Novikov. Sunt rugat de Sănătescu să merg imediat acasă Ia Anghelescu, guvernatorul Băncii Naţionale şi să-I aduc la consiliu, pentru a soluţiona pe loc problema valutară, delegaţii urmând să fie aprovizionaţi cu sumele necesare deplasării. Plec cu maşina la locuinţa lui Anghelescu, cu care mă întorc în scurtă vreme. Guvernatorul, îndatoritor, se grăbeşte să satisfacă dispoziţia lui Sănătescu. La întoarcere, remarc pe culoarul tezaurului pe Rică Georgescu, pe locotenentul (englez) Ţurcanu (până mai ieri arestat şi ameninţat cu împuşcarea), pe câţiva tineri diplomaţi din grupul lui Buzeşti (Piky Pogoneanu, Camil Demetrescu, Florin Roiu, Barbul). În antecamera tezaurului, lucrează de zor, încercând să prindă legătura cu Foggia, radio-telegrafiştii englezi, până de curând prizonieri, Bălan şi Jean Beza. Într-o săliţă din stânga scărilor, un ceaprazar adus de nu ştiu unde, ajustează uniforma lui Dămăceanu cu epoleţi adecvaţi şi lampasuri[131]. Observ întâmplător panglica şi însemnele de Cavaler al Crucii de fier şi îi spun să le îndepărteze, ceea ce meşterul face numai după ce Dămăceanu, care aşteaptă alături semidezbrăcat, încuviinţează, mulţumindu-mi. Delegaţii urmează să plece direct la Moscova.

31 august 1944

Guvernul Sănătescu emite decretul de abrogare a Constituţiei şi de repunere în vigoare a vechii Constituţii din 1923.

Apare in presă „Apelul comandantului mişcării legionare către foştii legionari": „Simţim suflul vremurilor noi [ieşit la suprafaţa apelor unui timp agitat]. Recunoaştem schimbările ce se produc şi ne dăm seama că în faţa lor nu putem rămâne indiferenţi. Deci, la chemarea regelui şi a guvernului, răspundem: Ia datorie! Horaţiu Comaniciu. 26 august 1944"

Răspunsul lui Maniu:

„Au trecut mai bine de doi ani de când mai mulţi autorizaţi ai conducerii mişcării legionare mi-au adus la cunoştinţă că sunt hotărâţi să revizuiască bazele politicii externe şi interne ale grupării lor. Mi-au recunoscut că s-au înşelat adânc în ce priveşte colaborarea ţării româneşti cu Germania. [...]

Proclamaţia dumneavoastră atât de frumoasă dezvăluie sentimentele dumneavoastră patriotice şi înţelegerea deplină pentru ideile democratice biruitoare şi pentru concepţia de dreptate socială care este religia pământească a vremurilor pe care le trăim. [...]

29 august 1944. Iuliu Maniu."

(CORNELIU COPOSU, ***File dintr-un jurnal interzis***, Ediţie îngrijită şi prefaţată de Doina Alexandru, Editura Vremea, Bucureşti, 2014, pag. 376-424).

Ultima mărturie a lui Corneliu Coposu despre 23 August 1944

23 August 1944 a început la... 24 ianuarie 1942

Actul de la 23 August, prin care s-a efectuat ieşirea din Axă, încetarea focului pe frontul de Est de către armata română şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei, constituie un eveniment istoric pe cât de important, pe atât de denaturat de istoriografia comunistă. Regele Mihai, autorul acestei decizii prin care războiul a fost scurtat cu circa 6 luni şi prin care s-au evitat vărsări de sânge şi distrugeri suplimentare, a considerat acţiunea de la 23 August un act de salvare naţională. Istoricii comunişti ne-au îndoctrinat timp de 45 de ani, astfel încât pentru mulţi, 23 August aduce automat în minte sintagme ca „insurecţia populară armată", „armata sovietică eliberatoare a poporului român de hoardele fasciste" etc. Ca participant nemijlocit la acest eveniment, v-aş ruga să ne prezentaţi mărturia dumneavoastră despre 23 august, chiar dacă subiectul vă plictiseşte.

Nu e vorba de plictiseală. Subiectul e aşa de vast, încât nu poate fi comprimat într-un răspuns care să ocupe un spaţiu decent, destinat unui singur eveniment. Denaturarea evenimentului care a determinat ieşirea României din război a fost aşa de gravă, încât explicaţiile sunt multiple şi, pentru a fi înţelese, trebuie să li se dea o extindere mai specială. Majoritatea lumii româneşti consideră că lovitura de stat de la 23 August s-ar fi limitat la nişte măsuri aferente situaţiei, organizate în iulie şi august 1944. Adevărul e cu totul altul. Acţiunea pentru

ieşirea României din război a fost pregătită încă din 24 ianuarie 1942. La 24 ianuarie, în România se sărbătorea, an de an, unirea provinciilor româneşti şi, cu această ocazie, regele invita la Palat pe toţi Cavalerii Ordinului Ferdinand. Cu ocazia acestei recepţii, Maniu a luat contact şi a obţinut acordul regal pentru începutul campaniei de părăsire a lagărului fascist şi de orientare spre naţiunile Aliate. Tot cu ocazia aceasta, a obţinut şi acordul reginei mame Elena. De atunci, această nouă viziune s-a activat în mod intens pe linia ambasadelor ţărilor neangajate, pe linia delegaţiilor pe care le avea opoziţia română în străinătate, prin mijloacele tehnice puse la îndemână de către englezi şi americani şi s-a menţinut o permanentă corespondenţă cu guvernele SUA şi Angliei de către opoziţia din România. Aceste dialoguri aveau ca temă viitorul României, asigurarea independenţei şi suveranităţii ei la sfârşitul războiului.

Antonescu era la curent cu aceste demersuri?

Nu, Mareşalul Antonescu a fost la curent cu demersurile făcute de opoziţie doar în momentul în care i s-a solicitat ajutorul, căci nu i se putea acorda, fără ştirea lui, permisiune Prinţului Ştirbey de a pleca la Cairo în vederea unor tratative cu aliaţii; bineînţeles, tratative privind ieşirea României din război. Mareşalul Antonescu a fost de acord că nu poate să-şi asume responsabilitatea integrală a unei acţiuni pe mâna germană, mai cu seamă că ajunsese la concluzia că nemţii au pierdut iremediabil războiul.

După Stalingrad?

Concluzia la care a ajuns Antonescu datează din luna septembrie a anului 1943. Atunci s-a exprimat în cercuri intime că situaţia nu mai poate fi redresată nici în cazul în care cercetările tehnico-militare germane vor pune la punct o armă nouă care să echilibreze mersul războiului.

Deşi Germania era foarte aproape...

Da. Deci, începând cu 24 ianuarie 1942, s-a lucrat intens pe toate liniile posibile, prin ambasadele ţărilor neangajate în război, pentru a se obţine asigurări pentru România, pentru viitoarea ei poziţie de la sfârşitul războiului. Ceea ce urmărea Maniu, era asigurarea independenţei, suveranităţii şi integrităţii României. Au fost voci care au criticat acţiunea opoziţiei şi iniţiativa lui Maniu, pe care l-au acuzat că nu a luat suficiente măsuri de garanţie privind

asigurarea acestor principii capitale privind viitorul României. Sigur, acuzele sunt de rea-credinţă, pentru că eu am fost martorul eforturilor susţinute, zi de zi, pe care le făcea Maniu pe toate liniile, pentru a asigura aplicarea acestor principii.

La ce tratative l-aţi însoţit?

La toate, n-am lipsit la niciun fel de înţelegeri, de discuţii. La început cu ambasadorul Angliei, Sir Kerr, apoi cu cel al Americii, Maniu a dus permanent discuţii asupra acordului Carta Atlanticului, acord care îl îndreptăţea pe el, din punct de vedere moral, să intre în coaliţia aliată împotriva guvernului pro-fascist din România şi împotriva alianţei Roma-Berlin-Tokio. Care era această garanţie? Era Articolul 4, care prevedea că ţările semnatare participante la războiul de eradicare a fascismului se angajează să nu-şi extindă teritoriul, rămânând în frontierele stabilite la sfârşitul Primului Război Mondial, fără intenţia vreunui aliat de a-şi manifesta expansiuni teritoriale. În conformitate cu acest acord, semnat iniţial de englezi şi de americani, la care au aderat şi ruşii în momentul declanşării războiului lui Hitler împotriva lor, însemna că ruşii erau obligaţi să respecte frontierele de la sfârşitul primului Război Mondial. Deci ocuparea Basarabiei şi Bucovinei era ilicită, ruşii trebuiau obligaţi să renunţe la acestea. De fiecare dată, în raporturile cu Aliaţii, Maniu s-a declarat la dispoziţia acestui articol din Carta Atlanticului, acuzându-i că nu-l respectă. Atunci cum binecuvântează ei cererea abuzivă a U.R.S.S.-ului de a-şi extinde teritoriile în dauna Finlandei, a ţărilor baltice, a României?

Maniu nu a mers cu ochii închişi în alianţa cu puterile antifasciste, ci având o garanţie concretă. Această garanţie a fost confirmată, căci înainte de ruperea relaţiilor noastre cu Anglia, după ce guvernul român a declarat război Angliei, Maniu a mai cerut o dată confirmarea de la Londra dacă dispoziţiile Cartei Atlanticului se respectă. Şi a primit confirmarea. Sigur că în tendinţa pe care a manifestat-o Maniu în decursul celor doi ani şi ceva în convorbirile cu aliaţii era primordială asigurarea independenţei, suveranităţii şi integrităţii teritoriale româneşti. Acest laitmotiv pe care l-a repetat ori de câte ori a avut ocazia şi despre care aliaţii se făceau că nu pricep la ce se referă, sigur că nu a fost respectat. Mai întâi Anglia, şi indirect America, au recunoscut nişte pretenţii teritoriale ruseşti care nu erau cu nimic justificate şi la a căror invocare se opunea categoric

conţinutul Cartei Atlanticului. Asta e soarta ţărilor mici, pentru că ţările mari trec cu uşurinţă peste interesele care nu le afectează direct, aşa cum s-a întâmplat şi la noi. Această acţiune a lui Maniu din ianuarie 1942 a fost constantă şi predominantă asupra tuturor măsurilor pe care le-a luat, asupra schimburilor de dialog cu ţările aliate. Eu am scris o broşură care a fost tipărită în America în timpul comunismului, care se numeşte *„Armistiţiul de la 23 August 1944 şi consecinţele lui“,* în care am enumerat, punct cu punct, toate argumentele lui Maniu şi toată acţiunea pe care a desfăşurat-o Maniu, clandestin, în interesul ţării. Trebuie menţionat aici că Maniu a schimbat 70 de telegrame cu reprezentanţa Guvernului britanic, de la Liverpool, cu care a fost pus în legătură imediat după ruperea relaţiilor noastre cu Marea Britanie. După stabilirea contactelor determinate în intenţia României de a ieşi din război şi de a încheia armistiţiu, 104 telegrame cifrate au fost schimbate cu Cairo, la început cu Stirbey, şi apoi cu Stirbey şi Vişoianu din care rezultă toate etapele care au dus la actul de la 23 August 1944. Ar fi foarte pretenţios să se treacă în revistă toate aceste măsuri, care au fost de altfel şi publicate. Realitatea e că intenţia era de a asigura României maximum de avantaje, în primul rând frontierele, iar faţă de refuzul categoric al ruşilor de a pune în discuţie frontiera de Răsărit, se accepta formula ca frontiera de Răsărit, dintre România şi U.R.S.S. să fie lăsată în competenţa Conferinţei de pace.

Momentul oportun. Filmul zilei de 23 August

În legătură cu acţiunea de ieşire a României din război şi cu lovitura de la 23 August, denaturările au început încă în primele momente. Mai întâi că Partidul Comunist, care pusese mâna pe putere în prezenţa tancurilor ruseşti, nu avea istorie şi şi-a însuşit lovitura de stat de la 23 August ca începutul propriei istorii. Sigur că n-avea nicio contingenţă reuşita loviturii de stat cu prezenţa PCR-ului. Nu se poate contesta că în această acţiune n-au fost implicaţi şi câţiva comunişti, dar implicarea lor a fost de natură minoră. Acţiunea care se desfăşurase vreme de doi ani se făcuse în absenţa PCR-ului. Cum au intervenit comuniştii în acţiune? La un moment dat, Novicov a cerut Opoziţiei unite să integreze şi secţia din România a PC în acţiunea pentru ieşirea României din război.

Cum s-a derulat filmul zilei de 23 August?

Mareşalul Antonescu a fost invitat la Palat în dimineaţa zilei de 23 August. În aceeaşi zi, mareşalul a primit la Snagov, unde funcţiona guvernul pe care-l conducea, pe delegatul Opoziţiei unite, profesorul Gheorghe Brătianu, care l-a solicitat cu insistenţă, pentru a nu ştiu câta oară, ca să accepte ideea unui armistiţiu neîntârziat cu puterile aliate. Gheorghe Brătianu l-a găsit pe Antonescu într-o dispoziţie bună, i-a confirmat că a ajuns la concluzia că Germania a pierdut războiul, dar că el crede că ieşirea din război a României trebuie speculată pentru a câştiga cât mai mult din această ieşire şi că s-a gândit la ieşirea din război, dar trebuie să aleagă momentul oportun, sperând că dificultăţile pe care le vor întâmpina ruşii în înaintarea lor vor asigura României condiţii mai avantajoase.

Care era în opinia lui Antonescu momentul oportun?

Momentul oportun nu era delimitat, ci el pretindea să fie lăsat la totala sa discreţie, să hotărască el care va fi momentul cel mai potrivit, să nu intervină cu presiuni politice şi morale din afară nici regele, nici politicienii. Sigur că acest răspuns era pozitiv; întrucât îşi manifestase îndoiala că oamenii politici vor acoperi o viitoare acţiune pentru încetarea războiului făcută de el, Gheorghe Brătianu s-a angajat că îi va aduce o scrisoare semnată de Maniu, de Brătianu şi de Titel Petrescu, prin care ei îşi asumă răspunderea politică a ieşirii României din război. Întors la Snagov, Brătianu care nu putuse realiza într-un timp atât de scurt hârtia solicitată de Antonescu, l-a asigurat că nu este o problemă de hârtie, ci doar o chestiune de timp, căci atât Brătianu, Maniu, cât şi Titel Petrescu sunt de acord să semneze o garanţie prin care îl absolvă de toată răspunderea politică a unei asemenea acţiuni. Dar l-a găsit pe Antonescu enervat. Avusese loc între timp o şedinţă a Consiliului de Miniştri care, din cauza unor inadvertenţe minore şi a activităţii condamnabile a guvernului, reuşise să-l enerveze pe Antonescu. De data asta, Antonescu a fost furios, chiar l-a repezit pe Brătianu, spunând că va discuta el cu Regele, deoarece merge la Palat. Între timp, s-a răzgândit şi a trebuit să intervină Sănătescu prin telefon, cu insistenţe ca el totuşi să meargă la Palat, unde era anunţat, chiar cu argumentul la care am asistat: "Bine, măi Ionică, nu poţi să-l ofensezi pe Rege! Te-ai anunţat în audienţă şi acum, tam-nisam, nu te mai duci!" Până la urmă l-a convins să

meargă, însă în prealabil l-a trimis pe Ică Antonescu la Palat. Pentru ipoteza în care Antonescu s-ar fi menţinut pe refuzul de a încheia fără întârziere armistiţiul, urma ca răsturnarea plănuită să se facă la 26 august. S-a aflat însă că Antonescu pleacă pe front a doua zi, adică în 24 august, ca să vadă care e situaţia, căci se rupsese frontul la Târgu Frumos. Atunci, în ultimul moment, s-a hotărât că, dacă Antonescu refuză să execute ordinul Regelui de a face imediat armistiţiul, să fie imediat arestat. Pentru opinia publică, trebuie precizat că până în ultimul moment, adică până la arestarea lui Antonescu, erau valabile două formule pe care le elaborase opoziţia, şi anume: încetarea războiului din Răsărit şi ruperea noastră de puterile Axei fără Antonescu, în cazul refuzului lui, şi cu arestarea lui Antonescu, sau tot sprijinul pe care regele şi partidele politice îl vor da mareşalului, dacă acesta se angaja imediat să facă el armistiţiul. Deci această alternativă a fost valabilă până în ultimul moment, până la refuzul lui Antonescu. Dacă Antonescu, în audienţa de la Palat, ar fi acceptat sugestia Regelui de a face imediat armistiţiul fără să-i mai consulte pe nemţi, atunci toată lumea, inclusiv Partidul Comunist, i-ar fi dat sprijin să realizeze ieşirea noastră din război. Din păcate, Antonescu fiind un tip foarte coleric şi foarte veleitar, s-a considerat ofensat de nota ultimativă verbală pe care i-o dăduse regele şi a răspuns foarte ţâfnos, oarecum reproşându-i Regelui că se amestecă acolo unde nu-i fierbe oala şi că să stea liniştit şi să-l lase pe el, care ştie să judece momentul cel mai potrivit. Şi dacă e cazul să facă armistiţiu, va face el, dar atunci când va socoti că e oportun. La care regele a insistat ca armistiţiul să se facă imediat, fără nici o tergiversare. Antonescu a replicat că onoarea lui militară îl împiedică de a-şi părăsi un aliat, pe Hitler, fără să-l avertizeze. În momentul acesta s-a ivit un pericol acut: dacă Antonescu anunţa intenţia de a se retrage din război, s-ar fi repetat pentru România întâmplarea petrecută în Ungaria, adică ocuparea militară a Ungariei şi răsturnarea guvernului, înlocuirea lui cu o expoziturăgermană, pentru că Hitler nu putea concepe ca unul dintre aliaţii de bază, cum era România, să părăsească alianţa de maniera asta. Atunci, dar fiind pericolul acut pe care-l reprezenta intenţia lui Antonescu de a cere dezlegare de la Hitler pentru retragerea din alianţă şi pentru încetarea războiului, s-a hotărât pe loc arestarea lui. În momentul în care s-a dispus arestarea lui Ion Antonescu, regele a

plecat din cameră şi a intrat generalul Aldea, care a dat ordinul efectiv de arestare. S-a inventat un fel de dialog între Rege şi Antonescu care nu e verosimil deloc. Ceea ce este absolut autentic – a fost înregistrat pe bandă – este că regele a spus: "Domnule Mareşal, suntem la marginea dezastrului, este ultimul moment în care trebuie să luăm hotărârea de a înceta războiul din Răsărit şi de a ne alia cu aliaţii noştri naturali". La care Antonescu a răspuns destul de înţepat: „Nu Majestatea voastră, ci eu hotărăsc momentul şi nu pot să las soarta ţării pe mâinile unui copil!". Regele a insistat, mareşalul a răspuns obraznic, a fost şi o *escarmouche*, Antonescu i s-a adresat cu "dumneavoastră" iar regele i-a răspuns: "Poate vreţi să spuneţi *Majestatea voastră*". Mareşalul s-a corectat, apoi regele spunându-i "domnule Antonescu", el a răspuns: "Poate vreţi să spuneţi domnule Mareşal!". În fine, acestea sunt nişte lucruri minore, în orice caz s-a hotărât să fie arestaţi pe loc el şi cu Mihai Antonescu, dar n-aveau unde să-i ţină. Exista în Palat un aşa-zis cabinet filatelic, care nu era aerisit, în care regele Carol al II-lea îşi ţinea impresionanta lui colecţie de mărci poştale care, se pare, era cea mai prestigioasă din toată lumea şi pe care a moştenit-o Lupeasca. Acolo era o cameră mică, blindată, fără aerisire. Între timp, după arestarea Antoneştilor, trebuiau neutralizaţi toţi şefii de instituţii care dispuneau de putere de foc, şi anume: şeful Jandarmeriei, şeful Armatei, al Statului Major etc. Primul care a fost invitat şi care a răspuns invitaţiei a fost Piki Vasiliu, căruia i s-a raportat care este situaţia şi a spus: "Sunt la ordinul Majestăţii sale, şi dacă vreţi, îi convoc eu pe ceilalţi, care probabil, dacă sunt chemaţi de alte persoane din Palat, vor avea reticenţe". El a fost cel care i-a convocat pe Pantazi, pe I.R. Topor, adjunct la Jandarmerie, ca să fie arestaţi. Pe aceştia i-au ţinut în corpul de gardă. Ce să facă acum cu cei doi Antoneşti, care erau în seif şi se sufocau acolo, că n-aveau aer? A intervenit o chestie care nu era pusă la punct dinainte, şi anume, judecând situaţia, Pătrăşcanu...

Era şi el prezent?

Nu. El a vorbit cu Bodnăraş, care se prezentase sub numele Ceauşu, iar Bodnăraş a trimis un grup de chelneri comunişti ca să îi preia pe cei doi Antoneşti de la Palat şi să-i ducă în siguranţă sub pază. S-a făcut o mare greşeală, pentru că s-a permis imixtiunea

comuniştilor în treaba asta, dar regele plecase şi Sănătescu s-a bucurat că poate scăpa de ei. Poate se temea şi de eventualitatea ca oamenii – ostaşi sau ofiţeri devotaţi lui Antonescu – să nu încerce o lovitură ca să-i scoată din arest, de aceea a fost încântat de soluţia dată. La ora 16, când prin Iorgu Ghica, administrator la Palat, s-a trimis şefilor de partide din opoziţie, lui Maniu, lui Brătianu, lui Titel Petrescu şi lui Pătrăşcanu vestea că au fost arestaţi Antoneştii şi Piki Vasiliu şi că urmează să fie arestaţi ceilalţi şefi de instituţii, s-a transmis următorul consemn: nu se ştie cum ar reacţiona nemţii, de aceea în noaptea asta toţi oamenii susceptibili de a fi urmăriţi de nemţi să-şi schimbe locuinţele şi să se adăpostească într-un loc necunoscut, în care nu au avut obiceiul să meargă niciodată. Maniu a spus că el rămâne în apartamentul lui Nerva Andrei Elekeş[133], care era în blocul CEC-ului, pe Splaiul Unirii nr. 4, la et.3, a cărui familie era dispersată în Ardeal şi el era singur. Acolo am stat cu Maniu şi cu încă două persoane. Am avut un moment de panică pentru că la un moment dat s-a oprit în dreptul geamului un tanc german care trăgea cu mitraliera şi gloanţele intrau pe geam la noi. Bineînţeles că prima concluzie a fost că au descoperit locul unde stă Maniu şi ne atacă: am baricadat uşile cum am putut. Ne-am dat seama cu întârziere că, de fapt, tancul avusese o pană şi până au reparat-o, soldaţii trăgeau cu armele ca să nu fie atacaţi – se ştia că România întorsese armele. Nu s-a întâmplat nimic, dar noi intrasem în panică. Maniu a spus: "Voi vă descurcaţi cum puteţi, că eu tot nu mai contez. Dacă vin mai mulţi, tot nu ne putem apăra". Şi s-a culcat şi a dormit liniştit, în timp ce nouă ne bâţâiau izmenele – asta în noaptea de 23 August! Consemnul era ca a doua zi, la ora patru dimineaţa, toţi să se întâlnească la Palat. Când ne-am dus la Palat, am aflat că regele plecase în noaptea aceea la ora 2 să se adăpostească în judeţul Gorj, iar după plecarea Regelui, Sănătescu i-a predat pe Antoneşti unui grup de comunişti. Maniu s-a înfuriat, la asta am asistat. I-a spus: "Bine, domnule general, cum ai putut face prostia asta? Dumneata nu ştii, ca Antonescu, ca şef de Stat, a fost arestat sub înalta custodie a Majestăţii sale? Deci Majestatea sa răspunde moralicește pentru arestarea lui! Arestarea a fost necesară din punct de vedere politic, a fost un act politic regal, şi dumneata l-ai degradat, dându-l pe şeful statului pe mâna unor derbedei!". Sănătescu dădea

din colţ în colţ: “Păi ce era să fac, domnule Maniu? Mi-a fost frică să nu ne atace, aici n-aveam apărare, nu-i puteam ţine în seif că se sufocau, mi-a părut bine când au venit ăştia şi s-au angajat că-i iau ei sub pază!“ Într-adevăr, ei i-au dus în Vatra Luminoasă la nr. 47, într-un apartament tip, în care locuia amanta lui Bodnăraş. Apartamentele acestea aveau parter şi demisol şi acolo i-au ţinut sub pază comunistă până a doua zi dimineaţa. A doua zi dimineaţa, la insistenţele lui Maniu, Aldea – ministru de Interne – a trimis o companie de soldaţi care a înconjurat casa şi care păzea din exterior. În poziţia asta au rămas Antoneştii până în 29 august, când un general rus, investit cu mandat din partea guvernului sovietic, a venit să-i ridice şi să-i ducă în Rusia. Aldea s-a opus, dar acela i-a spus că, dacă se opune, vine cu un regiment de tancuri şi tot îi ia, cu forţa. Deci, aşa au pus mâna rușii pe Antoneşti. I-au dus la Lefortovo, puşcăria de lângă Moscova, şi i-au ţinut acolo vreo şapte luni, până când a avut loc procesul. Ceea ce trebuie reţinut este următorul lucru: până în ultimul moment al arestării lui Antonescu, opoziţia pregătise două variante: armistiţiul lui Antonescu, susţinut de Rege şi de partidele politice, inclusiv Partidul Comunist sau, în cazul în care până în ultimul moment Antonescu refuza să-şi asume răspunderea, armistiţiul făcut contra voinţei lui, prin arestarea lui şi a principalilor răspunzători de instituţii represive din ţară, cu riscurile aferente, declarând imediat ieşirea noastră din alianţa fascistă. Până la ora 16 au fost valabile aceste două alternative. Deoarece Antonescu a refuzat categoric să facă el armistiţiul şi a avut chiar un limbaj insolent faţă de rege, s-a hotărât să fie arestat.

(CORNELIU COPOSU, ***Confesiuni***, dialoguri cu Doina Alexandru, Editura Vremea, Bucureşti, 2014, pag. 48-59.)

NOTE

1. Camil Demetrescu (1913-1992), jurist şi diplomat; a îndeplinit misiuni diplomatice la Moscova, Lisabona, Madrid şi Stockholm, prin intermediul cărora s-au transmis mesaje din partea opoziţiei, cât şi ale guvernului către puterile aliate. A jucat un rol marcant în perioada pregătirii şi loviturii de stat de la 23 August 1944.
2. Richard Franasovici (1883-1964), avocat şi om politic; apropiat al regelui Carol II, ambasador la Varşovia şi la Paris. Membru al Delegaţiei Române la Conferinţa de pace de la Paris (1946).
3. Eduard Beneş (1884-1948), om de stat cehoslovac, fondatorul Cehoslovaciei moderne, a fost ministru de externe (1918-1935) şi preşedinte al statului (1935-1938). A condus guvernul ceh în exil (1940-1945).
4. Grigore Gafencu (1892-1957), diplomat, publicist şi om politic naţional-ţărănist. Ministru al Afacerilor Străine (1938-1940); trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Moscova (aug.1940-iunie 1941). Stabilit după începerea războiului în Elveţia (nov.1941) desfăşoară o intensă activitate diplomatică pentru ieşirea României din război şi apoi, pentru susţinerea intereselor naţionale la Conferinţa de pace de la Paris (iul.-oct.1946). După 1945 s-a impus între liderii marcanţi ai emigraţiei române anticomuniste. Implicat în procesul Maniu (1947) este condamnat în contumacie la 20 de ani muncă silnică.
5. Grigore Niculescu-Buzeşti (1908-1949), înalt funcţionar la Ministerul de Externe, căsătorit cu Ecaterina, fiica lui Barbu Ştirbey; a jucat un rol deosebit de important în realizarea actului de la 23 August 1944 după ce a devenit Ministru de Externe. În 1946 a reuşit să plece în S.U.A. şi să coalizeze mişcarea de rezistenţă împotriva comunismului; a fost condamnat în contumacie în procesul Iuliu Maniu.
6. George I. Duca (1905-1985), diplomat. Fiul lui I.G. Duca. Consilier al Legaţiei române la Stockholm (1943-1946) unde a purtat negocieri secrete cu reprezentanţii U.R.S.S. şi, neoficial, în numele Opoziţiei democrate cu Aliaţii şi sovieticii (1943-1944) pentru ieşirea României din Axă. A rămas în emigraţie, iar din 1948 s-a stabilit în S.U.A.
7. Aleksandra Mihailovna Kollontay (1872-1952), diplomat sovietic.
8. Demetru (Dem) Dobrescu (1893-1948), avocat şi om politic naţional-ţărănist, preşedinte al Uniunii Avocaţilor din România. Primar al capitalei (1925-1934).
9. Sabin Mănuilă (1894-1964), director general al Statisticii, căsătorit cu sora lui Aurel Leucuţia.
10. Aurel Leucuţia (1895-1964), avocat, fruntaş P.N.Ţ., deputat în mai multe rânduri, ministru după 23 August 1944.

11. Ghiţă Popp (1883-1969), secretar general al P.N.Ţ. pentru Transilvania, ministru la Culte şi Arte în guvernele Sănătescu şi Rădescu.
12. Ioan Hudiţă (1886-1982), istoric, profesor universitar la catedra de istoria diplomaţiei, om politic, secretar general adjunct al P.N.Ţ. pentru vechiul regat, ministru al agriculturii şi al domeniilor publice (1944-1945) în guvernele Sănătescu şi N. Rădescu. Socrul academicianului Dan Berindei.
13. Virgil Solomon (Gigi) (1893-1977), jurist, membru marcant al P.N.Ţ.; ministrul lucrărilor publice în guvernele Sănătescu şi Rădescu.
14. Ilie Lazăr (1895-1976), avocat, membru marcant al P.N.Ţ., implicat în procesul Tămădău.
15. Aurel Dobrescu (1885-1951), fruntaş al P.N.Ţ., socrul colonelului Victor Precup.
16. Victor Rădulescu-Pogoneanu (1910-1953), diplomat, adjunctul lui Grigore Niculescu-Buzeşti.
17. Camil Demetrescu, vezi mai sus nota 1.
18. Colonel Victor Precup (1911-2001), fruntaş al P.N.Ţ., subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe în timpul guvernelor Sănătescu şi N. Rădescu.
19. Emil Ghilezan (1911-2001), fruntaş al P.N.Ţ., subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe în timpul guvernelor Sănătescu şi N. Rădescu.
20. Liviu Venetu, fruntaş al P.N.Ţ.
21. Mihai Răutu, avocat, membru marcant al P.N.Ţ., subsecretar de stat la Ministerul Comunicaţiilor în timpul guvernelor Sănătescu şi N. Rădescu.
22. George Solomon, fiul lui Virgil Solomon.
23. Familia Andriescu, vecinii de vilă al lui Sabin Mănuilă la Snagov.
24. Dudu Manoilescu, soţia colonelului Precup, cuscra lui Aurel Dobrescu.
25. Dan Berindei (1920), istoric, ginerele profesorului Ioan Hudiţă, membru al Academiei Române.
26. Camil Mănuilă, frate cu Sabin Mănuilă; familia Mănuilă avea la Snagov o vilă.
27. Vezi mai sus nota 5.
28. Ion Mocsoni-Styrcea (1909-1992), mareşal al Palatului în timpul domniei regelui Mihai I, a contribuit la realizarea loviturii de stat de la 23 August 1944.
29. Regele Mihai I.
30. Mircea Ionniţiu (1921-1991), inginer şi publicist. Secretar particular al regelui Mihai I (1944-1947), calitate în care a jucat un rol deosebit în consilierea Suveranului privind pregătirea şi înfăptuirea loviturii de stat din 23 August 1944.
31. Vezi mai sus nota 6.
32. Cezar Simionescu (1886-1956), fruntaş al organizaţiei din Bucureşti a P.N.Ţ. Dr. Lucian Stănculescu (1893-1950), fruntaş al organizaţiei P.N.Ţ. din Bucureşti. Dr. Ion Ciobanu, fruntaş P.N.Ţ.

33. I. Domocoş, fruntaş P.N.Ţ.
34. Romulus Boilă, inginer, fruntaş P.N.Ţ.
35. Lucreţiu Pătrăşcanu (1900-19549, jurist, membru marcant al Partidului Comunist, semnatar al Armistiţiului din 1944 de la Moscova, ministru de stat după 23 August şi ministru de justiţie. A murit executat de către comunişti.
36. Edith Marcovici, persoana prin care se făcea legătura între Iuliu Maniu şi Lucreţiu Pătrăşcanu, aflat atunci în ilegalitate.
37. «Coca» era numele de cod pentru Lucreţiu Pătrăşcanu.
38. Valeriu (Rică) Georgescu, inginer, a avut în grijă unul dintre posturile de radio-emisie şi recepţie utilizate de Iuliu Maniu în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. După 23 August 1944 a fost secretar de stat la subsecretariatul de stat al Industriei, Comerţului şi Minelor.
39. Augustin Vişa, membru marcant al P.N.Ţ., (făcând parte din grupul Vişa, Popovici, Bălan, Beza şi Radocea) care prin postul de radio emisie-recepţie ţinea legătura cu britanicii.
40. Cornel Radocea făcea parte din grupul menţionat la nota 41; era membru al P.N.Ţ. şi prieten cu A. Vişa.
41. «Adjunctul lui Georgescu de la Română-Americană era liniştitul şi conştiinciosul Alecu Ionescu, însurat cu o americancă, studiase geologia în Statele Unite şi vorbea englezeşte perfect, cu accent american. Îl vizita pe Rică cu regularitate în închisoare. Alecu şi nevastă-sa descifrau mesajele trimise prin BBC». (Ivor Porter, **Operaţiunea Autonomous,** p. 111).
42. Jean (Ionel) Beza, implicat în grupul lui Augustin Vişa.
43. Maria Alexa, devenită soţia lui Augustin Vişa.
44. Catherina Ştirbey (fiica lui Barbu Ştirbey), soţia lui Grigore Niculescu-Buzeşti.
45. Constantin Sănătescu (1885-1947), şef al Casei Militare a regelui Mihai şi prim-ministru între 23 August şi 5 decembrie 1944.
46. Dimitrie D. Negel, ministru al Agriculturii între 23 August şi noiembrie 1944, mareşal al Palatului, administrator al Domeniilor Coroanei (1944-1947).
47. Cele două soluţii. În anii 1941-1942 s-au discutat diferite modalităţi pentru realizarea obiectivelor propuse. S-a examinat posibilitatea de a se instaura în România un guvern de personalităţi considerate ca prietene ale Germaniei. Antonescu rămânea în continuare comandantul armatei. Se viza persoana lui George Brătianu, apoi numele lui Gigurtu, care era socotit în măsură să obţină agrementul Germaniei. La acest tip de formule, s-a renunţat la sfârşitul anului 1943. Începând cu anul 1944, singurele soluţii posibile şi realizabile au fost socotite (în cercurile Palatului, Ministerului de Externe şi ale fruntaşilor opoziţiei unite: 1) încheierea armistiţiului de către Antonescu şi 2) încheierea armistiţiului

fără şi prin răsturnarea violentă a lui Antonescu. Trebuie menţionată aici ideea, venită din cercurile Palatului în primăvara anului 1944 (după plecarea lui Vişoianu la Cairo) ca Regele cu un grup de oameni politici democraţi să plece clandestin din ţară, să aterizeze (după o prealabilă înţelegere) în liniile sovietice, de unde să emită o proclamaţie către Naţiune şi să infirme legitimitatea guvernului Antonescu. La această idee s-a renunţat imediat, fiind considerată ineficace, inoportună şi generatoare de complicaţii pentru ţară. De asemenea, s-a discutat paraşutarea (anunţată în prealabil) a generalului Aurel Aldea în spatele frontului cu mandat de la Rege şi Blocul Naţional Democratic, pentru semnarea armistiţiului. Ideea a întrunit acordul, însă înaintarea vertiginoasă a trupelor sovietice, după prăbuşirea frontului uman, a făcut imposibilă realizarea ei.

48. Regele, fruntaşii politici avizaţi, formaţiunile constituite în B.N.D. (după 20 iunie 1944) au fost de acord cu cele două soluţii şi cu constatarea că *tertium non datur*. Soluţia I avea toate şansele de reuşită. Antonescu avea autoritate şi prestigiu în armată; cunoştea potenţialul român şi german, amplasamentul trupelor, forţele de care dispun germanii în ţară şi vecinătatea frontierelor, forţele pe care le-ar putea antrena împotriva României. Motivarea ieşirii României din alianţa militară era suficientă: nemţii nu-i respectaseră angajamentul contractat faţă de Antonescu, retrăseseră flota 6 aeriană şi corpul 4 motorizat, destinate să apere Nistrul, spre frontul de Nord.

    Antonescu, în calitatea de militar, acoperit politiceşte de B.N.D., ar fi putut realiza armistiţiul cu maximum de şanse de reuşită(acesta este motivul pentru care s-a insistat în acest scop.). Soluţia a II-a era concepută destul de romantic. În cazul refuzului net al lui Antonescu de „a-şi călca angajamentele luate faţă de nemţi“ şi de „a-şi expune onoarea militară“, trebuia procedat la arestarea lui (şi a câtorva căpetenii cu posibilitate de rezidenţă) şi înlocuirea guvernului său cu un guvern democratic, care urma să retragă ţara din alianţa politică şi militară încheiată cu nemţii şi să încheie armistiţiul. Greutatea realizării acestei soluţii consta în faptul că nu se asigura concurs militar aliat (aşa cum se preconizase la începutul discuţiilor la Cairo) - deoarece, din ultimele telegrame schimbate cu Cairo, rezultă că Aliaţii nu pot trimite trupe paraşutate (cum cerea Maniu) pentru a asigura reuşita loviturii. „Conspiraţia“ nu dispunea în Capitală de forţe militare care ar fi putut să sprijine răsturnarea, iar apropierea unor unităţi militare (comandate de militari devotaţi cauzei) nu putea fi făcută rapid şi nici pe neobservate. Apoi, noul guvern compus din „neofiţi“ (fără contingenţă cu treburile guvernamentale, cu operaţiunile de Stat Major şi lipsit de informaţiile indispensabile, privitoare la forţele germane şi puterea lor de foc) risca să fie anihilat în câteva ore. Se mai ridica

întrebarea în ce proporţie va urma armata română proclamaţia Regelui şi câţi comandanţi de unităţi vor continua să rămână devotaţi lui Antonescu. Desigur că trebuia să se ţină seama de apropierea armatelor sovietice pentru ca represiunea germană, care părea sigură, să fie stânjenită. Dar, şi din acest punct de vedere, se manifesta îngrijorare ca nu cumva armata sovietică apropiată să oprească ofensiva, lăsându-i pe nemţi să masacreze conspiraţia şi vârfurile ei (cazul de la Varşovia). Totuşi, altă soluţie logică nu exista. În această situaţie, s-a decis ca, în cazul în care Antonescu persistă în refuzul său de a lua în mâna încheierea imediată a armistiţiului sau, în cazul în care se înteţeşte pericolul ca acţiunea pregătită să fie adusă (prin cavalerismul şi imprudenţa lui Antonescu) la cunoştinţa nemţilor, să se pună în aplicare soluţia a II-a. În acest scop, la 21 august 1944, s-a decis (cu asentimentul Palatului şi B.N.D.) ca în noaptea de 26/27 august să se declanşeze lovitura). În acelaşi timp, s-au dat dispoziţii unităţilor militare de la Slobozia, Giurgiu şi Piteşti să se apropie de capitală, pentru ca în noaptea de 26/27 august să fie la dispoziţie. S-au stabilit şi măsuri strategice cu generalul Iosif Teodorescu şi col. Dămăceanu, în sarcina Comandamentului Militar al Capitalei. Acest plan (insuficient pregătit şi nepus la punct) s-a dovedit a fi fără obiect, deoarece, în urma atitudinii de ultimă oră (23 August 1944, orele 14) a lui Antonescu, se impune riguros arestarea imediată a acestuia (pentru a nu avea timp să-i prevină pe nemţi de eventuala intenţie de a înceta războiul şi pentru ca acesta să nu plece, aşa cum intenţiona, pe front). *(n. Corneliu Coposu).*

49. La 29 august 1944, înainte de a pleca la Moscova, în subsolul Băncii Naţionale, Pătrăşcanu a voit să-mi restituie cheia apartamentului. Inutil. Apartamentul fusese spulberat de bombele germane, lansate la 24 august 1944 asupra Ministerul de Război, aflat în proximă vecinătate. Bombele incendiare care au urmat au mistuit totul. Am rămas cu ce aveam pe mine. *(n. Corneliu Coposu).*
50. N.Popescu-Zorica, şeful organizaţiei P.N.Ţ al jud. Ilfov.
51. Vezi nota 16.
52. Vezi nota 1.
53. Vezi nota 18.
54. Am aflat ulterior că inginerul Ceauşu fusese prezentat lui Maniu luna precedentă de către Pătrăşcanu, la Braşov, în casa lui Mihai Popovici. Era Emil Bodnăraş. *(n. Corneliu Coposu)*
55. I.V. Popescu-Mehedinţi, apropiat al lui I. Mihalache, administrator al revistei "Ţărănismul".
56. Nicolaie (Nicuşor) Graur (1898- ?), avocat, deputat naţional-ţărănist în mai multe legislaturi interbelice.
57. Dumitru Dămăceanu (1896-1978), colonel, ulterior general. Semnatar la Moscova al Armistiţiului.

58. N. Ţurcanu, cu numele de cod Reginald, operator radio emisie, legătura cu englezii din operaţiunea "Autonomous" şi Rică Georgescu.
59. Generalul Constantinescu-Klaps fusese îndepărtat de către Ion Antonescu din cadrele de rezervă ale armatei.
60. Nistor Badea, avocat, membru P.N.Ţ., apropiat al lui I. Mihalache.
61. General Zaharia. Seful de cabinet al Mareşalului Antonescu.
62. Comandatura Militară Centrală.
63. Iosif Teodorescu (1885-1961), general de corp de armată, Comandant militar al Capitalei (ian.1944-apr.1945), inspector al Infanteriei (mai 1945-aug.1946). Reţinut şi anchetat de comunişti pentru perioada cât a fost comandant militar al Capitalei.
64. Colonel Cristea, membru în Comandamentul militar al Capitalei.
65. Şerban Nicolau, om de încredere al lui Dinu Brătianu.
66. General în rezervă Gabriel Negrei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a avut în grijă unul din aparatele de radio-recepţie şi emisie pe care le-a utilizat Iuliu Maniu.
67. Stoica, general în rezervă, membru P.N.Ţ. în organizaţia capitalei.
68. Vasile Barbu, general în rezervă, membru P.N.Ţ. în organizaţia Capitalei.
69. George Mocanu, comandor de marină, membru P.N.Ţ.
70. Anton, comandor de aviaţie.
71. Şerbănescu, colonel, membru P.N.Ţ. în organizaţia Capitalei.
72. Generalul Barbu şi colonelul Bucur, împreună cu câţiva subofiţeri de rezervă, membri ai P.N.Ţ., primesc sarcina de a se ocupa de preluarea armelor şi repartizarea lor discretă şi să le transporte în cursul nopţii la locuinţa lui Cezar Simionescu.
73. Planul conspiraţiei prevedea ca în noaptea de 26/27 august să se dea o alarmă antiaeriană (falsă) şi cei doi Antoneşti, împreună cu şefii executiveantonesciene, să fie arestaţi de către echipele înarmate, organizate în prealabil, în adăposturile în care descindeau de obicei, la alarme. *(n. Corneliu Coposu)*
74. Constantin Agiu (1891-1961), fruntaş comunist.
75. Constantin (Bebe) Brătianu (1887-1955), fruntaş al P.N.L.
76. Gheorghe Mihail (1887-1982), şeful Statului Major după 23 August 1944 până la 12 octombrie 1944; în detenţie între anii 1948-1957.
77. Victor Dombrowski (1887-1968), general. Primar general al Capitalei după 23 August 1944.
78. Nerva Andrei Elekeş, apropiat al lui Iuliu Maniu; între 23 şi 26 august ; Maniu s-a folosit de apartamentul acestuia din Blocul CEC de pe Splaiul Unirii.
79. Victor Anca, apropiat al lui Iuliu Maniu.
80. Iorgu Ghica, prefect al Palatului Regal.

81. Constantin Z. (Piki) Vasiliu (1892-1946), general. Subsecretar de stat la Ministerul de Interne, condamnat şi executat împreună cu mareşalul Antonescu.
82. Constantin Pantazi (1888-1958), general, ministru de război în timpul guvernării mareşalului Antonescu.
83. Gheorghe Tobescu (1893- ?), general, şeful Inspectoratului jandarmeriei în timpul regimului Antonescu.
84. Mircea Elefterescu (1893-1953), colonel, şef de cabinet al mareşalului Ion Antonescu. Prefect (mart.-aug-1944) al Poliţiei Capitalei.
85. Vezi nota 81.
86. Ion Livianu, ziarist, membru marcant al P.N.Ţ., a figurat o scurtă vreme ca director al cotidianului „Dreptatea".
87. Constantin Leahu, membru marcant P.N.Ţ.
88. Oarda, localitate din jud. Alba unde erau refugiaţi membrii familiei Coposu.
89. Apărarea Antiaeriană.
90. Gheorghe Potopeanu, general, ministrul Economiei Naţionale de la 23 August până la 13 octombrie 1944 când şi-a depus demisia din guvern.
91. Vitraliilor.
92. Prieten cu Corneliu Coposu.
93. A.G. Gardyne de Chastelain (1906-1974), fost director la Societatea Unirea Petrol între anii 1927-1940, militar britanic cu gradul de locotenent-colonel, conducătorul operaţiunii «Autonomous» (1943), în vederea menţinerii contactului cu liderii opoziţiei şi chiar cu conducătorii regimului. După preluarea puterii, în urma loviturii de stat, Chastelain a fost trimis de noii guvernanţi la Istanbul pentru a transmite Aliaţilor oferta de armistiţiu a României.
94. Aurel Aldea (1878-1946), general, comandantul corpului de jandarmi, ministru de Interne în Guvernul Sănătescu.
95. Mihail Racoviţă-Cehan (1889-1954), ministru al Apărării Naţionale în primul Guvern Sănătescu.
96. Vezi nota 91.
97. Nicolae (Nae) Marinescu (1884- ?), general medic, ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale în primul guvern Sănătescu.
98. Constantin Eftimiu, general, ministrul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor în primul guvern Sănătescu.
99. Boiţeanu Ion (1885-1946), general, ministrul Culturii şi al Cultelor în primul guvern Sănătescu.
100. Ermil Gheorghiu, general, subsecretar de stat pentru Aviaţie.
101. Ion Georgescu, viceamiral, subsecretar de Stat pentru Marină.
102. Alexandru Gheorghiu, subsecretar de stat pentru Înzestrare.
103. Gheorghe Liteanu, general, subsecretar de stat la Ministerul de Interne.

104. Dobriţa, localitate rurală în nordul judeţului Gorj.
105. Emilian Ionescu (1897-1984), general-colonel, adjutant regal (mart.1944-dec.1947), calitate în care a cooperat cu Regele Mihai I la pregătirea şi înfăptuirea loviturii de stat de la 23 August 1944.
106. Constantin Anton (1894-1993), general.
107. Vezi nota 84.
108. Vezi nota 85.
109. Eugen Cristescu (1895-1950), directorul general al Serviciilor Speciale de Informaţii între 1941-1944.
110. Imprimarea pe disc a făcut-o ing. Feith. *(n.Corneliu Coposu)*
111. Alfred Gerstenberg, general german de aviaţie, Şeful Misiunii militare pentru armata aerului din România.
112. Erik von Hansen, general, şeful Misiunii Militare în România.
113. Gherhard Steltzer, consilier dr. în armata germană.
114. În ce priveşte redactarea proclamaţiei de la 23 August 1944,s-a publicat în presă o declaraţie a lui Lucreţiu Pătrăşcanu (1945), care îşi atribuie paternitatea documentului, adăugând şi amănuntul că ar fi redactat acea proclamaţie în timpul unui bombardament în luna iunie 1944. Nu avem nici un motiv să ne îndoim de afirmaţia lui Pătrăşcanu şi avem certitudinea că dânsul a elaborat, în împrejurările relatate, un asemenea document. Îmi amintesc că şi eu aveam redactat în ciornă un proiect de proclamaţie. Proclamaţia citită în 23 August 1944, la ora 22,15, a fost a însă scrisă de Gr. Niculescu-Buzeşti în aceeaşi zi, între orele 17-18. Pătrăşcanu a luat act de arestarea lui Antonescu la orele 20 şi s-a prezentat la Palat după orele 20,30. Paternitatea proclamaţiei şi-au mai asumat-o C. Pârvulescu şi C. Agiu. *(n. Corneliu Coposu)*
115. Vezi nota 76.
116. Malmaison, închisoarea SSI din Calea Plevnei.
117. Ivor Forsyth Porter (1913-2012), ofiţer britanic, participant la operaţiunea «Autonomous» împreună cu Chastelain şi Silviu Metzianu.
118. Silviu Metzianu, ofiţer britanic de origine română.
119. Vezi nota 81.
120. Emilian Ionescu (1897-1984), general, adjutant regal (mart.1944-dec.1947), calitate în care a cooperat cu Regele Mihai I la pregătirea şi înfăptuirea loviturii de stat de la 23 August 1944.
121. Alexandru (Atta) Constantinescu (1896-1956), avocat şi om politic. Şef al organizaţiei Partidului Naţional Liberal (Gh. Brătianu) din Bacău.
122. Vezi nota 48.
123. Vezi nota 28.
124. Vezi nota 101.
125. Vezi nota 103.

126. Nicolae Ţurcanu, locotenent britanic care, împreună cu David Russell au fost paraşutaţi în Iugoslavia. David Russell a fost ucis de sârbi. Ţurcanu a reuşit să treacă Dunărea în România cu ordinul de a pătrunde aici în scopul deschiderii unui canal de comunicaţie prin radiotelegrafie şi spre a stabili contactul cu organizaţia lui Maniu.
127. Bolnav fiind, era paralizat de la mijloc în jos.
128. Mihai Romniceanu, administrator la Banca Naţională. Ministru de Finanţe în Guvernele Sănătescu şi N. Rădescu.
129. Avansarea „la excepţional", termen din jargonul militar poliţienesc, care presupune avansarea în grad în orice perioadă a anului, pentru merite deosebite, fără a fi necesară respectarea criteriilor uzuale care trebuie îndeplinite în cazul avansării „la termen".
130. Lampas (din rus. *lampas),* fâşie îngustă de postav, panglică sau şnur cusută pe latura exterioară, în lungimea pantalonilor, la unele uniforme; vipuşcă.
131. Crucea de fier este o decoraţie militară germană instituită în 1813. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Hitler decretase conferirea acestui ordin pentru germanii şi cetăţenii statelor aliate cu Germania, pentru fapte de arme excepţionale sau comportarea vitejească în faţa inamicului. Decoraţia se acorda pe opt clase: Clasa a II-a, Clasa I; Crucea de Cavaler; Crucea de Cavaler cu frunze de stejar; cu frunze de stejar şi spade; cu frunze de stejar, spade şi diamante; cu frunze de stejar aurii, spade şi diamante (conferită o singură dată) şi chiar o mai Mare Cruce (acordată numai o singură dată, lui Herman Goering).

PARTEA A II-A

Mărturii ale contemporanilor

AUGUSTIN VIŞA (1904 - 1989)

Doctor în drept şi ştiinţe economice, funcţionar de rang înalt la C.E.C., membru marcant al P.N.Ţ., arestat în 1941 pentru activitate antifascistă, făcând parte dintr-o reţea emisie-recepţie radio care ţinea legătura între Iuliu Maniu şi Aliaţi. Cum procesul lotului a tot fost amânat la intervenţiile şi presiunile lui Iuliu Maniu, Augustin Vişa şi ceilalţi implicaţi au fost eliberaţi odată cu evenimentele de la 23 August 1944. În 1948, după instalarea regimului comunist, Augustin Vişa este din nou arestat, de data aceasta chiar de către sovietici, drept „criminal de război" şi deportat în Siberia. În 1956 fiind absolvit de justiţia sovietică, este trimis în ţară unde este întemniţat la Râmnicu-Sărat pentru încă doi ani (1958) fără vreo motivaţie. Volumul său, din care reproducem capitolul „Evenimentele de la 23 August 1944", constituie substanţa mărturiei de faţă pe care, cu măsură şi discreţie, Augustin Vişa o conduce ca pe o reală depoziţie.

Evenimentele de la 23 August 1944

Lumea de dincolo de zidurile închisorii era nervoasă şi dezorientată. Circulau zvonuri peste zvonuri, care de care mai fantastice, în legătură cu ziua de mâine şi cu mersul războiului. Ele ajungeau la urechile guvernanţilor, prin tot felul de agenţi şi erau

centralizate la Eugen Cristescu[1] care, pare-se, n-avea curajul să le aducă la cunoştinţa generalului Antonescu, dar nici să ia măsuri contra colportorilor. Erau prea numeroşi şi din toate păturile sociale.

Nemţii aveau şi ei informatori, şi încă mulţi, recrutaţi din rândurile minorităţii germane, care ştia bine românește, ne cunoşteau părerile şi speranţele de viitor. În ciuda situaţiei existente, sau poate tocmai datorită ei, baronul Killinger[2], ambasadorul Germaniei, teroristul vieţii noastre politice din acel timp, n-a acţionat şi n-a reacţionat contra valului de ştiri care indicau, toate, un puternic antigermanism.

Situaţia frontului, a tuturor fronturilor, capitularea Italiei, tăvălugul rusesc şi menghina în care fuseseră prinse trupele germane, între Prut şi Carpaţi, au paralizat judecata şi voinţa nemţilor de-a lua măsuri. Se simţeau pierduţi. Fiecare om, în fiecare zi, la fiecare întâlnire, se întreba: când capitulăm? Când scăpăm de bestiile hitleriste? În acelaşi timp, noi ne temeam de bolşevici, dar acceptam acest rău numai şi numai ca să scăpăm de unul şi mai mare. Cu ruşii, vom vedea noi ce va fi - ne gândeam - mai sunt şi englezii şi americanii, care nu ne vor lăsa pradă bolşevismului, apoi mai e şi Maniu, care a fost tot timpul contra hitlerismului şi alături de democraţiile apusene. Şi în felul acesta, oamenii îşi făceau curaj, în speranţa că dorinţa lor se va transforma în realitate. Dar ei, bieţii, ştiau prea puţine despre bolşevism şi nici despre morala politică a anglo-americanilor nu ştiau prea multe. Să fim obiectivi şi să judecăm: după toate greşelile politice ale conducătorilor noştri, nu ne mai rămăsese decât nădejdea în bunătatea învingătorilor, numai că aceştia nu şi-au orientat acţiunea politică după precepte morale. Dar cine oare le mai respecta, în lumea civilizată, altfel decât formal? Săvârşim, conştiincios, ritualul, dar nu ne interesează conţinutul, esenţa. Cei din Răsărit, mai cinici, au renunţat şi la aparenţe, adică la moralitatea formală. Iată de ce speranţele de salvare ni s-au risipit ca vrăbiuţele la vederea uliului.

Noi, cei din închisoare, eram frământaţi atât de problemele viitorului ţării, cât şi de situaţia noastră personală. Eram închişi într-un loc cunoscut de Gestapo. Se putea intra uşor la noi, căci paza era organizată mai mult pentru a împiedica o evadare decât pentru a ne apăra contra unul atac din exterior. De aceea, zilele şi nopţile din

august 1944 nu ni s-au părut deloc uşoare. Zilele se scurgeau mai greu ca altădată, din pricina neliniştii pe care ne-o strecura în suflet nesiguranţa. Timpul, impasibil, nu se lăsa influenţat de trăirea sufletească a omului. Ne apropiam de ziua cea mare. Prin valoarea ei istorică, deosebită, 23 August 1944 a primit calificativul binemeritat de „măreaţă". Ea urma să răscumpere toate durerile unui neam, toate umilinţele îndurate, întreg geamătul pământului nostru, ajuns sub stăpânire străină, şi să ne aducă bucuria izbăvirii. Aveam speranţa unei vieţi româneşti libere, scutită de agresiuni străine şi aveam certitudinea că ne vor fi asigurate hotarele fireşti. Dezamăgirea avea să fie cruntă!

Organizarea internaţională care a urmat, bazată pe aranjamente odioase, a dovedit că toţi cei chemaţi să pună lumea pe un făgaş nou, conducătorii de popoare, erau prea mărunţi spre a rezolva problemele apărute. Unii, din nepricepere şi slăbiciune omenească, alţii din ambiţie şi pornire spre glorie, au tratat naţiunile şi teritoriile lor de baştină ca pe nişte simple obiecte de negoţ. Ce a rămas din Carta Atlanticului? Din drepturile omului? Din toate angajamentele solemne şi umanitare? Doar amintirea unor cuvinte măreţe, tipărite pe o hârtie, acum îngălbenită...

Lozinci de mult uitate! Realitatea ne arată că răul de care am vrut să scăpăm şi de care credeam că am scăpat, a reapărut îmbrăcat în alte haine şi purtând un alt nume. Se zicea că totuşi e altceva, că nu mai exista fascism şi rasism, că evreii nu mai sunt oprimaţi. Exista, în schimb, comunism, care ne teroriza pe toţi, dar mai ales pe români, iar dintre evrei - pe sionişti. Îl dorisem noi? Îl acceptasem de bună voie? Nu! Ne fusese impus. Ne-au constrâns să ne supunem, întocmai cum călăul strânge funia în jurul gâtului celui condamnat. Tot aşa ne făcuse şi Hitler. Noi făceam tot ce puteam pentru a supravieţui. Cei care au adus această nouă ordine şi supuşii lor erau oare mai mulţumiţi decât noi? M-am întrebat atunci, mă întreb şi acum. S-ar putea! Totuşi, eu unul, mă îndoiesc!

În ziua de 23 August 1944, ne aflam în arestul Serviciului Secret. Rică Georgescu[3] plecase în oraş cu învoire specială. O mai făcuse şi altădată, aşa că nu era ceva deosebit. Mă neliniştea însă faptul că nu se reîntorsese până la orele 16. Eram îngrijorat, ştiind că unor deţinuţi li se pot întâmpla multe în împrejurările în care trăiam. După orele 17,

odată cu venirea unor anchetatori în închisoare, au apărut primele ştiri alarmante, dar precise, cu privire la noua noastră situaţie politică. Stăteam ca pe jăratic, fiind nerăbdător să aflu ce se petrece. Era în joc însăşi viaţa noastră, pericolul ne pândea în fiecare clipă. Le-am spus şi celorlalţi ce cred despre cele auzite. Seara, spre orele 20-21, aveam certitudinea că zvonurile au un temei real. Confirmarea era susţinută şi de faptul că personalul anchetator cu atitudini duşmănoase faţă de democraţi nu s-a mai prezentat la birouri. În plus, am aflat că la orele 22, Regele Mihai se va adresa ţării, la radio, pentru a face cunoscută noua ordine. Era clar că lovitura de stat avusese loc.

Ne-am strâns cu toţii la comandant în birou, în jurul aparatului. Proclamaţia Regelui a fost transmisă la câteva minute după orele 22. Suveranul anunţa doborârea dictaturii militaro-fasciste, precum şi ieşirea României din coaliţia hitleristă şi alăturarea ei la Naţiunile Unite. S-a dat citire noului guvern al generalului Sănătescu, cu participarea a câte unui reprezentant al fiecărui partid din Blocul Naţional Democrat, ca miniştri fără portofolii. Lagărele de internare erau desfiinţate, iar deţinuţii politici acuzaţi de activitate antifascistă eliberaţi.

Proclamaţia a fost primită cu entuziasm atât de armată, cât şi de populaţie. Toţi cei din închisoare eram într-o stare de entuziasm paroxistic. Vedeam realizat obiectivul pentru care luptasem şi ne pusesem viaţa în primejdie.

Primul pas făcut de noi, cei închişi, a fost să ne asigurăm viaţa. Ne-am sfătuit să-l alegem pe domnul căpitan Ghica[4] în funcţia de comandant al închisorii, cu obligaţia ca domnia-sa să ia toate măsurile pentru ocrotirea deţinuţilor, să descuie toate celulele, să aducă la cunoştinţă încarceraţilor noua situaţie, făcându-le, însă, recomandarea de a nu părăsi, deocamdată, arestul. În oraş, circulaţia era interzisă. Pe străzi patrulau ostaşi ai armatei noastre, care aveau ordin să tragă fără somaţie. În cursul serii, toate instituţiile publice fuseseră ocupate şi erau apărate de armată. Instituţiile şi obiectivele germane au fost încercuite de armata noastră.

Căpitanul Ghica a dat ordin de dublare a posturilor de pază. S-au luat arme şi muniţii din magazia închisorii şi li s-au distribuit deţinuţilor tineri, apţi de a folosi armamentul în caz de nevoie. S-au improvizat trei scări, rezemate de zidul care ne despărţea de cazarma

de artilerie. L-am rugat pe comandant să ceară de la cazarmă două tanchete, pentru apărarea închisorii în eventualitatea unui atac din stradă. După toate aceste măsuri, menite să prevină o posibilă agresiune hitleristă, ne-am simţit ceva mai încrezători şi mai liniştiţi. Am trimis jandarmii la cârciuma din colţ să ne aducă bere. Am băut cu toţii, ne-am îmbrăţişat români cu unguri, ruşi cu americani, femei cu bărbaţi, ca în Cetatea Înfrăţirii. A fost o seară mirifică, trăită cu o singură inimă omenească, fără diferenţieri politice, rasiale ori de altă natură.

Pe la orele 22, a apărut şi Rică Georgescu. Venise cu o maşină, însoţit de doi unchi ai soţiei lui: generalul Manolescu[5] şi fratele acestuia, Ion Manolescu, actorul. Ne-au adus câteva ştiri proaspete. Rică a părăsit închisoarea în aceeaşi noapte, împreună cu cei doi însoţitori, deşi noi am insistat să nu se expună pericolului şi să rămână până la ziuă. Nu ne-au ascultat sfatul şi rău au făcut căci, în drum spre casă, au fost obligaţi să treacă printr-o rafală de armă automată. Actorul Ion Manolescu[6] a fost grav rănit; ceilalţi, inclusiv şoferul, au scăpat ca prin minune.

După ce m-am liniştit întrucâtva, pe la orele 23, am telefonat la locuinţa doamnei Madgearu[7], unde era şi Oriţa[8]. Am vorbit cu dânsa şi, după voce, mi-am dat seama că plânge de bucurie.

După aflarea celor întâmplate, în aceeaşi seară, lumea a năvălit spre Palat, aclamând şi strigând: „Trăiască regele! Trăiască Armata Română! Trăiască independenţa!“. N-a strigat nimeni: „Trăiască comuniştii“ sau „Trăiască U.R.S.S.“.

În dimineaţa zile de 24 august, la orele şase, toţi eram în picioare. Înghesuială mare la spălător. Ne-am spălat doar pe ochi şi pe vârful nasului. Altădată, intenţionat prelungeam şederea la spălător, căci acolo aveam prilejul să mai schimbăm o vorbă unii cu alţii. Acum făceam totul pe fugă şi fără teamă. Eram vioi, deşi nu dormisem decât foarte puţin, ne salutam jovial, cu zâmbetul pe buze, rostind bineţe în toate limbile. Fiecare se grăbea să salute primul, fără să ţină seama de regulile întâietăţii. Foştii deţinuţi, acum descătuşaţi, n-aveau astâmpăr, nu-şi găseau locul. Ieşeau din celulă, intrau din nou, fără motiv, într-un du-te-vino continuu. Îşi făceau bagajele, împachetându-şi mărunţişurile, căci n-aveau nimic de seamă asupra lor, afară de îmbrăcăminte. Nu ştiau ce să facă, unde să se ducă, ce îi aşteaptă din-

colo de zidurile închisorii. A fost o răsturnare bruscă. Nu-i deloc uşor să treci printr-o asemenea schimbare şi să te adaptezi la noua stare de lucruri. Cum va fi viaţa noastră, nimeni nu ştia, dar fiecare şi-o imagina după propria-i concepţie. Un lucru era sigur: dincolo de veselia manifestată, se putea citi pe faţa tuturor o îngrijorare. Motive erau destule...

Comandantul închisorii, căpitanul Ghica, a anunţat că i se va elibera fiecăruia o adeverinţă, care să ateste fosta situaţie de deţinut. Grupul nostru s-a dezmembrat, fiecare a luat o hotărâre individuală, fără să mai aştepte certificate. Eram toţi din Bucureşti şi ne aveam rosturile noastre. Rică plecase de cu seară, Ion Popovici[9] plecă şi el singur, dar era aşteptat afară, în stradă, de ai săi; la orele şapte fără un sfert, Beza[10] şi cu mine am ieşit din închisoare cu mâinile în buzunare, fără nici un bagaj. Jandarmii ne salutau, iar noi le strângeam mâna. Am luat-o spre centru, pe Calea Plevnei. Aveam acelaşi drum. Aproape de strada Berzei, ne-am despărţit. El s-a oprit la o soră a lui. Mi-am continuat drumul de unul singur, vesel ca un adolescent hoinar, respirând aerul curat al dimineţii. Ochii îmi alunecau în toate părţile şi mă bucuram de tot ce vedeam. Era ceva nou pentru mine să merg în voie, fără jandarm la spate. Eram după trei ani şi nouă zile de închisoare, şi chiar dacă în unele perioade regimul de detenţie a fost mai blând, lipsa libertăţii am resimţit-o în permanenţă, ca pe un chin.

Când am ajuns pe Schitu Măgureanu, în dreptul teatrului înfiinţat de Iorga, am auzit sirenele şi, în acelaşi timp, am văzut apărând avioane germane, răzleţe, care au început să arunce bombe, fie la întâmplare, fie în obiective precis fixate, pentru a semăna teroare. Lumea alerga înspăimântată, dezorientată. Nemţii auziseră Proclamaţia regală şi au vrut să arate că armata germană, cu toate înfrângerile suferite, nu-şi pierduse puterea de distrugere.

Unităţile noastre militare veneau spre Capitală, din zonele sudice, unde fuseseră cantonate; ele erau însă angajate în lupte cu hitleriştii care căutau să ajungă în Bulgaria; Armata Roşie era la sute de kilometri distanţă, iar anglo-americanii încă şi mai departe. Această situaţie ne dădea suficiente motive de îngrijorare. Ce se întâmplase?

În seara zilei de 23 August, generalul neamţ Alfred Gerstenberg[11] fusese primit în audienţă la Palat. Regele i-a promis că, dacă îşi retrage în linişte trupele din Capitală şi din zonele înconjurătoare,

armata noastră nu le va ataca. Generalul a promis şi astfel a fost lăsat liber, ba i s-a dat ca însoţitor, până la comandamentul german din pădurea Otopeni, un colonel român cu parola de trecere. Gerstenberg nu şi-a respectat cuvântul şi, în urma ordinului primit de la Hitler, a dezlănţuit atacul din capitală, pentru a înăbuşi în sânge îndrăzneala românilor. Aşa se face că în dimineaţa zilei de 24 august au început bombardamentul, precum şi un atac terestru german asupra oraşului.

Primul raid aerian a distrus în întregime Teatrul Naţional din Calea Victoriei. Am pornit spre strada Gutenberg, unde locuia nepoata mea, care îmi purtase de grijă în timpul detenţiunii. Găsind casa încuiată, m-am îndreptate spre locuinţa lui Petre Anghelescu, directorul Băncii Urbane şi amicul meu. Ajuns la biroul lui, ne îmbrăţişăm, apoi ne împărtăşim bucuria în urma întorsăturii politice petrecute şi... deodată, alarma! Ne-am refugiat la repezeală în adăpostul Băncii Naţionale, unde se afla multă lume, chiar şi unii membri din fostul guvern Antonescu. L-am recunoscut imediat pe profesorul universitar Gheron Netta, fost ministru de Finanţe, care fusese şi preşedintele C.E.C.-ului, când eu eram încă liber.

Acesta mi le-a prezentat pe cele două fiice ale sale, eleve de liceu, cărora nu le-a plăcut precizarea tatălui lor, cum că eu sunt abia ieşit din închisoare. Mi-au oferit de-ale mâncării, mai ales dulciuri, şi m-am întreţinut cu profesorul în termeni amiabili. Am aflat de la el că fusese bombardat Palatul Regal şi că membrii noului guvern, surprinşi într-o şedinţă de consiliu, fuseseră trântiţi pe duşumea, trebuind să-şi cureţe după aceea hainele de moloz. În acelaşi adăpost, l-am întâlnit pe Iuliu Maniu. Avea la dispoziţie o mică încăpere, pe care o împărţea cu Lucreţiu Pătrăşcanu. S-a bucurat când m-a văzut, îmbrăţişându-mă cu multă afecţiune. Părea chiar emoţionat. Nu apucasem să schimbăm decât puţine cuvinte, legate de recenta mea eliberare, când a apărut Lucreţiu Pătrăşcanu, care tocmai venea de la o întrunire cu ai lui. I-am fost prezentat. Ţin minte că liderul comunist, după ce mi-a strâns mâna, a scos de la brâu două pistoale de calibru mare, dându-şi aere de erou romantic, ceea ce m-a impresionat neplăcut.

Bombardamentul hitlerist a continuat la intervale scurte, de o oră şi jumătate, maximum două, răgaz necesar pentru alimentarea avioanelor cu combustibil şi bombe. Între timp, au sosit în adăpost Iuliu Bălan[12] şi Jean Beza care, împreună cu unii foşti prizonieri

americani şi englezi, eliberaţi recent, au reuşit să improvizeze în timp record un post de emisie-recepţie, cu care au făcut legătura cu Aliaţii din Sud, Sud-Est. A fost o mare realizare, care a ajutat armatele noastre, cât şi guvernul, să comunice cu străinătatea. Tot în adăpostul Băncii Naţionale i-am cunoscut pe Ivor Porter şi pe căpitanul englez Metzianu[13]. De la ei am aflat că Gardyne de Chastelain[14] plecase deja din ţară, la unitatea sa din Sud.

Bombardamentul german a continuat toată ziua, mult mai slab, şi în timpul nopţii. Lumea din adăposturi, cât şi cei care circulau în exterior aveau un moral ridicat şi aşteptau să scăpăm cât mai curând de ultima răbufnire agresivă a hitleriştilor. Adresele nemţilor din Bucureşti fiind cunoscute, mulţi dintre ei fuseseră imobilizaţi, pentru a nu mai putea acţiona. Luptele se desfăşurau cu îndârjire, armata noastră reuşind să ocupe numeroase puncte şi posturi germane din interiorul oraşului. Trupele, care fuseseră dispersate strategic, au sosit în cursul zilei de 24 august în Capitală şi au dat lupte contra hitleriştilor, care îşi pierdeau poziţiile una după alta. Au zădărnicit toate încercările de regrupare ale nemţilor, obligându-i să lupte în formaţii izolate. În sudul capitalei, trupele româneşti stăpâneau întregul sector. Nici în est, nici în vest nu erau complicaţii. În nordul Bucureştiului, nemţii au rezistat, ajutaţi de împrejurarea că aerodromurile de la Băneasa şi Otopeni se aflau în stăpânirea lor. Ajutoare nu le puteau veni, căci în toate locurile unde existau soldaţi nemţi, ei fuseseră fie lichidaţi, fie făcuţi prizonieri. Armata lupta cu bărbăţie contra ocupanţilor, răzbunându-se pentru toate câte pătimise de pe urma lor. În toate judeţele şi oraşele ţării, situaţia efectivelor noastre era favorabilă.

Dimineaţa zilei de 25 august a început cu aceeaşi muzică: sirene, avioane şi bombe. Cetăţenii Capitalei, în special femeile şi copiii, se aflau în adăposturi de 24 de ore neîntrerupt. Buna dispoziţie era în scădere, după o noapte de veghe. Bombardamentele se repetau întocmai ca în ziua precedentă. În dimineaţa de 24 august, nu mult după ce am părăsit arestul, hitleriştii au atacat închisoarea Serviciului Secret din Calea Plevnei. Ştiau că adăposteşte oameni care avuseseră curajul să lupte contra lor. Bombele n-au nimerit însă în plin, ci au căzut alături de clădirea vizată, În ea se aflau încă foşti deţinuţi care n-apucaseră să plece. Dacă bombele şi-ar fi atins ţinta, ar fi fost multe

victime. Aşa, n-a fost decât una singură: santinela din poartă care a murit la datorie.

În cursul zilei de 24 august, oraşul a fost curăţat de nemţi. S-au făcut mulţi prizonieri. Ostaşii noştri au luptat eroic, în partea de nord a Capitalei rezistenţa germană era încă puternică. Ar fi fost necesare avioane pentru a-i distruge poziţiile de apărare şi mai ales depozitele de muniţii. Dar avioane n-aveam căci, în dimineaţa zilei de 24 august, nemţii pătrunseseră în hangare şi le făcuseră praf. Unităţile noastre se concentrau tot mai mult în acest sector, pentru a nimici forţa de rezistenţă a inamicului. Atacurile aeriene ale nemţilor continuau, semn că ei mai aveau rezerve de bombe.

Bucureştenii au petrecut încă o noapte în adăposturi. Oboseala, tensiunea nervoasă, lipsa de hrană şi aerul viciat din aceste spaţii aglomerate a scăzut mult moralul oamenilor. Situaţia era critică, chiar gravă. Deşi în oraş nu mai erau nemţi, întreaga activitate era paralizată din cauza bombardamentelor.

În după amiaza zilei de 25 august, spre seară, mă îndreptam spre strada Vasile Conta, unde îşi avea locuinţa doamna Madgearu. Speram să o întâlnesc pe Oriţa acolo, căci stătea la dânsa. Erau 36 de ore de când nu mai ştiam unul de altul. În acest timp, se întâmplaseră multe. Nefiind departe, am luat-o pe jos de la Banca Naţională, unde mă adăpostisem. Când ajung lângă liceul de fete Regina Maria, se pornesc să sune sirenele, anunţând atac aerian. Grăbesc pasul. De departe, zăresc pe scările unui bloc, aflat vizavi de casa fostului profesor Madgearu, o mogâldeaţă. Apropiindu-mă, îmi dau seama că e o femeie şi, după ce mai fac câţiva paşi, văd că persoana e cu totul absentă de la realitatea înconjurătoare (foarte agitată, de altfel, căci oamenii alergau speriaţi care-ncotro), fiind cufundată în propriile-i gânduri. Era Oriţa. Mă duc lângă ea, o strig pe nume. Ca trezită din vis, mă îmbrăţişează cu bucurie: „Credeam că nu mai vii! Că ţi s-a întâmplat ceva rău... Bine că te văd...!“ îmi spune. Apoi intrăm repede în adăpost, la subsolul aceluiaşi bloc şi ne postăm aproape de uşă.

A fost o falsă alarmă. Am rămas totuşi, câtva timp în adăpost, apoi am intrat la doamna Ecaterina Madgearu, unde am întâlnit-o pe domnişoara Cristineta Tuduri, o prietenă a noastră. A fost o mare bucurie această revedere. Nu ştiau cu ce să mă trateze şi mă asaltau cu întrebările. Pe la opt seara, a apărut domnul Styrcea, secretarul

Regelui. Nu ştiu şi n-am putut descoperi cum a aflat că sunt acolo. Mi-a spus că voia să mă cunoască şi să stea de vorbă cu mine. Eu auzisem de dânsul, adică ştiam ce funcţie îndeplineşte la casa Regală, dar nu-l cunoşteam personal. Era o persoană suspusă, la care nu puteau ajunge muritorii de rând. La Palat se ştia de acţiunea noastră şi auzisem că regina-mamă Elena ne purta gânduri bune.

Am început o discuţie, care s-a prelungit. Subiectele au fost diverse. Fiind interzisă circulaţia pe străzi, noaptea, am stat de vorbă până în zori, dezbătând mai ales asupra viitorului politic al ţării şi a mijloacelor optime de organizare a statului. Cred că interlocutorul meu voia să afle ce cred şi ce hram port. Ştia că sunt naţional-ţărănist, că am fost în apropierea lui Iuliu Maniu, dar voia să se informeze asupra intenţiilor mele de viitor. N-a rămas prea entuziasmat auzindu-mi afirmaţiile. I-am spus că sunt democrat pe linia tradiţiei ardelene şi bănăţene. *(Chiar şi socialiştii români din Transilvania şi Banat au susţinut Unirea cea mare de la Alba Iulia, din 1918, în această tradiţie. Tot ei, în 1919, când s-a pus problema unificării partidelor socialiste, au afirmat: „Unirea poporului român într-un singur stat independent este o necesitate istorică, bazată pe dreptul de liberă dispoziţie al tuturor popoarelor". În schimb, reprezentanţii socialiştilor din Vechiul regat nu erau preocupaţi câtuşi de puţin de unitatea naţională a statului, ci doar de problemele sociale şi de propria lor venire la guvern, cu orice preţ, chiar cu sacrificarea hotarelor ţării. M. Gh. Bujor a spus lămurit că ei (stângiştii) „... de dragul unei unităţi fictive, nu pot sacrifica interesele clasei muncitoare".)*

În concepţia mea, această opţiune politică se potrivea nevoilor şi aspiraţiilor poporului nostru, ţinând seama de cerinţele tuturor, nu numai de ale unei anumite categorii sau clase sociale. Din discuţie a rezultat că avem puncte de vedere diferite în multe din problemele politicii fundamentale. Nu ştiu cu ce impresie a rămas el după această întâlnire, după cum nu pot şti nici dacă a căutat să mă cunoască din iniţiativă proprie sau vizita lui făcea parte dintr-un plan mai vast, iniţiat de anturajul Regelui.

Domnul Styrcea mi-a făcut impresia unui om apolitic, lipsit de simţul realităţii, el credea că pentru a juca un rol politic important îi sunt suficiente relaţiile bune cu primul factor constituţional şi titlurile

nobiliare vechi. Aceasta era marea lui greşeală care dovedea că nu a învăţat nimic din experienţa fostului rege Carol al II-lea. Ne-am despărţit dimineaţa, în termeni buni, ca doi oameni care au analizat problemele curente ale societăţii noastre. După cum se spune în termeni oficiali, „a fost o întâlnire folositoare pentru ambele părţi".

După această noapte de dezbateri, am ajuns, pe la şase şi jumătate la adăpostul Băncii Naţionale, unde mă aştepta Rică Georgescu; era 26 august. „Vino repede - îmi spune el - avem o misiune. Până la şapte trebuie să ajungem la aerodromul militar din Popeşti-Leordeni. Îţi explic pe drum". Mă trage de mână spre ieşirea din adăpost unde ne aştepta o maşină militară de campanie, semănând cu un jeep. La volan se afla un plutonier major din serviciul Palatului. Urcăm şi pornim. „Pleacă un avion la Foggia, cu un locotenent-colonel, aviator american, fost prizonier la noi (mi-a spus şi numele dar nu-l mai reţin) şi trebuie să ducă schiţa aerodromului de la Otopeni - mă lămureşte amicul meu, arătându-mi un plic - de unde ne bombardează nemţii. Schiţa mi-a dat-o Maniu; ni se cere să facem astfel încât să ajungă imediat în posesia colonelului". Am înţeles îndată că se solicita distrugerea acestui punct de rezistenţă.

Maşina alerga cu o viteză nebună. Pe străzi nu era circulaţie. Pe Şoseaua Olteniţei, şoferul opreşte brusc sub un copac. „Avem avioane germane deasupra noastră", ne anunţă plutonierul. Stăm câteva secunde, apoi porneşte tot atât de brusc, dar curând opreşte din nou, sub un pom. „Mi se pare că suntem urmăriţi", ne explică omul de la volan după care porneşte iar. Şi tot aşa, ne-am adăpostit sub arbori de patru-cinci ori, până când cerul s-a liniştit.

Pe aerodrom se afla un avion de vânătoare, iar lângă el un ofiţer înalt, zvelt, în compania altor doi ofiţeri români, mai tineri. Ne aşteptau. Ne strângem mâinile, iar Rică îi dă plicul, cu explicaţiile de rigoare. Peste câteva minute avionul a decolat. L-am urmărit cu privirea până s-a pierdut în zare. La întoarcere, am raportat despre îndeplinirea misiunii şi ne-am despărţit mergând fiecare la treburile lui.

În cursul aceleiaşi zile, 26 august 1944, avioanele germane au mai bombardat Capitala, arătându-ne că nu vor să cedeze. Dar n-am rămas fără ajutoare. După amiază, pe la cinci şi jumătate, când nimeni nu se mai aştepta, au apărut bombardierele americane deasupra

Bucureştiului. Erau cinci fortăreţe zburătoare, la mare înălţime. Se îndreptau în zbor lin spre aerodromul buclucaş, care a dat multă bătaie de cap armatei noastre. Bucuroşi de ivirea avioanelor, bucureştenii strigau: „Ura! ura!“, convinşi că sunt auziţi. Se fluturau batiste albe în semn de bun-venit. Şi când te gândeşti că numai cu câteva zile în urmă, la vederea lor, toată lumea se ruga: „Du-i Doamne, la Ploieşti!“

Nu mult după trecerea avioanelor americane deasupra Capitalei s-au auzit exploziile puternice de la Otopeni.

În timpul acesta, ostaşii noştri dădeau lupte dârze, în acelaşi sector. Erau chiar pe punctul de a ocupa aerodromul german, când au fost opriţi din înaintare deoarece ofiţerii de front fuseseră informaţi şi preveniţi de către comandamentul nostru militar că zona va fi bombardată de avioanele Aliate. Totuşi, o parte dintre ostaşi, cuprinşi de elanul luptei, au pătruns în zona interzisă şi au fost doborâţi. Fie-le odihna uşoară şi amintirea veşnică!

La 27 august 1944, sirenele au anunţat încetarea bombardamentelor. A fost o bucurie de nedescris. Oamenii erau palizi,cu cearcăne la ochi, nespălaţi, cu îmbrăcămintea mototolită. Ca dintr-un furnicar, au apărut toţi, grăbiţi să se întoarcă la ocupaţiile lor. N-au trecut nici 24 de ore şi viaţa şi-a reluat cursul normal, lumea uitând de suferinţele îndurate în cele trei zile şi nopţi de încordare.

Nemţii scăpaţi cu viaţă după bombardamentul din ziua precedentă, şi după atacul ostaşilor noştri, s-au retras spre Valea Prahovei, unde au fost nevoiţi să depună armele, devenind prizonieri, în frunte cu generalul Gerstenberg.

Până la sfârşitul lunii august 1944, o mare parte din teritoriul ţării a fost eliberat de către trupele noastre, cu excepţia Ardealului de Nord. Datorită eroismului ostaşilor români, armata sovietică a parcurs sute de kilometru pe pământul nostru, fără luptă, punând astfel în pericol spatele armatelor germane din Bulgaria.

La 30 august 1944, şi-au făcut apariţia trupele sovietice în Bucureşti, „cu arma în bandulieră“. Cu toate acestea, Comandamentul sovietic dădea comunicate, menţionând oraşele româneşti „eliberate“, inclusiv Bucureştiul!

Efortul ostaşilor noştri de a elibera ţara ocupată de nemţi a fost susţinut de întreaga populaţie. Bărbaţi şi femei, tineri şi vârstnici au

oferit trupelor alimente şi îngrijire sanitară, iar unde împrejurările locale şi situaţiile de fapt o cereau, ajutorul lua forma luptei armate, cot la cot cu ostaşii. O mulţime de bărbaţi s-au înrolat ca voluntari în unităţile militare. Au luat fiinţă Gărzile armate „Iuliu Maniu“, cu misiunea de a garanta ordinea în nordul Ardealului, eliberat şi mai ales, de a apăra viaţa românilor de asasinatele „crucilor încârligate“ şi ale „leventilor“.

În broşurile de propagandă comunistă, în articolele gazetăreşti şi chiar în lucrări cu pretenţii serioase, se găsesc - în descrierea evenimentelor de la 23 August 1944 - formulări ambigue şi tendenţioase, ca: „... unităţile militare din Bucureşti... împreună cu formaţiile patriotice de luptă au curăţat capitala de hitlerişti...“: sau: „...operaţiuni militare de curăţire... executate de formaţiuni de luptă patriotice şi de unităţi ale armatei române...“ etc. Prin asemenea termeni echivoci, conducerea comunistă lăsa să se înţeleagă că rolul hotărâtor în lichidarea rezistenţei germane l-au avut „patrioţii comunişti“, nu formaţiunile de luptă ale poporului român, solidar în alungarea cotropitorilor. Noţiuni ca „armata“ şi „poporul“, singurele care corespund realităţii, intervin rareori în evocările evenimentelor.

Şi fasciştii, atât cei din nord, cât şi cei din sud, foloseau asemenea metode de propagandă, fiind convinşi că prin repetarea unei minciuni, timp îndelungat, chiar şi cei care au lansat-o vor sfârşi prin a o lua drept adevăr. Ştirea falsă rămâne consemnată în ziare şi în cărţi, care ulterior vor fi folosite ca surse autentice pentru acreditarea înşelătoriei.

(AUGUSTIN VIŞA, ***Din închisorile fasciste în cele comuniste din U.R.S.S. şi România***, Institutul pentru Analiză şi Strategie Politică *Iuliu Maniu*, cu o prefaţă de Gabriel Ţepelea şi un cuvânt de încheiere de Corneliu Coposu, Colecţia „Problemele timpului“, 1997, pag. 194-207)

IVOR FORSYTH PORTER (1913-2012)

După studii la Universitatea din Leeds, Ivor Porter este trimis de către Consiliul Britanic lector de limba engleză La Universitatea din Bucureşti, lucrând în acelaşi timp şi la Legaţia Britanică din România (1939-1941). Odată cu declanşarea războiului împotriva U.R.S.S. – când România devine aliat al Germaniei naziste – Ivor Porter este obligat să părăsească România. În decembrie 1943 revine în România, însă de această dată fiind paraşutat ca membru operativ al Forţelor Speciale Britanice, pentru a relua legăturile cu rezistenţa românească împotriva nazismului, condusă de Iuliu Maniu. A fost arestat de autorităţile româneşti (împreună cu ceilalţi doi ofiţeri britanici de Chastelain şi Metzianu) şi reţinuţi în mod discret la Inspectoratul General al Jandarmeriei sub regim special, pentru a evita căderea lor în mâinile nemţilor, până la 23 August 1944, când au fost eliberaţi.

Ivor Porter a participat în mod direct la evenimentele de la 23 August 1944 susţinând după aceea, în calitatea sa de diplomat, pe Regele Mihai şi rezistenţa românească condusă de Iuliu Maniu, până în 1947 când penetrarea sovieticilor în politica românească şi trădarea occidentalilor faţă de România a devenit o crudă realitate. A lucrat ca diplomat în ambasadele Marii Britanii din Africa de Vest, India, S.U.A. A fost ambasadorul Marii Britanii la Conferinţa pentru dezarmare de la Geneva. După pensionare a scris scenarii pentru BBC, precum şi lucrarea de mare succes „Operaţiunea Autonomous", ca martor direct al unor evenimente decisive în perioada celui de-al Doilea Război Mondial şi în special despre evenimentele româneşti ante şi post 23 August 1944. A cunoscut România şi istoria ei secretă mai mult decât mulţi dintre români care ştiu astăzi doar să comenteze, să critice şi să calomnieze pe adevăraţii patrioţi care au luptat pentru libertate şi democraţie şi care şi-au jertfit viaţa pentru existenţa noastră ca naţiune liberă şi independentă (Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Nicolae Titulescu etc.)

Ivor Porter în cărţile sale simţea că are datoria morală să reconstituie adevărul despre tragedia României la care a asistat ca martor şi participant între anii 1941-1947. În „Cuvânt înainte" la

volumul „Autonomous“ Ivor Porter scria: „Titulescu fusese în domeniul diplomaţiei europene o personalitate la fel de distinsă ca Enescu, Eminescu, Iorga şi Brâncuşi în domeniile respective. Noi toţi simţeam că facem parte dintr-un mare mozaic european, iar eu unul credeam – şi încă mai cred – că Europa nu poate fi cu adevărat întreagă fără acea parte a ei care îşi are rădăcinile în Bizanţ.“

Maniu şi Puterile Aliate

În vara anului 1940, când guvernul britanic ajunsese la o înţelegere cu Maniu, Anglia şi coloniile ei se luptau singure împotriva Axei. Pe la sfârşitul anului 1943, când s-a pornit operaţiunea „Autonomous“, Anglia avea doi aliaţi, fiecare dintre ei mai puternici decât ea însăşi, fiecare cu un trecut istoric şi cu concepţii diferite şi, din multe puncte de vedere, cu obiective de război diferite.

Când, în ianuarie 1941, Anglia s-a trezit dintr-odată aliata Uniunii Sovietice, politica britanică faţă de micile state est-europene s-a schimbat peste noapte. La 12 august, Churchill a dat o declaraţie comună cu Roosevelt - Carta Atlanticului – formulând anumite principii comune de politică naţională aplicabile lumii postbelice. Cei doi lideri nu doreau schimbări teritoriale în afara celor ce corespundeau voinţei liber exprimate a popoarelor interesate. Ei respectau dreptul tuturor popoarelor interesate. Ei respectau dreptul tuturor popoarelor de a-şi alege forma de guvernământ în care doreau să trăiască. Doreau restabilirea drepturilor suverane şi de autoguvernare ale tuturor acelora care fuseseră privaţi de aceste drepturi. Churchill mai spera încă să unească până la urmă ţările est-europene împotriva Germaniei. Carta Atlanticului ar fi fost în felul acesta aplicabilă tuturor acestor ţări, inclusiv acelora care, ignorându-li-se voinţa, fuseseră forţate să intre în orbita germană. Câteva luni mai târziu, el a cedat insistenţelor lui Stalin de a declara război Ungariei, Finlandei şi României, dar a continuat să se opună ambiţiilor acestuia în Europa răsăriteană şi în regiunea baltică.

Când în decembrie, Eden[15] s-a dus în Uniunea Sovietică să negocieze tratatul anglo-sovietic, bătălia pentru Moscova era în toi. Dârzenia ruşilor şi a conducătorului lor - care, spre deosebire de restul guvernului, a stat la Kremlin pe tot parcursul războiului - era impresionantă. Foreign-Office-ul spera ca Eden să-l facă pe Stalin să

înghită ideea de a se crea, după, război, o confederaţie balcanică, sprijinită de marile puteri, evident ca bastion împotriva Germaniei. Dar Stalin nu s-a lăsat atât de uşor păcălit. A fost cât se poate de sincer în legătură cu obiectivele sale est-europene. El dorea să recapete teritoriile dobândite în urma pactului său cu Hitler şi înaintea invaziei germane, denumite neoficial graniţele din 1941. Acum românii îşi reluaseră Basarabia şi Bucovina de Nord dar, după cum i-a spus Stalin lui Eden, acesta voia să le ia înapoi după război, ca şi bazele navale de pe coasta românească a Mării Negre. Ungaria trebuia să retrocedeze României Transilvania de nord-vest. Marea Britanie, a sugerat Stalin, va trebui să-şi stabilească propriile ei poziţii într-o Franţă de pe acum slăbită. Luat prin surprindere de acest demers, încercând să-l implice în planurile post-belice dinainte stabilite pentru Europa de est, Eden s-a angajat totuşi să examineze propunerile lui Stalin împreună cu guvernele Canadei şi Statelor Unite la întoarcerea sa la Londra.

Schimbul de telegrame pe care l-a realizat cu Churchill, aflat la Washington, în legătură cu această chestiune, scoate în evidenţă reacţiile lor diferite faţă de scopurile de război ale Rusiei la numai şase luni de când aceasta din urmă devenise aliata lor. Idealist el însuşi, Eden a simţit nevoia să-i inculce lui Churchill, un om cu puternice tendinţe idealiste, propria sa concepţie de *Realpolitik*. După război, argumenta el, golul lăsat de Germania va fi umplut de U.R.S.S. Trupele americane se vor retrage din Europa, iar Marea Britanie, singura ţară rămasă în picioare, nu va fi capabilă să reziste presiunii sovietice. De aceea, trebuie să stabilim relaţii de bună conlucrare cu U.R.S.S. pe parcursul războiului nostru comun împotriva lui Hitler; Stalin considera acordul nostru faţă de ambiţiile sale în Europa de Est ca „o piatră de încercare“ pentru prietenia noastră. În ceea ce priveşte orice „conflict evident cu Carta Atlanticului“ - la care Stalin subscrisese - propunerile în legătură cu graniţele puteau face obiectul unui plebiscit, întrucât ruşii „nu întrevăd nici o piedică, atunci când va sosi momentul să aranjeze voturile necesare în favoarea lor.“

Răspunsul lui Churchill începea cu o propoziţie care nu prevestea nimic bun: „Telegrama dumneavoastră m-a surprins“. Noi, spunea el, nu am recunoscut graniţele din 1941. „Ele au fost dobândite prin acte de agresiune în cârdăşie ruşinoasă cu Hitler. Transferul popoarelor din ţările baltice în Rusia sovietică împotriva voinţei lor ar

contraveni tuturor principiilor în numele cărora luptăm în acest război şi ar dezonora cauza noastră. Acest lucru se aplică şi la Basarabia şi la Bucovina de Nord...". În afară de unele cazuri în care s-ar putea invoca motiv de securitate strategică, „transferurile de teritorii trebuie reglementate după terminarea războiului prin plebiscite libere şi cinstit organizate, foarte diferite de ceea ce sugeraţi în paragraful trei din telegrama dumneavoastră". În orice caz, nu se poate pune problema stabilirii graniţelor înainte de Conferinţa de Pace".

„Afirmaţia dumneavoastră din paragraful doi, că nimic din ceea ce noi şi Statele Unite putem face sau spune nu va putea afecta situaţia la sfârşitul războiului, este hazardată. Este posibil... ca Statele Unite şi Imperiul britanic, departe de a fi sleite, să fie cel mai puternic bloc militar şi economic pe care lumea l-a cunoscut vreodată şi ca Uniunea Sovietică să fie aceea care să aibă nevoie de ajutorul nostru, pentru refacere şi nu noi de ajutorul ei."

Churchill admite că trebuie să onoreze angajamentul lui Eden de a examina pretenţiile Rusiei,"dar nu poate încăpea nicio îndoială în legătură cu opinia oricărui guvern britanic în fruntea căruia mă aflu eu". Cei doi membri ai Cabinetului, care i-au acordat întregul lor sprijin, în acest sens, lui Churchill, au fost Attlee[16] şi Bevin[17].

Când Churchill l-a vizitat pe Stalin pentru întâia oară în 1942 cu misiunea deloc de invidiat de a-i spune că, în ciuda promisiunilor, puterile occidentale nu puteau să organizeze un al doilea front în acel an, Stalingradul era sub asediu, şi Wermacht-ul[18] sacrifica tot atât de mulţi oameni pentru cucerirea fiecărei străzi, cât i-au trebuit pentru a pune mâna pe câte o ţară din vestul Europei în 1940. Trupele britanice şi americane erau angajate în Africa şi Orientul Îndepărtat, dar în Europa, acolo unde Hitler trebuia, de fapt, să fie înfrânt, Armata Roşie era aceea care ducea aproape tot greul războiului.

După Stalingrad, imaginea Rusiei s-a schimbat. Era un elan crescut de patriotism, afirmându-se mai curând ataşamentul faţă de ţară, decât faţă de partid. Erau invocaţi eroii de pe vremea ţarismului. A fost restabilit Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe. Comisarii politici au fost subordonaţi comandanţilor militari. S-au reintrodus epoleţii. S-au reînfiinţat regimentele de gardă şi Stalin însuşi a îmbrăcat uniforma de mareşal. În mai 1943, Cominternul a fost dizolvat.

Potrivit lui Isaac Deutcher, în vara anului 1943, în Rusia "coexistau tăcut, în gândurile şi sentimentele poporului, ca şi în mintea lui Stalin însuşi, două partide, un partid al revoluţiei şi un partid al tradiţiei, doar pe jumătate conştiente de ele însele"[19]. Churchill şi Roosevelt îşi dădeau seama de acest lucru. Greşeala lor a fost, probabil, aceea că au sperat ca partidul tradiţiei să fie mai puţin suspicios, mai puţin dogmatic şi mai puţin expansionist decât partidul revoluţiei. Oare nu scrisese contele Kisseleff, în februarie 1832, că "Rusia nu mărşăluise mai bine de un secol de la malurile Niprului, pentru ca să se oprească doar pe malurile Prutului?". La fel cum socialiştii români erau convinşi, în 1917, că revoluţia avea să purifice Rusia de şovinism, tot aşa, mulţi dintre consilierii superiori din jurul lui Churchill, cu excepţia celor de la Foreign Office, se împotmoliseră, fiecare în felul lui, în propriile lor idei încâlcite despre bolşevism. Erau departe de a fi kremlinologi în accepţiunea de azi a cuvântului. Când Churchill l-a trimis pe Cripps ca ambasador la Moscova, el l-a recomandat lui Stalin pentru trecutul lui socialist, deşi felul de socialism al lui Cripps – mai ales al unui vegetarian ca el care nici măcar nu bea, trebuie să fi fost un fel de blasfemie pentru Kremlin. Roosevelt, care nu avea acea viziune largă asupra istoriei şi a problemelor internaţionale, caracteristică lui Churchill, se izolase de propriul său Departament de Stat unde erau singurii experţi în domeniu din SUA. Aşa se face că Harry Hopkins[20] – cel care părea să dea apă la moară prejudecăţilor Preşedintelui – a participat la acele întâlniri critice la cel mai înalt nivel din anul 1943 şi nu secretarul de stat Hull, cum ar fi fost normal. Hopkins vedea o lume postbelică fără "colonialistul" Churchill, dar nu părea a fi în stare să-şi dea seama de imperialismul lui Stalin. Poate că liderii occidentali încercau un sentiment de vinovăţie pentru a fi ostracizat o ţară care se dovedea a fi acum un aliat ce se purta cavalereşte, continuând să spere că, din moment ce îl făcuseră pe Stalin membru al clubului lor, acesta se va comporta ca un adevărat membru al clubului. Când vorbea despre "democraţie", mulţi dintre ei gândeau că Stalin înţelege prin democraţie acelaşi lucru pe care îl înţeleg ei.

Printre anexele la protocoalele Foreign Office-ului[21] privitoare la înţelegerile confidenţiale încheiate la Conferinţa miniştrilor de externe din octombrie 1943, de la Moscova, anexa 7 se referă la propunerea

britanică de realizare a unei confederaţii a statelor balcanice. "Guvernul sovietic apreciază eliberarea ţărilor mici şi redobândirea independenţei şi suveranităţi lor ca una dintre cele mai importante sarcini pentru configuraţia postbelică a Europei şi pentru realizarea unei păci durabile". Ca atare, Moscova se opune să impună statelor est-europene confederarea. "Un pas atât de important, precum unirea cu alte state şi posibila renunţare la o parte din propria lor suveranitate este admisibilă doar ca un rezultat al manifestării libere, paşnice şi bine gândite a voinţei popoarelor". Liderii occidentali se poate să nu fi fost versaţi în dialectica marxistă, dar Molotov stăpânea cu siguranţă jargonul democraţiei occidentale.

Delegaţia britanică s-a întors de la Moscova într-o stare vecină cu extazul. Trei luni mai târziu, şeful Departamentului pentru ţările nordice îi adresa lui Jock Ballfour, la Moscova, o scrisoare personală şi confidenţială despre necesitatea de a-i dezobişnui "pe mai marii de aici" de a se plasa la extreme, fie entuziasmaţi pentru că Molotov şi Tătucul Stalin au dovedit amabilitate şi receptivitate, fie "întorşi pe dos" când presa sovietică se obrăznicea puţin. Toate acestea, spunea el, aduc prejudicii deosebite unei înţelepte conduceri politice: "am suferit mult datorită reprimării tuturor criticilor publice făcute la adresa ruşilor şi dacă lucrurile ar fi continuat aşa ar fi dus uşor dar sigur la dezastru. Pentru că i-ar induce în eroare pe ruşi... şi va duce direct spre o politică de conciliere... Teamă mi-e, dar cred că, din acest punct de vedere, conferinţele de la Moscova şi Teheran au greşit în mod periculos".

Abstracţie făcând de diversitatea de ideologii şi de baze sociale, de bonomia, de chefurile şi de respectul reciproc – Churchill a făcut liderilor sovietici o impresie puternică "de om de stat burghez" cu vederi largi şi periculos" – exista de fapt, o profundă suspiciune de ambele părţi. Când Aliaţii occidentali şi-au călcat de două ori promisiunea de a deschide un al doilea front pe motivul lipsei mijloacelor de debarcare, acest lucru trebuie să-i fi părut lui Stalin o scuză slabă din partea celor două ţări – cel mai puternic dezvoltate din punct de vedere industrial din lume. Pentru o vreme, el a crezut că Aliaţii occidentali nu vor interveni până când Rusia şi Germania nu-şi vor fi sleit forţele. Pe de altă parte, Churchill şi Roosevelt s-au temut că îndată ce îşi va redobândi graniţele din 1941, Stalin va face un târg cu

Hitler. După spusele lui Liddell Hart[22], Ribbentrop l-a întâlnit pe Molotov în Rusia în mai 1943 şi, aşa cum aflăm dintr-o minută trimisă de Churchill lui Attlee, şase luni mai târziu, primul ministru mai era încă îngrijorat de posibilitatea unei păci separate care ar fi însemnat subjugarea de către cele două mari tiranii a întregii Europe. Nu este surprinzător că principala preocupare a guvernului de atunci era să ţină Rusia în şah până când Marea Britanie ar fi fost în stare să aducă o contribuţie corespunzătoare la războiul din Europa. De aceea, Marea Britanie nu avea să facă nimic care să aducă Rusia în braţele Germaniei şi, desigur, nu avea să se opună ambiţiilor ruseşti în privinţa României. Trupele româneşti luptau în Uniunea Sovietică de doi ani. Noi am considerat România ca o problemă a sovieticilor şi ne-am exprimat clar în acest sens faţă de Stalin şi Molotov cu fiecare ocazie. Parcursesem un drum lung de la sentimentele exprimate în acea telegrama adresată de Churchill lui Eden în ianuarie 1942.

La sfârşitul anului 1943, când de Chastelain[23] şi cu mine am revenit în România, Stalin nu avea de gând să renunţe la vreun teritoriu pe care Armata Roşie l-ar fi putut ocupa, după atâta pustiire în Rusia şi o atât de uriaşă pierdere de vieţi omeneşti. Este greu de spus dacă hotărâse sau nu ca acel "cordon sanitar" de la graniţa sa de vest – pe care Londra l-a aprobat – trebuia neapărat să fie format din guverne comuniste total supuse Moscovei. Stalin i-a spus, într-adevăr, lui Tito, că "acest război nu este ca cel din trecut; oricine ocupă un teritoriu îşi impune acolo şi propriul său sistem social". Dar aceasta s-a întâmplat în 1945.

Ce legătură are Maniu cu toate acestea? În 1940, în vară, el i-a spus lui Chas că va părăsi ţara pentru a forma un guvern în exil şi, ceea ce era mai important, s-a angajat să realizeze o răscoală în Transilvania, când nemţii vor fi, în sfârşit, forţaţi să părăsească ţara. Peste un an, planurile lui au devenit şi mai ambiţioase, vizând o schimbare de 180 de grade, la scară generală, îndreptată împotriva nemţilor şi antrenând întreaga ţară şi armata naţională. Pentru realizarea acestui lucru, Maniu şi-a dat seama că trebuie să rămână în ţară şi la sfârşitul anului 1941, Londra a convenit că el va fi mai util cauzei rămânând în România, decât dacă ar fi format un guvern în exil. Într-un raport solid argumentat, prezentat oral la Lisabona, la sfârşitul lui 1941, de către unul din colaboratorii lui Maniu, Vasile

Serdici, Maniu declara că, în loc să aţâţe o revoluţie sau sabotajul, el preferă "o lovitură de stat bine pregătită, în aşa fel încât întregul efectiv al Armatei române să poată întoarce armele împotriva Axei". Cu toate că Maniu nu era Tito, şi că avea oroare instinctivă de violenţă, Pierson Dixon de la Foreign Office explica SOE-ului, în ianuarie 1942: "Împărtăşim deplin părerea că Maniu este cea mai bună garanţie a noastră pentru pornirea unei mişcări împotriva Axei în România".

Dar Maniu era lipsit de un oarecare simţ practic. În 1942, el plănuise să plece împreună cu Georgescu din ţară; Matei Ghica[24] – care trebuia sa-i scoată cu ajutorul unui avion - se referă pe un ton sec la posibilitatea transferului unui evadat dintr-o închisoare la o distanţă de circa 150 kilometri în ziua şi la ora exactă stabilită pentru fuga din ţară. Ghica îşi reaminteşte, de asemenea, o conversaţie purtată cu Maniu în noaptea dinaintea zilei stabilite pentru zbor, în Vinerea Mare a anului1943:

Maniu: - De ce să fie doi mecanici acolo?

Ghica: - Pentru că motoarele, elicele şi roţile sunt acoperite şi prelatele trebuie date la o parte. Nopţile sunt reci şi trebuie să folosim un acumulator de teren pentru pornire.

Maniu: - De ce trebuie să fie santinela la poartă? Ghica: - Pentru că acolo este postul său.

Maniu: - Nu poţi s-o trimiţi în altă parte? Ghica: - Nu, pentru că aş deveni foarte suspect.

Maniu: - De ce nu desfiinţezi acest post mâine noapte? Ghica: - Din acelaşi motiv.

Maniu: - Ce se întâmplă dacă ne somează şi trage? Ghica: - N-o va face, e sub ordinele mele.

Maniu: - Atunci oricine poate intra şi lua un avion.

Ghica: - Eu nu sunt oricine. Eu sunt ofiţer de serviciu şi mă cunoaşte. După Dumnezeu, eu sunt stăpânul lui, atâta vreme cât nu mă amestec în ordinele pe care le are el.

Maniu a lăsat baltă chestiunea şi după ce a făcut caz de hainele pe care trebuia să le ia, a căzut de acord să nu mai aibă nici un contact cu Ghica până a doua zi la orele 23, când urmau să se întâlnească în faţa porţii principale a bazei. Cu toate acestea, la ora 7,30 a doua zi dimineaţa, şeful cabinetului lui Maniu a telefonat pentru a spune că acesta consideră nesigură fuga în prezenta unei santinele în post.

Operaţiunea a fost anulată şi, două săptămâni mai târziu, escadrila lui Ghica a fost transferată la Marea Neagră.

Aşa era Maniu când căuta nod în papură. Dar în foarte multe alte privinţe era un om cu vederi largi, a cărui integritate era greu de ignorat. El a pus Londra în dificultate prin refuzul de a-i acorda lui Stalin aceeaşi încredere pe care a investit-o în noi. Dacă ar fi fost mai puţin principial, ar fi fost mai uşor să tratezi cu el pe vreme de război. Sir Reginald Hoare a spus odată despre el că „menţinea cu îndârjire şi neînduplecare fidelitatea faţă de principiile sale într-o ţară în care oportunismul este suveran". Chiar dacă la sfârşitul anului 1943, oportunismul nu era nota dominantă în consiliile celor trei Puteri Aliate, se poate spune că juca un rol important. Pentru a nu pierde nici o şansă de a-l înfrânge pe Hitler, cei trei aliaţi trebuiau să fie strâns uniţi, ceea ce însemna, chiar dacă refuzau să recunoască acest lucru, că Aliaţii occidentali trebuiau să sacrifice principiile Cartei Atlantice în favoarea ambiţiilor lui Stalin privind Europa răsăriteană.

La 16 ianuarie 1944, trei săptămâni după începerea operaţiunii "Autonomous" în România, Churchill l-a informat pe Eden amănunţit despre situaţia graniţelor de vest ale Rusiei. După ce s-a referit la linia fermă pe care a adoptat-o în ianuarie 1942, după călătoria lui Eden la Moscova, el a spus:

«Neîndoielnic, propriile mele sentimente s-au schimbat în cei doi ani care au trecut... Victoriile uriaşe ale armatelor ruseşti, schimbările profunde survenite în caracterul statului şi al guvernului Rusiei, noua încredere care ne-a încolţit în inimi faţă de Stalin - toate acestea au avut efectul lor. Dar mai presus de toate este faptul că ruşii s-ar putea ca în curând să intre în posesia efectivă a acestor teritorii şi, ceea este absolut sigur, este că noi nu vom trebui niciodată să încercăm să-i îndepărtăm de acolo."

Maniu se pare că nu a priceput niciodată acest lucru. El cunoştea lunga istorie a opoziţiei britanice faţă de expansiunea rusească. El a supraestimat puterea militară a Marii Britanii şi influenţa lui Churchill asupra celor doi parteneri ai săi. El a presupus că Marea Britanie pregătea o acţiune diplomatică, economică sau chiar militară pentru a preîntâmpina transformarea Europei răsăritene într-un cerc de sateliţi sovietici. Când Londra i-a cerut insistent să aibă încredere în U.R.S.S., părea că vrea să le spună: „Mai bine spuneţi

adevărul!“, „Lăsaţi-o mai moale!“, incapabil să creadă că declaraţiile lor de credinţă faţă de Stalin erau reale.

Când ne-a trimis un mesaj prin prietenul său apropiat, Cornel Bianu[25], în octombrie 1942, el încă mai credea că poate fi absolut sincer cu guvernul britanic. El nu putea să se declare împotriva Axei, spunea el, până nu ştia sigur că Aliaţii vor exclude posibilitatea unei invazii ruseşti în România după căderea Frontului de est. Marea Britanie, desigur, nu putea da o astfel de garanţie; ar fi fost tot atât de lipsit de sens ca şi garanţiile anglo-franceze din 1939, iar Uniunea Sovietică ar fi văzut în aceasta un gest neamical. Eden spera că guvernul sovietic va susţine principiile Cartei Atlanticului, dar întrucât acesta era singurul care-i putea da opoziţiei româneşti asigurările dorite, cel mai util lucru pe care îl putea face, după părerea lui, era să-i pună pe ruşi în contact direct cu Maniu. El a propus acest lucru în repetate rânduri guvernului sovietic, care răspundea invariabil că nu era interesat. Apoi, în martie 1943, cu ocazia unei noi vizite efectuate de Eden la Moscova, Molotov i-a adresat o scrisoare personală sugerând că, întrucât Maniu reprezenta singura opoziţie efectivă din România, s-ar putea găsi până la urmă baza unei colaborări între el şi guvernele britanic şi sovietic. Eden a interpretat-o ca un accept din partea Moscovei. SOE pornea acţiunea „Ranji“, precum şi propria noastră operaţiune, „Autonomous“.

Reacţia Londrei faţă de avalanşa de tentative de pace româneşti din vara şi din toamna lui 1943 a fost asemănătoare atitudinii faţă de cererea de garanţii a lui Maniu. În martie, Foreign Office-ul hotărâse că singura în măsură să sprijine România era Rusia şi, ca atare, orice demersuri de pace ale acestei ţări vor fi transmise Moscovei, iar românilor li se va spune că nu se va lua în consideraţie nici un fel de propunere în viitor, dacă aceasta nu va fi adresată tuturor celor trei Puteri Aliate. Această procedură se va aplica în egală măsură, atât guvernului, cât şi opoziţiei. Londra a propus apoi ca la conferinţa tripartită a miniştrilor de externe, ce urma să aibă loc la Moscova în octombrie 1943, să se adopte oficial această formulă *ad-hoc*.

Ca şi cum acest lucru n-ar fi fost destul de rău pentru grupările de rezistenţă necomuniste din ţările satelit, la Conferinţa de la Casablanca din ianuarie, Roosevelt, luându-l gura pe dinainte în faţa presei, fără a se fi consultat cu Churchill, a anunţat că se va impune

„tuturor inamicilor noştri“ capitularea necondiţionată. Ruşii au preluat această declaraţie la Conferinţa de la Moscova, insistând asupra aplicării capitulării necondiţionate a sateliţilor Germaniei. Luate împreună, propunerile britanice şi sovietice însemnau în realitate că numai capitularea necondiţionată faţă de Uniunea Sovietică va fi luată în consideraţie, de către toţi Aliaţii, chiar dacă un lider al opoziţiei, aşa cum era Maniu, ar răsturna regimul progerman într-o ţară satelită, ar rupe cu Axa şi s-ar alătura Puterilor Aliate. Aceasta a avut un rol nimicitor asupra prietenilor Aliaţilor occidentali din Europa răsăriteană. Totuşi, Churchill a continuat să facă declaraţii în Camera Comunelor, sfătuind călduros ţările satelit „să-şi netezească drumul spre reabilitare“, cu alte cuvinte, să-şi câştige independenţa postbelică prin scurtarea duratei războiului. Această contradicţie între sugestia că, în anumite condiţii, principiile Cartei Atlanticului vor fi aplicabile sateliţilor Germaniei, pe de o parte, şi pe de alta, hotărârea noastră de a-i trata ca o problemă de interes sovietic exclusiv, avea să bramburească până la urmă întreaga noastră politică privind ţările satelite. Atunci când, în septembrie 1943, colonelul Pearson de la SOE i-a sugerat şefului Departamentului pentru ţările sudice că ar trebui să se trimită un mesaj de încurajare lui Maniu, bazat pe declaraţia publică făcută de Churchill cu o săptămână înainte, potrivit căreia, în cazul în care ar contribui la scurtarea războiului, ţările satelite „corupte şi intimidate“, puteau fi lăsate să-şi „netezească drumul spre reabilitare“, el trebuie să fi ştiut cu siguranţă că Foreign Office-ul nu putea trimite un astfel de mesaj.

De fapt, nici nu mai aveam acum o politică în privinţa României. Aveam o politică rusească, căreia i se subsumase România. Nu greşeam când susţineam că înfrângerea lui Hitler trebuia să prevaleze faţă de soarta ţărilor est-europene. Şi totuşi, noi îi ceream insistent lui Maniu capitularea necondiţionată, chiar dacă aceasta ar fi dus la o ocupaţie germană şi în felul acesta ar fi exclus lovitura de stat care ar fi apropiat considerabil victoria. Şefii noştri de stat major recunoşteau că, întrucât românii puteau face foarte mult pentru „a-şi netezi drumul spre reabilitare“, noi nu trebuia să insistăm asupra capitulării necondiţionate, deoarece, în cazul puţin probabil că ei ar fi fost de acord cu o astfel de capitulare fără ajutorul nostru militar, noi nu am fi avut nici un avantaj de pe urma ei. Comentând asupra

concluziilor şefilor de stat major, un tip cu picioarele pe pământ de la Foreign Office nota că deşi politica noastră este dictată de dorinţele guvernului sovietic, „trebuie... să recunoaştem că această linie intransigentă nu este de natură să ducă la nici un fel de rezultate practice. Capitularea necondiţionată nu îndeamnă cu nimic România să iasă din război, atâta vreme cât ea poate să o evite“. Formula „netezirii drumului spre reabilitare“, promovată de şefii de stat major, era de bun simţ şi i-ar fi atras pe români, dar nu ar fi fost acceptată de către guvernul sovietic. „În ciuda faptului că efortul de război al României este îndreptat în întregime împotriva lor, sovieticii au arătat o surprinzătoare lipsă de entuziasm pentru orice proiect destinat să micşoreze acest efort“.

Atitudinea Moscovei era de înţeles. Ea se arăta neîncrezătoare în capacitatea lui Maniu de a înfăptui o lovitură şi, în orice caz, prefera să invadeze ţara fără să-şi asume obligaţii faţă de un devotat al puterilor occidentale. Ruşii îl suspectau pe Maniu, în aceeaşi măsură în care îi suspectau şi pe britanici. Timp îndelungat, ei nu au crezut afirmaţiile britanicilor potrivit cărora – în ciuda considerabilelor investiţii făcute de englezi înainte de război, a faptului că aceştia aveau singura reţea de spionaj eficace din ţară şi a sprijinului pe care marea majoritate a românilor li-l acordau – ei erau gata, totuşi, să fie alături de ruşi în toate aspectele relaţiilor lor cu România.

La Conferinţa de la Moscova a miniştrilor de externe, din octombrie 1943, Marea Britanie a pierdut orice teren de manevră politică în România, iar o lună mai târziu, la Conferinţa la nivel înalt de la Teheran, orice perspectivă a unei debarcări a Aliaţilor în Balcani - chiar aşa redusă cum apărea ea înainte - a fost abandonată.

În primele zile ale războiului, Churchill considerase ţările est-europene - inclusiv sateliţii – potenţial avantajoase din punctul de vedere militar. Trupele britanice s-ar fi întors în Grecia. Operaţiunile de gherilă ar fi deschis logic calea debarcării trupelor regulate. Ofiţerii britanici, care învăţaseră limbile balcanice, pentru a asigura armatei regulate legăturile, erau ţinuţi la dispoziţie în Turcia. În ciuda negărilor sale ulterioare, Churchill a continuat un timp să tânjească după o debarcare a Aliaţilor şi un atac spre nord, pornit din “pântecele moale“ ale Europei. S-ar putea ca obiectivul său principal să fi fost dorinţa de a slăbi presiunea exercitată asupra Armatei Roşii, deşi nu

se putea ca el să fi omis vreodată implicaţiile politice pe termen lung. Orme Sargent remarca fără ocolişuri, la 11 ianuarie 1942, că o soluţie pentru împiedicarea pătrunderii ruşilor în Balcani era o forţă expediţionară la sfârşitul războiului.

Americanii pentru care Pacificul însemna infinit mai mult decât Mediterana, înclinau să atribuie permanenta insistenţă a lui Churchill privind această parte a lumii unei moşteniri imperiale din viziunea sa. Roosevelt nu vedea nici un avantaj politic în implicarea americanilor în Europa răsăriteană deşi, fireşte, nu voia să pară că îi „trădează pe baltici". Era un mod al lui specific de a exprima opinia lui Eden potrivit căreia, pretenţiile lui Stalin asupra ţărilor baltice trebuiau luate în considerare doar la încheierea păcii, căci „altfel vom avea tămbălău şi aici şi peste hotare, pentru că am violat Carta Atlanticului"[26].

Interesul lui Churchill pentru Mediterana de Est a alimentat, din păcate, înţelegerea greşită a şefilor de stat major americani, precum că el nu ar fi fost pe deplin de acord cu operaţiunea Overlord. Soldaţii nu trebuiau să ştie decât una şi bună: înfrângerea Germaniei nu putea avea loc decât în Europa centrală. Toate celelalte teatre de război - Africa, Italia, Mediterana de Est şi Balcanii – cădeau pe un plan secundar în faţa înaintării sovietice dinspre est şi a acţiunii Overlord dinspre vest. Lupta de partizani şi o strategie de diversiune pentru Europa răsăriteană erau acceptabile dacă reuşeau să imobilizeze suficiente divizii germane. Dar succesul unei debarcări, fie şi pe insulele greceşti, ar fi depins în mare măsură de oferta îndoielnică a Turciei de a intra în război de partea noastră. Orice acţiune de felul acesta ar fi putut prea bine să se amplifice în mod necontrolat şi să înghită în mod nejustificat resurse umane şi materiale în detrimentul operaţiunii principale. În plus, orice fel de amânare a operaţiunii „Overlord", nu ar fi făcut decât să revitalizeze pericolul unei păci separate. Şefii de stat major americani credeau, de aceea, că au motive întemeiate să se opună proiectelor „exotice" ale lui Churchill şi să-l tragă de mânecă pe Roosevelt de fiecare dată când acesta părea să le arate vreo înţelegere.

Când cei trei lideri s-au întâlnit pentru întâia oară la Teheran, în noiembrie 1943, Roosevelt şi Hopkins erau hotărâţi să rămână în termeni buni cu Stalin, chiar dacă aceasta ar fi însemnat că nu va fi o identitate de păreri în tabăra occidentală; Roosevelt încercase ani de-a

rândul să-l întâlnească pe Stalin, dar acesta s-a lăsat greu. „Desigur – le-a spus Hopkins englezilor, chiar în preajma conferinţei – suntem pregătiţi să ne batem la Teheran. O să vă treziţi cu noi de partea ruşilor“[27].

Invocând informaţia cum că s-ar pregăti un atentat la viaţa unuia dintre şefii de stat, ruşii i-au oferit lui Roosevelt ospitalitatea sigură a Ambasadei sovietice şi acesta a primit invitaţia cu plăcere. Britanicii erau îngroziţi. În afară de faptul că apartamentul lui Roosevelt era înţesat cu microfoane, Roosevelt şi Stalin s-ar fi găsit şi din punct de vedere fizic mai aproape unul de celălalt. Mai ales că Roosevelt evitase încercările primului-ministru de a merge la Teheran cu o strategie occidentală convenită în prealabil. Iar acum l-a invitat pe Stalin la o întrevedere între patru ochi pentru a-l sonda asupra posibilităţii ca Rusia să declare război Japoniei imediat după încetarea războiului în Europa şi a aruncat o aluzie, ca de la anticolonialist la anticolonialist, despre susceptibilitatea lui Churchill în problemele Mediteranei.

Conducând prima şedinţă plenară, Preşedintele a subliniat că operaţiunile din Extremul Orient, pe de o parte şi lipsa de mijloace de debarcare, pe de altă parte, au întârziat deschiderea celui de-al doilea front, plănuită pentru 1943. Dacă nu se va desfăşura nici o acţiune majoră în Mediterana, operaţiunea „Overlord“ va avea loc în 1944; o acţiune minoră în Mediterana ar întârzia-o până la trei luni. El i-a cerut părerea lui Stalin.

Stalin s-a angajat să intre în război împotriva Japoniei după încheierea ostilităţilor în Europa. Întrucât drumul spre Germania ducea prin Franţa, el dorea ca operaţiunea Overlord să înceapă cât mai curând posibil. Nu a manifestat nici un fel de entuziasm faţă de un atac în Balcani.

Churchill a argumentat în van că forţele din Mediterana nu trebuie să lâncezească timp de şase luni. Ele puteau fi folosite fie pentru o debarcare în sudul Franţei, fie pentru un atac dintr-un cap de pod, din Adriatica, iar o activitate mai susţinută în Balcani, un mai mare ajutor dat lui Tito, intrarea Turciei în război şi o rută directă de aprovizionare spre porturile Mării Negre ar provoca o înfrângere catastrofală a aliaţilor Germaniei. Operaţiune Overlord, pentru care se

angajaseră ferm să aibă loc în primăvară sau în vară, nu ar avea nimic de suferit.

Stalin a optat pentru un atac în sudul Franţei, în sprijinul operaţiunii „Overlord“. Desigur, el dorea să ţină trupele anglo-americane cât mai departe posibil la vest. Dar el avea şi solide raţiuni militare de a-i sprijini pe americani împotriva lui Churchill. Campania ruşilor mergea bine, dar asta nu însemna în nici un caz că ea fusese câştigată, iar operaţiunea Overlord era singura acţiune militară occidentală care, odată capul de pod realizat, putea să asigure o oarecare uşurare a imensei poveri care apăsa pe umerii Armatei Roşii. Dacă, aşa cum obiectau şefii de stat major ai Statelor Unite, proiectele lui Churchill privind Mediterana de Est ar întârzia sau chiar ar periclita operaţiunea Overlord, era de aşteptat ca Stalin să li se opună.

Churchill era atât de supărat de această concluzie încât, într-o convorbire particulară cu Stalin, înainte de dejun, la 30 noiembrie, el l-a acuzat pe Roosevelt că vrea să deturneze mijloacele de debarcare necesare operaţiunii lui din Mediterană către o operaţiune în Golful Bengal. Alegerea, aşadar, ar consta nu între Mediterana şi Overlord, ci între Golful Bengal şi „Overlord“. În acest fel, Stalin a avut confirmarea, dacă mai era nevoie de aşa ceva, că Aliaţii săi occidentali se băteau pe utilizarea cea mai convenabilă a resurselor lor militare, şi primul ministru a înrăutăţit şi mai mult lucrurile explicând la începutul conversaţiei că, întrucât era el însuşi pe jumătate american, nimic din ce va spune nu trebuie considerat ca o discreditare a americanilor.

Cu toate că Churchill nu a părut niciodată să fi abandonat toate speranţele de acţiune în Mediterana de Est, în cazul în care Turcia ar fi intrat în război, posibilitatea ca trupele anglo-americane să ajungă cât de cât în apropierea graniţelor României, oricât de vagă ar fi fost ea înainte, era acum complet scoasă din discuţie.

Întrucât Hitler se mai temea încă de o debarcare a Aliaţilor în Europa de Est, cei trei şefi de stat au căzut de acord „ca în scopul dezorientării şi înşelării duşmanului“, o debarcare în Balcani să fie inclusă în planul lor de acoperire, plan „care urma să fie pus de acord între statele majore interesate“. Ofiţerul de stat major britanic a atras atenţia că, în negocierile lor cu românii, englezii trebuie să acrediteze presupunerea falsă că „în aprilie forţele anglo-americane şi poloneze

vor ocupa poziţii în Grecia şi Albania". De aceea, românii trebuie ca „începând cu sfârşitul lui martie, să fie pregătiţi să se declare de partea Aliaţilor, îndată ce debarcarea în Grecia va fi anunţată". Ţelul unei asemenea înşelătorii era de a convinge Înaltul Comandament german să păstreze în rezervă forţele necesare în cazul unei debarcări anglo-americane în Balcani. Nici mai mult, nici mai puţin de nouăsprezece divizii se pare că au fost imobilizate în acest mod. Deşi personal nu am avut niciodată nici o dovadă că englezii ar fi făcut vreodată o aluzie românilor că o asemenea debarcare ar avea loc, ei au fost întotdeauna foarte atenţi să nu elimine posibilitatea aceasta.

Totuşi ar fi o mare deformare a adevărului să se sugereze că politica lui Churchill de atac „din burta moale" ar fi fost concepută ca o strategie de diversiune de la bun început. Când cei doi aliaţi mai puternici ai săi şi majoritatea consilierilor militari l-au convins că o astfel de politică nu era practicabilă din punct de vedere militar, el a înghiţit cu bărbăţie acest eşec, adoptând strategia de diversiune, cu toate că a bombănit aproape tot anul 1944.

Eram la Cairo în decembrie când Churchill a trecut pe acolo în drumul său de la Teheran spre casă. Bill Deakin *(Ulterior sir William, director al Colegiului St. Antony din Oxford),* care se însurase în acelaşi an cu Pussy Nasta şi care condusese, în mai, prima misiune britanică la Tito, era şi el la Cairo. În calitate de istoric şi de membru al Colegiului Wadham, îl ajutase pe primul ministru în activitatea literară de dinainte de război; ne-a spus că acesta va sta la taclale la un pahar de brandy până la trei dimineaţa şi că va bate la uşa lui la ora 7,30, întrebându-l de ce nu se sculase încă.

Când SOE a aflat după Conferinţa miniştrilor de externe din octombrie 1943 că singura cale deschisă României era capitularea necondiţionată în faţa Armatei Roşii, de Chastelain s-a întrebat dacă mai era cazul să-şi continue misiunea pe lângă Maniu. În ceea ce priveşte Conferinţa de la Teheran din noiembrie, din motive evidente de securitate ne-am dus în România fără să ştim ce se întâmplase acolo. După spusele lui Victor Rădulescu-Pogoneanu[28], un funcţionar de încredere de la Ministerul Afacerilor Străine al României, ataşatul militar al Statelor Unite la Ankara l-a întrebat pe colegul său român, la scurtă vreme după Teheran, care ar fi reacţia guvernului său la o debarcare a Aliaţilor în Balcani, ce ar urma să se dezvolte spre Sofia.

Când Cretzianu[29], ministrul României, a fost trimis val-vârtej înapoi la Ankara cu un răspuns pozitiv, i s-a spus de către americani că această chestiune nu mai este actuală. Era rezonabil ca românii să vadă în misiunea noastră, care era condusă de un ofiţer superior de rang mult mai înalt decât cei care se duc în mod obişnuit pe câmpul de operaţii, drept o uvertură a debarcării noastre în Balcani. Cert, toate planurile lui Maniu se bazau pe presupunerea că, aşa cum generalul Berthelot[30] ajunsese la Dunăre în timpul primului război mondial, tot aşa trupele engleze sau americane vor apărea la momentul oportun să-i sprijine lovitura de stat împotriva nemţilor.

Lovitura: Tempo II

În acea după amiază, regele a aşteptat degeaba un sprijin moral din partea lui Maniu. În loc să meargă la palat, acesta s-a dus pe neaşteptate la un vechi amic de-al său, radiologul Ionel Jovin, unde întâmplarea a făcut să se întâlnească cu un alt vechi prieten, Rică Georgescu.

Rică se afla la doctorul Jovin[31], care îl trata de o întindere de ligament, suferită în timp ce juca handbal cu membrii familiei Racottă în curtea închisorii. Sosise, ca de obicei, sub escortă, la ora trei, dar a fost condus imediat într-o încăpere în spatele cabinetului, unde l-a găsit pe Maniu aşezat lângă telefon. Pe la ora cinci, Buzeşti a sunat să-l anunţe că s-au făcut arestările. Georgescu l-a implorat pe Maniu să-şi revizuiască poziţia în legătură cu şefia guvernului; el era, evident, omul cel mai nimerit să conducă noul guvern; atât întreaga ţară, cât şi Aliaţii - Marea Britanie, în special - aşteptau acest lucru de la el. Bătrânul domn l-a ascultat politicos, după cum îi era obiceiul, i-a mulţumit lui Rică pentru sfat, dar luase deja hotărârea.

Maniu a susţinut tot timpul că un guvern de tehnicieni era cel mai potrivit să se ocupe de problemele ce derivau din armistiţiu şi să acţioneze ca o formaţiune interimară până ce puteau fi organizate alegerile. Era un punct de vedere valabil. Maniu ezita, de asemenea, să conducă un guvern care ar include comunişti în componenţa sa şi ar capitula necondiţionat în faţa ruşilor. Suspectat de către ruşi datorită angajării sale faţă de democraţiile apusene, cu toate hapurile repetate înghiţite din partea Aliaţilor occidentali, aveau dreptate să se întrebe dacă era omul cel mai nimerit să conducă ţara în acel momente

anume. Oricare ar fi fost raţiunile sale, Maniu a refuzat să conducă guvernul de după lovitura de stat şi s-a abţinut să meargă la Palat în timpul formării acestuia. Daca Gestapo-ul l-ar fi urmărit, după cum îi era obiceiul, pe liderul Partidului Naţional Ţărănesc în acea după amiază, pentru a prinde firele vreunei insurecţii la Palat, ar fi fost grav indus în eroare.

La orele 8 seara, Maniu a părăsit cabinetul doctorului Jovin; cinci minute mai târziu, Rică s-a îndreptat sub escortă către biroul colonelului Radu Ionescu[32] care nu se afla în clădirea închisorii. Prima reacţie a directorului închisorii la primirea veştii a fost: „Vasăzică de asta m-a pus să aştept blestematul ăla de Cristescu!“ După ce a discutat situaţia cu colonelul Ionescu, Rică s-a dus la un magazin de delicatese să ia ceva de mâncare şi nişte băutură pentru o petrecere la închisoare în cinstea evenimentului. În iulie, la cererea nemţilor, Cristescu i-a ordonat Lygiei Georgescu[33] să plece la Sinaia pe motiv că-l vede prea des pe Iuliu Maniu, aşa că ea a sărbătorit evenimentul la munte, fără Rică. Pe la miezul nopţii, unchiul ei, generalul Manolescu, a venit la închisoare să-l ia pe Rică la un dineu. Înainte de asta, l-au condus pe colonelul Ionescu acasă cu maşina. Apoi, i-au lăsat lui Maniu un mesaj la locuinţa acestuia, să vină şi el la petrecere când va putea. La marginea Bucureştilor, lângă drumul care coteşte spre Golf Club, au dat de un baraj românesc şi Manolescu, care conducea în viteză şi cu farurile stinse, nu a putut frâna la timp şi un soldat l-a împuşcat pe directorul Teatrului Naţional, care se afla pe scaunul de lângă el. În loc de petrecere au stat aproape toată noaptea la spital, unde prietenul lor a decedat. Rică s-a întors îndurerat la închisoare.

Imediat după ce s-au făcut arestările, Niculescu-Buzeşti i-a trimis o telegramă lui Pogoneanu la Snagov, pentru a-i fi expediată lui Cretzianu, prin care îi informa pe Aliaţi că avusese loc lovitura de stat plănuită pentru data de 26. Regele îşi asumase în întregime prerogativele de şef al statului, ceea ce nu fusese posibil atât timp cât Antonescu s-a aflat la putere. Trebuia numit un premier în locul lui Mihai Antonescu care fusese atât prim-ministru - funcţie pe care o îndeplinise mai mult cu numele pe vremea mareşalului - cât şi ministru de externe. Întrucât Maniu era de negăsit, Sănătescu, care se bucura de respectul armatei, era evident alternativa cea mai nimerită. Ionniţiu a dactilografiat un decret. Regele l-a semnat, iar Sănătescu, cu

el în buzunar, a plecat la Statul Major, al Armatei din strada Ştirbei-Vodă. Câteva luni mai târziu, i-a povestit lui Ionniţiu[34] ce a simţit în timp ce maşina se apropia de Statul major. „Puteam să fiu arestat pe loc, Mircea, singur cum eram, în haine civile şi fără nici un fel de escortă. Dacă se întâmpla aşa ceva putea să însemne sfârşitul loviturii de stat“. Din fericire, Şteflea, şeful Statului Major, se afla pe front, aşa că Sănătescu l-a văzut pe adjunctul acestuia, unul din oamenii lui Maniu. A scos decretul din buzunarul interior al hainei, l-a despăturit cu grijă şi l-a înmânat generalului, care l-a citit cu atenţie, s-a sculat în picioare, l-a salutat şi s-a pus imediat la dispoziţia lui Sănătescu.

Timp de o oră întreagă, au redactat şi transmis directive operative. Trupele se vor concentra în regiunea Bucureşti - Ploieşti pentru a elibera teritoriul României de nemţi şi a fi în măsură să treacă la acţiuni ofensive în Transilvania de Nord. Nici măcar un singur general, un ofiţer superior sau o unitate nu au manifestat insubordonare faţă de aceste directive date în numele Regelui; nimeni, nici atunci, nici mai târziu, nu a dezertat pentru Antonescu.

În momentul în care noul prim-ministru s-a întors la Palat, centrul operativ se mutase din cabinetul Regelui în birourile mai încăpătoare ale Gărzii Regeale. Ionniţiu îl sunase pe prietenul său de la Telefoane şi în câteva minute au fost tăiate liniile de comunicaţii germane. Cei din personalul de zi de la posturile de comandă germane s-au întors - în majoritate - la hotelurile lor unde au rămas fără mijloace de comunicaţie, posturile funcţionând cu capacitate redusă, pe baza schemei de programare a serviciilor de noapte stabilite prin rotaţie. La 18,30 trupele lui Dămăceanu[35] au intrat în dispozitiv de luptă şi au procedat la izolarea posturilor de comandă şi a Înaltului Comandament german.

Membrii gărzii personale a mareşalului Antonescu au fost invitaţi în interiorul Palatului şi, după ce li s-a oferit un pahar de vin la Cazinoul ofiţerilor, au fost arestaţi. Automobilele lor au fost duse la garaj. Nu s-a tras nici un foc de armă. Colonelul Ionescu a telefonat lui Pantazi[36] şi lui Vasiliu[37] şi le-a cerut să se prezinte la Palat; s-au conformat crezând ca Mareşalul dorea să se consulte cu ei. Îndată ce i s-a spus ce se întâmplase, Vasiliu s-a pus la dispoziţia Regelui şi, când a aflat că Tobescu[38] şi Cristescu ezitau să vină, le-a telefonat personal. Tobescu a fost de acord, dar nu a apărut; Cristescu, care fusese

prevenit de agenţii săi că la Palat se întâmplă ceva ieşit din comun, i-a spus lui Vasiliu că va lua ordine direct de la Mareşal. A luat apoi maşina şi s-a dus la Legaţia germană, pentru a-l preveni pe von Killinger şi a cere adăpost. Se mai afla acolo, când au pătruns soldaţii români, patru zile mai târziu.

Întrucât Maniu şi Pătrăşcanu[39] nu căzuseră de acord asupra listei ministeriale, iar Maniu era oricum de negăsit, noul guvern a trebuit să se formeze *ad-hoc*. Niculescu-Buzeşti[40], consilier la Ministerul Afacerilor Străine, a fost promovat în fruntea acestui minister, iar generalul Aldea[41] a devenit ministru de interne. Unele portofolii s-au împărţit la întâmplare, pe măsură ce un general intra în Palat şi era recunoscut de către Sănătescu; nu în toate cazurile era omul cel mai potrivit pentru funcţie. Întrucât trebuia să fie evident că noul guvern se bucura de sprijinul partidelor tradiţionale, Regele, deşi nu a avut posibilitatea să-i consulte în prealabil, i-a numit pe reprezentanţii celor patru partide - Maniu, Brătianu[42], Petrescu[43] şi Pătrăşcanu - în funcţia de ministru de stat fără portofoliu.

Cristescu nu l-a găsit pe von Killinger la Legaţie; ministrul lua masa cu secretara sa, Hella Peterson[44], la vila ei de la Săftica. Cu toate acestea, ştirea lui Cristescu l-a adus înapoi în Bucureşti val-vârtej. A ajuns la Legaţie pe la 19,30 şi acolo îl aşteptau generalul Erich Hansen, şeful Misiunii Militare germane şi generalul Alfred Gerstenberg, comandantul Forţelor Aeriene germane din România. Peste o jumătate de oră, era la Palat, în ţinuta oficială de diplomat, însoţit de consilierul său. Regele l-a primit imediat, în prezenţa lui Sănătescu şi Niculescu-Buzeşti.

Von Killinger a întrebat ce s-a întâmplat cu Mareşalul Antonescu şi i s-a răspuns că este nevătămat. S-a format un nou guvern în frunte cu generalul Sănătescu, sprijinit de partidele politice. Întrucât era clar că Germania nu era în măsură să-şi respecte angajamentele faţă de România, noul guvern va scoate România din război. Trupele germane de pe teritoriul românesc nu vor fi atacate dacă autorităţile germane îşi iau angajamentul să le evacueze în cel mai scurt timp posibil. Sănătescu a sugerat ca reprezentanţi ai comandamentului german să ia legătura cu statele majore ale Armatei române pentru a realiza aranjamentele necesare. Potrivit unei versiuni, atunci când von Killinger a protestat împotriva numirii unui

guvern pe care Berlinul nu-l recunoaşte, Niculescu-Buzeşti i-a reamintit că a fost acreditat pe lângă regele Mihai şi nu pe lângă şeful fostului guvern. Von Killinger ca şi Hansen, îi asiguraseră în repetate rânduri pe Hitler şi pe Ribbentrop că, în ciuda tuturor zvonurilor, românii nu vor avea niciodată curajul să rupă Axa. A întrebat dacă regele şi guvernul său au luat în considerare gravele consecinţe ale acestui pas; răspunzându-i-se afirmativ, a plecat.

Cu toate că se puteau ivi acum ciocniri cu soldaţii germani, li s-au dat instrucţiuni trupelor române să evite orice fel de provocare; autorităţile doreau să amâne ostilităţile cât se putea de mult. Ştirea în legătură cu lovitura de stat i-a fost dată lui Hitler în aceeaşi seară, pe la ora 9, când îşi bea ceaiul în camera sa de la Rastenburg[45]. A ordonat înăbuşirea insurecţiei, arestarea regelui Mihai şi înlocuirea lui Sănătescu cu un general progerman.

La puţin timp după plecarea lui von Killinger, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Titel Petrescu au sosit la Palat. Pătrăşcanu redactase proclamaţia regelui, aprobată după ce Buzeşti şi Sănătescu îi aduseseră câteva amendamente. Pătrăşcanu luase măsuri pentru tipărirea ei. El adusese şi două decrete referitoare la amnistierea deţinuţilor politici şi la desfiinţarea lagărelor de internare, în care fuseseră închişi mulţi comunişti şi alţi deţinuţi politici. Pătrăşcanu a insistat să i se dea postul de ministru al Justiţiei. Regele nu dorea să-i ofenseze pe ceilalţi lideri politici care nu dispuneau de portofolii; în acelaşi timp, el mai ştia probabil că moderatului Pătrăşcanu îi era necesar ceva care să-l impună în Partidul Comunist, aşa că i-a oferit o soluţie de compromis - ministru de justiţie *ad-interim*. Regele, împreună cu consilierii săi, a întocmit apoi un decret pentru reintroducerea Constituţiei din 1923, abrogată de regele Carol cu şase ani în urmă. Aceasta va rămâne în vigoare până când o adunare constituantă, aleasă în mod liber, va emite o nouă Constituţie.

În timp ce se redactau aceste decrete s-au anunţat generalul Hansen şi generalul Gerstenberg. Întrucât legătura telefonică le fusese paralizată, aceştia s-au prezentat direct. Regele le-a cerut lui Sănătescu şi lui Buzeşti să-i primească.

După ce le-a dat explicaţii asupra situaţiei, Sănătescu i-a cerut lui Hansen să disperseze concentrările de trupe germane aflate la sud de Ploieşti, care în loc să se retragă pe direcţia Braşov, se apropiau de

Bucureşti. Atunci, Gerstenberg, care fusese însărcinat să ducă la îndeplinire ordinul Führerului, a intervenit spunând că se pierduse legătura între comandamentul german şi unităţile germane din afara Bucureştilor. S-a obligat să se deplaseze personal la Ploieşti pentru a preîntâmpina ciocnirile cu trupele române şi pentru a organiza evacuarea nemţilor dar, întrucât trupele române închiseseră drumul Bucureşti - Ploieşti, lângă Băneasa, avea nevoie de un permis de liberă trecere. Spre groaza lui Buzeşti, primul-ministru a fost de acord, nu numai cu eliberarea unui permis de liberă trecere, dar i-a promis lui Gerstenberg să-i pună la dispoziţie şi un colonel român, care să-l ajute să treacă prin liniile româneşti.

Un locotenent român se dovedise capabil să apere cu câţiva soldaţi podul strategic de la Băneasa care permitea trecerea tuturor maşinilor între Ploieşti şi Bucureşti. Din nefericire, încrederea lui Sănătescu în cuvântul altui ofiţer de cavalerie a stricat tot ce realizaseră cei dintâi. Îndată ce maşina a ajuns la poziţiile germane de la Otopeni, Gerstenberg s-a dat jos şi a ordonat arestarea ofiţerului român care îl escorta şi s-a ocupat de atacul german asupra Capitalei.

Cu toate acestea, telegramele militare germane lăsau să răzbată semne de panică. Una dintre ele, expediată la orele 22,30, raporta că „Bucureştii sunt în stare de alarmă, oraşul este încercuit de trupe române. Toate intrările în oraş sunt blocate. Nu se poate prevedea evoluţia situaţiei. Toţi membrii Legaţiei sunt adunaţi în clădirea Legaţiei". Nemţii ajunseseră la impresia greşită că Bucureştii erau încercuiţi de trupe române, pentru că, ori de câte ori trimiteau grupe de cercetaşi, acestea erau nimicite, şi anume de către acea unitate de neînfrânt de la Podul Băneasa. Nemţii aveau în zona Bucureştilor un efectiv de aproximativ 30.000 de militari, dar majoritatea se aflau în cazărmi şi întrucât liniile telefonice fuseseră întrerupte nu puteau primi ordine.

Potrivit Jurnalului de război al Grupului german de armate „Ucraina de Sud":

«Luptele de pe front sunt acum puse în umbră de evenimentele din România... Nu trebuie să ne lăsăm pradă iluziei că ar fi vorba de o clică mică de trădători. În spatele guvernului se află poporul şi mai ales întregul corp al generalilor. Hansen, Killinger şi Clodius[46] sunt unanim de părere că propriile noastre forţe sunt de departe prea

reduse pentru luarea în stăpânire a Bucureştilor şi pentru înlăturarea noului guvern - orice acţiune din partea noastră fiind sortită eşecului. De aceea, cerem, în mod stăruitor, să se renunţe la ordinele transmise.»

Cu toate acestea, în noaptea de 24 august, la ora 1,55, ordinul verbal al Führerului a fost confirmat telegrafic.

După câteva încercări nereuşite, regele a realizat o înregistrare satisfăcătoare a proclamaţiei ce urma să fie radiodifuzată. Pentru majoritatea populaţiei, aceasta era prima informaţie în legătură cu lovitura de stat care avusese loc în România. La poarta închisorii Văcăreşti un doctor le-a strigat deţinuţilor comunişti: „Sunteţi liberi! S-a încheiat armistiţiul! Pătrăşcanu al vostru e la Justiţie... Am auzit eu la radio.“ Rică a auzit vocea Regelui la băcănia unde se oprise să cumpere de mâncare pentru petrecerea de la închisoare, iar noi, în puşcărie.

De Chastelain, care aştepta de dimineaţă, de la ora 8, să-l vadă pe Vasiliu, habar nu avea despre ceea ce se întâmplă la Palat. La 17,30, când Vasiliu urma să fie disponibil pentru întrevederea cu Chas, el se afla fie în drum spre Palat, fie ajunsese acolo şi fusese arestat. La ora 22,00 am deschis aparatul de radio să ascultăm buletinul de ştiri şi am auzit că se va face un anunţ important: „Atenţiune, atenţiune! Nu părăsiţi aparatele de radio după încheierea buletinului de ştiri, vom transmite un comunicat important pentru ţară.“ După eşuarea planului lui Chas de a-l însoţi pe Ică în Turcia, nu mai aveam nici un chef de cuvintele de îmbărbătare ale Mareşalului; ca toţi bucureştenii, eram sătui până în gât de ele. Buletinul de ştiri de la ora 22 nu dădea nici un indiciu asupra celor întâmplate. Îi dădeau zor cu o propagandă searbădă; nu se făcea nici o menţiune despre Franţa, deşi ştiam de la BBC că poliţia pariziană se răsculase în ziua aceea şi că Laval[47] părăsise capitala.

Apoi, dintr-odată, am auzit vocea regelui: „Români,

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit, în deplină înţelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea ţării de la o catastrofă totală: ieşirea noastră din alianţa cu puterile Axei şi imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite.

Români,

Un nou guvern, de uniune naţională, a fost însărcinat (...) naţiunile Unite ne-au garantat independenţa ţării şi neamestecul în treburile noastre interne (...) Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi în care drepturile şi libertăţile tuturor cetăţenilor ţării sunt garantate şi vor fi respectate".

Noi, prizonierii, nu ştiusem că regele a fost în fruntea mişcării de rezistenţă. Acum dădea citire listei unui nou guvern condus de un general despre care nu auzisem niciodată - un oarecare general Sănătescu - care îi avea în componenţa lui pe liderii celor trei partide politice - Maniu, Brătianu şi Titel Petrescu, plus un comunist, Lucreţiu Pătrăşcanu, care urma să fie *ad-interim* la Ministerul Justiţiei. Nu se făcea nici o menţiune despre Antonescu. Era ceva fantastic.

Subofiţerul a intrat la noi să-i anunţe pe gardieni, dar aceştia aflaseră vestea. Şi-au lăsat armele într-un colţ şi au venit să ne strângă mâinile. Duţă a năvălit în încăpere, mi-a dat una peste umeri şi mi-a spus că sunt liber, mai mult sau mai puţin liber, a adăugat râzând. M-am simţit deodată mai bătrân, ca şi cum ultimele opt luni se îngrămădiseră toate în spatele meu. Am început să torn vin cu mai multă siguranţă în paharele pe care le întindeau soldaţii.

La orele 23,00 s-a primit un telefon de la Palat prin care se anunţa să fim conduşi acolo de îndată. Ne-am strâns puţinul pe care îl aveam, ne-am luat rămas bun de la soldaţi, am luat-o la goană pe scări în jos şi, însoţiţi de Duţă, Rădulescu şi o escortă de motociclişti, am năvălit afară pe poartă, am trecut de staţia de tramvai şi de chioşcul de ţigări. Dar de-abia am ajuns în Piaţa Universităţii şi am văzut clădirea veche şi familiară şi când am simţit mirosul lăsat seara de asfaltul încins, mi-am dat seama că sunt într-adevăr liber. Am auzit mai târziu că regele însuşi a fost acela care, în ciuda evenimentelor din noaptea aceea, şi-a adus aminte de noi.

Oamenii forfoteau peste tot. Palatul era iluminat pentru prima oară în patru ani şi mulţimea se îngroşa pe măsură ce ne apropiam. Oamenii strigau: „Trăiască Regele!", „Trăiască Regele Mihai!", „Trăiască Anglia!", „Trăiască Statele Unite!", şi, într-un colţ al pieţei se putea auzi „Trăiască Uniunea Sovietică!". Când până la urmă nu am mai putut înainta cu maşina şi a trebuit să coborâm, am fost recunoscuţi după uniformă şi un timp entuziasmul mulţimii s-a revărsat asupra noastră. Am fost îmbrăţişaţi atât de bărbaţi, cât şi de femei. Am

fost luaţi pe sus şi ovaţionaţi în timp ce eram duşi spre o uşă laterală a Palatului. După opt luni de închisoare, am fost înspăimântat de contactul cu o mulţime atât de mare şi vocile lor îmi răsunau încă în urechi şi după ce uşa s-a închis în urma noastră. Un bărbat s-a apropiat de noi. Avea un aer modest, inteligent, aş zice o figură de om studios. Ne-a urat bun venit şi ne-a spus că era secretarul Regelui, întrebându-ne dacă aveam nevoie de ceva. Se numea Mircea Ionniţiu şi am ajuns să-l îndrăgesc din ce în ce mai mult în următorii câţiva ani.

Ne-a condus într-o încăpere spaţioasă. L-am cunoscut pe Mareşalul Curţii Regale, baronul Ionel Mocsony-Styrcea - un bărbat zvelt, atletic, cu un profil acvilin care părea uimitor de inteligent şi vorbea foarte bine englezeşte. El ne-a prezentat generalului Sănătescu care a conversat cu noi ca şi cum eram într-o pauză la operă şi nu într-o adunare de oameni implicaţi într-unul dintre cele mai critice evenimente ale războiului. Desigur, nu aşa am văzut lucrurile atunci; pentru mine era seara eliberării şi freneziei şi, cu toate că atunci, în subconştient, ştiam probabil că particip la un eveniment istoric, nu-mi pot aminti acum altceva decât de acea fericire unică, fericirea de a fi liber. Atunci când Chas a întrebat despre Maniu, primul-ministru i-a spus că nici el, nici Brătianu nu-şi făcuseră încă apariţia şi că nu ştiau unde se află.

Titel Petrescu era de faţă, cu papionul lui purtat neglijent ca întotdeauna - un om amabil care, cum aveam să descopăr mai târziu, ţinea casa deschisă oricui avea chef de conversaţie. În acea primă seară, mi-a lăsat impresia unui intelectual, tipul de socialist de salon. Mai era şi Lucreţiu Pătrăşcanu, moldovean ca şi Sănătescu, moşier şi ceea ce se numea pe vremea aceea „comunist naţional“, termen folosit pentru a-l distinge de cei devotaţi exclusiv U.R.S.S.-ului. Mai târziu, i-am cunoscut nevasta, o persoană plină de viaţă, una dintre primele femei din Europa de Est care s-a ocupat de decoraţiuni interioare. Îmi amintesc cât de ciudat mi s-a părut atunci să-i întâlnesc la Palat în noaptea aceea pe Petrescu şi pe Pătrăşcanu, şi nu pe Maniu, politicianul pe care SOE îl asociase întotdeauna cu ideea loviturii de stat.

Când regele a intrat printr-o uşă mică, oamenii s-au dat deoparte şi i-am fost prezentaţi. Mi-l amintesc şi acum: un bărbat înalt şi timid, căruia nu-i venea la îndemână să spună fleacuri. Dar în seara

aceea simţea preaplinul evenimentelor de după-amiază. A stat de vorbă cu noi în particular despre încăpăţânarea Mareşalului. Antonescu a refuzat să accepte că România fusese învinsă; mai dorise încă să se târguiască cu Aliaţii. Susţinuse că românii nu puteau avea încredere în Uniunea Sovietică, dar Regele Mihai i-a replicat că sunt nevoiţi să se încreadă în Soviete şi că el îşi asumă răspunderea procedând astfel.

În momentul în care a fost limpede că Antonescu nu renunţase la politica sa, a hotărât să-l aresteze şi să pună imediat în aplicare planul stabilit pentru sâmbătă. De Chastelain va nota mai târziu că regele „era evident pesimist în ceea ce priveşte trimiterea de trupe anglo-americane în România, dar punea desigur, multă bază pe livrările de arme mici, aruncătoare de grenade antitanc şi aruncătoare de mine(...) De-a lungul discuţiilor noastre, a fost foarte calm, deşi îngrijorat în privinţa efectelor hotărârii pe care o luase. Ba chiar mi-a declarat: „Sper să fi făcut ceea ce trebuia.“ Regele dă impresia că s-a maturizat mult în aceşti trei ani în care a fost departe de influenţa tatălui său. Discuţia cu el despre politica lui Antonescu a fost cea mai de bun simţ pe care am auzit-o vreodată de la un român în timpul celor opt luni de şedere în Bucureşti...

Ca problemă imediată care se ridica regelui era faptul că legăturile sale radio cu Istanbulul fuseseră întrerupte. Bănuind că nemţii vor bloca drumul dintre Snagov şi Bucureşti, a cerut ca staţia sa de radiocomunicaţii să fie adusă în Capitală, dar aceasta se defectase pe drum. O întrerupere a legăturilor radio, atât cu Cairo, cât şi cu Istanbul, putea afecta întreaga operaţiune, în special bombardarea poziţiilor germane, o acţiune pe care conta foarte mult. Ne-a dus în propria sa cameră de comunicaţii radio, unde un operator încerca fără succes să facă legătura cu Istanbulul în miez de noapte. Nici noi nu aveam desigur, nici o posibilitate de a stabili contactul cu SOE şi propunerea lui Chas, de a pleca personal cu avionul la Istanbul să raporteze cele întâmplate şi să organizeze restabilirea legăturilor radio cu Bucureştiul, a fost acceptată pe loc de către Rege şi de către Sănătescu. Vor trimite împreună cu el un ofiţer român de stat major, capabil să ducă instrucţiuni lui Cretzianu la Ankara şi lui Ştirbey şi lui Vişoianu[48] la Cairo.

Chas le-a dat asigurări că se întoarce peste cel mult patru zile. Nu ne-a trecut prin cap că va fi chemat pentru un raport la Cairo şi pentru un al doilea la Londra şi că, de teamă să nu apară noi suspiciuni sovietice în legătură cu „Autonomous“, nu se va mai cere niciodată permisiunea Moscovei pentru reîntoarcerea în România.

De Chastelain a zburat la Istanbul, cu un Lockheed prăpădit, la joasă înălţime, pentru a evita antiaeriana germană. S-au prefăcut că se lasă pe coasta spre Bulgaria, dar în ultima clipă au virat spre mare. Istanbulul nu fusese avertizat de sosirea lor, aşa că au pătruns la joasă înălţime şi, în loc să facă cel de-al doilea tur, obişnuit, care i-ar fi expus focului artileriei turceşti, au muşcat direct din pistă şi au avut norocul că nu s-au ales cu vreo aripă ruptă.

Pe la orele 23,00, la numai o jumătate de oră de la difuzarea proclamaţiei Regelui, românii de pe front au început să ducă la îndeplinire noile ordine şi BBC-ul a dat prima emisiune despre lovitura de stat. Peste altă jumătate de oră, Mareşalul, încă încuiat în camera blindată de la Palat, a cerut nişte hârtie şi şi-a redactat testamentul. Mihai Antonescu, aflat tot acolo, a cerut să fie pus în legătură cu regele pentru a-i explica „detaliile importante ale negocierilor sale cu ministrul de externe turc“. Întrucât întrevederea i-a fost refuzată, s-a apucat să scrie un lung memoriu pe care l-a rupt mai târziu.

Bodnăraş[49] a apărut apoi cu un grup de muncitori înarmaţi, purtând banderole pe care era scrisă litera „P“, însemnând Uniunea Patrioţilor, şi l-a preluat pe Mareşal, precum şi pe acei fruntaşi ai guvernului acestuia închişi la Palat. Prizonierii au fost ţinuţi la o adresă secretă din cartierul Vatra Luminoasă. Au fost predaţi armatei sovietice la intrarea acesteia în Bucureşti şi au fost duşi apoi cu trenul la Moscova.

Sănătescu şi de Chastelain l-au sfătuit cu insistenţă pe Rege să părăsească Bucureştii, care mai puteau să cadă în mâna nemţilor. La ora două noaptea, un convoi de cinci maşini, dintre care una era condusă chiar de către Rege, a pornit la un drum lung până într-un sat de munte din Carpaţii transilvani de unde se va întoarce abia peste şaptesprezece zile. Un ofiţer a plecat la Sinaia pentru a o lua pe regina-mamă Elena şi a o conduce în acelaşi loc unde aveau să ajungă cu bine două nopţi mai târziu.

În zori, coniţe nostime de la Crucea Roşie au adus sandviciuri şi cafea la Palat şi mi-au pus întrebări în legătură cu viaţa din închisoare. Toate cunoşteau bine Anglia şi majoritatea fraţilor lor păreau să fi studiat acolo. Am vorbit ce am vorbit, apoi am găsit un salonaş si am adormit pe canapea. Pe masa de lângă mine erau fotografii ale unor oameni care semănau leit cu propria noastră familie regală. Trebuie să fi fost cam cinci dimineaţa. O oră mai târziu m-am trezit cu huruitul unui avion deasupra capului şi în ţăcănit de mitraliere care se auzeau dinspre Băneasa şi Cotroceni.

Subteranele băncii

Palatul era acum bombardat sistematic de avioane venind de la Băneasa, de la o depărtare de aproximativ cinci kilometri. Am numărat un avion la fiecare cinci minute, ceea ce se potrivea în mare cu raportul dat a doua zi de generalul Gerstenberg în care susţinea că asupra palatului s-au efectuat 150 de raiduri ziua şi 40 pe timp de noapte. Acesta a fost, de altfel, singurul său succes. Instalaţiile petroliere au fost scoase din funcţiune de către trupele române, iar muncitorii petrolişti împiedicau cisternele să ajungă la concentrările de trupe germane. Legaţia germană şi Statul Major german de la Bucureşti fuseseră înconjurate.

Degustam cu plăcere o cafea şi un corn, mult mai bune decât cele cu care ne obişnuisem la închisoare, când un aghiotant a venit să-mi spună că domnul Maniu se prezentase la Palat în acea dimineaţă şi că ar fi încântat să mă vadă.

Maniu stătea la o masă cu două dintre persoanele pe care le cunoscusem noaptea trecută. Niculescu-Buzeşti, noul ministru de externe, care mi-a plăcut dintru început, era mic de statură şi zvelt; avea o figură de om inteligent, cu privirea caldă, dar veşnic curioasă să vadă tot ce se petrece. Pogoneanu, directorul Direcţiei Cabinetului Ministrului şi al Cifrului în Ministerul Afacerilor Străine, era parţial paralizat şi a dat dovadă de un curaj imens în următorii câţiva ani. Maniu era un bărbat îngrijit şi avea o mustaţă bine tăiată. Purta o cravată cenuşie şi un guler tare, alb şi îngust, din cele pe care le purta şi tatăl meu. Arăta mai curând a profesor şi nu-i dădeai în nici un caz cei şaptezeci şi trei de ani ai săi. Am vorbit când în româneasca mea

împiedicată - ştiam o mulţime de cuvinte, dar din lipsă de practică le puneam mai greu cap la cap - când folosindu-l pe Buzeşti ca interpret.

Maniu m-a întrebat la început dacă am fost bine trataţi la închisoare. El comunicase statului nostru major că s-au purtat bine cu noi şi spera că nu îl dezinformase. L-am asigurat că, ţinând seama de împrejurări, am fost bine îngrijiţi.

Mi-a spus că sperase să poată obţine eliberarea noastră. Dar Ion Antonescu era un om încăpăţânat. Nu a fost trădător, deşi acum va fi considerat ca atare. „Are doar vederi prea mărginite pentru a rămâne la putere". Ministrul de externe s-a uitat la mine în aşteptarea unui răspuns, dar după atâtea luni de izolare în închisoare, mă simţeam oarecum depăşit de probleme. După pauză, Maniu a adăugat că emisarul său de la Cairo nu putea să vorbească niciodată liber fiindcă ambasadorul rus era întotdeauna de faţă. I-am răspuns că era de aşteptat. Ruşii erau aliaţii noştri.

Atunci când mi-a spus că le ceruse britanicilor două mii de paraşutişti şi eu am comentat că cifra era destul de mare, Maniu m-a întrebat dacă eu consideram că erau prea mulţi pentru restabilirea influenţei occidentale în Europa de est. Cu ei, a zis el, România s-ar fi putut rupe de Axă, pe vremea când ruşii mai erau dincolo de Prut. Două mii de oameni ar fi putut schimba istoria Europei postbelice. Acum, s-ar putea să fie prea târziu.

Înainte de a apuca să răspund, s-a auzit o explozie. Ferestrele s-au zguduit. Am fost împins cu scaun cu tot. Ministrul şi cu mine ne-am aplecat capetele pe masă. Bărbatul cu piciorul ţeapăn s-a întins într-o parte şi şi-a acoperit faţa cu mâinile. Numai Maniu a rămas nemişcat; când am ridicat capul, aştepta să-mi continui fraza. I-am spus că mi-a luat două săptămâni să învăţ să sar fără să-mi rup picioarele. Dar ca să obţii două mii de paraşutişti complet instruiţi pentru luptă... Mă întrebam dacă s-ar găsi atâţia pentru tot Orientul Mijlociu.

M-a întrerupt ca să-mi spună că înţelesese. Mi-a mulţumit şi când mi-a zâmbit mi-am dat seama de ce omul acesta se bucura de sprijin atât de larg. De asemenea, părea că înţelesese pe loc punctul meu de vedere. Am realizat în acel moment că, dacă am fi reuşit să luăm legătura în decembrie trecut, dacă Chas ar fi stat în preajma sa, în toate aceste opt luni, lovitura de stat ar fi putut avea loc mult mai devreme.

Maniu a arătat cu capul spre fereastră. Nemţii, a spus el, aruncau cu bombe mici, dar întrucât apărarea antiaeriană a oraşului era sub controlul lor, nu se vor lăsa până nu vor distruge clădirea. Aceasta era răzbunarea lui Hitler împotriva Regelui. Următoarele patruzeci şi opt de ore, până la întoarcerea trupelor româneşti de pe front, vor fi critice; nemţii, a conchis el, puteau încă răsturna situaţia.

După întrevederea cu Maniu, am ieşit în curte şi am văzut că pagubele de până acum erau considerabile. Au fost ucişi soldaţi, iar răniţii erau duşi jos în adăpost. Am dat şi eu o mână de ajutor. Se aduceau şi răniţi de pe stradă, iar surorile de caritate nu prea mai aveau cu ce să-i panseze. Într-un colţ al pivniţei, Sănătescu ţinea o şedinţă *ad-hoc*. I-am zărit pe Buzeşti, pe Maniu, Styrcea şi pe noul ministru al economiei şi finanţelor. Apoi l-am văzut pe Rică Georgescu - Jockey; mai bine zis el m-a recunoscut după uniformă, că nu ne întâlnisem niciodată înainte. Când a sosit la Palat, Maniu l-a condus într-o cămăruţă în care se ţineau uniformele valeţilor în dulapuri de sticlă şi i-a oferit postul de subsecretar de stat la Ministerul Economiei şi Finanţelor. Regele, i-a spus el, i-a sugerat acest lucru datorită experienţei lui Georgescu în materie de petrol; era esenţial să se redreseze capacitatea de rafinare după scăderea dramatică a acesteia ca urmare a raidului din 18 august, când rafinăria Româno-Americană fusese grav lovită de aviaţia americană. Rică nu umbla după carieră politică, aşa că a acceptat oferta cu condiţia să fie eliberat din post îndată ce va pune economia petrolieră pe picioare. Dar am auzit despre aceste lucruri mai târziu. Atunci i-am povestit despre vechiul său prieten de Chastelain şi l-am întrebat dacă pot fi de ajutor în vreun fel. Mi-a plăcut pe loc. Ştiam din câte făcuse pentru SOE şi din lunga sa prietenie cu Chas că pot avea încredere în el, iar pentru un străin tânăr, care vorbea o românească aproximativă şi care s-a trezit în mijlocul unei importante lovituri de stat, această încredere era o ancoră. Rică, şi el, a simţit de la bun început că eram pe aceeaşi lungime de undă şi această relaţie între noi a rămas neschimbată în toţi aceşti ani de zile.

Problema cea mai urgentă era stabilirea legăturii radio. Rică credea că s-ar putea să fie vreo staţie radio pe undeva prin pod. Am urcat scara elegantă, care fusese uşor avariată; mai sus, când am luat-o pe una mai strâmtă, rămăseseră atât de puţine trepte intacte, încât

urcuşul a devenit foarte dificil. În pod era ca pe acoperiş, pentru că se prăbuşiseră pereţi întregi. Când am ajuns acolo, un avion se rotea deasupra capului nostru, aşa că am văzut bomba căzând în curte. Am găsit o staţie portabilă, dar era atât de deteriorată, că nu merita să o luăm. Staţia Regelui care se afla jos, nu fusese lovită, dar tot nu funcţiona încă.

Palatul va deveni în curând de nelocuit. O aripă era aproape distrusă, iar Casa Nouă era la pământ. S-a transmis că ar fi nimerit să ne mutăm în subsolurile Băncii Naţionale. Mi-amintesc un coridor lung care ducea la o uşă laterală, un automobil care ne aştepta acolo, o voce de american strigându-mă; era un maior de aviaţie din Texas pe care îl chema Jager. Când erau duşi la adăpostul de la gara de Nord, deţinuţii din calea Plevnei treceau prin faţa lagărului de prizonieri de război unde erau închişi Jager şi alţi piloţi americani, iar Rică le striga noutăţi de pe front prin gardul de sârmă. Îndată ce Jager şi superiorul său, colonelul Gunn au fost eliberaţi, s-au dus în aceeaşi dimineaţă la închisoarea din Plevnei şi i-au spus lui Rică Georgescu că vor fi la dispoziţia lui până vor reuşi să ia legătura cu cartierul lor general de la Bari.

Prima maşină care a tras la scară a fost mitraliată din aer şi scoasă din funcţiune. Cu a doua maşină nu ne mai puteam permite nici cea mai mică întârziere. Când avionul a plecat spre Băneasa, a apărut o altă maşină – numărul 18 din parcul personal de automobile ale Regelui –, care ne-a fost pusă la dispoziţie pe durata şederii noastre la Bancă. Rică şi cu mine l-am transportat pe Pogoneanu şi l-am aşezat pe bancheta din spate, iar Maniu a luat loc lângă el, Rică s-a aşezat lângă şofer cu staţia Regelui pe genunchi, iar eu am rămas pe scara automobilului. Când maşina a făcut un salt de iepure înainte şi a început să ia viteză, am fost mai aproape de moarte decât oricând pe parcursul Operaţiunii „Autonomous“. Am ciocănit în geam, Rică l-a dat jos, aşa că am avut de ce să mă ţin.

Guvernatorul Băncii Naţionale ne-a întâmpinat la intrare şi a încercat să ne facă viaţa cât se putea de confortabilă în subteranele sale. A eliberat câteva rafturi ca să avem fiecare câte un fel de pat suprapus pe care să ne culcăm. Am cercetat staţia Regelui, dar n-am putut să fac nimic cu ea; nici americanii nu au reuşit să o repare. Au încercat apoi cu propriile lor aparate să stabilească legătura cu Bari şi

cu Istanbulul pe frecvenţele folosite de aviaţia americană, dar n-au reuşit. La Bancă ne simţeam în siguranţă, dar izolaţi. Nu aveam habar dacă Chas a ajuns la Istanbul. (*De Chastelain transmisese, într-adevăr, o telegramă de la Istanbul la Cairo, repetând cererea Regelui de ajutor militar.)* Nu ştiam ce se întâmplase cu Regele. Nu aveam decât frânturi de veşti în legătură cu luptele din provincie şi ghiceam doar cum evolua bătălia pentru Bucureşti după direcţia şi apropierea împuşcăturilor.

În clădirea Băncii se afla un aparat de radio, aşa că ne parveneau ştiri din lumea de afară. Programele internaţionale ale BBC-ului comentau aproape neîntrerupt lovitura de stat, definind-o „un act de mare curaj, care ar putea grăbi sfârşitul războiului". Ea „reprezenta o tragedie mult mai mare pentru Hitler chiar decât aceea din punga de la Falaise...

Germania îşi pierdea ultima resursă de petrol; zilele lui Hitler sunt numărate". Potrivit BBC-ului, nemţii anunţaseră formarea unui guvern marionetă condus de Horia Sima, dar acesta n-a avut nici un ecou în ţară. Radio Moscova a confirmat asigurările date de Molotov, în aprilie, că Uniunea Sovietică nu avea nici o intenţie să schimbe regimul social actual sau să restrângă în vreun fel independenţa României. Ni se lăsase impresia că România adusese o contribuţie substanţială la soarta războiului şi că va fi răsplătită. Totuşi, în aceeaşi zi, Cordell Hull[50] a făcut o declaraţie care era mult mai apropiată de adevărata poziţie a Aliaţilor.

„Ştirile arată că românii, în faţa forţei copleşitoare a armatelor Aliate, abandonează războiul dezonorant dus alături de Hitler. Acum se pot întoarce plini de regrete la obligaţia de a ajuta la izgonirea din ţara lor a invadatorului nazist. Germania îşi pierde astfel primul dintre sateliţii săi. Naziştii trebuie să ştie că stăpânirea lor în Balcani este în curs de prăbuşire".

Seara, generalul Sănătescu a venit pe jos până la Bancă să sfătuiască pe toată lumea să părăsească Bucureştii; nu se ştia dacă oraşul va rezista. Câţiva miniştri plecaseră împreună cu Regele, în timp ce alţii se duseseră la câţiva kilometri de oraş, la Bolintin. Rică Georgescu şi Niculescu-Buzeşti, noul ministru de externe, care se afla şi el în subsolurile Băncii, au hotărât să stea pe loc; aşa că am rămas şi eu împreună cu ei.

Înainte de plecarea sa la Snagov, în seara de 22 august, Ică trimisese un curier la Stockholm. Acesta a petrecut noaptea de 23 la Berlin. Întrucât guvernul german nu difuzase nici un fel de ştiri în legătură cu evenimentele din România, neinformând nici propria-i poliţie, curierul a putut să ia avionul de Stockholm a doua zi dimineaţa. Potrivit celor relatate de Nanu, el a năvălit în cameră spunând: „Domnul Antonescu este de acord cu dumneavoastră. Motivele care l-au reţinut până acum sunt mai multe, dar o să vi le spun mai târziu... de aceea, vă aduc acum instrucţiuni să o vedeţi pe doamna Kollontay neîntârziat...

Mareşalul Antonescu este pregătit să se dea la o parte, îndată ce va fi necesar, şi i-a dat mână liberă să semneze armistiţiul.“ „Mă tem că aţi sosit cu douăzeci şi patru de ore mai târziu“, a replicat Nanu, care aşteptase luni în şir să primească astfel de instrucţiuni.

În noaptea de 24 august, Buzeşti l-a trezit pe Rică şi a sugerat că ar trebui să facă o încercare să ajungă la cartierul general al armatei, pentru a obţine ştiri certe privitoare la lupte. Au luat automobilul palatului şi au ajuns acolo fără să fie opriţi sau să se tragă asupra lor, deşi tot drumul l-au făcut în timp ce bombele cădeau din văzduh una după alta. La intrare i-au oprit santinelele şi au anunţat ofiţerul de serviciu, dar acesta, ca majoritatea românilor, nu ştia nimic despre oamenii care lucraseră în cea mai mare apropiere a regelui Mihai. Cu toate că nu l-a recunoscut pe Buzeşti, care nu avea nici un act de identitate asupra lui, şi-a adus aminte, din fericire, că regele îi menţionase numele la radio. A putut să le spună că în Bucureşti se aflau cam 2800 de militari români şi vreo 20-30 mii de soldaţi germani. Cu toate acestea, nu puteau să le spună cât timp le va lua trupelor de la Constanţa să ajungă la Bucureşti; pentru această informaţie, trebuiau să se adreseze centrului de transmisiuni din adăpostul Gării de Nord. Acolo, un ofiţer le-a spus că trupele de la Constanţa vor sosi a doua zi, iar cei de la Craiova chiar în seara respectivă. Între timp, curgeau informaţiile din toată ţara despre preluarea şi dezarmarea unităţilor germane.

Oricât de bune ar fi fost aceste veşti, fără legătură radio între ei nu aveau să afle dacă generalul Wilson[41] primise cererea regelui de bombardare de către Aliaţi a poziţiilor germane pe data de 26 şi, în cazul în care a primit-o, dacă accepta să-i dea curs. După părerea lor,

acest bombardament ar putea întoarce soarta războiului împotriva nemţilor.

Atunci Rică şi-a adus aminte că la arestarea lui Ţurcanu[52], staţia acestuia fusese adusă şi ea la închisoarea din Plevnei. S-ar fi putut să se mai afle acolo. După ce l-a trezit pe magazionerul închisorii, care a confirmat că aparatul era acolo, l-a dus cu vorba până ce acesta a acceptat să-l predea. În graba lui ca să ajungă la Bancă înainte de a se crăpa de ziuă, era gata-gata să aibă un accident, care ar fi pus cruce legăturii noastre radio cu Cairo. O căruţă plină cu pepeni se răsturnase în mijlocul drumului; era prea târziu ca să oprească; Rică a strigat: „Nu frâna!“ şi au trecut printre ei fără ca măcar să derapeze. Ţurcanu a apărut de la el de acasă la timp ca să prindă emisia de la ora 7,15. Chiar daca Chas nu reuşise să ia legătura cu ei, i-am liniştit eu, Cairo va fi oricum în alertă.

O jumătate de duzină de bărbaţi stăteam cu ochii aţintiţi la Ţurcanu cum transmitea şi asculta, iar transmitea şi iar asculta, repetând figura de cincisprezece, poate de douăzeci de ori, până când a ridicat mâna, deşi nu se auzea nici pâs în subsol, cu excepţia ţăcănitului manipulatorului. Deodată, ritmul s-a schimbat şi legătura a fost stabilită. Semnalul lui firav, emis din această încăpere metalică din subsol, a fost prins de cartierul general, la mii de kilometri depărtare şi semnalele transmiţătoarelor lor puternice ne-au explodat în urechi.

Mesajele au fost transmise de către noi cu ajutorul cifrului meu pentru SOE Cairo. Unele erau din partea lui Maniu şi a noului guvern, având majoritatea un caracter militar. Bombardamentele germane asupra Bucureştilor continuau, deşi la sol, aceştia nu se descurcau tot atât de bine. Stocurile de echipament german capturat au început să crească. Ofiţerul cu care se păcălise Sănătescu, când l-a trimis să-l însoţească pe Gerstenberg, a evadat şi s-a întors cu informaţii preţioase. Gerstenberg adusese efective de câteva mii de militari din regiunea Ploieşti, pentru a face joncţiunea cu forţele pe care le avea la Otopeni şi Băneasa. El conta şi pe alte întăriri din regiunea Ploieştilor dar, atât acestea, cât şi cele care li se alăturaseră de pe front, au fost blocate de către români. Din poziţiile sale de la Otopeni-Băneasa, Gerstenberg a trimis grupe de cercetaşi pentru a verifica apărarea românilor, dar acestea au fost sistematic distruse, determinându-l să

se abţină de la un atac hotărâtor asupra oraşului. Acum, concentrarea de forţe germane era în împrejurimile Bucureştilor cu mult mai mare decât fusese atunci când regele expediase telegrama sa din 21 şi într-unul din primele mesaje pe care noi le-am transmis la Cairo solicitam bombardarea zonei Otopeni-Băneasa în următoarele patruzeci si opt de ore, dacă era posibil.

Acele câteva zile petrecute în subsoluri au fost extraordinare pentru Rică şi pentru mine. Primul-ministru şi majoritatea membrilor Cabinetului plecaseră din Bucureşti, iar Maniu care se mutase la un amic de-al său din oraş, apărea doar din când în când. Atât Rică, cât şi Niculescu-Buzeşti erau miniştri de o zi şi, pentru scurt timp, Rică, a cărui experienţă administrativă era mult mai mare, a fost cel care lua decizii în orice problemă care se ivea. În ceea ce mă priveşte mă aflam într-o situaţie falsă. Nu aveam nici o calitate oficială în România, totuşi, în ochii românilor, eu reprezentam Marea Britanie. Am fost invitat la Bolintin, satul în care se mutase Sănătescu, să particip la o parte a unei întruniri ministeriale, dar nu-mi pot aminti nici în ruptul capului în legătură cu ce au dorit să mă consulte - semn bun, dacă astfel de onoruri neaşteptate nu mi s-au urcat la cap.

În ziua de 26 august, la numai trei zile de la lovitura de stat, Partidul Comunist a adresat un apel poporului român - unul din multele în care nu se spunea o vorbă despre rolul regelui în lovitura de stat. Comuniştii susţineau că ei au fost singurii care a unit toate forţele „patriotice antihitleriste“ din ţară. Partidul, deşi sprijinea şi participa la Blocul Democratic, „îşi menţine independenţa ideologică, politică si organizatorică şi deplina libertate de acţiune în soluţionarea tuturor problemelor de bază sociale, economice şi politice din România“.

Maniu, probabil, a descifrat în acest apel o confirmare a temerilor sale. Dar pe majoritatea dintre noi ne preocupa mai mult viitorul imediat. În acea dimineaţă, cam patru sute de bombardiere şi avioane de vânătoare americane au zburat deasupra Bucureştilor şi şi-au aruncat bombele deasupra obiectivelor indicate de noi. Cu cinci luni înainte, generalul Wilson le spusese lui Maniu şi lui Antonescu că le va putea pune la dispoziţie de la bazele sale un masiv sprijin aerian şi, în sfârşit, a avut acum ocazia să-şi ţină cuvântul. Inevitabil, au fost şi accidente. Un regiment de gardă român i-a respins pe nemţi la Băneasa, dar a primit din plin o mare parte din loviturile destinate

inamicului. Totuşi, bombardamentul a avut un rol decisiv. În ziua aceea, Gerstenberg a fost înlocuit cu generalul-locotenent Rainer Stahel, un specialist în acţiuni de represiune, sosit direct de la Varşovia, dar nici acesta nu a fost în stare să nimicească rezistenţa românească. După bombardament, românii au început să înainteze ferm spre vest. În timp ce traversau ţara, armata sovietică a descoperit că eliberarea oraşelor româneşti nu era adesea mai mult decât un marş pe străzi - pline de români care o ovaţionau -, lipsite de orice urmă de neamţ. După ce trecuseră prin ce trecuseră, meritau acest răgaz, deşi repetatele anunţuri ale BBC cum că Armata Roşie a mai „eliberat" cutare sau cutare oraş din Transilvania începuseră să ne calce până la urmă pe nervi.

Pe la 27 august, Capitala fusese deblocată de nemţi. Armata română luase mii de prizonieri, printre care şi Gerstenberg, ca să nu mai vorbim de o captură foarte mare de materiale de război. Se ştia că Legaţia germană ducea lipsă de hrană şi de apă. Sănătescu, împreună cu ministrul său, s-a întors de la ţară şi la o şedinţă a cabinetului ţinută în subsoluri, ministrul de interne, Aldea, a argumentat că, întrucât Bucureştii nu mai sunt în pericol, trupele paramilitare ale lui Bodnăraş ar trebui acum dezarmate. Pătrăşcanu a obiectat şi nu s-a mai făcut nimic. Maniu insista să se respecte regulile diplomatice şi umanitare; germanii puteau fi predaţi mai târziu în schimbul diplomaţilor români, care se mai aflau încă în Germania. Din nou, Pătrăşcanu nu a fost de acord şi diplomaţii - cu excepţia lui von Killinger - au fost până la urmă predaţi Armatei Roşii împreună cu Antonescu, miniştrii acestuia şi familiile lor. Atunci când un detaşament român a pătruns în Legaţia germană, au descoperit că Manfred von Killinger o împuşcase pe secretara sa şi apoi se sinucisese.

(IVOR PORTER, ***Operaţiunea „Autonomous. În România pe vreme de război"***, traducere de George G. Potra şi Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, 1991, pg.116 - 132 şi 262 – 284)

IOAN HUDIŢĂ (1896-1982)

A terminat studiile medii la Liceul Naţional din Iaşi. Din 1915 şi până în 1919 a urmat cursurile Facultăţii de Drept şi ale Facultăţii de Litere, secţia Istorie ale Facultăţii de Ştiinţe, secţia Geografie ale Universităţii ieşene; obţine licenţa în drept în oct.1918, urmată de licenţa în geografie; în iulie 1918 obţine a treia licenţă în Litere şi Filozofie cu specialitatea istorie. Profesor la liceul B.P. Haşdeu din Chişinău până în 1921. În decembrie 1919 obţine prin concurs o bursă de studii a Casei Şcoalelor pentru un doctorat în străinătate. Între 1921 şi 1927 studiază la Paris – Sorbona, unde are ca îndrumător pentru lucrarea de doctorat pe profesorul Charles Seignobles. În 1922 face o lungă călătorie în Germania vizitând cele mai importante centre universitare, strângând materiale din arhive şi biblioteci pentru teza de doctorat. Şi-a susţinut teza la Sorbona, obţinând titlul de doctor în Litere. Din 1928 şi până în 1935 este conferenţiar de istorie diplomatică la Universitatea din Iaşi. Din 1935 s-a mutat la Bucureşti ca profesor de istorie a diplomaţiei la Academia de Înalte Studii Industriale şi Comerciale din Bucureşti. Din 1941 este conferenţiar de istorie diplomatică în cadrul catedrei de istorie universală la Universitatea din Bucureşti. În 1943, în urma unui concurs, obţine titularizarea ca profesor de istorie a diplomaţiei la aceeaşi Universitate. La 15 ianuarie 1947, odată cu instaurarea comunismului, este eliminat din învăţământ.

Ioan Hudiţă a avut şi o îndelungată activitate politică. Înscris din 1931 în Partidul Ţărănesc. După fuziunea partidelor conduse de Iuliu Maniu şi de Ion Mihalache devine un membru marcant al P.N.Ţ. A fost deputat în două legislaturi înainte de începutul celui de-al Doilea Război Mondial. A fost membru al Delegaţiei permanente a P.N.Ţ. iar din 1940 – împreună cu Virgil Solomon –, secretar general adjunct al P.N.Ţ. A fost membru, în 1944, al comitetului de acţiune pentru răsturnarea regimului Antonescu, ca delegat, împreună cu Ghiţă Popp.

În casa lui s-a semnat, în iunie 1944, Pactul celor patru partide care va fi pus în practică la 23 August 1944. A fost Ministru al

Agriculturii şi Domeniilor în al doilea guvern Sănătescu şi în guvernul Rădescu. A fost unul dintre cei mai apropiaţi oameni politici de Iuliu Maniu. A fost arestat la 1 octombrie 1947, ca fost ministru, până în decembrie 1955. Din nou arestat în toamna lui 1961 şi eliberat în iulie 1962. În afara numeroaselor articole şi studii istorice publicate în majoritate postum, o mare valoare o constitue ***Jurnalul*** *ţinut între anii 1938-1947 (din care până în prezent au apărut 17 volume) editate sub îngrijirea competentă a ginerelui său academicianul Dan Berindei, din care reproducem şi noi un fragment din luna august 1944, mărturie de incontestabilă valoare pentru unele dintre problemele pe care le ridică evenimentele respective.*

Vineri, 25 august 1944

Pe la 6 dimineaţa, plec cu Jovin[53] de la Parcul „Carol" să vedem ce a mai rămas din casele noastre. O luăm pe Splaiul Independenţei, în lungul Dâmboviţei, trecem pe la Bariera Vergului şi ajungem la mine, în Vatra Luminoasă. În tot drumul parcurs n-am întâlnit nici o urmă de bombardament. Acasă la mine, totul în regulă. Cobor din maşină şi rămân până la 7,30, când Jovin (care-şi continuă drumul acasă la el, în Bulevardul Dacia) se va întoarce pentru a ne duce la Maniu să vedem ce s-a mai petrecut în cursul nopţii. Îmi fac o cafea şi ud apoi grădina, ca în vremurile bune. Iată a treia zi de când sunt plecat din Snagov şi nu ştiu de miercuri noapte nimic de familia mea şi nici ea de mine. Telefoanele nu merg şi cum nemţii sunt încă stăpâni pe Băneasa şi pe restul zonei până la Snagov-Ploieşti n-am nici o posibilitate să ajung la familia mea. Jovin se află în aceeaşi situaţie, familia lui aflându-se la Sinaia, unde nu se poate telefona de miercuri seara. În loc de 7,30, cum a fost vorba, Jovin a venit de-abia la 8,30. Am profitat de acest răgaz să trec în carnetul meu de buzunar un foarte scurt rezumat al evenimentelor de ieri după-masă şi din noaptea trecută.

Bucureştii continuă să fie bombardat. Ocolim, ca şi ieri după-masă, pe străzile cele mai îndepărtate de centrul oraşului pentru a ajunge la Blocul CEC-ului, pe la 9,20. Găsim pe Maniu, pe Ilie Lazăr[54] şi pe Coposu[55] în adăpostul din subsolul blocului, unde stăm până la 10 şi un sfert. Aflăm aici de dezastrul produs în centrul oraşului de

aviaţia inamică: Palatul Regal, clădirile din jurul Cişmigiului, Palatul Telefoanelor, Ministerul de Lucrări Publice, Monitorul Oficial etc., etc.

Sediul Guvernului este mereu la Bolintinul din Vale. La ora 10,30, soseşte Sănătescu[56]; întâlnirile lui cu Maniu, la care mai participă uneori şi câte un ministru, sunt considerate şedinţe ale Consiliului de Miniştri. Sănătescu nu ia absolut nici o dispoziţie mai importantă, nici chiar militară, fără să consulte în prealabil pe Maniu. Aflu de la Leucuţia[57], care a sosit pe la 11 că, începând de la amiază, se vor restabili mai multe linii telefonice în Capitală. Informaţiile date de Sănătescu ne liniştesc. Centrele de rezistenţă germane din Capitală au fost reduse la tăcere. Într-o oră, două vor fi capturate ultimele lor puncte de rezistenţă. Băneasa şi Otopenii se află încă în mâinile lor, dar el speră că până în seara aceasta trupele noastre vor degaja complet Capitala. Din seara aceasta, Guvernul îşi va relua sediul în oraş. De fapt, el n-a ţinut nici o şedinţă la Bolintinul din Vale. În timp ce şedeam de vorbă, a sosit generalul Negrei[58], care a cerut voie celor prezenţi să-i comunice „ceva urgent lui Maniu". Au trecut amândoi în dormitorul lui Elecheş, de unde, peste 5 minute, au venit amândoi, radioşi, aducându-ne vestea că „mâine-dimineaţă câteva sute de bombardiere anglo-americane vor lichida ultimele puncte de rezistenţă germane de la Băneasa şi Otopeni". Ura! am strigat cu toţii, cu Sănătescu în frunte. „În fine, suntem salvaţi fără prea mari jertfe din partea noastră", a exclamat Sănătescu. Peste câteva minute sosesc şi Ghiţă Popp[59], Georoceanu[60] şi Cezar Simionescu[61], care fac un raport detaliat asupra rolului jucat de comitetele cetăţeneşti în cursul zilei de ieri şi din dimineaţa aceasta. Simionescu e furios pe colonelul Dămăceanu[62] care, fără să întrebe pe Aldea[63], a pus la dispoziţia comuniştilor un număr de 200 de revolvere şi puşti, „când ei n-au dat nici un concurs comitetelor cetăţeneşti". Simionescu se întreabă la ce vor folosi aceste arme date unor „oameni în slujba ruşilor". Sănătescu promite să vorbească cu Aldea pentru a nu le mai da nici o armă. Cu ocazia aceasta, el ne dă o informaţie destul de proastă şi de alarmantă totodată. „Ruşii se poartă deja scandalos cu trupele noastre; profitând de faptul că n-am încheiat încă armistiţiul cu ei, trupele lor, care avansează spre Focşani-Galaţi, consideră drept prizoniere unităţile

noastre în retragere, cu toate protestele mele. Comandamentul sovietic îşi face de cap!".

În continuare, Sănătescu ne informează că printre trupele sovietice se află şi o divizie de prizonieri români, „Tudor Vladimirescu". „Nu trebuie să vă surprindă de loc, i-a răspuns Maniu. Sovietele procedează faţă de noi tot aşa cum au făcut şi cu polonezii, creându-şi din timp instrumente cu ajutorul cărora să se poată amesteca în treburile noastre interne; pentru aceasta, noi trebuie să grăbim încheierea armistiţiului şi să informăm totodată pe anglo-americani de aceste manevre scandaloase ale Sovietelor". Maniu va comunica lui Ştirbey[64] chiar azi să aducă la cunoştinţa aliaţilor occidentali aceste informaţii şi să grăbească încheierea armistiţiului. Sănătescu îi va informa tot azi despre aceste manevre, în mod oficial, prin Ministerul nostru de Externe. „Vom avea mult de furcă cu Sovietele, dacă anglo-americanii nu iau poziţie categorică faţă de procedeele lor", constată Maniu.

După plecarea lui Sănătescu şi a celorlalţi, rămânând cu Maniu numai eu şi Ghiţă Popp, el mi-a spus că unul dintre noi ar fi bine să plece de pe acum la Londra sau Washington în vederea apărării intereselor ţării faţă de intenţiile ruşilor de a o înfeuda politicii lor. A rămas să mai discutăm această chestiune. La ora 12, ne-am despărţit. Am ajuns acasă după o oră de mers pe jos, întrucât nu există taxiuri şi nici tramvaiele şi nici autobuzele nu merg. Încerc să telefonez lui Jovin, să-i spun că rămân acasă şi nu mă duc la el pentru dejun. Telefonul însă nu merge nici azi. Iau dejunul la mine, puţină brânză şi struguri. Trec în carnet informaţiile zilei, ascult apoi radio şi mă culc. În afară de cele germane, toate posturile străine au cuvinte de laudă la adresa României pentru curajul ei de a părăsi alianţa germană şi de a trece de partea Naţiunilor Unite. Toate văd în acest fapt o grea lovitură dată forţelor hitleriste, poate „chiar decisivă". În orice caz, e sigur pentru moment că Balcanii pot fi consideraţi ca şi pierduţi pentru nemţi, care pierd pe frontul nostru 23 de divizii plus cele 30 ale noastre, care acuma luptă în contra lor. Londra recunoaşte că „lovitura României este o adevărată catastrofă pentru Hitler şi că exemplul ei va fi urmat curând de Ungaria, Bulgaria şi Finlanda".

Faptul mai interesant pe plan extern al zilei de azi este declaraţia Guvernului sovietic, difuzată după-masă de Radio Moscova, cu privire la România. Sovietele repetă Declaraţia din aprilie a.c. privitoare la neamestecul lor în treburile noastre interne, la recunoaşterea independenţei ţării, la lipsa oricăror pretenţii teritoriale, „Guvernul sovietic, continuă declaraţia, va căuta, alături de România, să lupte pentru eliberarea ţării de sub jugul fascist". În caz că trupele române se vor alătura trupelor ruseşti în lupta contra nemţilor şi în contra ungurilor pentru eliberarea Transilvaniei de Nord, ele nu vor fi dezarmate, îşi vor păstra tot armamentul lor şi vor fi ajutate în misiunea lor. Declaraţia precizează, în continuare, că trupele sovietice nu vor înceta operaţiile militare din România până nu vor fi lichidate toate forţele germane, „care terorizează poporul român", şi că numai după ce armata română va colabora cu trupele ruseşti la doborârea nemţilor se va putea încheia un armistiţiu.

Declaraţia Guvernului sovietic, publicată trei zile după ce armata română luptă efectiv în contra trupelor germane, constituie un monument de rea-credinţă, făcută în scopul de a justifica dreptul comandamentului rus de a face prizoniere trupele noastre până la încheierea armistiţiului.

Am plecat imediat la Maniu, pe care l-am găsit în şedinţă cu Sănătescu, Buzeşti[65] şi Aldea; ora era 4 şi un sfert. Ei discutau declaraţia sovietică, cunoscută şi de Buzeşti încă de la ora trei: „Trebuie neapărat grăbită semnarea armistiţiului, căci altfel ruşii, cu reaua lor credinţă bine cunoscută, îşi vor bate joc de noi, tratându-ne ca ţară ocupată prin armatele lor". Sănătescu ne informează că el a dat deja ordin trupelor noastre în retragere din Moldova să se opună cu forţa dacă armata sovietică va mai încerca să le facă prizoniere. Buzeşti va trimite chiar azi o notă anglo-americanilor pentru a-i informa de procedeul inadmisibil al Sovietelor şi să le ceară intervenţia lor energică la Moscova ca să pună capăt acestor metode. „Încă n-am scăpat bine de nemţi şi iată-ne ajunşi în serioase complicaţii cu noii noştri aliaţi din Răsărit." „Aceste complicaţii, inerente războiului, zice Maniu, sunt încă nimica toată faţă de marea primejdie de care am scăpat despărţindu-ne de nemţi, din nenorocire prea târziu; să sperăm că anglo-americanii vor reuşi să-i ţină în frâu pe ruşi, care nu se supun

decât forţei". Buzeşti observă, cu drept cuvânt, că noi avem tot interesul să degajăm Capitala şi regiunea Ploieşti de nemţi înainte de sosirea trupelor sovietice pentru a nu pretinde că ne-au eliberat ele Capitala şi toată regiunea petroliferă. Sănătescu spune apoi că până la ora trei Constanţa a fost ocupată de trupele noastre, care se apropie de Cernavodă pentru a lichida ultimele puncte în lungul Dunării, unde se mai menţin trupele nemţeşti. Aşteptăm cu toţii, cu mare nerăbdare, sosirea aviaţiei anglo-americane mâine-dimineaţă să ne ajute la lichidarea rezistenţei nemţeşti de la Băneasa şi de pe toată şoseaua Bucureşti-Ploieşti.

Avioanele germane au mai slăbit bombardarea Capitalei în cursul după-amiezei de azi. Circul din dimineaţa aceasta cu maşina căpătată de la Interne. Am grijă şi de masa şoferului, care e militar. Mă întorc pe la 6 acasă. Ieri după-masă aveam şedinţă la „Filmul Românesc", care însă nu s-a putut ţine, toţi membrii Consiliului de administraţie lipsind din Capitală. Nici pe Mielu Mihăiescu[66] nu l-am văzut de trei zile, fiind şi el plecat din Capitală. În fine, telefoanele merg. Vorbesc cu Negrei pe la 7, luând întâlnire cu el, mâine la 9, la Maniu. Scriu la *Jurnal* toată seara, ascult radio până la miezul nopţii şi citesc presa din ultimele zile, pe care o răsfoisem doar până acum. Presa nemţofilă de la noi şi-a încetat apariţia. „Universul" ridică în slavă acţiunea lui Maniu şi a regelui Mihai, condamnând cu putere regimurile de dictatură care ne-au împins în braţele lui Hitler cu toată opoziţia imensei majorităţi a naţiunii române. N-am timp însă să văd presa socialiştilor şi comuniştilor. În circulara noastră am ţinut să fie precizat de la început rolul partidului nostru în actul de la 23 August şi al regelui Mihai, punând totodată în gardă opinia noastră publică în privinţa rolului nefast jucat de Tătărescu[67] *şi* colaboratorii săi în dezastrul de astăzi al ţării.

Şi astăzi toate posturile de radio străine, afară bineînţeles de cele germane, recunosc şi elogiază România pentru trecerea de partea Naţiunilor Unite.

Sâmbătă, 26 august 1944

Mă scol la 7, aerisesc casa, ud grădina. La 8,30-9,00 aud mare zgomot dinspre Băneasa. Telefonează Jovin, întrebându-mă ce s-o fi

întâmplat în marginea Capitalei de este atâta zgomot. Îl lămuresc că anglo-americanii bombardează centrul de rezistenţă german din pădurea Băneasa, cu mai multe sute de avioane. La 9 plec cu „maşina mea“ la Maniu. Nu-l găsesc. El era la o şedinţă cu Sănătescu la Preşedinţia Consiliului din Piaţa Victoriei. Trec apoi pe la Mielu Mihăiescu pe care-I găsesc în plină activitate. S-a reîntors în dimineaţa aceasta din refugiul său. E fericit că am pus capăt alianţei „nenorocite“ cu nemţii şi că partidul nostru „a jucat rolul decisiv în evenimentele de la 23 August“. Îi povestesc pe scurt cum s-au desfăşurat aceste evenimente, rămânând să discutăm mai pe larg aceste lucruri de îndată ce-mi voi aduce familia în Bucureşti. Promite să-mi găsească un camion pentru mâine-dimineaţă ca să-mi aduc familia şi lucrurile de la Snagov.

La 10,30 mă duc la Preşedinţie să văd pe Maniu şi pe Buzeşti. Ei erau în şedinţă. Aflu de la Pogoneanu[68] că la şedinţă participă în fine toţi miniştrii din Guvern, precum şi subsecretarii de stat. Am aşteptat o jumătate de oră. Am ieşit apoi cu Maniu, pe care l-am însoţit până la locuinţa lui din strada Sfinţilor, unde s-a stabilit din dimineaţa aceasta. Mi-a povestit că la şedinţa de azi s-a analizat situaţia militară. De ieri după-masă trupele noastre au degajat complet Ploieştii şi Valea Prahovei, făcând prizoniere toate trupele germane din această regiune. În urma bombardamentului de azi al ultimului lor centru de rezistenţă din pădurea Băneasa, de către aviaţia anglo-americană, s-a degajat definitiv şoseaua Bucureşti-Ploieşti, redată circulaţiei de la ora 10,30. Consiliul de Miniştri a decis ca toate ministerele să se reîntoarcă în Capitală imediat, aducându-şi arhivele şi funcţionarii din localităţile unde fuseseră dispersaţi de regimul lui Antonescu. Când am auzit că se poate, în fine, circula pe şoseaua Bucureşti-Ploieşti, m-am decis să plec imediat la Snagov să-mi văd familia.

Plec cu maşina mea militară, înarmat eu şi şoferul cu câte un revolver cu butoiaş, de 5 gloanţe, la ora 12 şi jumătate. Când am ajuns în dreptul pădurii Băneasa, barăcile în care se adăpostiseră nemţii încă mai ardeau. Pe o distanţă de câteva sute de metri, pe stânga şi pe dreapta şoselei, iarba era arsă, iar unii dintre copaci scoşi din rădăcină şi mai ardeau încă. Şoseaua era plină de gropi mari şi adânci, presărată de cadavre şi de răniţi neridicaţi încă de serviciul nostru

sanitar. Camioane cu sanitari de-ai noştri se aflau la câţiva metri, în pădure, pe partea stângă, unde căutau printre cadavre pe supravieţuitori. Am trecut cu maşina la pas, ocolind şoseaua acolo unde erau prea multe cadavre. De-abia la drumul care duce din şosea, la dreapta, spre mausoleul lui Blanc, şoseaua era complet liberă. Înainte de a intra în Otopeni, la câteva sute de metri, am dat iar peste mai multe cadavre în lungul drumului, pe care le strângeau mai multe echipe de sanitari. Până la Snagov n-am mai dat peste nici un cadavru. Înainte de a intra în satul Snagov, din lanul de porumb care se află pe stânga şoselei, în faţa plantaţiei de nuci, la 200 de metri în faţa noastră, vedem ieşind trei soldaţi nemţi cu armele în mână; neştiind ce intenţii au, noi am oprit maşina scoţând revolverele. Ei s-au uitat la noi şi văzând că stăm pe loc au depus armele pe marginea şoselei, iar unul dintre ei a fluturat o batistă albă. Eu am coborât din maşină, spunând soldatului şofer să se ducă să le ia armele. Acesta s-a dus cu revolverul în mână, a ridicat armele şi le-a adus la maşină. Nemţii au stat liniştiţi, ţinând mereu batista albă pe un beţişor. Atunci noi ne-am apropiat cu maşina, eu am coborât tot cu revolverul în mână şi, însoţit de şofer, m-am apropiat de ei spunându-le buna ziua în limba lor. Unul dintre ei mi-a răspuns că vor să se predea autorităţilor române, dar nu ştiu unde, „căci de trei ore rătăcim prin aceşti porumbi, şi nu întâlnim pe nimeni cu care să ne înţelegem“. I-am urcat în maşină şi i-am condus la Snagov, la postul de jandarmi, unde i-am predat. Erau frânţi de oboseală şi nemâncaţi. Au fost fericiţi când le-am dat mâna, spunându-le că eu sunt profesor şi că noi, românii avem mare stimă pentru poporul german, dar nu suntem de acord cu politica nebunească a lui Hitler. „Nici noi nu suntem hitlerişti, a răspuns unul din ei, şi suntem bucuroşi că se termină războiul şi că noi trei am căzut prizonieri la români şi nu la barbarii de ruşi.“

La unu şi jumătate am ajuns, în fine, la ai mei. Terminaseră masa şi se pregăteau să se ducă la Păun[69], să asculte Radio Bucureşti. Bucuria revederii cu Milica[70] şi cu fetele a fost imensă. Le-am povestit pe scurt cum s-a produs miercuri după-masă arestarea Antoneştilor şi groaza prin care am trecut sub bombardamentul aviaţiei germane timp de trei zile şi două nopţi. Fetele au voit să se întoarcă cu mine la Bucureşti în seara aceasta. Au rămas însă pe mâine-dimineaţă pentru

a ajuta la împachetarea lucrurilor şi la pregătirea bagajului. O parte din lucruri le-am luat în seara aceasta cu mine, câte au încăput în maşină. Am plecat de la Snagov la ora 6. Am ajuns la 7 acasă. Am descărcat lucrurile şi, ajutat de şofer, am făcut o curăţenie provizorie în toată casa. După ce am udat bine grădina, am culcat pe şofer în camera Floarei[71]. Mielu Mihăiescu mi-a telefonat că la ora 7 camionul va fi la mine.

Între orele 10 şi 1 noaptea am citit presa şi am ascultat Radio. Puţinii membri care au aparţinut Partidului Radical Ţărănesc al lui Iunian[72] au fuzionat cu socialiştii lui Titel Petrescu[73]. În afară de moş Ion Codreanu[74], toţi ceilalţi nu fac nici două parale, în cap cu fiul lui Iunian şi cu Tudor Ionescu[75].

Pe fronturile din Italia, Franţa şi Rusia dezastrul armatei germane se conturează tot mai precis. În Franţa, aliaţii au făcut, la sud de Paris, peste 20.000 de prizonieri, iar pe frontul din Basarabia, 11 divizii germane sunt pe punctul să capituleze. Trupele noastre au făcut deja un mare număr de prizonieri, printre care foarte mulţi ofiţeri şi generali. A apărut deja în ziare circulara partidului nostru, adresată şefilor de organizaţii, precum şi interviul lui Maniu dat presei, în care explică pe larg evenimentele de la 23 August şi însemnătatea lor. Fiind însă prea târziu, rămâne să-i citesc cu atenţie mai târziu.

Duminică, 27 august 1944

Ajung la 8 fără zece minute la Snagov. Găsesc tot bagajul pregătit. Eu am venit cu maşina, iar camionul cu şoferul lui a mers odată cu mine. Cât timp s-a încărcat bagajul, s-a adunat aproape tot Snagovul în faţa locuinţei noastre, în frunte cu prietenii noştri refugiaţi aici: familia Dobrescu[76], generalul Marcovici[77], socrul lui Coposu, soţia acestuia, soţia lui Ilie Lazăr, familia Manuilă[78], şi alţii. Aurel Dobrescu a ţinut să mă salute pentru rolul meu jucat alături de Maniu în evenimentele de la 23 August, omagiind opera noastră pentru salvarea ţării. Nu fără emoţie m-am ridicat pe banca ce era improvizată drept tribună. De şapte ani, din timpul campaniei electorale, din decembrie 1937, când ţara a trântit în alegeri pe ticălosul de Tătărescu, omul dictaturii lui Carol, n-am mai văzut întrunire publică, afară de cea de la Ţebea din mai 1938. Am explicat

în câteva cuvinte semnificaţia actului de la 23 August în lumina marii lupte duse de partidul nostru, îndeosebi de Maniu, în contra regimurilor de dictatură patronate de Carol al II-lea şi de generalul Antonescu, dictaturi care s-au soldat cu distrugerea României Mari şi cu zecile de mii de morţi din ultimul război, impus de oamenii nemţilor. „Numai regimurile de democraţie asigură pacea şi prosperitatea popoarelor, am terminat eu, iar Partidul Naţional Ţărănesc luptă, de la înfiinţarea lui, pentru întronarea, odată pentru totdeauna, a acestui regim de democraţie şi în ţara noastră." Imense urale şi strigăte de „Trăiască Partidul Naţional Ţărănesc", „Trăiască Maniu şi colaboratorii săi" au subliniat ultimele cuvinte. La ora 10 am părăsit Snagovul în uralele mulţimii şi ale prietenilor, care mi-au făcut o caldă manifestaţie de despărţire. Milica şi fetele mele au fost puternic impresionate, ele asistând pentru prima dată la astfel de manifestaţii politice.

Cu ziua de azi începe un nou capitol în viaţa mea şi a familiei mele, după cinci luni de peregrinări pe drumurile ţării. Am ajuns la Bucureşti la 11 fără un sfert. După descărcarea bagajelor şi aranjatul lor în casă, am plecat la Maniu, în strada Sfinţilor. Biroul şi holul erau pline de lume care-I aşteptau, el fiind la o şedinţă a Consiliului de Miniştri. Trec în dormitorul lui cu Ghiţă Popp, care mă pune în curent cu ceea ce s-a mai întâmplat de ieri după-masă până acum. „Ruşii continuă să fie..., zice el; fac mereu prizoniere trupele noastre în retragere, când ele sunt puţine şi nu pot opune rezistenţă; vorbesc mereu în comunicatele lor că ei ne eliberează de nemţi şi fac tot felul de dificultăţi în fixarea datei pentru semnarea armistiţiului". De ieri la prânz s-au întors în Capitală Dinu Brătianu[79] şi Gh. Brătianu[80], care s-au văzut cu Maniu ieri după-masă. Mâine dimineaţă, zice Ghiţă Popp, s-a anunţat sosirea în Capitală şi a eroilor noştri Popovici[81], Mihalache[82] şi Lupu[83]. Mă înţeleg cu el să vină seara aceasta cu Maniu la mine, pe la 7, ca să putem analiza situaţia în linişte. Când să plec de la Maniu întâlnesc jos în stradă pe Constantinescu-Iaşi[84] şi pe Groza[85], sosiţi şi ei în seara aceasta de la Periş unde au stat trei zile şi trei nopţi în porumburile din jurul localităţii, de teamă să nu fie ridicaţi de nemţi. Aflând că Maniu nu este acasă, ei m-au însoţit până la „Trocadero", unde am stat cu ei o jumătate de oră. Îmi povestesc

mizeria în care au trăit aceste zile, ei şi populaţia din Periş, ca şi din satele vecine, refugiată şi ea pe unde a putut de frica nemţilor. Drumurile spre Capitală fiind toate ocupate de nemţi, ei n-au avut cum veni până în dimineaţa aceasta, aflând de-abia ieri noapte că şoseaua Bucureşti-Ploieşti este în fine degajată de trupele germane. Le povestesc pe scurt cum s-a produs arestarea lui Antonescu şi groaza prin care am trecut apoi sub bombardamentul aviaţiei germane până ieri dimineaţa. Groza şi Constantinescu îşi exprimă admiraţia lor faţă de acţiunea noastră şi de curajul regelui. „Ţara vă va rămâne etern recunoscătoare pentru măreţul act de la 23 August“, zice Groza. „Maniu este incontestabil cel mai mare om politic al timpurilor noastre“, adaugă Constantinescu. „Ca ardelean, zice Groza, sunt mândru că tot unui ardelean i-a revenit rolul de a scăpa ţara de nemţi şi de dictatura lui Antonescu.“ Am evitat cu grijă să fac vreo apreciere asupra conduitei ruşilor faţă de armata noastră. M-am înţeles cu Constantinescu să ţinem o şedinţă a Blocului cât mai curând posibil.

La unu jumătate am ajuns acasă. Mare bucurie pe noi toţi să ne vedem iarăşi împreună şi în casa noastră după atâtea luni de zbucium şi grijă. Fetele noastre sunt fericite că dispun de acum înainte de o maşină cu care pot circula în oraş şi în împrejurimi. Le promit să facem mâine după-masă o plimbare în pădurea Băneasa, unde ele n-au fost toată vara. Ioana şi Rica trec după-masă la bucătărie să pregătească prăjituri pentru Maniu, fericite că-I vor vedea în seara aceasta.

După-masă stau în casă şi-mi aranjez biroul şi corespondenţa la care n-am mai răspuns în ultimul timp, neavând nici răgazul de a o deschide. Ziarele şi revistele formează un maldăr întreg şi nu mai ştiu când le va veni rândul, însemnez sumar evenimentele zilei în carnetul de buzunar şi ascult radio.

Presa străină şi posturile de Radio Londra, Roma, Geneva şi recunosc toate importanţa ieşirii României din alianţa germană şi văd în ea prăbuşirea iminentă a Germaniei hitleriste. Moscova e de acord şi ea cu importanţa enormă a ieşirii României din Axă, care „lichidează toată rezistenţa germană din sud-estul Europei“.

Pe fronturile de luptă situaţia nemţilor e disperată. În Franţa aliaţii sunt pe punctul să înfrângă ultimele linii de rezistenţă a

inamicului. În răsărit, ruşii au cucerit aproape toată Polonia şi avansează adânc în Prusia Orientală. Pe frontul nostru, rezistenţa e ca şi sfârşită, Radio Londra ridică în slavă gestul României, care „înseamnă prăbuşirea întregului sistem de apărare german din sud-estul Europei". Într-o emisiune de ieri-dimineaţă, repetată şi azi, Londra a reprodus o declaraţie făcută de Churchill în Camera Comunelor, cu privire la gestul eroic al României. „Sovietele, a spus el, au oferit României condiţii generoase care, desigur, ar fi fost acceptate mai de mult dacă conducătorii ei n-ar fi avut revolverul prusac în piept sau în spate." Scoţând în evidenţă aceste lucruri, Londra ne face un imens serviciu, silind astfel pe ruşi să înţeleagă şi ei că trebuie să se poarte foarte bine cu ţara noastră.

Seara la 7 sosesc Maniu, Ghiţă Popp şi Leucuţia, cu maşina acestuia. Maniu arăta foarte obosit. De miercuri el nu doarme nici două ore pe noapte. Şedinţele de Consiliu sunt simple formalităţi, în cursul cărora se înregistrează doar înţelegerile dintre Sănătescu, Maniu, Aldea şi Buzeşti, care au loc fie în cabinetul lui Sănătescu, fie în cel al lui Buzeşti. Problema dominantă a acestor zile este lichidarea rezistenţei germane, care nici azi după-masă nu este încă terminată. Mai sunt însă unele puncte de rezistenţă, la nord de Ploieşti şi pe Dunăre. Pe frontul din Basarabia, majoritatea trupelor germane încercuite s-au predat. Ruşii avansează spre litoralul Mării Negre şi spre Dunăre. Până azi la prânz, numărul prizonierilor germani făcuţi de trupele noastre se ridică la peste 9.000. Se pare că ei au la 1.500 de morţi şi peste 2.500 de răniţi. Printre prizonieri se află foarte mulţi ofiţeri şi câţiva generali, printre care şi faimosul Gerstenberg[86].

Ghiţă Popp nu înghite nici azi figura pe care i-a făcut-o Maniu, dublându-l în Ardeal cu dr. Solomon[87], pe care-I detestă. De câte ori are ocazia să-I evite de la discuţiile noastre cu Maniu o face bucuros, aşa cum a procedat şi azi, neinvitându-l. De fapt, nici prietenii apropiaţi din Ardeal ai săi nu-l înghit pe Solomon. De exemplu, Aurel Dobrescu nu-l scoate din „aventurier şi escroc". Ei s-au judecat acum câţiva ani pentru o proprietate din Făgăraş şi au rămas de atunci învrăjbiţi, încât nu-şi dau nici mâna. T. Roxin[88] s-a plâns lui Maniu că Solomon „intrighează în contra lui în Bihor", săpându-i autoritatea.

Fiind certuri între ardeleni, eu nu mă amestec, căutând pe cât posibil să-i împac.

Maniu ne pune la curent cu discuţiile de azi din Consiliul de Miniştri. Mai întâi observă că Sănătescu este „surprinzător de moale şi de comod". Nici el şi nici ceilalţi militari din Guvern nu cunosc aproape nimic din problemele ministerelor lor, aşa că până la limpezirea situaţiei militare, administraţia rămâne tot în seama cadrelor vechi ale regimului lui Antonescu. Maniu crede că va convinge pe rege să formeze un Guvern naţional cu persoane pricepute în guvernare, de îndată ce se va semna armistiţiul. Sănătescu a făcut o scurtă dare de seamă a situaţiei de pe frontul nostru. În dimineaţa de azi, trupele ruseşti au depăşit Focşanii şi Galaţii, iar cele din sudul Basarabiei, după ce au ocupat Reni şi Ismail, au depăşit Tulcea, îndreptându-se spre Constanţa. Trupele germane, încercuite în masivul Cerneşti, sunt pe punct de predare sau exterminare. Contrar celor ce cred militarii noştri din Guvern, în cap cu Sănătescu şi cu şeful Statului Major, Mihail[89], că armata germană e total epuizată şi că va capitula curând, el e de părere că se înşeală, întrucât nu cunosc bine nici pe Hitler şi pe toţi nebunii din jurul lui şi nici groaza nemţilor de a cădea sub bolşevismul rusesc. „Nemţii, continuă Maniu, sunt momentan grav derutaţi de acţiunea noastră, însă e de presupus că îndată ce-şi vor reveni, ei vor încerca să realizeze o linie de rezistenţă pe Carpaţi şi vor lupta cu disperare pentru păstrarea cât mai mult a acestei linii, de altfel uşor de apărat, chiar cu puţinele trupe de care mai dispun; aici e primejdia pentru noi, să nu transforme Transilvania într-un teatru de război; ungurii, în disperarea lor, vor lupta alături de ei, neavând altă soluţie, trebuie să recunoaştem, şi în cazul acesta ei vor profita de război ca să extermine populaţia noastră românească. De aceea, oricare mizerii ne-ar face acum ruşii, noi trebuie să închidem ochii, căci avem neapărat nevoie de ei, să respingem cât mai repede cu putinţă pe nemţi din Ardeal. În şedinţa Consiliului de azi-dimineaţă, eu am atras atenţia militarilor noştri să aibă în vedere această situaţie şi să ia urgente masuri pentru a înlătura astfel de primejdie."

Maniu s-a înţeles cu Sănătescu şi cu Buzeşti pentru a se face demersuri urgente pe lângă anglo-americani ca aceştia să urgenteze

semnarea armistiţiului nostru cu Sovietele, care au mână liberă din partea lor în privinţa României. Am discutat apoi problema delegaţiei care va merge la Moscova pentru semnarea armistiţiului. Maniu a discutat chestiunea aceasta şi cu Buzeşti, astăzi, după terminarea Consiliului de Miniştri. Toţi trei au fost de acord că eu trebuie să reprezint partidul nostru „ca cel mai indicat", întrucât în mine au încredere şi Dinu Brătianu şi Titel Petrescu, şi aceasta, cu atât mai mult cu cât, din delegaţie nu poate lipsi şi un delegat comunist care nu poate fi altul decât Pătrăşcanu[90]". Buzeşti nu merge, întrucât şefia delegaţiei o va avea Ştirbey, socrul său, însoţit, probabil, şi de Vişoianu[91]. I-am mulţumit lui Maniu pentru încrederea care mi-o arată, însă i-am explicat pentru ce alegerea mea nu e potrivită, pentru mai multe motive, dintre care unul mi se pare decisiv. Toţi membrii delegaţiei sunt din Vechiul Regat, iar Transilvania nu are nici un reprezentant. Cel mai nimerit, după mine, ar fi Ghiţă Popp care, pe lângă calitatea de secretar general, mai are şi aceea de fost ministru şi apoi e ardelean; eu, ca moldovean, n-aş vrea să-mi pun semnătura pe un act care, din nenorocire, trebuie să recunoască ciuntirea Moldovei dinspre Bucovina şi Basarabia. „Şi apoi mai este un argument care pledează în favoarea prietenului meu, am continuat eu: Ghiţă Popp ar trebui să ducă la Stalin o scrisoare din partea şefului partidului nostru care, pe lângă calitatea de şef al Ardealului, mai este şi autorul principal al actului de la 23 August; în scrisoare s-ar aminti şi faptul că în revoluţia de 1848, când trupele lui Avram Iancu[92] erau înfrânte, în lupta cu ungurii, românii din Transilvania au fost salvaţi de armatele ruseşti ale generalului Paşchevici[93] care, chemate în ajutor de împăratul Austriei, au zdrobit la Világos, în vara lui 1849, armata maghiară a lui Kossuth[94]. Cred că, amintindu-i lui Stalin acest lucru, i-ar face mare plăcere văzând că poporul român nu uită această solidaritate de interese, mai ales când trupele ruseşti sunt chemate să lupte alături de ale noastre pentru eliberarea Transilvaniei de sub nemţi şi de sub unguri." Argumentarea mea a făcut impresie, Leucuţia a recunoscut imediat că am „perfectă dreptate şi că propunerea mea cu scrisoarea pentru Stalin este excelentă". Ghiţă Popp, ca unul în cauză, a tăcut. Maniu s-a declarat de acord cu propunerea mea, m-a felicitat

pentru sugestia cu scrisoarea şi m-a rugat să pregătesc un text în sensul în care vorbisem.

În timpul mesei am discutat probleme interne de partid şi de relaţii cu celelalte partide din Bloc, în special cu socialiştii şi cu comuniştii. „Nici n-au ajuns încă ruşii în Bucureşti, zice Maniu, şi raporturile dintre socialişti şi comunişti au început să se strice; azi am asistat la o ceartă penibilă între Titel Petrescu şi Pătrăşcanu. La începutul şedinţei Consiliului de Miniştri, Titel Petrescu i-a reproşat lui Pătrăşcanu lipsa unei elementare solidarităţi de Guvern, întrucât la Ministerul Justiţiei acesta s-a înconjurat numai de prieteni personali şi de partid, n-a numit nici un socialist, ţărănist sau liberal în posturile importante şi că ceea ce este şi mai grav, atât Pătrăşcanu, cât şi prietenii lui fac deja declaraţii ostile la adresa celorlalte partide din Bloc şi-şi arogă în declaraţiile lor şi în fiţuicile lor merite care nu le au, când toată lumea ştie că Partidul Comunist n-a jucat absolut nici un rol în actul de la 23 August.“ Sănătescu nu i-a mai permis lui Pătrăşcanu să răspundă, declarând că faţă de problemele grave la ordinea zilei, astfel de fleacuri nu pot fi aduse într-o şedinţă a Consiliului de Miniştri. Leucuţia dă dreptate lui Titel Petrescu, acuzându-l pe el şi pe Pătrăşcanu „de rea-credinţă revoltătoare faţă de minciunile grosolane care le debitează în Chemarea către ţară a Partidului Comunist“. Ocupat cu adusul familiei de la Snagov, n-am mai avut timp să citesc cu atenţie această Chemare. Ziarele care o publică, împreună cu Proclamaţia Guvernului către ţară, declaraţiile lui Maniu făcute presei şi manifestul lui Brătianu stau pe biroul meu şi aşteaptă să fie citite. Am prea multe lucruri pe cap pentru a le face pe toate. Leucuţia spune că Partidul Comunist a luat deja o atitudine „obraznică“ faţă de celelalte partide din Bloc, „arogându-şi în mod neruşinat meritele de a fi grupat în jurul lui toate forţele antihitleriste din ţară într-un front de luptă, în Frontul Naţional Patriotic“. Leucuţia citeşte în continuare alte pasaje din Chemarea comuniştilor, printre care şi acela care a supărat probabil pe socialişti: „În fruntea acestei lupte, zice Chemarea, stă Partidul Comunist din România, avangarda muncitorimii de la oraşe şi sate“ etc., etc. Ghiţă Popp, în hohotele de râs ale celor prezenţi, a povestit anecdota cu sultanul care se scapă în baie, apropo de persecuţiile ridicole ale conducerii comuniste. „Nu

trebuie să vă surprindă atitudinea acestor oameni; ei trebuie să justifice cu ceva, ca agenţi ai Moscovei, zice Maniu, banii pe care i-au primit de ani de zile de la Soviete; e foarte bine că ei au de pe acum această atitudine care va deschide ochii muncitorimii noastre şi va compromite totodată şi politica rusească faţă de ţara noastră. Dacă Partidul Comunist îşi ia de pe acum răspunderea de-a face front cu toate lepădăturile vieţii noastre publice, alde Tătărescu, Ralea[95], Groza şi alţii, înseamnă că are aprobarea Moscovei, care urmăreşte să pună mâna pe conducerea ţării, cu ajutorul acestei adunături din jurul Partidului Comunist.“ „Mi-aţi luat cuvintele din gură, domnule Maniu, i-am răspuns eu, la ceea ce aţi spus D-voastră ţin să mai adaug încă un avantaj pentru ţară din această cârdăşie între comunişti şi drojdia politică a vieţii noastre publice: corpul electoral, la viitoarele alegeri, îi va zdrobi împreună şi astfel vom scăpa de ei pentru totdeauna.“.

Ne-am despărţit pe la 11 noaptea, căzând toţi de oboseală. N-am mai putut asculta radio.

Luni, 28 august 1944

Între 7 şi 8,30 ascult radio. Moscova recunoaşte regulat în emisiunile postului de radio importanţa trecerii României de partea Aliaţilor. „România, fiind poziţia cheie a naziştilor în Balcani, zice Moscova, ieşirea ei din alianţa cu ei înseamnă crahul sistemului politico-militar al Germaniei în tot sud-estul Europei.“ Londra şi alte posturi străine de radio omagiază România pentru ieşirea ei din alianţa germană şi trag aceleaşi concluzii în ce priveşte prăbuşirea rezistenţei germane în această regiune. Radio Londra reproduce după presa americană multe aprecieri elogioase la adresa României, scoţând în evidenţă importanţa loviturii dată hitlerismului, care pierde acum concursul armatei române, „cea mai puternică forţă militară dintre toţi aliaţii Germaniei“. Radio Moscova reproduce din ziarul „Pravda“ de ieri aprecieri favorabile la adresa gestului României care, „prin ieşirea din alianţa germană, determină acum prăbuşirea întregului sistem de apărare german în Balcani“. Şi cu toate aceste bune aprecieri, ruşii continuă să facă prizoniere trupele noastre în retragere şi caută să întârzie cât mai mult semnarea armistiţiului, pentru a profita la maximum de starea de război cu noi. Ba mai au

neruşinarea să declare în comunicatele lor că trupele sovietice „ne eliberează ţara de hoardele hitleriste“ când, până la această oră, singură armata română a lichidat aproape total rezistenţa germană din Dobrogea şi Muntenia. Radio Londra anunţă că în Bulgaria au loc deja mari frământări şi că Guvernul Bagrianov[96] a proclamat încă de la 26 august neutralitatea ţării. E de văzut însă dacă Sovietele se vor mulţumi numai cu atâta!

La ora 9 mă trezesc cu Constantinescu-Iaşi şi cu Groza, care vor să ştie dacă voi face parte din delegaţia pentru încheierea armistiţiului. I-am lămurit pentru ce va merge Ghiţă Popp în locul meu. Groza crede că alegerea acestuia nu e potrivită, întrucât Sovietele cunosc foarte bine atitudinea lui ostilă faţă de ele. „Moscova nu ne poate impune să-i trimitem numai oamenii care-i convin ei, i-am răspuns eu; e de ajuns că din delegaţie va face parte Pătrăşcanu“. „Tocmai pentru asta am venit la tine, spune Constantinescu, ca să vedem dacă Maniu n-ar fi dispus să se înţeleagă cu Sănătescu pentru ca în locul lui Pătrăşcanu să fie trimis un alt reprezentant al partidului nostru, de exemplu un muncitor, care ar fi mai bine apreciat de Moscova decât el“. „La ce muncitor vă gândiţi?“, l-am întrebat eu. „Eu nu ştiu precis care muncitor ar pleca, mi-a răspuns Constantinescu-Iaşi; acest muncitor ar rămâne să fie desemnat de comitetul nostru.“ I-am spus că, după părerea mea, Maniu nu se poate amesteca în această chestiune şi că personal nu văd pentru ce n-ar pleca Pătrăşcanu, care este un intelectual şi, în plus, face parte şi din Guvern. Groza este de părere că la Moscova au mai multă trecere muncitorii decât intelectualii. „Iată încă un motiv pentru care eu nu pot fi de acord cu regimul bolşevic“, a fost răspunsul meu. „De altfel, zice Groza, ori Pătrăşcanu, ori un muncitor e tot acelaşi lucru, condiţiile armistiţiului, impuse de ruşi, nu le poate schimba nimeni, decât doar anglo-americanii, dacă ar interveni energic la Moscova.“ „Aşa cred şi eu“, i-am spus eu. Am rămas cu impresia că situaţia lui Pătrăşcanu nu e strălucită în partidul lui, însă n-am putut adânci discuţia cu ei, fiind grăbit să plec la Rectoratul Universităţii, unde aveam întâlnire la 10,30 cu Hulubei[97], Gr. Popa[98] şi Tudor Ionescu.

Hulubei e fiert. Nedormit, obosit, abătut, de-abia mai poate vorbi. „Salvarea mea e numai la tine, mi se adresează el în momentul

când am intrat în biroul lui; nu ştiu ce să fac, să rămân în ţară sau să plec în străinătate până se vor limpezi lucrurile.“ Eram singuri. Popa şi T. Ionescu au sosit ceva mai târziu. L-am sfătuit să stea liniştit şi să gireze mai departe treburile Rectoratului până vom găsi un succesor la postul lui. Încă n-am avut timp să mă ocup de această chestiune. Hulubei spune că în ziua de 21 şi 22 august i-a văzut pe Mareşal şi pe Ică[99] de două ori şi că le-a spus categoric că nu este altă soluţie decât „desprinderea imediată de nemţi pentru a salva Muntenia şi restul ţării de o ocupaţie rusească“. „Impresia mea a fost că Ică o dorea sincer, însă Mareşalul voia să continue rezistenţa pe Carpaţi, ceea ce ar fi însemnat o nenorocire; voi aţi făcut foarte bine înlăturându-l la timp; meritaţi toată recunoştinţa ţării pentru actul curajos de la 23 August.“ Sosind Popa şi T. Ionescu, am continuat discuţia între noi patru. Aceştia s-au declarat şi ei de acord cu mine că Hulubei trebuie să rămână mai departe la post până la găsirea unui succesor. Popa nu vede decât doi candidaţi posibili: Danielopol[100] şi profesorul Lupu[101]. Rămâne să mă înţeleg cu Maniu, după care voi vorbi şi cu ei. Pentru toate problemele privind învăţământul sunt înţeles cu el ca eu să iau contact cu generalul Boiţeanu[102] pentru a face împreună numirile necesare. Deocamdată nu se poate face încă aceasta, întrucât Ministerul Învăţământului încă nu şi-a terminat instalarea, diferitele lui direcţii fiind încă dispersate. Toţi miniştrii se plâng de lipsa de camioane pentru transportul arhivelor şi personalului lor. Prietenii mei sunt siguri că eu voi lua locul lui Boiţeanu, îndată ce se va termina cu Guvernul de generali. Maniu mi-a spus acelaşi lucru, încă acum două zile, întrucât la Externe va mai rămâne câtva timp Buzeşti. Guvernul de generali va lua sfârşit de îndată ce va fi semnat armistiţiul. Mă înţeleg cu Ionescu Tudor ca el să fie numit imediat director al Învăţământului superior. Hulubei şi Gr. Popa sunt încântaţi de această numire. Voi vorbi cu Boiţeanu azi după-masă sau mâine-dimineaţă.

Le-am explicat apoi pe scurt cum s-a produs arestarea Antoneştilor şi a colaboratorilor lor şi dificultăţile care le-am avut cu nemţii din noaptea de 23 August şi până la degajarea Capitalei şi a şoselei Bucureşti-Ploieşti. Gr. Popa îşi exprimă toată admiraţia lui faţă de opera lui Maniu *şi* a regelui. „V-aţi asigurat pentru vecie

recunoştinţa poporului român“, zice Popa. Mă înţeleg cu el şi cu T. Ionescu să facem împreună lista decanilor de la universităţile din Bucureşti, Iaşi şi Sibiu. Ne despărţim la ora 12,30.

La ora unu, şedinţă de birou la Mihai Popovici. Lupu, Popovici şi Mihalache au sosit de ieri după-masă în Capitală, însă nu i-am putut vedea până azi la şedinţa de birou. Lupu ia primul cuvântul pentru a felicita pe Maniu, pe Ghiţă Popp şi pe mine care, zice el, „aţi văzut lucrurile mai clar decât noi toţi din biroul partidului şi v-aţi expus viaţa în lichidarea regimului antonescian; să mă ierte amicii mei Mihalache şi Popovici, cu care am fost deseori în divergenţe pe multe chestiuni de politică internă şi externă, dacă şi în evenimentele de la 23 August nu sunt de acord cu aprecierile lor. Ei cred că, dacă s-ar mai fi aşteptat puţin, Antonescu singur ar fi făcut desprinderea de nemţi în condiţiuni mult mai bune şi fără sacrificii de vieţi omeneşti. Eu pretind că-I cunosc pe Antonescu mai bine decât ei şi de aceea sunt convins că ei se înşeală complet asupra lui; nu i-am contestat niciodată inteligenţa, cultura şi priceperea lui militară, dar la Antonescu toate aceste calităţi erau adumbrite de o ambiţie colosală, de o vanitate egală, cu care se obişnuise în aşa măsură, sub influenţa linguşitorilor din apropierea lui, ca Şeicaru[103] şi toţi ceilalţi scribi de aceeaşi talie cu el, încât erau momente când el se credea un om predestinat de soartă să ducă poporul român la o glorie nemaicunoscută în istoria lui şi chiar să-l moralizeze, „lecuindu-l de toate tarele lăsate de dominaţiile străine în cursul veacurilor“, cum mi-a spus el într-o seară la un joc de bridge. Personal, cred că el era de bună credinţă când spunea astfel de lucruri, însă tocmai acest fapt m-a făcut să-l bănuiesc de puţină scrânteală în capul lui. Convingerea mea este că atunci când el ne spunea nouă că şi el se gândeşte la o despărţire de nemţi, atunci când va crede el momentul potrivit, el nu era sincer cu noi, căuta să câştige timp şi noi să nu-l mai batem la cap. În realitate, el era hotărât să lupte mai departe alături de Hitler, în a cărui stea credea; dacă n-ar fi fost înlăturat cu forţa la 23 August, el ar fi luptat împreună cu nemţii pe linia Carpaţilor, ceea ce ar fi fost un dezastru total pentru ţară. Iată pentru ce, domnule Maniu, eu te felicit din adâncul sufletului meu pentru opera care ai înfăptuit-o la 23 August, împreună cu colaboratorii d-voastră apropiaţi şi te asigur de recunoştinţa întregului partid şi

a neamului nostru. Am citit declaraţiile d-tale făcute presei şi mă declar întru totul de acord cu ele. Cât despre circulara secretariatului, în care văd că prietenul meu Hudiţă nu renunţă la ideea unui proces al răspunderilor, îmi rezerv dreptul să discut această chestiune într-o şedinţă de birou, atunci când vom vedea şi Transilvania eliberată de trupele germano-maghiare şi ne vom putea ocupa în linişte de treburile noastre interne."

După Lupu a vorbit Mihalache. „Eu, începe el, rămân la părerea mea că Antonescu era mai bine dacă făcea el desprinderea de nemţi, cu atât mai mult cu cât eu nu exclud nici azi posibilitatea unei înţelegeri cu Hitler a anglo-americanilor. În capul meu nu poate intra ideea cum s-ar putea ca aceştia să lase toată Europa Centrală şi Balcanii la discreţia bolşevismului rusesc; desigur, o rezistenţă pe Carpaţi, cum voia Antonescu, ar fi fost o mare nenorocire pentru ţară, însă decât o ocupaţie rusească, e de văzut dacă nu era de preferat. Acum, după ce ne-am despărţit de nemţi, să vedem cum vom scăpa de ruşi şi de bolşevism." Adresându-se apoi lui Maniu, el i-a spus: „Dumneata, domnule Maniu, prin actul de la 23 August ţi-ai luat o imensă răspundere faţă de ţară, ca autor principal al lui. Să dea Dumnezeu să iasă bine; pentru cazul că eu mă înşel, desigur, dumneata vei binemerita de la poporul român; rămâne acum să vedem sfârşitul".

Popovici, care a vorbit după Mihalache, a fost foarte scurt, debitând şi el o prostie şi mai gogonată: „În afară de ce a spus prietenul Mihalache, şi cu care eu sunt complet de acord, ţin să adaug o singură consideraţie: dacă desprinderea de nemţi a fost absolut necesară, e păcat că ea nu s-a putut face mai demult, când trupele ruseşti nu erau încă intrate pe teritoriul nostru şi când nu se puteau prezenta ca «eliberatoare», pentru a asista azi la atâtea neajunsuri din partea lor".

Cum Maniu şi Ghiţă Popp se uitau la mine, crezând că iau cuvântul, eu m-am mulţumit să spun doar atât: „Faţă de absurdităţile care au fost debitate în această şedinţă de domnii MihaIache şi Popovici, pentru a evita o discuţie supărătoare, prefer să nu vorbesc, lăsând domnului Maniu şi colegului meu Ghiţă Popp sarcina neplăcută de a le răspunde".

A vorbit Ghiţă Popp, care s-a dat rău de tot la Popovici, menajând întrucâtva pe Mihalache. „Nu mă surprinde deloc, dragă Mihai, i s-a adresat Ghiţă Popp, teza ta oportunistă, căci aşa te-am cunoscut totdeauna, ahtiat să te pui bine cu toată lumea. Criticând actul de la 23 August, tu îţi menajezi o portiţă de relaţii comode atât cu foştii colaboratori ai Antoneştilor, cât şi cu comuniştii noştri, care n-au văzut nici ei cu ochi buni actul de la 23 August. Este inadmisibilă această atitudine de critică răutăcioasă la adresa domnului Maniu şi a colaboratorilor săi; aşa ai procedat în tot timpul războiului, ca să nu-ţi mai amintesc de tot ce ai făcut şi ai spus la adresa politicii domnului Maniu şi pe timpul ticălosului de Carol al II-lea; tot timpul l-ai împins să se înţeleagă cu Lupeasca şi cu Carol, iar de la venirea lui Antonescu ai făcut la fel, cerându-i să se înţeleagă cu el şi cu Killinger[104]; ai fost convins că s-a terminat pentru totdeauna cu partidele şi ne-ai ridiculizat mereu pe noi, cei rămaşi în jurul domnului Maniu şi care am riscat libertatea şi liniştea noastră, întreţinând vie flacăra partidului. Domnul Mihalache, care te-a secondat din nenorocire şi el, în multe privinţe, are scuza cel puţin că e de bună-credinţă în naivitatea lui, însă tu n-ai nici o scuză, căci eşti vulpoi bătrân. Te previn că dacă pe viitor te mai aud vorbind aşa cum ai făcut-o azi, eu şi prietenii mei ne vom vedea siliţi să cerem îndepărtarea ta din partid. Ai prea multe interese personale de apărat, pentru a nu stânjeni politica partidului nostru. Vă rog pe toţi să nu vă supăraţi, însă eu nu mai pot rămâne în această casă în care pluteşte o atmosferă de oportunism şi de rea-credinţă totală“. Spunând acestea, Ghiţă Popp, cu toată insistenţa mea şi a lui Maniu de a rămâne, a plecat furios cum nu l-am văzut niciodată pe acest om atât de modest şi de calm.

În această atmosferă penibilă, a luat cuvântul Maniu. El a început prin a „regreta discuţiile supărătoare şi inoportune totodată“ la care a asistat. „Evenimentele din anii din urmă la care am asistat, a continuat el, au fost prea mari şi prea complicate pentru a nu fi existat divergenţe între noi, în ceea ce priveşte interpretarea lor; istoria nepărtinitoare va recunoaşte, la timpul ei, cine a văzut clar şi cine nu. Astăzi, noi trebuie să facem faţă unor evenimente noi, care ne impun unitate de vederi şi o mare disciplină în partidul nostru. Eu am crezut tot timpul în ideea de partid şi de aceea n-am acceptat desfiinţarea lui

nici pe timpul dictaturii lui Carol şi nici sub aceea a lui Antonescu. N-a fost uşor, mai ales pentru mine şi pentru colaboratorii mei apropiaţi, ameninţaţi tot timpul în liniştea, libertatea şi chiar în viaţa lor, fără să mai vorbesc de interesele lor, permanent sacrificate. Astăzi, toată ţara, ca şi străinătatea, au ochii aţintiţi asupra partidului nostru pentru marele lui act de la 23 August. Un mare număr de elemente care în trecut au militat în partide ostile nouă, astăzi recunosc politica lor greşită, vor să se înscrie în rândurile noastre. Noi nu le putem refuza adeziunea, după ce ne vom convinge de buna lor credinţă. Eu am combătut toată viaţa sectarismul politic şi nu voi face azi greşeala de a-l practica. Vă anunţ că un mare număr dintre tinerii care din lipsă de experienţă şi pregătire politică au militat în anii din urmă în Mişcarea legionară se arată dispuşi să se înscrie în partidul nostru, acceptând în întregime programul nostru politic, precum şi politica noastră externă, alături de aliaţii noştri fireşti; aşa fiind situaţia, eu vă rog stăruitor să rămânem mai departe uniţi, să punem capăt tuturor divergenţelor dintre noi şi să procedăm imediat la o vastă reorganizare a partidului în vederea alegerilor generale pe care trebuie să le facem de îndată ce vom vedea eliberat întreg teritoriul ţării. Zilele acestea voi adresa o circulară tuturor organizaţiilor noastre, în legătură cu modul cum trebuie procedat în ţinerea congreselor judeţene şi a înscrierilor de noi membri. În urmă va avea loc marele congres al partidului, pentru alegerea preşedintelui şi a celorlalte foruri statutare.“ În continuare, Maniu şi-a anunţat demisia lui „irevocabilă“ de la şefia partidului, „întrucât se simte bolnav şi obosit până la epuizare“.

Mihalache l-a întrebat imediat ce se întâmplă cu elementele care au făcut parte din partid, dar care în anii din urmă I-au părăsit sau au fost eliminaţi. Maniu i-a răspuns că acei care au susţinut în posturi de răspundere regimurile de dictatură nu pot fi primiţi în nici un caz; cât despre celelalte elemente, mai puţin vinovate, ele vor putea fi reprimite, de la caz la caz. „Din moment ce suntem hotărâţi să primim şi persoane care au militat în alte partide, ostile nouă, nu putem refuza reprimirea foştilor noştri membri, rătăciţi pe parcurs“. Mihalache, Lupu şi Popovici s-au declarat mulţumiţi cu răspunsul lui Maniu. „Ce mai rămâne atunci din procesul răspunderilor, de care face atâta vâlvă domnul Hudiţă?“, întreabă Mihalache. „Acest proces se va

face la timpul lui, întrucât ţara nu poate renunţa la pedepsirea principalilor vinovaţi de dezastrul ei şi de război."

S-a trecut la masă, unde doar doamna Popovici[105] a fost în vervă. Soţul ei n-a scos o vorbă tot timpul dejunului, întristat de răspunsul lui Ghiţă Popp şi de faptul că nimeni nu i-a luat apărarea. Mihalache, ca unul cu musca pe căciulă, nu s-a simţit nici el prea bine. Singur Lupu a pus câteva întrebări privitoare la modul cum au fost arestaţi Antoneştii şi prietenii lor. I-am răspuns eu, întrucât Maniu şi-a impus un mutism de circumstanţă. Mihalache a întrebat unde se află acum cei arestaţi. I-am răspuns tot eu că nici noi nu cunoaştem locul, paza lor fiind în seama regelui şi a militarilor săi.

Dejunul a luat sfârşit la ora 4. Mihalache şi Lupu au plecat la Dobreşti, unde vor rămâne, cum zice Lupu, „până la limpezirea completă a situaţiei în Capitală". Popovici se întoarce tot azi la Greaca, la D.R. Ioaniţescu[106], întrucât nu se poate duce la Braşov, oraşul fiind încă în mâinile nemţilor. Maniu şi cu mine am tăcut, lăsându-i să-şi vadă de treburile lor.

L-am însoţit pe Maniu până la locuinţa sa din strada Sfinţilor, împreună cu Leucuţia, care a venit să ne ia cu maşina lui. Am tăcut tot drumul. Maniu era obosit şi supărat. Ne-am înţeles să ne vedem mâine-dimineaţă, la ora 9, acasă la el.

Rămân acasă restul zilei. Citesc presa, scriu la *Jurnal* şi ascult până târziu noaptea posturile de radio străine. Între Bucureşti şi Ploieşti mai există încă unele grupe de soldaţi germani, izolate, care se predau aproape fără luptă. Pe toate fronturile nemţii se retrag în grabă spre frontierele lor, lăsând o mare parte din armamentul lor. Mă întreb ce poate fi în capul lui Hitler şi al colaboratorilor săi apropiaţi, de mai continuă o rezistenţă cu totul inutilă şi lasă Germania să fie transformată în teatru de război. Pe frontul din Polonia nu înţeleg de ce ruşii nu se grăbesc să ocupe Varşovia. Guvernul polon prosovietic de la Lublin continuă să se comporte drept un Guvern legal al Poloniei. Anglo-americanii susţin mereu formal Guvernul refugiat al Poloniei la Londra, dar nu protestează contra amestecului nepermis al ruşilor în treburile interne ale acestei ţări. Ei aşteaptă probabil sfârşitul războiului, pentru a rezolva definitiv chestiunea polonă. După atitudinea comuniştilor noştri, înseamnă că procedeele ruşilor faţă de

Polonia se vor repeta cu atât mai mult faţă de noi, cu cât noi am fost şi aliaţi ai lui Hitler.

Vai de pielea noastră!

Marţi: 29 august 1944

La 7.30 dimineaţa a venit Mihai Popovici. El n-a mai plecat ieri după~masă la Greaca, cum era vorba, amânând pentru azi. E furios la culme pe Ghiţă Popp pentru „calomniile debitate la adresa Iui" în şedinţa biroului de ieri. „Din stimă numai faţă de Maniu, începe el, nu l-am pus la punct cum trebuia pe acest caraghios, care se uita în gura lui Maniu ca la un Dumnezeu". Popovici s-a dedat apoi la un atac violent şi cu totul nedrept la adresa echipei din jurul şefului: „În afară de dumneata, zice el, toată echipa aceasta nu face doi bani. Ghiţă Popp e un naiv caraghios, lipsit de orice opinie personală; Solomon, un aventurier; Leucuţia, specializat în fotbal, e şoferul şefului; Ilie Lazăr, un zăpăcit, capabil să facă şi o crimă dacă-i porunceşte şeful; Aurel Dobrescu, un hoţ; ceilalţi nu reprezintă nimic, sunt nişte entuziaşti ridicoli, care strigă doar trăiască Maniu; cum vrea el să conducă ţara cu o astfel de echipă?" Şi adresându-mi-se direct, Popovici mi-a spus că eu fac foarte rău că mă solidarizez cu aceşti oameni, „care-mi vor compromite tot viitorul meu politic". El pretinde că Lupu şi Mihalache împărtăşesc aceeaşi părere ca şi el despre echipa din jurul lui Maniu şi că se miră toţi trei că eu nu-mi văd de interesele mele. L-am lămurit din nou că pe mine nu mă interesează deloc viitorul politic, dată fiind hotărârea mea de a mă retrage din viaţa militantă, odată cu demisia lui Maniu de la preşedinţie. „Aş face-o şi azi cu cea mai mare plăcere, dacă nu mi-ar fi jenă de el, care se zbate de unul singur, în timp ce Mihalache, Lupu şi dumneata, i-am răspuns eu, vă vedeţi de treburi, staţi de o parte, ba aveţi şi îndrăzneala să-I criticaţi."

I-am arătat apoi că e total lipsit de obiectivitate în aprecierile care le face despre cei apropiaţi lui Maniu, care sunt tot atât de buni, dacă nu chiar superiori ca pregătire politică celor din jurul lui, ca Penescu[107], Victor Popovici, N. Munteanu şi alţii. În timp ce aceştia sunt nişte şmecheri oportunişti, echipa din jurul lui Maniu, în cap cu Ghiţă Popp, e formată din oameni de o necontestată valoare morală. În continuare, i-am atras atenţia că, dacă mai continuă atacurile la

adresa acestei echipe, s-ar putea să aibă neplăceri şi în cazul acesta să nu conteze pe mine căci nu-l pot apăra în contra convingerilor mele. În sfârşit, Popovici a folosit ultimul său argument, socotind că astfel mă poate câştiga de partea sa. „Maniu, zice el, e suferind şi de-abia se ţine pe picioare; el se va retrage curând de la şefia partidului; eu, din cauza surzeniei mele, nu pot candida la aşa un post; Lupu e zaharisit, iar Mihalache, cu atitudinea lui faţă de ruşi, nu numai că nu poate fi candidat, dar eu cred că nici vicepreşedinţia partidului nu-şi va mai putea-o păstra. Dumneata eşti singurul candidat capabil să succezi lui Maniu; eu îţi asigur concursul meu şi sunt sigur că şi Mihalache şi Lupu vor fi de acord." I-am răspuns că hotărârea mea de a mă retrage din politica militantă este irevocabilă şi că, după părerea mea, dacă succesiunea lui Maniu n-o poate lua Ionel Pop[108], ca nepot, atunci singurul candidat posibil nu poate fi decât Ghiţă Popp. „Ar fi o adevărată nenorocire pentru partid cu aşa târâie brâu, mi-a răspuns Popovici; eu sunt convins că dumneata nu vei putea rezista la presiunea partidului, după toată activitatea care ai depus-o în serviciul lui." Ne-am despărţit destul de rece, fiecare pe poziţii opuse.

La ora 9 am ajuns la Maniu; era cu Ghiţă Popp şi cu Leucuţia. Discutau incidentul de ieri dintre Ghiţă Popp şi Popovici. Maniu i-a reproşat lui Ghiţă Popp „ieşirea lui inoportună", tocmai acum, în ajunul plecării lui la Moscova, când are nevoie de toată autoritatea lui în partid faţă de sarcina grea de a reprezenta partidul la semnarea armistiţiului. „Această ieşire, continuă Maniu, în nici un caz nu trebuia să aibă loc în prezenţa mea, întrucât uşor poate bănui Popovici că ea s-a produs cu ştirea şi consimţământul meu, ceea ce ştii foarte bine că nu este adevărat." Înainte de a răspunde Ghiţă Popp, a intervenit Leucuţia spunând că după el Ghiţă Popp a făcut foarte bine, punându-l la punct, tocmai în faţa întregului birou, „pentru a vedea şi Lupu şi Mihalache, pe care el îi influenţează şi-i manevrează cum vrea, că în realitate n-are nici un prestigiu în partid şi în special printre ardeleni". Maniu a cerut să trecem la alte chestiuni mai urgente.

Am citit textul scrisorii pe care Maniu trebuie să i-o trimită prin Ghiţă Popp lui Stalin, redactată în limba franceză. A fost acceptată fără nici o modificare, toţi găsind-o foarte bună. Voi revedea textul după ce

va fi bătut la maşină, pentru a nu se strecura vreo greşeală de ortografie. Îi pun apoi în curent cu vizita lui Popovici, evitând lucrurile supărătoare din discuţia cu el. Trecem apoi în revistă chestiunile principale în legătură cu expulzarea nemţilor, situaţia militară din Ardeal şi problema raporturilor cu fostele elemente legionare, dornice să se înscrie în partid. Rămâne să continuăm aceste discuţii mâine-dimineaţă, căci la 10,30 Maniu are o şedinţă a Consiliului de Miniştri, în legătură cu definitivarea delegaţiei care trebuie să plece mâine după-masă la Moscova. Îl însoţesc pe Maniu pentru a pune la punct cu generalul Boiţeanu o serie de chestiuni referitoare la Ministerul învăţământului.

Şedinţa are loc la Preşedinţia Consiliului din Piaţa Victoriei, la ora 10,30. Nefiind prezenţi toţi miniştrii, ea începe de-abia la ora 11.

Văd un moment pe Sănătescu, care regretă că nu plec eu la Moscova, ca reprezentant al partidului. I-am explicat pentru ce e mai potrivit Ghiţă Popp, ca fost ministru şi ardelean, prieten personal al lui Maniu. Mă înţeleg cu el să ne vedem în seara aceasta, la ora 7, acasă la el, împreună cu Maniu şi cu Buzeşti. Sosind Boiţeanu, l-am lăsat deoparte pe Maniu şi am discutat împreună problema numirilor mai importante la ministerul său. Ne-am înţeles să-i duc lista celor propuşi mâine-dimineaţă la opt. Maniu a rămas la Consiliu.

Eu m-am întors acasă să chem la mine pe cei care vreau să fie numiţi în fruntea diferitelor direcţii la Ministerul învăţământului. I-am convocat pe toţi la ora 6. Am scris apoi la *Jurnal* şi am citit presa. În privinţa numirilor la Ministerul Învăţământului, Maniu mi-a lăsat mână liberă completă. Cum nu puteam propune numai membri ai partidului nostru, m-am gândit şi la persoane străine de partid, însă persoane cu bună reputaţie în învăţământ şi bine cunoscute de mine. La direcţia Învăţământului superior a fost propus Ionescu Tudor, naţional-ţărănist şi bun prieten al meu, cu care eram înţeles mai demult. La Învăţământul primar, unde este vorba de învăţători care formează baza cadrelor noastre rurale, de partid, am ţinut neapărat să fie numit tot un ţărănist, profesorul Mihai Bantaş, fost inspector general la Iaşi, om cu multă experienţă la învăţământ. La Învăţământul secundar am propus pe Octav Halunga, profesor de

matematici la liceul „Şincai“ din Capitală, independent, fost coleg al meu la Universitatea din Iaşi. În postul de secretar general al ministerului am propus tot un fost coleg al meu de la Iaşi, Romulus Demetrescu, asistent universitar de filosofie la Universitatea din Cluj, astăzi transferat în capitală. Nici el nu a făcut politică. Toţi au fost încântaţi când le-am adus la cunoştinţă pentru ce i-am chemat şi la ce posturi vor fi recomandaţi. Halunga şi Demetrescu m-au întrebat dacă e necesară înscrierea lor în partid, lucru pe care sunt dispuşi să îl facă. „Pentru moment e preferabil să rămâneţi mai departe ca independenţi, le-am răspuns eu; mai târziu, sunteţi liberi să vă înscrieţi sau nu, după cum vă dictează convingerile voastre politice; partidul nostru nu sileşte pe nimeni să adere dacă nu-i convine programul lui“. Ei îmi spun apoi că din timpul când erau studenţi aveau mare admiraţie faţă de Iorga[109], însă cu timpul s-au convins că era „un om nesincer, pătimaş la culme, servil faţă de Carol şi de camarila acestuia“, lucru care „i-a dezgustat profund“ şi că şi-au dat seama de mult „că singurul om politic de valoare în ţara noastră nu este decât Maniu“. Le-am explicat în câteva minute rolul lui şi al colaboratorilor săi apropiaţi în evenimentele de la 23 August şi ce mari răspunderi apasă şi azi asupra lui faţă de dificultăţile care ni le creează ruşii. „Toată ţara ar face Bloc în spatele lui pe chestiunea apărării intereselor ei“, zice Demetrescu. L-am rugat pe toţi să colaboreze strâns între ei pentru apărarea intereselor învăţământului nostru de toate gradele, lucru de care sunt şi ei conştienţi.

Seara am scris la *Jurnal* şi am ascultat posturile străine de radio. Pe frontul occidental, aliaţii fac mari progrese in Belgia şi au trecut în mai multe puncte frontiera germană. În Răsărit, ruşii avansează în Prusia, sunt pe punctul de a încheia un armistiţiu cu Finlanda şi sunt angajaţi într-o bătălie decisivă pentru cucerirea Varşoviei. În sud, trupele germane din Basarabia, încercuite, sunt pe cale să fie nimicite. Ruşii au pătruns deja prin Dobrogea, în Bulgaria. Presa occidentală şi cea americană continuă să aprecieze elogios aderarea României la Naţiunile Unite. Între timp, Sovietele pretind, pe măsură ce trupele lor se apropie de Capitală, că ne „eliberează“ oraşele noastre.

Miercuri, 30 august 1944

La ora 8 mă prezint la Ministerul Învăţământului, unde timp de o jumătate de oră discut cu generalul Boiţeanu problema numirilor principale, conform listei prezentate. Le admite fără nici o obiecţie pe toate, afară de a lui Romulus Demetrescu, la secretariatul general al ministerului, pe care n-o respinge categoric, însă îmi cere un răgaz de două zile pentru a vorbi cu Dinu Brătianu. Acesta i-a vorbit despre Miron Niculescu[110], actualul secretar general, rugându-l să fie menţinut, deşi el fusese numit sub regimul lui Antonescu. Miron Niculescu, i-a spus Brătianu, a fost numit de Petrovici[111], la cererea lui Mihai Antonescu şi cu consimţământul şefului Partidului Liberal, el făcând parte din tineretul liberal. Boiţeanu vrea să-I numească pe Romulus Demetrescu însă vrea să discute chestiunea mai înainte cu Brătianu. Cu această ocazie, Boiţeanu îmi spune că el „nu înghite pe liberali" şi că îndată ce va ieşi la pensie, peste un an, el este hotărât să se înscrie în partidul nostru, întrucât, ca ardelean, „are un adevărat cult pentru Maniu". Ne-am înţeles apoi să-i prezint într-o zi-două lista rectorilor şi decanilor la universităţile noastre.

La 9,20 am ajuns la Maniu. Întrevederea care trebuia să aibă loc acasă la Sănătescu, de ieri-seară, s-a amânat pentru azi după-masă, la 5. Maniu şi Buzeşti n-au fost liberi ieri-seară. Găsesc la Maniu pe Ghiţă Popp, pe Sachi Boilă[112] şi pe legionarul Horaţiu Comaniciu[113], pe care-I văd azi pentru prima dată. Din discuţia la care am asistat, am înţeles că Sachi Boilă a fost negociatorul înţelegerii dintre Maniu şi Comaniciu. Scrisorile schimbate între ei sunt publicate în ziarele de azi, însă n-am avut timp să le citesc; le voi citi în seara aceasta.

După plecarea lui Boilă şi a lui Comaniciu, discutăm în trei atitudinea pe care trebuie să o aibă Ghiţă Popp la Moscova, în discuţiile cu Molotov[114] şi cu Stalin. El a pregătit un scurt memoriu pentru Stalin în legătură cu politica partidului nostru faţă de Soviete, în tot timpul dictaturilor lui Carol *şi* Antonescu. Memoriul e foarte bine alcătuit. El scoate în evidenţă politica externă a partidului, în ce priveşte alianţele naturale şi lupta lui constantă în contra alianţei cu Germania şi cu celelalte puteri din Axă, precizând că Titulescu[115] făcea politica noastră externă ca unul care a sfârşit prin a se înscrie în partidul nostru. Memoriul aminteşte de protocolul din 1936,

Litvinov[116] - Titulescu privitor la Basarabia şi de Pactul de prietenie cu Rusia Sovietică, pe care-l urmărea Titulescu în acord complet cu partidul nostru. „Politica de colaborare cu Axa, pe care au făcut-o Carol şi Antonescu, continuă memoriul, era contrară intereselor poporului român care i-a pedepsit, pe unul detronându-l, iar pe celălalt arestându-l". Partidul Naţional Ţărănesc, susţinut de toate celelalte partide din Blocul Democratic, speră că Guvernul sovietic va ţine seama de acest lucru şi că va arăta pe viitor o deplină înţelegere în problema litigiilor teritoriale dintre cele două popoare". Maniu şi cu mine ne-am declarat de acord cu acest memoriu şi l-am sfătuit să-I predea lui Molotov, pentru cazul că nu ar fi primit de Stalin; la fel şi cu scrisoarea lui Maniu adresată lui Stalin. Ne-am despărţit pe la 11. Ghiţă Popp pleacă azi după-masă la Moscova. Din delegaţie mai fac parte: Pătrăşcanu, Ion Christu[117], ministru plenipotenţiar, colonelul Focşăneanu din Statul Major şi colonelul Dămăceanu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne; ea va funcţiona sub preşedinţia prinţului Ştirbey, care se află deja de câteva zile la Moscova; din delegaţie va face parte şi C. Vişoianu, care îl însoţeşte pe Ştirbey.

Mă întorc acasă pe la 11,30. Găsesc pe Şerban[118], care s-a întors în Capitală de ieri seară cu familia. Îmi spune că Petrovici vrea să mă vadă neapărat la mine sau la el acasă. I-am spus lui Şerban să-i comunice că voi trece pe la el mâine-dimineaţă, la 8,30. Şerban e fericit de schimbarea care a avut loc şi nu are decât „un vis, să mă vadă mai repede ministru la Învăţământ".

Scriu la *Jurnal* şi citesc scrisorile schimbate între Maniu şi Comaniciu. În scrisoarea către legionari, Comaniciu scrie printre altele că de doi ani în urmă el „a reluat firul legăturilor noastre cu domnul Iuliu Maniu, acest mare bărbat de stat şi mare Om de caracter, care ne-a ajutat, prin sfaturile sale, în străduinţele noastre de a găsi în noile împrejurări calea cea mai potrivită pentru orientarea noastră". În răspunsul său, Maniu ia act de hotărârea legionarilor de a părăsi politica lor externă, de alianţă cu Germania, şi de a îmbrăţişa programul democratic al partidului nostru. În prezentările făcute presei, în legătură cu noua atitudine a legionarilor, Maniu arată pentru ce Partidul Naţional Ţărănesc aprobă înscrierea legionarilor care nu s-au făcut vinovaţi de crime sau delicte, recomandând şi celorlalte

partide din Blocul Democratic să procedeze la fel. „Blocul nostru democratic, continuă Maniu, a hotărât că fostul partid legionar nu poate intra în nici un fel de legături politice cu partidele antifasciste. Dar membrii fostei grupări legionare care n-au comis crime şi nici fapte dezonorante şi care, pe de altă parte, în urma evenimentelor petrecute, şi-au însuşit sentimente democratice şi un sincer ataşament pentru Naţiunile Unite şi pentru politica acestora pot fi primite individual în partidele care formează Blocul Democratic. Proclamaţia dată de domnul Comaniciu şi publicată în ziare exprimă hotărârea membrilor fostei grupări legionare în acest sens şi ea merită toată lauda. Fiecare din Bloc va aprecia de la caz la caz ce trebuie să facă în faţa cererilor individuale de a intra în partidele respective. În ce mă priveşte, în toată cariera mea politică am fost contra sectarismului de partid şi a condamnării pe vecie a singuraticilor care au făcut greşeli prin atitudinea lor politică. În materia aceasta nu poate servi de criteriu decât măsura bunei-credinţe şi calitatea faptei şi acest fapt cu atât mai mult cu cât nemţii cred că mai este în ţară o mişcare legionară în contra politicii regelui, după declaraţiile lui Sima[119]. Guvernul german a spus pe vremuri lui Antonescu că Sima a fost judecat şi executat. Care este atunci adevărul? Subliniind acest fapt, Maniu scoate foarte bine în evidenţă reaua-credinţă a regimului lui Hitler, chiar şi faţă de Antonescu, pe care îl informa că a executat pe Sima, iar pe de altă parte îl ţinea în rezervă pentru a-l şantaja pe Mareşal. Cu aceste precizări, Maniu explică foarte bine atitudinea partidului nostru cu privire la legionari şi lasă totală libertate şi celorlalte partide din Bloc de a proceda la fel.

Azi la prânz s-a terminat lichidarea ultimelor centre de rezistenţă germană în regiunea Dunării şi a Ploieştilor. Moscova susţine mereu însă că armatele sovietice „eliberează“ oraşele noastre.

La ora 6 seara şedinţă acasă la Sănătescu, cu Maniu şi cu Buzeşti. Acesta ne face un scurt raport despre relaţiile cu anglo-americanii din ultimele două zile, constatând că ei se feresc cu mare grijă să ia vreun angajament faţă de noi, care ar putea supăra Moscova. „Ei ne îndeamnă mereu să fim înţelegători, zice Buzeşti, şi să menajăm susceptibilitatea ruşilor, căci numai aşa îi vom putea linişti, întrucât ei nu pot uita că armata română le-a dat nemţilor cel mai important

ajutor în cursul războiului de pe teritoriul lor". Buzeşti se arată pesimist în privinţa raporturilor noastre cu ruşii. „Dacă anglo-americanii, continuă el, nu vor pune piciorul în prag, îndată ce vom încheia armistiţiul, ruşii vor continua să ne considere ţară ocupată şi se vor amesteca grosolan în treburile noastre interne, aşa cum procedează azi în Polonia, cu Guvernul lor marionetă de la Lublin." Sănătescu apreciază situaţia ceva mai optimist. „Noi, zice el, trebuie să ne ţinem fermi pe poziţia că Sovietele n-au nici un drept să se amestece în treburile noastre interne, conform, de altfel, declaraţiei Guvernului sovietic, repetată în mai multe rânduri; în cazul că Moscova ar trece peste acest angajament, nu cred că aliaţii occidentali i-ar tolera aşa ceva."

„Modul lor de a se amesteca în treburile noastre interne se poate manifesta sub diferite forme, zice Buzeşti, care ar putea împiedica pe aliaţii occidentali să intervină cu promptitudine. De altfel, impresia mea este că americanii au mare admiraţie faţă de ruşi pentru marele lor efort militar, aşa că în caz de neînţelegeri între noi şi ei, tare mă tem ca nu cumva Washingtonul să nu le dea lor dreptate." „Domnul Buzeşti are, desigur, dreptate în multe privinţe, am spus eu. Ruşii sunt aşa cum sunt şi nu noi vom reuşi să-i schimbăm. Noi cunoaştem foarte bine planurile lor de expansiune peste ţara noastră şi peste Balcani şi ştim foarte bine că actualii conducători de la Kremlin, înainte de a fi comunişti, ei sunt ruşi, ataşaţi, ca şi vechii ţari, politicii imperialiste a lui Petru cel Mare[120]. Faţă de îngrijorările care ni le inspiră ei, eu nu văd decât trei soluţii: a) să menţinem cele mai strânse legături cu anglo-americanii, întrucât şi ei vor semna armistiţiul cu noi, alături de Soviete; pentru aceasta poate ar fi bine ca Ştirbey şi Vişoianu să mai rămână în străinătate pentru a veghea pe lângă anglo-americani aplicarea loială de către ruşi a armistiţiului; b) Guvernul nostru să aplice cu mare grijă şi foarte corect condiţiile armistiţiului pentru a nu le da nici un pretext de amestec în afacerile noastre interne; c) de îndată ce Ardealul va fi complet curăţit de trupele germano-maghiare, noi trebuie să grăbim prin toate mijloacele posibile încheierea păcii, ca să scăpăm de trupele ruseşti din ţară; o dată cu aceasta noi trebuie să facem cât mai repede posibil alegeri generale, care vor stabili exact raportul de forţe dintre partidele din

Bloc, căci cu cât va dura mai mult confuzia de azi, cu atât mai mult Partidul Comunist ar putea beneficia de ea pentru a pescui în ape tulburi; astăzi, acest partid este ca şi inexistent; mâine însă, profitând de prezenţa ruşilor în ţară, el s-ar putea deda la agitaţii, care ar permite Moscovei să se amestece în treburile noastre; luând din vreme toate aceste măsuri, eu cred că ne vom putea descurca în raporturile noastre cu Sovietele."

Sănătescu şi Buzeşti s-au arătat încântaţi de sugestiile mele, susţinând că şi eu, ca specialist în problemele externe, ar trebui să plec în străinătate pentru a activa alături de Ştirbey. Le-am răspuns că la acest lucru mă gândesc şi eu şi că voi pleca imediat ce voi vedea momentul potrivit.

La urmă a vorbit Maniu. El se alătură celorlalţi în a lăuda perspicacitatea mea politică, subliniind în special necesitatea unor raporturi strânse cu anglo-americanii şi nevoia de a face alegeri generale cât mai repede cu putinţă. Şi el se arată îngrijorat de atitudinea americanilor faţă de Soviete, îndeosebi de admiraţia care o are Roosevelt[121] faţă de Stalin şi pe care nu pierde nici o ocazie să şi-o manifeste public. Maniu speră că până la urmă Churchill va reuşi să-i impună şi lui Roosevelt punctul său de vedere în problemele Europei, care nu poate fi lăsată pe seama bolşevismului rusesc. „Atitudinea Moscovei faţă de Guvernul legal al Poloniei, refugiat la Londra, zice el, este mai mult decât scandaloasă şi eu mă aştept pe curând la o mare răfuială între Churchill şi Stalin, cu tot sprijinul pe care acesta îl găseşte în Guvernul american." Buzeşti şi cu mine suntem ceva mai sceptici în această privinţă, deoarece nu vedem cum Churchill ar putea înfrunta pe Roosevelt în situaţia de subordine în care se află Anglia faţă de Statele Unite.

După şedinţă l-am condus pe Maniu până la el acasă. Pe drum am discutat numai chestiunea alegerilor, pe care el o vede ca foarte urgentă. Ne înţelegem ca începând de mâine să luăm măsurile necesare în această privinţă, fără să mai aşteptăm întoarcerea de la Moscova a lui Ghiţă Popp. Maniu e sigur că partidul nostru va obţine până la 80-85 din voturi, dacă reuşim să facem alegerile îndată după Crăciun. Rămâne de văzut dacă până atunci va fi eliberat tot Ardealul

şi dacă ruşii nu ne vor împiedica să facem aceste alegeri care ar fi dezastruoase pentru protejaţii lor, comuniştii.

Seara ascult posturile de radio şi completez *Jurnalul* cu evenimentele zilei. Trupele ruseşti avansează în Bulgaria. Moscova refuză declaraţia de neutralitate a Guvernului bulgar. În Iugoslavia trupele lui Tito[113] se apropie de Belgrad, ameninţând astfel retragerea trupelor germane din Balcani. Forţele noastre din Moldova au trecut deja de câteva zile în Transilvania, în regiunea secuiască. Dezastrul forţelor germane se accentuează pe toate fronturile din Italia, Franţa, Belgia şi Polonia. Nemţii au început evacuarea Norvegiei şi Danemarcei. În timpul acesta Finlanda negociază un armistiţiu cu Sovietele. Primele coloane ruseşti au intrat de ieri in Capitală, fiind primite cu mare entuziasm de populaţie.

(IOAN HUDIŢĂ**,** ***Jurnal politic*** *(25 august 1944 - 3 noiembrie 1944),* studiu introductiv, note şi inedite de acad. Dan Berindei, Editura Paralela 45, pag. 43-75.)

REUBEN H. MARKHAM (1887-1949)

S-a născut în Kansas dintr-o familie de fermieri; a făcut studii teologice (seminar teologic), în 1911 este hirotonisit pastor la biserica presbiteriană în New Jersey de unde în 1912 pleacă în chip de misionar în Bulgaria şi totodată director la „American Boys School" din Sofia. A fost toată viaţa corespondent pentru „Chirstian Science Monitor" desfăşurând o activitate impresionantă nu numai în Bulgaria, dar şi în Balcani şi Europa Centrală. Între anii 1925-1926 a fondat chiar un săptămânal pe cont propriu tipărit în limba bulgară. În 1918, în perioada tulbure din Rusia, a fost secretar YMCA la Arhanghelesk. A călătorit enorm în toată Europa fiind corespondentul lui „Christian Science Monitor" pentru „London News Chronicle" (1935-1939), pentru „London Times" (1938-1939), a fost ani la rând preşedinte al „Clubului Presei Străine" la Sofia şi al „Presei Anglo-Americane" la Viena. În 1945 după Conferinţa de la Potsdam când guvernul american a acreditat pe Mark Ethridge să întocmească un raport asupra felului în care sunt aplicate prevederile de la Yalta, interesul pentru situaţia politică din România, înaintea alegerilor care urmau să se desfăşoare în cursul anului 1946, a crescut în mod deosebit. În cadrul „doctrinei Truman" care se angajase în Războiul Rece împotriva Uniunii Sovietice, S.U.A. au dorit să împiedice intrarea statelor din Europa răsăriteană în sfera de influenţă sovietică. În această perioadă soseşte la Bucureşti şi ziaristul Reuben H. Markham. Din surse neoficiale, a circulat zvonul că acesta era un trimis neoficial, personal, al Preşedintelui Harry Truman pentru a-l informa despre situaţia politică şi socială din România. Se spune că relaţiile dintre Truman şi Markham erau vechi de pe vremea când amândoi activau în Kansas City. Se ţinea seamă şi de îndelungata legătură a gazetarului cu Balcanii şi Europa răsăriteană în care îşi desfăşurase activitatea în decursul anilor. Reportajele sale atât de incisive şi de realiste au determinat autorităţile comuniste din România la începutul anului 1947 să-l expulzeze. Revenit în S.U.A., Reuben Markham a publicat cartea devenită celebră, ***„România sub jugul sovietic",*** *apărută la*

Boston în 1949. Pe prima filă a acestui volum (din care reproducem), se citeşte următoare dedicaţie: „Lui Iuliu Maniu, unul dintre cei mai nobili lideri democratici ai generaţiei sale".

Iuliu Maniu aduce servicii Aliaţilor

În iunie 1941, Iuliu Maniu era fără îndoială în favoarea unei participării limitate a României la război. Poate că el nu ar fi de acord cu această afirmaţie, dar eu cred că ea este reală. Am avut plăcerea şi onoarea de a sta de vorbă în mai multe rânduri cu dânsul şi i-am ascultat, de asemenea, mărturia în procesul Antonescu, intentat celor învinuiţi de crime de război. Unde acest subiect a constituit una dintre principalele chestiuni.

Când Antonescu a decis să-şi conducă armata în Basarabia şi Bucovina de nord, pentru a recuceri teritoriile care-i aparţineau, nici Maniu nu era de o altă părere. Bineînţeles, el realiza că România se angaja, astfel, de partea Germaniei şi împotriva Rusiei. Ştia, de asemenea, că din acel moment Rusia devenea aliata Angliei, pe când Germania era inamica sa dar, cu toate acestea, îl aproba pe Antonescu când acesta folosea armata şi tunurile pentru a recâştiga ţinuturile româneşti. Maniu spera că totul se va sfârşi cu bine, atât pentru România, cât şi pentru Anglia, dar soarta României era cea care îl durea mai întâi. Probabil că şi-ar fi putut exprima atitudinea în felul următor: când doi dictatori foarte puternici luptau împotriva unui al treilea, pentru cuceriri imperialiste şi avantaje politice, mica România ar fi trebuit să se târguiască cu dânşii, pentru a obţine avantaje maxime din ambele tabere. Guvernul român ar fi trebuit să-i comunice lui Hitler că armata română va merge alături de cea germană numai până la Nistru şi nici un pas mai departe. Iar acest lucru trebuia făcut fără a intra în război. Pur şi simplu, România ar fi trebuit să remită Rusiei acelaşi tip de ultimatum pe care aceasta îl trimisese României cu un an înainte, tot în luna iunie.

Ar fi trebuit ca lui Stalin să i se comunice următoarele: „Hitler v-a atacat pe toate fronturile. Dacă evacuaţi în 24 de ore ţinuturile româneşti Basarabia şi Bucovina le va încorpora şi va rămâne neutră. Altminteri, România vă va ataca uzând de toate forţele de care

dispune„. Dacă Stalin ar fi refuzat ultimatumul, România trebuia să se angajeze pe cont propriu într-un război limitat, pentru eliberarea provinciilor sale răpite. Aşa îşi argumenta poziţia Maniu.

O asemenea politică era însă, cu totul himerică; Hitler ar fi prevenit o atare desfăşurare a evenimentelor, invadând România. La o astfel de obiecţie, probabil că Maniu ar fi răspuns: „Hitler avea deja mâinile ocupate şi era angajat pe un front destul de larg, pentru a-şi mai lua o belea pe cap; ar fi avut grijă să nu mai deschidă un front cu România, mulţumindu-se cu un sprijin românesc limitat, chiar cu neutralitatea acesteia, dacă nu ar fi putut obţine mai mult".

Într-adevăr, în acel moment, Hitler îşi concentrase atenţia, din punct de vedere militar, asupra zonei centrale a frontului împotriva Rusiei şi nu asupra sectorului românesc.

Toată această argumentaţie este însă teoretică şi ipotetică. Maniu nu era la putere, nu avea nici calitatea de consilier al mareşalului, iar un plan de acţiune limitată nu a fost niciodată examinat cu seriozitate de către Guvernul român. Antonescu s-a aruncat cu toate puterile în luptă alături de Hitler şi România a devenit, astfel, un membru activ al Axei. Conducătorul era încrezător în reuşită, iar Maniu nu şi-a manifestat, până la sfârşitul vieţii, opoziţia faţă de dânsul sau faţă de campania împotriva Rusiei. Câtă vreme soldaţii români luptau pe pământ românesc pentru a-i elibera pe românii de sub ocupaţie străină, Maniu şi-a dat acordul şi, în mod tacit, sprijinul pentru reuşita campaniei, chiar crezând probabil că scopurile ţării s-ar fi putut realiza în acest fel. Maniu îşi consacrase viaţa luptei pentru eliberarea românilor de sub stăpânirea străină şi era mulţumit să vadă acum Basarabia curăţată de ruşi.

Dar, în timpul iernii lui 1941, după ce Antonescu a ordonat armatei române să pătrundă adânc în Rusia, pentru a înfrânge Armata Roşie şi a „zdrobi bolşevismul", Maniu s-a delimitat de dânsul. În 1942 i se opunea din toate puterile; desigur, nu i-a pus vreo bombă, ci a intrat în contact direct cu englezii.

După ce a eliberat Basarabia, armata română a continuat să lupte dincolo de Nistru, pe pământ rusesc, iar bătăliile au fost foarte crâncene. La începutul lui octombrie 1941, românii cuceresc portul şi oraşul atât de fortificat, Odessa, aflat la mică distanţă de graniţa

românească, atât de aproape, că noaptea puteai vedea din orăşelele româneşti luminile Odessei, aşa cum m-am putut convinge nu o dată. Antonescu a sărbătorit acest succes la Bucureşti, printr-o procesiune exuberantă şi majoritatea românilor s-au bucurat alături de el, fericiţi că armata lor a învins, mulţumiţi că de data asta sorţii le-au fost favorabili în lupta cu giganticul imperiu de răsărit, cel care, cu numai un an înainte, smulsese o parte din trupul ţării lor. Răsuflau uşuraţi, simţindu-se mai în siguranţă şi începeau să spere ca participarea României în acest carnagiu se apropie de sfârşit. Tot mai mulţi români începuseră să fie plini de speranţe în acel octombrie 1941, ceea ce nu se mai întâmplase în lunile sau chiar în anii precedenţi.

La începutul lui septembrie, guvernul român a informat, oficial, Statele Unite despre eliberarea de sub ocupaţie rusească a teritoriilor româneşti şi nu a primit nici un indiciu oficial că America ar dezaproba acest fapt. Dar când trimisul lui Antonescu la Washington l-a informat pe secretarul de stat Hull[122] despre continuarea de către România a campaniei din Rusia, acesta i-a reamintit diplomatului român că America îl consideră pe Hitler drept cel mai mare pericol pentru întreaga lume. României i se dădea un avertisment clar că era timpul de a ieşi din război, avertisment căruia nu i s-a dat, însă, cuvenita atenţie.

Marea Britanie, aflată în război cu Germania, a adresat României un ultimatum cerându-i să înceteze lupta, iar în urma refuzului acesteia, i-a declarat, la 30 noiembrie 1941, război.

În timpul iernii, pe când trupele româneşti pătrundeau tot mai adânc în inima Rusiei, opinia publică românească s-a scindat, majoritatea oamenilor politici şi a vârfurilor militare declarându-şi dezacordul faţă de mareşal. Generalul Nicolae Rădescu[123] a fost trimis în lagăr, pentru o usturătoare critică cvasi-publică la adresa aroganţei oficiale germane. Mult mai importantă decât atacul, cu adevărat temerar, dar de o importanţă minoră, al lui Rădescu, a fost opoziţia persistentă a lui Maniu şi a prietenilor săi, din interiorul sau din afara Partidului Naţional Ţărănesc. Ei au cerut imperativ lui Antonescu să scoată ţara din război, deoarece pe de-o parte nu doreau ca soarta ţării să fie legată de soarta Germaniei, iar pe de altă parte nu doreau ca

Marea Britanie să fie înfrântă. După Pearl Harbour[124] aceşti opozanţi au devenit şi mai insistenţi.

Prins în euforia victoriilor naziste, Antonescu a ignorat mai întâi opoziţia, apoi a trecut la măsuri aspre, trimiţând în lagăre un număr de adversari. Oficialii germani, şi îndeosebi agresivul ambasador Manfred von Killinger, s-au plâns deseori împotriva lui Maniu, pe motivul intensificării propagandei antinaziste desfăşurate de acesta. Pentru a linişti Germania faţă de rezistenţa crescândă pe care societatea românească o opunea propagandei naziste, mareşalul declară, la 12 decembrie 1941, război Americii.

Acţiunile autocratice ale lui Antonescu, substanţiala creştere a numărului celor trimişi pe front, pentru a nu se mai întoarce vreodată, constanta sporire a capacităţii de a rezista a Rusiei, au întărit opoziţia românească. Aceasta era alimentată de transmisiunile radiofonice zilnice ale BBC-ului şi ale Vocii Americii, deşi ultima era pe atunci destul de plăpândă. Opozanţii români s-au simţit foarte încurajaţi când au ascultat ecourile mesajului lui Roosevelt, rostit la 9 decembrie 1941, în care preşedintele Statelor Unite afirma: „Sursele brutalităţii manifestate pe plan internaţional, oriunde s-ar manifesta ele, trebuie să fie complet şi definitiv distruse". Pearl Harbour-ul tocmai îl înălţase şi-l transfigurase pe preşedinte, consacrându-i ţinuta morală, astfel că multe naţiuni credeau că el va reorienta cursul istoriei. Cuvintele rostite păreau oracole divine: „Toate sursele răului să fie complet stârpite". Pentru români, „toate sursele" însemnau Stalin şi Hitler. De ce trebuiau ei să mai lupte?

Iuliu Maniu a devenit din ce în ce mai îndrăzneţ în acţiunile sale. Prin transmisiuni radio efectuate prin staţiile portabile pe care englezii i le furnizaseră, el şi-a înteţit mesajele către guvernul britanic şi, mai târziu, către comandamentul Armatelor Aliate din Africa, cerându-le stăruitor să-l ajute a găsi o cale pentru scoaterea României din alianţa cu Germania şi aducerea ei de partea Aliaţilor. Mai mult, Maniu a trimis scrisori şi avertismente direct lui Antonescu, a menţinut legătura cu toate persoanele cu vederi democratice din ţară şi a făcut să circule peste tot apeluri clandestine. Multe din aceste acţiuni nu-i erau ascunse mareşalului deşi altele, de pildă mesajele către generalul Maitland Wilson, al cărui Cartier General se găsea la

Cairo, sau prezenţa agenţilor britanici în România, îi erau tăinuite cât mai bine cu putinţă. Unul dintre britanici a fost descoperit şi arestat, dar graţie îngăduinţei guvernului Antonescu şi subterfugiilor tribunalelor româneşti, ce manifestau o clară atitudine pro-britanică, el nu a fost executat.

Unul dintre ajutoarele cele mai capabile ale lui Maniu, Rică Georgescu[125], a fost reţinut de poliţia română în baza unor dovezi de netăgăduit că „lucra pentru duşman". Eram la sfârşitul lui 1941. Maniu l-a salvat pe Georgescu, declarând Mareşalului că el personal îşi asumă toată responsabilitatea şi insistând ca, în caz contrar, să fie el însuşi judecat ca şef al complotiştilor. Rezultatul a fost absenţa oricărui proces.

Spre sfârşitul anului 1943, mareşalul i-a trimis un mesaj lui Maniu, ordonându-i să înceteze orice fel de activitate şi avertizându-l că nemţii îi cer să-l aresteze. Şeful naţional-ţărănist i-a răspuns în scris, dar în loc de promisiunea de a înceta activităţile incriminate, îl dojenea pe Antonescu că menţine un regim de dictatură şi sublinia, cu multă îndrăzneală, erorile comise în politica externă, scriind: „Găsesc că este nedrept din partea dumneavoastră să angajaţi poporul într-o luptă ce-i poate fi fatală, fără a-i cere consimţământul. Faceţi o greşeală când aruncaţi în această încleştare bunurile, căminele, sănătatea şi vieţile oamenilor, fără a le fi câştigat adeziunea pentru ea. După recucerirea Basarabiei şi Bucovinei, nu mai aveaţi dreptul să angajaţi România de partea Axei, într-un război ideologic împotriva Rusiei. Aţi comis o crimă trimiţând armata română să lupte pe pământ rusesc".

Pe când Maniu scria toate acestea, ambasadorul german la Bucureşti rostea, cu indignare, în cuvântările sale: „Îi vom închide gura, cu pumnul, dacă e cazul!".

Cum singurele bunuri ale lui Maniu constau dintr-o veche gospodărie în Transilvania şi cum nu avea casă în Bucureşti, el locuia, modest, într-un apartament închiriat. Locuinţa sa, într-o clădire cu un singur etaj, consta dintr-un vestibul, un dormitor de aceeaşi mărime şi o bucătărioară. Poliţia secretă îl supraveghea din două case aflate peste drum. Gestapo-ul lui Hitler se instalase în una din ele. Siguranţa lui Antonescu în cealaltă. Bineînţeles că legăturile telefonice ale lui

Maniu erau interceptate de către guvernul român, nu de germani. În ciuda acestei stricte supravegheri poliţieneşti, un mare număr de persoane veneau să-l vadă pe liderul Partidului Naţional Ţărănesc.

Astfel şi în asemenea condiţii şi-a petrecut Maniu mai mulţi ani din viaţă, în încăperi modeste, sub ochii poliţiei secrete. La începutul carierei sale politice a fost hărţuit de poliţia austro-ungară. Mai târziu, a fost permanent supravegheat de poliţia autoritarului rege Carol al II-lea şi a meteoricelor guvernări controlate de acesta.

Mai târziu, primejdia de moarte venea din partea legionarilor, iar după 6 martie, agenţii comunişti români şi ruşi au fost, ziua şi noaptea, pe urmele sale. Am impresia, dacă privesc retrospectiv ultimele două decenii, că numai în foarte scurte perioade am putut să-l vizitez pe Maniu fără ca acesta să fi fost supravegheat şi ţinut în evidenţă de poliţia secretă, aflată în slujba duşmanilor democraţiei. Dar nici unul dintre regimurile politice anterioare anului 1945 nu a fost atât de crud cu Maniu precum comuniştii, care l-au condamnat la închisoare pe viaţă.

Acest fapt este reprezentativ pentru „noua democraţie". Nici într-o sută de ani agitaţi, pe timpul boierilor, regilor, Conducătorului, legionarilor, nu au fost atâţia arestaţi, torturaţi şi jefuiţi ca sub domnia comuniştilor.

E uşor, pentru acei care-l critică pe Maniu şi România, să scoată în evidenţă faptul că nici el, nici celălalt lider al opoziţiei nu a pus la cale sabotaje sau acţiuni armate de partizani. N-au aruncat în aer vreun pod, nici nu au ucis vreun german. N-au asasinat primarii satelor aşa cum au făcut-o partizanii comunişti în Grecia şi Bulgaria. N-au pustiit toate văile ca „eliberatorii" comunişti ai Greciei. Pur şi simplu „au discutat", iar „acuza" este, în parte, întemeiată şi Maniu ar fi mândru de ea. Toată opoziţia în România a fost susţinută de către Maniu şi prietenii săi din partidele Naţional-Ţărănesc, Liberal şi Socialist, dar ea nu avea în vedere să distrugă România, nici să omoare români, nici să demoralizeze statul sau armata - şi, cu atât mai puţin, să deschidă calea comunismului pentru acapararea puterii în ţară. Ţelurile acestei opoziţii erau să aducă România în tabăra Naţiunilor Unite şi să pregătească viitoarele ei relaţii de colaborare, într-o lume paşnică în care Rusia postbelică să fie şi ea un membru legitim şi loial.

Maniu încerca să ajute România să joace propria sa carte în opera de clădire a unei lumi, ca aceea pe care preşedintele Roosevelt declara că o doreşte.

Maniu făcuse ca România să fie mai aproape de atingerea acestui deziderat, decât a fost cazul cu oricare altul dintre sateliţii Axei. Unii italieni au încercat în octombrie 1943 să aducă Italia de partea Aliaţilor şi au eşuat, neputându-şi elibera ţara. În Iugoslavia şi Bulgaria liderii „rezistenţei" au folosit mişcarea, pur şi simplu pentru a distruge ambele state, pentru a le mutila sistemul democratic, pentru a le întărâta împotriva Occidentului şi a le atrage în conspiraţia comunistă. Nici în Grecia, mişcarea de rezistenţă nu s-a dovedit a fi mai bună decât cea a lui Tito sau cea a bolşevicilor bulgari, pentru care singurul scop era de a pune mâna pe putere.

Mişcarea de rezistenţă condusă de Maniu a dobândit caracteristici cu totul diferite. Când, la 23 august 1944, acţiunea sa a reuşit, ea a pus la dispoziţia Aliaţilor un stat, o naţiune şi o armată intacte. În cursul îndelungatei lupte purtate de Maniu înainte şi în cursul războiului, Garda de Fier, pro-nazistă, fusese nimicită, despoticul rege Carol fusese înlăturat, iar în locul său fusese adus pe tron un suveran tânăr şi foarte promiţător, legăturile cu Germania fuseseră întrerupte, Constituţia restaurată şi toate căile deschise spre un proces de guvernare de către popor şi pentru popor.

Mai mult, ocupanţii naziști fuseseră alungaţi din România de către Armata română, în deplină cooperare cu întreaga naţiune. Nici o scindare nu era posibilă, nici o facţiune nu apăruse. România şi-a curăţat teritoriul de naziști, înainte ca aceştia să fi fost alungaţi din Italia, Iugoslavia, Bulgaria sau Grecia. Nici Tito, nici Badoglio, nici „rezistenţa" bulgară, nici cehii sau ungurii nu au obţinut un astfel de rezultat. Cea mai mare contribuţie la aceasta a avut-o Iuliu Maniu, devotaţii săi aliaţi politici şi Regele Mihai. În plus, acţiunea fusese iniţiată cu mult timp înainte de a apărea vreo defecţiune în cazul vreunui membru sau satelit al Axei.

În nici o altă ţară europeană, Aliaţii nu negociaseră cu un lider atât de deplin îndreptăţit să vorbească în numele poporului său, pe cât era simplul cetăţean Iuliu Maniu, şeful Partidului Naţional-Ţărănesc, partid scos în afara legii. În ochii acestora, el şi prietenii săi, acţionând

ilegal, erau un stat în stat. Aliaţii au recunoscut că el vorbea în numele întregii naţiuni şi au considerat cu îndreptăţire că, în momentul hotărâtor, acesta va accepta fără rezerve decizia luată de dânsul.

Fără îndoială, Maniu nu putea pune la punct totul prin intermediul unor mesaje cifrate, transmise de la un mic emiţător radio clandestin, deşi atât temerarii agenţi britanici, cât şi nu mai puţin temerarii prieteni ai lui Maniu, se furişau cu abilitate din oraş în oraş şi din casă în casă, chiar pe sub nasul germanilor, pentru a sta de vorbă cu acesta, a transporta aparatură radio, a trimite veşti Aliaţilor şi a primi mesaje de la aceştia. Cum sosise timpul pentru acţiunea decisivă, se impunea un mai strâns contact personal cu Aliaţii. Maniu dorea să ştie precis în ce fel dorea Înaltul Comandament Aliat ca armata română să acţioneze şi ce fel de regim politic se va instaura în România, când ţara se va întoarce cu toate forţele împotriva lui Hitler. Mai dorea să ştie care ar fi modalitatea cea mai bună pentru România de a se alătura aliaţilor şi cum va fi ea tratată când va face acest pas.

Pentru a purta astfel de negocieri, Maniu era conştient că trebuia să aibă propriul său emisar în străinătate. În consecinţă, a intrat în legătură cu ministrul de externe Mihai Antonescu, care, în acea vreme, căuta o cale de a desprinde România de Axă, şi au convenit să-l trimită la Ankara pe Alexandru Cretzianu, diplomat de carieră, fost subsecretar de stat la Ministerul de Externe, în calitate de ambasador al României în Turcia. În aparenţă, el îl reprezenta pe Antonescu şi regimul său pro-german, în realitate, însă, el fusese autorizat „să reprezinte naţiunea română şi urma să i se permită să menţină legătura cu Maniu, de la care primise, la plecare, în septembrie 1943, mai multe instrucţiuni decât de la guvern. Tot aranjamentul a fost făcut şi pus în aplicare cu ştiinţa şi aprobarea regelui Mihai.

Antonescu îşi dădea seama de falimentul politicii sale şi dorea ca Maniu să găsească o cale de ieşire din impas. România dorea, cu orice preţ, să nu împărtăşească soarta Italiei, de după acţiunea lui Badoglio, din luna octombrie a aceluiaşi an. Ambasadorul de război Cretzianu[126] a avut una dintre cele mai ciudate misiuni diplomatice din istorie. El era în aparenţă reprezentantul unui dictator pronazist, dar

în fapt, lucra pentru un grup de opoziţie care încerca să-l înlăture pe dictator, ceea ce până la urmă s-a şi întâmplat.

Unul dintre cei mai activi şi mai neînfricaţi participanţi la această uluitoare conspiraţie diplomatică a fost Grigore Niculescu-Buzeşti, un intim al regelui şi un prieten apropiat al lui Maniu. El l-a înzestrat pe Cretzianu cu un cod special secret, altul decât cel folosit de Ministerul de Externe.

Regele Mihai, Maniu, Constantin Brătianu şi alţi autentici reprezentanţi ai naţiunii române erau pregătiţi să treacă la acţiune decisivă, însă nu fără o înţelegere cu Aliaţii. Cretzianu a stabilit repede contacte cu reprezentanţii Angliei în Turcia şi s-a informat asupra posibilităţilor de cooperare cu Aliaţii. Un comunicat privind acest demers a fost trimis la Londra şi, în noiembrie, „guvernul Maiestăţii sale“ a răspuns că orice contact al României cu Aliaţii trebuie să îmbrace forma unei oferte, făcute de trimisul guvernului român, de acceptare a „capitulării necondiţionate“, în faţa tuturor. „Nici o altă soluţie nu prezintă interes pentru noi“, mai adăuga guvernul britanic.

Când Cretzianu s-a întors la Bucureşti pentru a-i informa pe Rege şi pe Maniu despre cele petrecute, întreaga afacere părea a fi un eşec. România fusese de fapt informată că numai o capitulare în faţa lui Stalin putea fi luată în considerare. Ori se ajungea la o înţelegere bilaterală, ori nu mai putea fi vorba de nici o înţelegere. Guvernul român trebuia pur şi simplu să invite Rusia să ocupe ţara. Chiar dacă negocierile cu cele trei principale puteri aliate izbândeau, acest fapt nu însemna decât că America şi Anglia rămâneau simpli spectatori, atunci când România va fi ocupată de către ruşi. El dovedea, cel puţin în ceea ce priveşte România, că aparenta colaborare între aliaţi era o minciună, iar cele mai frumoase vorbe ale Cartei Atlantice, o capcană. Acesta a şi fost cazul, până la ultimul amănunt.

Dar în noiembrie 1943, poporul român nu putea crede că America cedase Kremlin-ului o mare pare a lumii. Dezamăgirea liderilor democratici români a sporit când au luat cunoştinţă despre o convorbire purtată cam în aceeaşi perioadă la Cairo, între ministrul de externe britanic Anthony Eden şi cel turc Numan Menemencioglu[127]. Eden i-a dat asigurări omologului său turc că liderii sovietici s-au schimbat în mod radical, că au devenit democraţi, că se poate avea

acum încredere în ei şi, ca urmare, Marea Britanie nu se va opune pătrunderii Rusiei în Balcani. Cât despre România, ministrului turc i s-a părut că Eden o considera deja înfrântă.

Eden îşi exprima înflăcăratele sentimente faţă de sovietici, imediat după *Conferinţa de la Moscova a celor trei principale puteri aliate* (19-30 octombrie 1943), iar dacă românii şi turcii ar fi putut asculta rapoartele pline de încântare pe care le trimitea de la conferinţă Secretarul de stat al Statelor Unite, consternarea lor ar fi fost şi mai mare. Pe vremea aceea lucram la Washington D.C., ca responsabil într-un post strâns legat de Departamentul de Stat şi am observat exaltarea care îi cuprinsese, după întâlnirea de la Moscova, pe toţi reprezentanţii guvernului.

Oficiul pentru informaţiile de război a început să chiuie de admiraţie la adresa Rusiei şi să sublinieze „natura inocentă" a comunismului. Ne erijam în garanţi ai lumii comuniste şi impuneam aliaţilor noştri distruşi, Polonia sau Iugoslavia, sau statelor satelit ale Germaniei, să nu se mai teamă de Rusia. Dacă cineva are vreo îndoială în această privinţă, nu trebuie decât să citească indicaţiile propagandistice ale oficiului din această perioadă. Memoriile lui Hull arată că şi el fusese cucerit de Stalin. Fusese păcălit tot aşa de tare ca şi Eden.

Următoarele conferinţe de la Cairo şi Teheran au întărit şi mai mult poziţia diplomatică şi aşa foarte puternică a Rusiei. Aliaţii n-au făcut decât să alimenteze reticenţa Turciei de a intra în război, lăsând-o să înţeleagă, cu şi mai multă claritate, că Rusia urma să aibă în viitor mână liberă în Balcani. Abandonarea de către America a Poloniei şi Iugoslaviei în mâinile Moscovei, a oferit alte indicii că orice efort făcut de România, de a se alătura Aliaţilor, cu excepţia acceptării fără rezerve a ocupaţiei ruseşti, era sortit eşecului.

Chiar şi în aceste condiţii, România a perseverat în încercarea de a începe tratative cu Aliaţii, folosind trei canale: unul la Madrid, altul la Cairo şi al treilea la Stockholm. Prin intermediul primului canal, ministrul român de externe, Mihai Antonescu, a făcut demersuri pe lângă ambasadorul american în Spania (Carlton Hayes) propunând capitularea necondiţionată a României în condiţiile în care Turcia intră în război, iar Aliaţii occidentali încearcă o debarcare în Balcani. Maniu a folosit canalele de la Cairo şi Ankara, cerând, de

asemenea, o acţiune militară în Balcani, din partea Angliei şi Americii. Prin canalul de la Stockholm, via Elveţia, Antonescu a iniţiat contacte cu Armata Roşie, fără ştirea americanilor. Atât guvernul, cât şi opoziţia românească realizau, în primăvara lui 1944, că situaţia militară începea să devină disperată.

Maniu avea, pentru orice eventualitate, un emisar la Cairo, pe Barbu Ştirbey, un bărbat înalt, zvelt, un aristocrat cu alură austeră, dintr-o veche familie princiară. Era bogat, cu gusturi rafinate, cu un comportament elegant şi nu aparţinea vreunui partid. Nu jucase niciodată un rol politic prea important, iar în ultimii 15 ani fusese complet absent din viaţa politică. Îşi manifestase opoziţia faţă de regele Carol, dar nu se implicase în orientarea României spre Axă, sau în situaţia politică din ţară. La o vârstă care-i ridică pe oameni deasupra pasiunilor şi ambiţiilor politice, prinţul Ştirbey accepta un rol similar celui al prelaţilor romani din perioada de început a creştinismului, care erau trimişi să-i întâlnească pe cuceritorii barbari venind din răsărit şi să ceară milă pentru poporul lor. Din nefericire, prinţul a avut mai puţin succes decât Papa Leon I în faţa lui Attila.

Trimiterea lui Ştirbey la Cairo a fost mult amânată. Întâi, Londra sugerase ca emisarul lui Maniu să vină la Londra pentru convorbiri şi faptul l-a încântat pe acesta, pentru că Ştirbey avea un ginere şi un nepot în Anglia, amândoi servind în armata britanică. De asemenea, petrecuse la Londra mult timp şi avea acolo mulţi prieteni devotaţi.

Dar guvernului britanic i-a devenit repede clar că, o astfel de vizită la Londra, întreprinsă de un astfel de român, i-ar fi putut ofensa pe ruşi şi, prin urmare, la 1 februarie 1944, un locotenent colonel britanic l-a sunat pe Cretzianu la Ankara, pentru a-l informa, în cursul unei conversaţii particulare, c-ar fi bine ca Ştirbey să-i întâlnească pe reprezentanţii celor trei Puteri Aliate la Cairo. La drept vorbind, convorbirile dintre trimisul român şi Aliaţi puteau avea loc numai cu condiţia ca toate bănuielile sovieticilor să fie risipite. Totuşi, colonelul britanic, după ce s-a consultat din nou cu Londra, l-a asigurat pe Cretzianu că trimisul român nu va fi obligat, pur şi simplu, să semneze un document impus care să predea, necondiţionat, ţara către Rusia.

La începutul lui martie, Ştirbey a sosit la Istanbul, de unde a plecat îndată, cu un avion militar britanic, spre Cairo. Evenimentele ulterioare dovedesc că el a fost trimis într-o misiune fără rost, lucru pe care, atunci, refuza să-I creadă. Îşi mai păstra o fărâmă de speranţă.

La 17 martie, el a început convorbirile cu Lordul Moyne, americanul Lincoln Mac Veagh şi rusul Nikolai Novikov, dar totul semăna cu o partidă de box orb. Ruşii nu doreau o înţelegere cu un reprezentant al naţiunii române, ci cu unul al armatei şi al statului român, iar fără acordul Rusiei convorbirile dintre Ştirbey şi Anglia, privind situaţia viitoare din România, erau tot atât de sterile ca şi o conversaţie, pe aceeaşi temă, dintre Bing Crosby şi Bob Hope.

În timp ce această farsă tragică se juca la Cairo, Înaltul Comandament Aliat din Orientul Mijlociu a cerut României, la 22 şi 29 martie, prin intermediul lui Cretzianu de la Ankara, o capitulare imediată în faţa Rusiei, cu scopul de a refolosi unităţile care s-au predat, îndreptându-le împotriva Wehrmacht-ului. Antonescu a refuzat oferta, atât din cauza mândriei, cât şi a unei înţelegeri înguste a „onoarei militare". El vorbea adesea despre sine, ca despre o a treia persoană, „generalul Antonescu", şi unul dintre cele pe care „generalul Antonescu" nu le putea, cu nici un chip concepe, era acela de a întoarce armele împotriva unui aliat.

În consecinţă, a rămas să lupte alături de germani. Înaintarea impetuoasă şi, la început victorioasă, a Rusiei înspre România s-a încetinit. Presiunea la care era supusă armata română s-a micşorat. Ofensiva de primăvară a ruşilor, în sectorul românesc, părea a se fi epuizat. De fapt, Uniunea Sovietică adopta diferite tactici faţă de România. Dădea impresia că invită guvernul român la negocieri, în loc să-i ceară capitularea necondiţionată.

La 2 aprilie, Molotov anunţa: „Guvernul sovietic declară că nu urmăreşte să-şi însuşească părţi din teritoriul României sau să schimbe ordinea socială, existentă acum în ţară. Declară, de asemenea, că intrarea în România a trupelor sovietice este impusă exclusiv de necesităţi miIitare şi de continuarea rezistenţei forţelor inamice." Ca un preambul, el reafirmase dreptul U.R.S.S.-ului asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord.

La 3 aprilie, Cordell HulI anunţa în cursul unei conferinţe de presă, la Washington, că: „Asigurările politice pe care declaraţia sovietică le conţine vor ajuta România să înţeleagă că interesele proprii reclamă ultimativ izgonirea trupelor germane de pe teritoriul său". În aceeaşi zi, primul ministru britanic, Winston Churchill, informa Camera Comunelor, că: „Guvernul sovietic avusese amabilitatea de a ne trimite înainte textul declaraţiei, faţă de care ne-am exprimat întreaga admiraţie. Acum textul a devenit public şi sunt încredinţat că va fi de mare folos cauzei comune."

Aliaţii se aşteptau la o acţiune imediată din partea guvernului şi, pentru a-i da un imbold lui Antonescu în acest scop, au lansat o serie de atacuri aeriene asupra rafinăriilor din zona Ploieştiului.

Aparent, aceste atacuri aveau menirea de a-l speria pe mareşal şi de a le da românilor de înţeles că speranţele lor de tratative cu americanii şi britanicii erau deşarte. România trebuia să capituleze imediat, în faţa Rusiei, dar Antonescu a refuzat şi, la 12 aprilie, Înaltul Comandament Aliat din Orientul Mijlociu transmite, prin Ştirbey, lui Maniu sau guvernului, dispoziţia de a se alătura Aliaţilor, de a înapoia Rusiei cele două provincii, de a fi gata pentru plata unor reparaţii şi despăgubiri de război şi de a-i elibera pe toţi prizonierii aliaţi. În acest caz, guvernul sovietic nu va pretinde ca teritoriul românesc să fie ocupat de trupele sale pe timpul armistiţiului, deşi ruşilor trebuia să li se permită a desfăşura operaţii aici. De asemenea, Tratatul de la Viena, care oferise Ungariei Transilvania de nord, va fi anulat.

După un schimb de mesaje, Maniu i-a informat pe Aliaţi că era pregătit să semneze armistiţiul, pe baza propunerilor pe care ei le-au avansat.

Dar şi aceste negocieri s-au stins, pentru că Moscova nu era cu adevărat interesată de chestiune. Ea nu voia să semneze armistiţiu cu adevăraţii reprezentanţi ai naţiunii române, şi mai ales nu la Cairo, cu participarea americanilor şi britanicilor, pe poziţii, cel puţin formal, de egalitate.

Regele Mihai îi alungă pe nazişti

Vara lui 1944 a fost cea mai tensionată din întreaga istorie modernă a României. Poporul român plătea pentru grava greşeală morală şi politică, pe care o comisese guvernul său, intrând în război de partea lui Hitler. Nici Anglia, nici America nu se arătau a fi prea interesate de situaţia României. Franţa era şi ea, pe cât de neajutorată, pe atât de neinteresată, iar toată această situaţie s-a dovedit dezastruoasă, atât pentru România cât şi pentru Statele Unite.

Perioada cuprinsă între septembrie 1943, când România a început decis şi pe scară largă să caute o cale pentru a se alătura Aliaţilor, şi 12 septembrie 1944, când ea a semnat armistiţiul cu Rusia, a fost plină de zdrobitoare înfrângeri pentru diplomaţia americană. România depunea imense eforturi de a ieşi din război într-un mod care ar fi putut aduce beneficii Americii, dar ea a fost respinsă cu brutalitate, în repetate rânduri, de către guvernul Statelor Unite, care făcea parcă totul ca să faciliteze instalarea dominaţiei ruseşti asupra României şi, implicit, consolidarea lumii comuniste, al cărei ţel imediat era tocmai ofensiva împotriva Americii. Această atitudine ineptă s-a datorat, în parte, slăbiciunii militare din acel moment şi unei înţelegeri cu totul defectuoase a ţelurilor sovietice.

Prin 1947-1948, cei mai mulţi oameni politici, ca şi o largă parte a naţiunii americane, au început să-şi dea seama că, prin comunismul internaţional pe care îl dirija, Moscova încerca să instaureze o Uniune Mondială a Republicilor Comuniste, iar una dintre acestea se voia a fi şi America sovietică. Au observat, de asemenea, cât de multe progrese făcuse Rusia pe calea acaparării unei astfel de puteri mondiale şi au început să aibă serioase temeri că ea acţiona chiar şi pe teritoriul Statelor Unite. Dar, toate acestea puteau fi prevăzute, când guvernul american ajuta Uniunea Sovietică să-şi pună în aplicare planurile de destabilizare a lumii.

Activitatea şi ofensiva comunismului, aşa cum se înfăţişau în 1948, nu reprezentau un lucru cu desăvârşire nou. Totul se desfăşura după un plan global, amănunţit, care putea fi identificat în cărţi, emisiuni de radio, cântece şi imnuri revoluţionare sau în proclamaţiile comuniste din peste 50 de ţări.

N-a fost acţiune săvârşită de comunişti în 1948, pe care aceştia să n-o fi pregătit sau să n-o fi luat în calcul încă din anii 1943-1944. Iar pe atunci, guvernul american ajuta cu entuziasm Rusia să-şi pună în aplicare conspiraţia împotriva Americii.

Eram la Cairo, când emisarul român Barbu Ştirbey a sosit şi îmi aduc aminte de speranţele exprimate atunci de înaltele cercuri americane. Persoane răspunzătoare de viitorul Americii lăsau să se înţeleagă că Rusia, Marea Britanie şi Statele Unite vor conlucra într-un mod prietenesc şi onest şi vor face ca România, după ce va fi constituit un nou guvern, să se îndrepte, alături de Aliaţi, spre libertate, democraţie şi suveranitate naţională. Dar, sub aura unor speranţe luminoase, însoţite de sumedenie de vorbe frumoase, noi ajutam Rusia să pună mâna atât pe România, cât şi pe Europa întreagă de răsărit, ca un pas în ofensiva sa împotriva Statelor Unite.

Winston Churchill declara, în septembrie 1943, că „în cazul în care statele satelit, ademenite în conflict prin constrângere, vor ajuta la scurtarea războiului, ele vor fi lăsate să-şi croiască propria soartă". Afirmaţia frumoasă, deşi destul de arogantă, a fost transmisă radiofonic, de nenumărate ori, atât spre România cât şi spre ceilalţi sateliţi ai Germaniei. Undele radio erau suprasaturate de acest refren. Zi şi noapte, „Vocea Americii" şi B.B.C.-ul îi chemau pe români, ca şi pe alţii, să se revolte, să întoarcă armele împotriva lui Hitler, să termine cu regimurile totalitare şi să-şi „croiască propria soartă". Toate aceste apeluri exprimau un punct de vedere cum nu se poate mai oficial. Aliaţii declarau deschis că, deşi sateliţii Germaniei păcătuiseră faţă de democraţie, ei puteau acum întreprinde ceva pentru a se salva şi a se reîntoarce „acasă", în marea familie democratică. Nimănui nu i se oferea posibilitatea salvării ca pe o favoare şi nici nu se tăia viţelul cel gras la reîntoarcerea fiilor risipitori, dar dacă naţiunile atrase în război se dovedeau suficient de curajoase pentru a se întoarce împotriva Germaniei, ajutând astfel la victoria Aliaţilor, ele îşi mai puteau salva sufletul în ziua judecăţii de apoi. Când va veni momentul să se despartă de turma Axei, oile cele curajoase vor primi un semnal, putând spera eventual, să se alăture lumii bune, ca membri cu drepturi depline. Acestea erau cuvinte destinate, îndeosebi, României.

Cum ea se găsea într-o poziţie strategică şi avea resurse vitale, pe ea doreau Aliaţii să o aducă în situaţia de a se pocăi. De mii de ori voiseră aceştia să o aducă în faţa altarului şi acum, când ea era gata să se îndepărteze de nefaştii săi aliaţi şi să îşi „croiască drumul către casa democraţiei", găsea toate drumurile închise, cu excepţia aceluia care ducea spre robie. Deşi tratativele purtate de Maniu cu Aliaţii, prin Ştirbey şi printr-un alt trimis, Constantin Vişoianu, ajuns la Cairo la 26 mai 1944, eşuaseră complet, acesta mai avea de gând să întreprindă ceva, având cunoştinţă şi de faptul că Stalin şi Antonescu căutau să ajungă la o înţelegere pe cont propriu, fără a ţine seama de aliaţii occidentali ori de adevăraţii reprezentanţi ai naţiunii române. Faptul acesta n-a făcut decât să-I îndârjească pe Maniu. Se îndoia că Antonescu ar putea reuşi în demersul său şi se temea ca nu cumva acesta să dea ţara pe mâna Rusiei, aşa cum altădată o dăduse pe mâna Germaniei. De aceea dorea ca Anglia şi America să aibă un cuvânt hotărâtor în înţeIegerea finală, care trebuia să fie realizată de politicienii democraţi şi nu de Antonescu, iar armistiţiul preliminar să fie semnat la Cairo sau în altă parte, dar în nici un caz la Moscova. Această ultimă dorinţă nu avea prea mare relevanţă, din moment ce se dovedise că înţelegerea de la Teheran era mai bună decât cea de la Moscova, dar Maniu încă mai credea că România are o şansă mai bună dacă negociază la Cairo, decât dacă ar face-o în Rusia.

Pentru a avea o bază, semi-constituţională să-i spunem, în vederea preluării puterii la momentul potrivit, el a pus, împreună cu prietenii săi, bazele Blocului NaţionaI Democratic, care se compunea, în principal, din Partidul Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal, şi ai cărui susţinători reprezentau 75% din populaţia României. Socialiştii au fost şi ei invitaţi să se alăture acestei organizaţii, deoarece reprezentau un element preţios, chiar dacă nu foarte numeros. Nici comuniştii nu au fost excluşi, deşi ei reprezentau un element politic fără nici o însemnătate. Când îi invitaseră, ceilalţi nu-şi făceau nici un fel de iluzii în privinţa lor, ştiind că aceştia le vor face dificultăţi încă de la început şi fiind conştienţi că ei erau adepţii unei politici extremiste, manifestând o supunere deplină faţă de Moscova. Dar, în condiţiile în care România trebuia să poarte tratative cu bolşevicii în vederea încheierii armistiţiului, Blocul Naţional Democratic putea cu

greu să ignore participarea la înţelegere a bolşevicilor români, deşi ei erau atât de puţini.

Creând acest organism, în numele căruia să se formeze viitorul guvern, Maniu a trimis, la 20 iunie, un curier special la Ankara, cu o scrisoare ce conţinea planuri amănunţite care să permită României să treacă de partea Aliaţilor. Bineînţeles, urma să fie o desprindere foarte dificilă, deoarece majoritatea diviziilor armatei române se aflau pe front, la mare distanţă de capitala României, iar Maniu şi aliaţii săi politici dispuneau de puţine trupe care să rămână la dispoziţia lor, existând riscul real ca, după răsturnarea guvernului, acestea să fie făcute prizoniere de către germani, ceea ce ar fi transformat întreaga aventură într-un fiasco total, cu mult mai rău decât se petrecuseră lucrurile în Italia.

Pentru a preveni această situaţie, Maniu a cerut Rusiei să lanseze o ofensivă viguroasă pe frontul românesc şi a solicitat Aliaţilor să trimită trei brigăzi aeropurtate, în câteva puncte vitale din jurul Bucureştiului. El le-a dat asigurări Aliaţilor că Antonescu se preface numai a negocia cu Rusia şi a făcut presiuni pentru semnarea imediată a armistiţiului, la Cairo. Mesajul a fost remis Aliaţilor la 29 iunie, de către Ştirbey şi Vişoianu. Cele trei mari puteri nu au ţinut însă seamă de el şi, cu toate că săptămână de săptămână, trimişii români şi Cretzianu insistau pentru a primi un răspuns care ar fi pus capăt stării de îndoială şi confuzie ce domnea la Bucureşti, îndeosebi înlăuntrul Blocului Naţional Democratic, nu li se răspundea decât laconic, că propunerea a fost înaintată celor trei guverne.

La un moment dat, Moscova a purtat negocieri în nume propriu cu Antonescu, prin intermediul fostului prim-ministru al lui Carol, Gheorghe Tătărescu, aflat în Elveţia. După şapte săptămâni de aşteptare, la 19 august 1944, trimişii lui Maniu au adresat reprezentanţilor celor trei mari puteri o scrisoare, prin care li se cerea să treacă la acţiune. Partea română sublinia faptul că Blocul Naţional Democratic fusese creat anume pentru a-I răsturna pe Antonescu şi insista, o dată în plus, ca Aliaţii să intervină pe plan militar. Scrisoarea se încheia cu cuvintele: „Ne luăm libertatea de a adresa reprezentanţilor Naţiunilor Aliate cererea de a examina situaţia în lumina consideraţiilor de mai sus şi de a ne împuternici să transmitem domnului

Maniu şi Opoziţiei Democratice Unite indicaţiile necesare privind proiectata acţiune".

Maniu şi regele hotărâseră, însă, a încerca organizarea unei lovituri de stat, fără a mai aştepta răspunsul Aliaţilor. Se temeau că, dacă ea este amânată prea mult, nemţii i-ar putea aresta pe toţi liderii opoziţiei democratice şi chiar pe rege însuşi. Acţiunea era plănuită pentru data de 26 august şi urma să aibă loc în incinta Palatului regal, principala dificultate fiind aceea de a-i a duce la Palat pe mareşalul Antonescu şi pe principalul său consilier politic, Mihai Antonescu. Mareşalul s-ar fi arătat cu siguranţă foarte suspicios şi ar fi ezitat să vină într-un astfel de loc primejdios, dacă el şi colaboratorii săi ar fi fost invitaţi acolo. Fiecare parte se temea că ar putea fi neutralizată de cealaltă şi amândouă purtau frica nemţilor.

Această problemă de importanţă crucială şi-a găsit rezolvarea ca prin minune la 22 august, când ministrul de externe Mihai Antonescu a cerut o primire la rege, în vederea discutării armistiţiului. Mihai Antonescu era demult convins că soarta lui Hitler era pecetluită şi, prin canalele diplomatice de la Madrid şi Stockholm, înaintase Aliaţilor o serie de propuneri. Mergea la Palat pentru a afla dacă nu se poate ajunge la o soluţie, punându-se la punct un plan precis, pentru o acţiune imediată.

Regele i-a comunicat lui Mihai Antonescu că cel mai bun lucru ar fi ca mareşalul însuşi să vină la Palat, pentru a discuta împreună asupra subiectului. Ministrul de externe a răspuns că Antonescu avea reţineri de a veni la Palat, temându-se că i-ar putea provoca pe germani, dar a promis cu bună credinţă că va face tot ce-i va sta în putinţă pentru a-I convinge să vină, totuşi, a doua zi. Ţinând seama de situaţie, regele, sfătuindu-se şi punându-se de acord cu apropiaţii săi, a devansat cu trei zile data proiectatei acţiuni, stabilind-o pentru miercuri, 23 August. Au urmat ore de incertitudine, timp în care sosirea mareşalului era doar o ipoteză, până ce, cu puţin după miezul nopţii, regele a primit vorbă că audienta va avea loc, cu siguranţă, miercuri, la ora 4 după-amiază.

Când a sosit, mareşalul a fost întâmpinat de rege şi de generalul Constantin Sănătescu[128]. În camerele învecinate se găseau alţi generali şi o mică formaţiune militară din garda palatului. Mai importanţi

decât aceştia erau, însă, cei doi apropiaţi ai regelui, Grigore Niculescu-Buzeşti, creierul întregii conspiraţii şi tânărul secretar al regelui, Mircea Ionniţiu, pentru că ei urmau să fie principalele ajutoare ale regelui în această după-amiază. Pentru conceperea întregului plan, Maniu jucase cel mai important rol, cu excepţia regelui, dar pentru această operaţie specifică, era, dintre civili, Niculescu-Buzeşti. Deja, ştirea iminentelor evenimente fusese transmisă în secret la Istanbul, pentru a ajunge la armatele aliate. Când cei doi Antoneşti (nici o legătură de rudenie între dânşii) au pătruns în Palat (mareşalul, cu o figură dominatoare pe care se citea îngrijorarea, iar Mihai Antonescu având privirea ageră şi scrutătoare a diplomatului) nu au băgat de seamă nimic ce ar putut să le stârnească vreo bănuială. Ofensiva sovietică fusese reluată şi nu era român, inclusiv mareşalul, care să nu-şi dea seama de necesitatea încheierii urgente a armistiţiului. Regele l-a salutat pe durul, mohorâtul şi neînduplecatul militar care căutase, cu toate puterile, să minimalizeze acţiunile Tronului, şi i-a spus deschis că România trebuie să se retragă imediat din Axă şi să încheie un armistiţiu cu Aliaţii.

Antonescu nu a refuzat categoric, dar a răspuns că el nu poate acţiona fără anunţarea şi consimţământul germanilor. A apreciat că efectivele militare din garnizoană sunt foarte reduse şi că germanii vor „ocupa“ întreaga ţară. A subliniat, de asemenea, necesitatea de a avea „o purtare corectă fată de camarazii de arme“, susţinând că Germania ar avea astfel şansa să-şi retragă forţele de pe frontul românesc. Conduita mareşalului, deşi aspră, nu era lipsită de demnitate. Unui ofiţer, spunea el, nu-i este permis ca, dintr-odată, să se întoarcă împotriva camaradului său lângă care luptă, şi să încerce să-l ucidă. El s-a străduit să-l convingă pe rege că o astfel de dezonoare nu putea folosi cauzei poporului român.

Regele, care era şi el militar, nu a rămas insensibil la aceste argumente. Îşi dădea seama de soliditatea lor, dar a rămas pe poziţia sa. Realiza că toate acestea sunt de prisos şi că o acţiune imediată era imperativă. Dacă Antonescu părăsea încăperea, el ar fi informat Comandamentul german despre cele discutate şi ar fi încercat ca, împreună cu câţiva ofiţeri leali, să ia măsuri împotriva tuturor acelora care susţineau atitudinea regelui.

În consecinţă, regele a chemat garda palatului care era gata pentru a acţiona. Niculescu-Buzeşti a intrat în încăpere însoţit de un maior şi mai mulţi ofiţeri.

„Ce înseamnă asta?“, a întrebat mareşalul. „Sunteţi arestat!“, i-a răspuns regele. Mareşalul s-a supus. N-au fost ciocniri şi nici focuri de armă. Când soldaţii i-au cerut să predea armele, militarul aspru şi orgolios le-a răspuns: „Generalul Antonescu nu poartă arme. Nu în ele stă autoritatea sa“.

Când tânărul soldat l-a condus afară din încăpere. Antonescu s-a întors spre grupul de conspiratori, strigându-le: „Mâine vă voi împuşca pe toţi pentru asta!“. Apoi el a fost dat în grija comuniştilor, oameni la fel de duri ca şi dânsul. Cel mai crâncen duşman al comuniştilor români se găsea acum în mâinile lor. Aceasta a fost, de fapt, singura lor însărcinare, în timpul loviturii de stat: să acţioneze ca temniceri. Rolul le-a fost încredinţat, după multe reflecţii şi din considerente bine întemeiate: ştiau ce se va întâmpla în orele imediat următoare arestării. Se putea întâmpla ca nemţii să cucerească Bucureştiul, se putea ca unele unităţi să-i rămână credincioase comandantului lor. Se putea ca regele să fie arestat sau chiar ucis, iar în atari circumstanţe Antonescu putea să revină la cârma ţării. Putea să-i intimideze sau să-i mituiască pe cei care-l păzeau, convingându-i să i se alăture. Ion Antonescu ştia să comunice cu soldaţii şi totul putea sfârşi într-o rapidă revenire de pe insula Elba, a acestui Napoleon român.

Tocmai pentru a preveni această situaţie, mareşalul a fost predat comuniştilor. Ei nu puteau fi intimidaţi, înfricoşaţi sau linguşiţi pentru că nu aveau nimic de-a face cu patriotismul românesc. Îndemnurile patriotice nu-i mişcau câtuşi de puţin. Îl detestau pe mareşal pentru că luptase împotriva Rusiei lor dragi. În cazul unei situaţii confuze l-ar fi lichidat fără nici cea mai mică ezitare. Acest mic detaliu fusese pus la punct de un comunist misterios, „Spătaru“, despre care ceilalţi participanţi Ia evenimente vor afla mai târziu mult mai multe lucruri. Era un dezertor din armata română şi fusese trimis Ia Bucureşti de către Moscova. Va deveni ministru de război, sub numele de Bodnăraş. Ion Antonescu a fost ţinut o vreme într-o

suburbie a Bucureştiului şi apoi a fost expediat în Rusia, de unde nu a revenit decât pentru a fi împuşcat.

Lovitura de stat a fost încununată de succes. Când mareşalul a pierdut puterea, aceasta a fost preluată, nu din vreo ambiţie, ci din patriotism, de către generalul Constantin Sănătescu. Nu şi-a dorit-o şi nici nu voia ca numele său să fie asociat pentru totdeauna cu pierderea Basarabiei şi a Bucovinei. Nu voia să prezideze un guvern ce era obligat să accepte un armistiţiu umilitor. Nu ardea de nerăbdare să se întoarcă împotriva nemţilor care-i fuseseră aliaţi şi care erau încă puternici. Îl îngrozea perspectiva de a primi ordine de la sovietici şi se înfuria Ia gândul că va fi silit să privească neputincios cum armata sovietică jefuieşte ţara, arestează cetăţeni sau deportează mii de soldaţi români în Rusia; dar până la urmă a acceptat postul, aşa cum era prevăzut. A depus imediat jurământul şi a format un guvern militar. Transferul puterii s-a făcut fără nici o piedică, ceea ce dovedea, încă odată, unitatea naţiunii române.

Când sarcinile cele mai urgente au fost îndeplinite, regele s-a adresat radiofonic întregii lumi: „Din acest moment, orice luptă sau acţiune îndreptată împotriva Uniunii Sovietice încetează, la fel ca şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite. Primiţi-i pe soldaţii armatei sovietice cu încredere. Naţiunile Unite ne-au garantat independenţa şi neamestecul în treburile noastre interne".

Comunicatul le-a arătat cu claritate germanilor situaţia grea în care erau puşi în acest sector al frontului. În consecinţă, ei s-au năpustit să zdrobească revolta regală, încercând să cucerească România, aşa cum făcuseră şi cu Italia. Au început imediat să bombardeze din aer Bucureştiul, ţinta predilectă fiind Palatul Regal, pe care I-au şi atins parţial. Forţele terestre au încercat să cucerească poziţii-cheie în oraş, cu perspectiva de a reuşi. Timp de două zile, situaţia s-a menţinut foarte dificilă, deoarece în Capitală se găseau puţine trupe româneşti, instruite să lupte. Noul guvern a mobilizat însă pe fiecare bărbat apt şi o nouă stare de spirit s-a creat rândurile poporului. Îndrăzneala tânărului rege Mihai, reapariţia lui Maniu pe scena politică, perspectiva armistiţiului şi regăsirea de către România a aliaţilor săi occidentali, au avut darul să stârnească mare entuziasm şi bravură, astfel că, bine conduşi, tinerii români au reuşit să ţină piept

atacurilor germane şi apoi să zdrobească rezistenţa foştilor lor aliaţi. Luptătorii români au fost ajutaţi cu multă dibăcie, în cele mai grele momente, de aviatorii americani care zburau din Italia şi îşi lansau bombele cu mare precizie, în locurile dinainte indicate cu grijă. Fără nici un ajutor din partea soldaţilor ruşi, românii au eliberat oraşul şi au dat un sprijin hotărât guvernului.

Imediat după alungarea nemţilor, aviatorii americani au venit din Italia şi i-au evacuat pe toţi prizonierii de război americani, pentru a nu cădea în mâna ruşilor. Aceşti prizonieri erau piloţi care fuseseră doborâţi în timpul bombardamentelor din jurul Ploieştiului. Într-un foarte rapid trafic aerian-suveică, între Bucureşti şi Foggia, pus la cale de eliberatorii americani, au primit un sprijin entuziast din partea românilor, îndeosebi a aviatorilor. Această evacuare a fost una dintre operaţiile de mică anvergură, cel mai strălucit realizate de America, în timpul războiului.

Armata Roşie a intrat în Bucureşti în ultima zi a lui august, folosind în cea mai mare parte vehiculele primite de la americani. Erau prezenţi reporteri şi ofiţeri de informaţii americani pentru a observa spectacolul. Ruşii au intrat într-un oraş tot atât de liniştit şi fără urmă de soldat german, ca New York-ul. Dar chiar în acea noapte, Înaltul Comandament Sovietic a dat un comunicat înflăcărat despre felul în care Armata Roşie a „eliberat“ Bucureştiul. Datorită acestei „eliberări“, un general rus a fost făcut mareşal. Timp de aproape o săptămână, România se găsise, de fapt şi de drept, în stare de război cu Germania. În următoarele săptămâni, trupele române au eliberat întreaga ţară, practic fără să apeleze la ajutorul sovietic.

Cum era firesc, noul guvern şi-a îndreptat cu prioritate atenţia spre situaţia militară şi spre relaţia cu Aliaţii, dar a găsit timp şi să restaureze precedenta Constituţie democratică, să golească toate lagărele de concentrare, să restabilească drepturile cetăţeneşti, să proclame libertatea cuvântului, inclusiv a presei, şi să pregătească naşterea unei epoci de democraţie, aşa cum naţiunea nu mai cunoscuse în ultimii 15 ani. Iar aceste preocupări, importante pentru români, dobândeau prioritate asupra preocupării pentru armistiţiu.

Chiar în ziua ulterioară loviturii de stat, purtătorii de cuvânt ai României la Cairo i-au informat pe Aliaţi că au împuternicirea de a

semna imediat armistiţiul. Aceştia se arătau încrezători auzind cum, Kremlinul dăduse publicităţii, în repetate rânduri, oferta sa din 2 aprilie, adăugând în mod expres, că „nu are intenţia de a restrânge în nici un fel independenţa României". De asemenea, ambasadorul sovietic la Ankara i-a comunicat omologului său român, că Rusia îşi va ţine cu sfinţenie promisiunea de a respecta independenţa României. Singura clauză suplimentară, dar de importanţă vitală pentru România, pe care aceasta o dorea inclusă în armistiţiu, era ca ţara să fie considerată o zonă liberă, în care trupele ruseşti să nu aibă dreptul de a se instala. În timpul negocierilor desfăşurate la Stockholm, Kremlinul îi promisese lui Antonescu să-i facă această concesie, dar acum, după ce dobândiseră deplină putere în România, ruşii refuzau cererea şi, mai mult, insistau ca armistiţiul să fie semnat la Moscova. Tot ce se întâmplase la Cairo era desuet: a trata cu România ajunsese o afacere pur rusească. De altfel, aşa fusese tot timpul.

Plenipotenţiarii români s-au grăbit, aşadar să se îndrepte de la Cairo şi Bucureşti spre Moscova şi, după o aşteptare de două săptămâni, au fost siliţi să semneze un document care le fusese impus. Americanii şi britanicii nu I-au semnat, Rusia fiind cea care a semnat pentru ei. Punerea în aplicare a Armistiţiului a fost lăsată pe seama Armatei Roşii, iar autoritatea însărcinată cu aceasta era numită oficial „Înaltul Comandament Sovietic (aliat)". Aliaţii ajunseseră între paranteze. N-au mai ieşit niciodată de acolo.

Toate documentele, ca şi semnăturile puse în mod solemn pe ele s-au dovedit superflue. Bolşevicii se foloseau de cuvinte şi de semnături, numai ca mijloc de înşelăciune. Ei ocupaseră deja, la 12 septembrie, o bună parte din România şi erau pe cale de a ocupa restul. Se aflau, aşadar, în poziţia de a face exact ceea ce doreau şi de a-şi însuşi ceea ce considerau necesar. Tocmai asta au şi făcut.

Iată câteva puncte mai importante ale armistiţiului:

1. De la 24 *august* 1944, *ora* 4 *a.m., Romania a încetat cu totul operaţiunile militare împotriva Uniunii Republicii Sovietice Socialiste pe toate teatrele de război, a ieşit din războiul împotriva Naţiunilor Unite, a rupt relaţiunile cu Germania şi sateliţii săi, a intrat în război* şi *duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei şi Ungariei, cu scopul de a restaura independenţa şi*

suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziţie nu mai puţin de 12 divizii de infanterie, cu mijloacele suplimentare.

Operaţiunile militare din partea forţelor române, inclusiv forţele navale şi aeriene, împotriva Germaniei şi Ungariei, vor fi puse sub comanda generală a Înaltului Comandament Aliat (sovietic). (...)

3. Guvernul şi Înaltul Comandament al României vor asigura forţelor sovietice şi ale celorlalţi aliaţi înlesniri pentru libera mişcare pe teritoriul României, în orice direcţie dacă faptul este cerut de către situaţia militară. Guvernul şi Înaltul Comandament al României, acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mişcare, prin mijloacele lor de comunicare şi pe cheltuiala lor, pe pământ, pe apă şi în aer (vezi anexa de la articolul 3).(...)

10. Guvernul României trebuie să facă în mod regulat, în monedă românească, plăţile cerute de către Înaltul Comandament Aliat (sovietic), pentru îndeplinirea funcţiunilor sale şi în caz de necesitate, va asigura folosinţa întreprinderilor industriale şi de transport aflate pe teritoriul României, precum şi a mijloacelor de comunicaţie, staţiunilor generatoare de energie, întreprinderilor şi instalaţiile de utilitate publică, depozitelor de combustibil, petrol, alimente şi alte materiale sau servicii în acord cu instrucţiunile date de către Înaltul Comandament Aliat (sovietic).

Vasele de comerţ româneşti, care se găsesc atât în apele româneşti, cât şi în cele străine, vor fi supuse controlului operativ al Înaltului Comandament Aliat (sovietic), pentru folosirea lor în interesul general al aliaţilor (vezi anexa de la articolul 10).(...)

14. Guvernul şi Înaltul Comandament Român se obligă să colaboreze cu Înaltul Comandament Aliat (sovietic), la arestarea şi judecarea persoanelor acuzate de crime de război.

15. Guvernul Român se obligă să dizolve imediat toate organizaţiile prohitleriste de tip fascist aflate pe teritoriul românesc, atât cele politice, militare sau paramilitare, cât şi orice alte organizaţii care duc propagandă ostilă Naţiunilor Unite şi în special Uniunii Sovietice, nepermiţând în viitor existenţa unor astfel de organizaţii.

16. Tipărirea, importul şi răspândirea în România a publicaţiilor periodice şi neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru şi a filmelor, funcţionarea staţiilor de T.F.F., Poştă, Telegraf şi Telefon vor fi executate în acord cu Înaltul Comandament Aliat (sovietic) (vezi anexa numărul 16). (...)

18. Va fi înfiinţată o Comisie de Control Aliată, care va lua asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea şi controlul executării prezentelor condiţiuni, sub directivele generale şi ordinele Înaltului Comandament Aliat (sovietic) acţionând în numele Puterilor Aliate (vezi anexa la articolul 18). (...)

20. Prezentele condiţiuni intră în vigoare în momentul semnării lor.

Făcut la Moscova, în patru exemplare, fiecare în limbile rusă, engleză şi română, exemplarele ruseşti şi englezeşti fiind autentice.

12 septembrie 1944

Din însărcinarea guvernelor Statelor Unite ale Americii, Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste şi Regatului Unit: (Malinovski)

Din însărcinarea guvernului şi Înaltului Comandament al României: Lucreţiu Pătrăşcanu, G-ral Adj. D. Dămăceanu, B. Ştirbey, G. Popp.

Armistiţiul lăsa România legată de mâini şi de picioare, la cheremul Uniunii Sovietice. El consfinţea actul de cedare a Americii şi a Marii Britanii în faţa Rusiei. În mod oficial, de drept şi de fapt, Statele Unite autorizau efectiv Rusia să ocupe, să administreze şi să deţină controlul asupra României, în numele aliaţilor. Cuvântul „sovietic“ devenise sinonim cu „aliat“, cel puţin în ceea ce privea România. Rezultatul acţiunii regelui şi a lui Maniu era, în fapt, aducerea României în stare de dependenţă faţă de Uniunea Sovietică. Aceasta era „casa“, „familia“, spre care ţara îşi croise drumul de întoarcere. Atâta valorau vorbele frumoase despre democraţie ale lui Roosevelt.

Rusia era investită oficial cu puterea de a controla orice ziar, manifestare publică sau miting in România, de a suspenda activitatea oricărei organizaţii, de a ordona arestarea oricărui român, sub acuzaţia de a fi fascist, criminal de război sau inamic al aliaţilor. Rusia

avea dreptul de a-şi însuşi orice fonduri băneşti, drept „cheltuieli de război", de a rechiziţiona orice obiect ca „pradă de război". Ambasadorul american la Moscova nu numai că a consimţit la toate acestea, dar a făcut presiuni asupra României să accepte situaţia, aşa cum procedase în 1940 şi ambasadorul german, în cazul Basarabiei şi Bucovinei. Dacă acest abuz şi această dezertare ale Americii de la proclamatele obiective ale păcii apăreau ca deplorabile în 1944, ele apar de-a dreptul execrabile în 1948, în lumina memoriilor publicate de Cordell HulI.

Când Maniu, regele şi trimişii lor încercau să încheie armistiţiul cu aliaţii şi să li se alăture în război, de fapt aceştia îi purtau pe români cu vorba. Într-o perioadă de încordare extremă, ca aceea la începutul verii lui 1944. când o acţiune imediată a României putea fi în avantajul tuturor, negocierile se împotmoliseră cu desăvârşire. Aliaţii ignorau, pur şi simplu, România deoarece – ne-o spune HulI - ea făcea obiectul unui târg între ruşi şi Aliaţi, aşa cum se târguiseră altădată, asupra ei, Ribbentrop şi Molotov[129]. De exemplu, ambasadorul Marii Britanii (lordul HaIifax), îi solicita lui Hull în numele guvernului britanic, să-şi dea acordul, în numele Americii, pentru a lăsa România predominant în sfera de influenţă a Rusiei, ca monedă de schimb pentru ceea ce Anglia va obţine în Grecia. Cererea a fost înaintată în scris şi prezentată ca urgentă, Hull a respins-o. A doua zi, primul-ministru Churchill îi trimite preşedintelui Roosevelt o telegramă, cu aceeaşi cerere urgentă. La 8 iunie, expediază o nouă depeşă.

America stăruie în refuzul său. La 11 iunie, Roosevelt îşi dă consimţământul, fără a-l informa pe Hull, care atunci nu se găsea în Capitală. La 26 iunie, HulI află ce s-a întâmplat numai cu ajutorul diplomaţilor britanici de la Cairo, care-i povestesc despre aceasta ambasadorului american Mac Veagh. Britanicii şi Mac Veagh se năpustesc realmente asupra trimisului român Ştirbey, care făcea eforturi disperate de a desprinde România de Axă. Umilitoarea scenă ar putea fi astfel descrisă:

Ştirbey îi imploră pe Aliaţi, pentru a nu ştiu câta oară: „Vă rugăm, ajutaţi-ne să încheiem armistiţiul şi să trecem de partea voastră". Mac Veagh răspunde cu prudenţă: „O.K.., să facem ceva, noi americanii dorim să facem ceva". Lordul Moyne, trimisul britanic, se

uită de jur împrejur şi-i şopteşte lui Mac Veagh la ureche: „Nu, nu doriţi deloc. Statele Unite au cedat România lui Stalin".

„Nu se poate, a venit replica lui Mac Veagh, uite ce afirmă HulI, care este împotriva împărţirii lumii în felii ce vor fi oferite ca pradă cuceritorilor" .

„Da, dar uită-te ce spune Roosevelt", spuse Moyne şi se întoarse cu o copie a telegramei. Atunci Lincoln Mac Veagh, în numele Cartei Atlantice, îi spuse lui Ştirbey că va trebui să mai aibă un pic de răbdare.

În timpul acelei veri, Cordell Hull a trebuit să-şi retragă, cu ruşine, asigurarea rostită în luna noiembrie în faţa unei sesiuni speciale a Congresului: „Nu va mai fi nevoie de sfere de influenţă, de alianţe, de echilibru de putere, ori de alte aranjamente prin care naţiunile să încerce a-şi salva securitatea ori a-şi promova interesele."

Bineînţeles, nici un fel de aranjamente, ci doar „Mister Stalin, puteţi să vă serviţi cu România".

(REUBEN H. MARKHAM, ***România sub jugul sovietic,*** în româneşte de George Achim, Editura Fundaţia Academia Civică, „Biblioteca Sighet", 1996, pag. 81-105).

NOTE

1. Eugen Cristescu (1895-1950) directorul general al Serviciului Special de Informaţii între anii 1941-1944.
2. Manfred von Killinger (1886-1944), ministru plenipotenţiar al Germaniei în timpul regimului antonescian.
3. Valeriu (Rică) Georgescu, inginer petrolist, la începutul celui de al doilea război mondial era directorul general al societăţii petrolifere „Româno-Americane“. Conducătorul unei reţele de informaţii în favoarea Aliaţilor. A fost arestat în august 1941 împreună cu grupul său. La repetatele intervenţii pe lângă autorităţile române ale lui Iuliu Maniu, grupul arestaţilor nu a fost predat germanilor, iar procesul lui a fost amânat până la lovitura de stat din 23 August 1944 când a fost pus în libertate. După 23 August, Rică Georgescu a fost subsecretar de stat al Industriei în primul guvern Sănătescu. În 1946 a reuşit să ajungă în străinătate unde a fost numit coordonator la societatea Standard Oil pentru activitaţi globale de exploatare şi producţie. În 1957 ajunge reprezentantul acestei societăţi pentru orientul Mijlociu cu sediul la Londra.
4. Căpitanul Ghica, magistrat militar implicat în supravegherea deţinuţilor politici de la închisoarea SSI din Calea Plevnei.
5. Generalul Manolescu, administrator al unor Domenii Regale, unchiul soţiei lui Rică Georgescu.
6. Facem precizarea că în nararea lui Augustin Vişa apare o nepotrivire în ceea ce privește pe cel care îl însoțea în mașină pe generalul Manolescu în noaptea de 23 August și aceeași întâmplare relatată de Ivor Porter în volumul ***Operaţiunea „Autonomous“*** din care citãm: „La marginea Bucureştilor lângă drumul care coteşte spre Golf Club, au dat de un baraj românesc şi Manolescu care conducea în viteză şi cu farurile stinse, nu a putut frâna la timp şi un soldat l-a împuşcat pe directorul Teatrului Naţional, care se afla pe scaunul de lângă el. În loc de petrecere, au stat toată noaptea la spital, unde prietenul lor a decedat. Rică s-a întors îndurerat la închisoare.“ (p.263) Din relatarea lui Ivor Porter ar rezulta că nu era vorba de fratele generalului, actorul Ion Manolescu, ci de directorul Teatrului Naţional, scriitorul Liviu Rebreanu. Pentru amănunte în acest caz, vezi *N. Carandino*, ***Rezistenţa, prima condiţie a victoriei.*** *Antologie, introducere, note şi comentarii de Paul Lăzărescu.*Editura Fundaţiei PRO, 2000, nota 6, pag. 402-404. De altfel, actorul Ion Manolescu a murit la 23 decembrie 1959!
7. Ecaterina Madgearu, văduva profesorului universitar de la Academia Comercială Virgil Madgearu, secretar general al P.N.Ţ., asasinat în 1940 de legionari.

8. Oriţa (Maria Alexe) a devenit după 23 August 1944 soţia lui Augustin Vişa.
9. Ion Popovici (?-1946), inginer, adjunctul lui Rică Georgescu în perioada când acesta era directorul Societăţii petroliere „Româno-Americane".
10. Jean Beza, operator radio la liniile aeriene române.
11. Alfred Gerstenberg, general german de aviaţie, şeful Misiunii militare germane pentru armata aerului în România, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.
12. Iuliu Bălan, constructorul aparatului de radio emisie-recepţie amplasat chiar în atelierul german de reparaţii A.E.G. din Bucureşti.
13. Silviu Metzianu, ofiţer britanic de origine română, instructor pentru folosirea explozivelor.
14. Gardyne de Chastelain, colonel britanic, şeful misiunii „Autonomous". Între 1923 şi 1940 Chastelain a fost directorul Societăţii Unirea-Petrol.
15. Anthony Eden (1897-1977), ministru de Externe al Marii Britanii în perioada celui de-al Doilea Război Mondial (1940-1945).
16. Clement Attlee (1883-1967), liderul Partidului Laburist din Marea Britanie, prim-ministru între 1945-1951.
17. Ernest Bevin (1881-1951), ministru de Externe britanic între 1945-1951.
18. Wermacht, trupele germane.
19. Isaac Deutcher, ***Stalin***, Londra, 1996.
20. Harry Hopkins (1880-1940), oficial american, ministru al comerţului (1938-1940), a călătorit la cererea preşedintelui Roosevelt la Londra şi Moscova pentru a discuta probleme militare şi de ajutor umanitar. Este considerat consilierul cel mai apropiat al preşedintelui Roosevelt în al Doilea Război Mondial.
21. Foreign-Office, ministerul de Externe britanic.
22. Basil Liddell Hart (1895-1970), istoric militar şi strateg britanic.
23. Vezi mai sus nota 14.
24. Matei Ghica, aviator care trebuia să-i scoată din ţară pe Iuliu Maniu şi Rică Georgescu, plan la care s-a renunţat.
25. Cornel Bianu, diplomat, prieten apropiat al lui Iuliu Maniu.
26. Comunicarea lui Eden către Primul Ministru din 25 ianuarie 1944.
27. George Mc. Jinsey, Harry Hoopkins, Harvard, 1987, p.305.
28. Victor Rădulescu-Pogoneanu (1910-1962), funcţionar în Ministerul de Externe, condamnat în procesul Maniu, mort în închisoare după 15 ani de detenţie.
29. Alexandru Cretzianu (1895-1979), diplomat. Ministru plenipotenţiar al României la Ankara (1943-1945).
30. Henri Berthelot (1861-1931), general francez, a făcut parte din statul major al armatei în Primul Război Mondial; în 1916 a fost trimis împreună cu o misiune militară în România şi a reorganizat armata noastră în Moldova.
31. Ion Jovin (1899-1994), medic radiolog, apropiat al lui Iuliu Maniu.

32. Colonelul Radu Ionescu, directorul închisorii SSI din calea Plevnei.
33. Lygia Georgescu (fiica fruntaşului P.N.Ţ. Sever Bocu), soţia lui Rică.
34. Mircea Ionniţiu, secretarul regelui Mihai.
35. Dumitru Dămăceanu (1896-1978), colonel, ulterior general.
36. Constantin Pantazi (1888-1958), general, ministru de război în timpul guvernării mareşalului Antonescu.
37. Constantin (Piki) Vasiliu (1892-1946) general, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, condamnat şi executat împreună cu mareşalul Antonescu.
38. Gheorghe Tobescu (1893-?) general, şeful Jandarmeriei în regimul Antonescu.
39. Lucreţiu Pătrăşcanu (1900-1954) jurist, istoric social, membru marcant P.C.R., ministrul Justiţiei după 23 August 1944, semnatar al Convenţiei de Armistiţiu, executat de comunişti.
40. Grigore Niculescu-Buzeşti (1908-1949), înalt funcţionar în Ministerul de Externe, ginerele lui Barbu Ştirbey, numit ministru de Externe la 23 August 1944.
41. Aurel Aldea (1878-1949) general, comandantul corpului de jandarmi, ministru de Interne în Guvernul Sănătescu de la 23 August 1944.
42. Constantin (Dinu) Brătianu (1866-1950), de mai multe ori ministru în perioada interbelică, preşedinte al Partidului Naţional Liberal (1931-1947).
43. Constantin Titel Petrescu (1888-1957), preşedinte al Partidului Social-Democrat.
44. Hella Peterson, secretara şi amanta baronului von Killinger pe care acesta a împuşcat-o, înainte de a se sinucide.
45. Localitate în Prusia de Est unde Hitler îşi avea comandamentul general militar, localitate devenită celebră în urma complotului de la Rastenburg cu tentativa nereuşită de a-l asasina pe Hitler în iulie 1944.
46. Karl Clodius, diplomat german.
47. Pierre Laval (1884-1945), om politic francez, preşedintele Consiliului de Miniştri în 1942-1944; pentru colaborarea cu germanii a fost condamnat şi executat.
48. Constantin Vişoianu (1897-1993), diplomat, unul din secretarii lui Nicolae Titulescu, a secondat pe Barbu Ştirbey în misiunea de la Cairo, ministru de Externe în guvernele Sănătescu şi Rădescu.
49. Emil Bodnăraş (1904-1976), fruntaş comunist, în perioada de pregătire a loviturii de la 23 August 1944 purta numele conspirative „inginerul Ceauşu“ sau „Spătaru”, între 1946-1947 a fost ministrul Apărării Naţionale.
50. Cordell Hull (1871-1956), om politic şi diplomat american, a trasat planurile unei organizaţii internaţionale responsabile de menţinerea păcii după război, determinându-l pe Roosevelt să-l numească „părintele

Naţiunilor Unite“. Activitatea sa i-a adus Premiul Nobel pentru pace, în 1945.

51. Generalul Henry Maitland Wilson, comandantul suprem al trupelor aliate din Orientul Mijlociu.
52. Nicolae Ţurcanu, operator radio emisie-recepţie.
53. Ion Jovin (1889-1994), medic, apropiat al lui Iuliu Maniu.
54. Ilie Lazăr (1895-1976), membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc.
55. Corneliu Coposu (1914-1995), membru marcant al Tineretului Naţional Ţărănesc şi secretar al lui Iuliu Maniu; după decembrie 1989, preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc.
56. Generalul Constantin Sănătescu (1885-1947), şef al Casei regale, apoi prim-ministru, formând două Guverne între 23 August şi 5 decembrie 1944.
57. Aurel Leucuţia (1895-1964), avocat, membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc, deputat în mai multe legislaturi în perioada interbelică, ministru al Economiei Naţionale în cel de-al doilea Guvern Sănătescu şi în Guvernul Rădescu.
58. Gabriel Negrei (1872-?), general (r.), membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc.
59. Gheorghe (Ghiţă) Popp (1893-1969), membru al biroului de conducere al Partidului Naţional Ţărănesc, secretar general al partidului după asasinarea lui Virgil Madgearu.
60. Romulus Georoceanu, fruntaş al organizaţiei de Bucureşti al Partidului Naţional Ţărănesc.
61. Cezar Simionescu (1886-1956), membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc.
62. Dumitru Dămăceanu (1896-1978), colonel, apoi general.
63. Aurel Aldea (1878-1949), general, comandantul corpului de jandarmi, ministru de Interne în Guvernul Sănătescu.
64. Barbu Ştirbey (1872-1946), nepot al domnitorului cu acelaşi nume, om politic, negociator la Cairo, în 1944.
65. Grigore Niculescu-Buzeşti (1908-1949), înalt funcţionar la Ministerul de externe, ginerele lui Barbu Ştirbey, ministru de externe în primul Guvern Sănătescu.
66. Mielu Mihăilescu, patronul Garajelor Mihăilescu după moartea fratelui său, Constantin, apropiat al lui Ioan Hudiţă, care era membru în consiliul de administraţiei al întreprinderii.
67. Gheorghe Tătărescu (1886-1957), om politic liberal, prim-ministru în timpul domniei lui Carol al II-lea (1934-1937, 1939-1940), preşedinte - între 1944-1947 al Partidului Naţional Liberal, opus liniei partidului condus de Dinu Brătianu.

68. Victor Rădulescu-Pogoneanu (1910-1962), diplomat, colaboratorul apropiat al lui Buzeşti. (v. şi nota 28)
69. Cârciumaru Păun, care locuia lângă casa închiriată de familia Hudiţă în vara lui 1944, la Snagov.
70. Emilia (Milica) Hudiţă (1900-1989), soţia lui Ioan Hudiţă.
71. Floarea Leţ, femeia de serviciu a familiei Hudiţă.

72. Grigore N. Iunian (1882-1940), om politic, în mai multe rânduri ministru în perioada interbelică, preşedinte al Partidului Radical Ţărănesc.
73. Constantin Titel Petrescu (1888-1957), fruntaş şi preşedinte al Partidului Social-Democrat. (v. şi nota 43)
74. Moş Ion Codreanu (1879-1949), fruntaş basarabean, deputat în Sfatul Ţării, membru al Partidului Naţional Ţărănesc.
75. Tudor V. Ionescu (1899-1998), fizician, profesor la Universitatea din Iaşi, transferat în 1941 la cea din Bucureşti, membru al Academiei Române - corespondent din 1955 şi titular din 1963.
76. Familia lui Aurel Dobrescu (1885-1951), fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc.
77. Generalul Marcovici, socrul lui Corneliu Coposu.
78. Familia lui Sabin Manuilă (1894-1964), director general al Statisticii, căsătorit cu sora lui Aurel Leucuţia.
79. Constantin (Dinu) Brătianu (1866-1950), de mai multe ori ministru în perioada interbelică, preşedinte al Partidului Naţional Liberal (1931-1947). (v. şi nota 42)
80. Gheorghe Brătianu (1898-1953), istoric, profesor la Universitatea din Iaşi şi apoi, din 1940, la cea din Bucureşti; om politic, preşedinte al Partidului Naţional Liberal, dizident în perioada interbelică, apoi vicepreşedinte al partidului reunificat; membru al Academiei Române, corespondent din 1923 şi titular din 1942; decedat în detenţie la Sighet.
81. Mihai Popovici (1897-1966), om politic, în mai multe rânduri ministru, vicepreşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc.
82. Ion Mihalache (1882-1963), om politic, preşedinte (1933-1937) al Partidului Naţional Ţărănesc, apoi vicepreşedinte; arestat în 1947, judecat şi condamnat, a decedat în detenţie.
83. Doctorul Nicolae Lupu (1876-1946), om politic, vicepreşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc, apoi preşedinte al Partidului Ţărănesc Democrat.
84. Petre Constantinescu-Iaşi (1892-1977), profesor de istoria artei la Facultatea de Teologie din Chişinău în perioada interbelică; fruntaş comunist.

85. Petru Groza (1884-1958), om politic, preşedinte al Frontului Plugarilor, viceprim-ministru în al doilea Guvern Sănătescu şi în Guvernul Rădescu, prim-ministru între 1945-1952.
86. Alfred Gerstenberg, general german de aviaţie, şeful Misiunii Militare germane pentru armata aerului în România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. (v. şi nota 11)
87. Virgil (Gigi) Solomon (1893-1977), jurist, membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc.
88. Teodor Roxin (1886-?), membru marcant al al Partidului Naţional Ţărănesc.
89. Gheorghe Mihail (1887-1982), şef de Stat Major după 23 August 1944 până la 12 octombrie 1944: în detenţie între anii 1948-1957).
90. Lucreţiu Pătrăşcanu (1900-1954), jurist, istoric social, fruntaş comunist; executat în 1954.
91. Constantin Vişoianu (1897-1993), diplomat, unul dintre secretarii lui Nicolae Titulescu, iar ulterior a secundat pe Barbu Ştirbey în timpul misiunii sale la Cairo; ministru de Externe în timpul Guvernelor Sănătescu şi Rădescu; a trăit ultima parte a vieţii în exil, fiind unul dintre fruntaşii emigraţiei.
92. Avram Iancu (1824-1872), jurist, membru în Comitetul Naţional Român, conducător al legiunilor româneşti şi mai ales al ţăranilor din Munţii Apuseni în timpul revoluţiei din 1848-1849, membru al delegaţiei românilor transilvani la Viena, care a încercat să obţină drepturi, dar – promisiunile imperiale dovedindu-se deşarte – în ultimele decenii din viaţă a ieşit din jocurile politice.
93. Generalul rus Ivan Paşkievici (1792-1856); a zdrobit insurecţia poloneză din 1831 şi revoluţia ungară din 1849.
94. Kossuth Lajos (1802-1894), bărbat de stat ungar, conducător al revoluţiei din 1848-1849 şi apoi al emigraţiei revoluţionare.
95. Mihail Ralea (1896-1964), filosof, psiholog şi estetician, profesor la Universitatea din Iaşi şi apoi la cea din Bucureşti, ministru al Muncii în timpul dictaturii regale, membru titular al Academiei Române din 1948.
96. Ivan Ivanov Bagrianov (1891-1945), om politic bulgar; din 1938 şi până în 1941, ministrul Agriculturii şi între 1 iunie şi septembrie 1944, prim-ministru; judecat şi condamnat, a fost executat.
97. Horia Hulubei (1896-1972), profesor la Universitatea din Iaşi şi apoi la cea din Bucureşti, rector al Universităţii din Bucureşti între 1937-1944, membru al Academiei Române, corespondent din 1937 şi titular din 1946.
98. Grigore T. Popa (1892-1948), medic, profesor la Universitatea din Iaşi şi apoi la cea din Bucureşti, membru corespondent al Academiei Române (din 1936).

99. Mihai (Ică) Antonescu (1904-1946), jurist, profesor la Universitatea din Bucureşti, principalul colaborator al mareşalului Antonescu, ministru de justiţie şi apoi de externe (1940-1944) şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1941-1944), condamnat la moarte şi executat, în 1946.
100. Daniel Danielopol (1884-1955), medic, fiziolog, membru marcant al Partidului Naţional Liberal, ministrul Sănătăţii în al doilea Guvern Sănătescu şi în guvernul Rădescu, membru al Academiei Române din 1938.
101. Nicolae Lupu (1894-1966), medic, profesor la facultatea de Medicină din Bucureşti, fratele omului politic Nicolae Lupu, membru titular al Academiei Române din 1948.
102. Generalul Ion Boiţeanu (1885-1946), ministru al Educaţiei Naţionale şi apoi al Culturii şi al Cultelor în primul Guvern Sănătescu.
103. Pamfil Şeicaru (1894-1980), ziarist, director al ziarului „Curentul".
104. Manfred von Killinger (1886-1944), ministru plenipotenţiar al Germaniei în România în timpul regimului Antonescu.
105. Adelina Popovici, soţia lui Mihai Popovici şi cumnata lui Ion Lugosianu.
106. D.R. Ioaniţescu (1885-1969), profesor la Academia de Studii Comerciale, om politic, deputat în mai multe legislaturi şi ministru în mai multe rânduri în perioada interbelică.
107. Nicolae Penescu (1889-1982), fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc, secretar general al partidului în ultima sa fază de existenţă, înaintea instaurării regimului comunist.
108. Ion (Ionel) Pop (1889-1985), fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc, deputat în perioada interbelică, nepot al lui Iuliu Maniu.
109. Nicolae Iorga (1871-1940), istoric, om politic; profesor la Universitatea din Bucureşti, prim-ministru între 1931-1932, membru al Academiei Române, corespondent din 1897, titular din 1919; asasinat de o echipă legionară.
110. Miron Nicolescu (1903-1975), matematician, profesor la Universitatea din Cernăuţi, apoi la cea din Bucureşti, membru al Academiei Române şi preşedinte al ei (1966-1973).
111. Ion Petrovici (1882-1970), filosof, profesor la Universitatea din Iaşi şi apoi la cea din Bucureşti, membru al Academiei Române - corespondent din 1918 şi titular din 1919.
112. Zaharia (Sachi) Boilă (1892-1976), ziarist, membru marcant al Partidului Naţional Ţărănesc, nepot al lui Iuliu Maniu.
113. Horaţiu Comaniciu (1910-1992), comandant legionar care, după 23 August 1944, aderă la Partidul Naţional Ţărănesc; a trăit apoi, cea mai mare parte a vieţii în exil.
114. Viaceslav Mihailovici Molotov (1890-1986), fruntaş al Partidului Comunist (bolşevic), a ocupat diferite funcţii înalte timp de decenii în

Uniunea Sovietică, de la prim-ministru la ministru de externe, până în 1957 când a fost exclus din conducerea partidului şi apoi, din 1962, chiar din partid.

115. Nicolae Titulescu (1882-1941), jurist, diplomat, om politic, profesor la Universitatea din Iaşi şi apoi la cea din Bucureşti, ministru de externe între 1927-1928 şi 1931-1936, membru al Academiei Române, de onoare în 1930, titular din 1935.
116. Maxim Maximovici Litvinov (1876-1951), diplomat sovietic, adjunct al comisarului poporului şi apoi comisar al poporului pentru Afacerile externe al Uniunii Sovietice; ulterior retrogradat.
117. Ion Christu (1895-1953), diplomat, economist, ministru. Membru în comisia de armistiţiu de la Moscova (august-septembrie 1944). Arestat în 1950, moare la Sighet trei ani mai târziu.
118. Nicolae Şerban (1886-1972), profesor la Universitatea din Iaşi, bun prieten al lui Ioan Hudiţă.
119. Horia Sima (1907-1993), conducător al Mişcării Legionare după executarea lui Codreanu, subsecretar de stat la Ministerul Educaţiei Naţionale şi apoi ministru al Cultelor, în vara lui 1940, în ultima fază a dictaturii regale, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri în timpul regimului legionar (septembrie 1940 - ianuarie 1941); restul vieţii l-a petrecut în exil în Germania şi Spania.
120. Petru I cel Mare (1672-1725), ţar care a modernizat Rusia.
121. Franklin Delano Roosevelt (1882-1945), bărbat de stat american, preşedinte al Statelor Unite ale Americii.
122. Cordell Hull (1871-1956), om politic şi diplomat american, secretar de stat în administraţia Franklin Roosevelt (1933-1944), premiul Nobel pentru Pace în 1945.
123. Nicolae Rădescu (1874-1953), şef al Statului Major în 1944, prim-ministru între 6 decembrie 1944 şi 28 februarie 1945.
124. Atac aerian surpriză al Japoniei asupra bazei militare navale a S.U.A. din portul Pearl Harbor, aflat pe insula Oahu din Hawaii care a avut ca rezultat grăbirea intrării S.U.A. în cel de-al Doilea Război Mondial.
125. Vezi mai sus nota 3.
126. Alexandru Cretzianu (1895-1979), diplomat, a fost numit ambasador la Ankara la 15 septembrie 1943, cu acordul regelui, al lui Iuliu Maniu şi al partidelor de opoziţie.
127. Numan Menemencioglu (1895-1979), ministru de externe al Turciei în timpul războiului.
128. Vezi mai sus nota 56.
129. Este vorba despre Pactul Ribbentrop-Molotov prin care România a fost obligată să cedeze Bucovina şi Basarabia.

PARTEA A III-A

Iuliu Maniu

Aprecieri privind Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944, făcute în şedinţa Consiliului de Miniştri din 15 septembrie 1944

„Domnilor, ţin de la început să constat că textul acestui armistiţiu nu corespunde cu acele conversaţiuni şi acele încheieri pe care emisarii noştri din Cairo au convenit cu reprezentanţii Aliaţi. Lucrul acesta este foarte important. Eu mulţumesc comisiunii pe care am trimis-o, prin sârguinţele depuse, pentru rezultatele obţinute, desigur cu mare trudă şi desigur după multe discuţiuni. Însă aceasta nu mă împiedică să constat că Aliaţii nu şi-au respectat înţelegerile de la Cairo. La Cairo s-au făcut înţelegeri precise. Baza acestor condiţiuni era fixată în 6 puncte, care conţineau anumite asigurări foarte preţioase pentru România şi noi când am făcut armistiţiul şi când am trimis comisia la Moscova am fost de credinţă că aceste stipulaţiuni vor fi respectate. Spre marea noastră durere, vedem că acele condiţiuni nu au fost respectate. Vedem o situaţie extrem de grea, în special pentru noi care am lucrat de atâta vreme spre a putea ajunge acest scop de a avea armistiţiul de acord cu Naţiunile Unite. Tocmai pentru a ne elibera de sub orice învinuire am ţinut să constat acest lucru. Condiţiunile care le-am stabilit noi atunci erau neasemuit mai favorabile decât cele de acum, şi fiindcă eu am cutezat să recomand partidului şi Majestăţii Sale să facă acest armistiţiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns. În tot cazul ţin să constat că noi aceia care am pregătit această acţiune şi care am discutat-o luni de zile nu suntem vinovaţi pentru acest text de armistiţiu. Ceea ce am preconizat era cu totul altceva. A ieşit însă altceva. Nu poartă vina dumnealor din comisie care au discutat la Moscova şi nu le fac nici o învinuire, fiindcă sunt convins că au făcut tot posibilul ca să iasă altfel. Pe de altă parte nu-i învinuiesc pentru că au acceptat acest text de armistiţiu, fiindcă

nu puteau face altceva. Erau într-o situaţie într-adevăr tragică: armistiţiul declarat, de Axă rupţi, armata rusă în cooperare cu noi pentru dezrobirea Ardealului. Evident că nu puteau să stea la mijloc şi trebuiau să accepte aceste puncte care multe reprezintă o adevărată capitulaţie, nu un contract liber de armistiţiu. Ţin să constat acest lucru pentru a ne feri de învinuirea că noi am dus ţara în această situaţie. Ne-am gândit bine ce facem, am fixat bine condiţiunile, dar fireşte se întâmplă şi altfel fiindcă, repet, ceea ce am stabilit la Cairo nu au respectat domnii din Moscova. Suntem mici, suntem slabi, am făcut o politică catastrofală, conducătorii ţării noastre de până acum au mers cu ochii închişi, ne-au dus în toate privinţele în situaţii absolut imposibile şi comisia trimisă de noi nu putea face altfel decât să semneze. Îmi închipui durerea sufletească pe care au simţit-o şi suntem alături de dumnealor în această durere. Precizez că condiţiunile avute pentru armistiţiu, când am sfătuit partidul şi pe Majestatea Sa, nu erau cele care sunt astăzi. Noi toate chestiunile le-am discutat cu multă băgare de seamă. Am luat toate măsurile care se puteau lua în asemenea ocaziuni, dar nu am reuşit cu ele [...].

Pentru noi care am tratat chestiunea aceasta este penibil. Să-mi daţi voie cu această ocaziune să confirm ceea ce a spus dl. general Aldea şi să-mi arăt recunoştinţa mea pentru atitudinea dumnealor în pregătirea acestui armistiţiu. Într-adevăr, d-nii generali Aldea, Racoviţă, Potopeanu şi Niculescu au luat parte foarte sârguitoare la pregătirea acestui armistiţiu. Îi rog să primească mulţumirile noastre sincere. Nu a fost lucru uşor acesta. Mă rog, ulterior, când priveşti lucrurile în perspectivă istorică, chestiunile acestea par foarte frumoase, romantice, dar nimeni nu-şi dă seama de pericolul ce comportă această întâmplare istorică. Aşa şi în cazul acesta. Noi trecem foarte uşor; nu ne dăm seama de dl. general Sănătescu, preşedintele nostru, ce riscuri grozave a luat asupra sa când a fost în acţiunea aceasta. Nu ne dăm seama de situaţia d-lui general Racoviţă, de situaţia d-lor generali Potopeanu şi Niculescu, de situaţia d-lui general Aldea, care, deşi nu era în activitate, totuşi, risca foarte mult prin activitatea pe care o desfăşura. Am avut plăcerea să vorbesc cu dumnealui în timpul acesta de pregătire şi îi mulţumesc d-lui Vişoianu în special care, în direcţiunea aceasta, de a realiza o legătură între

partea civilă şi partea militară, a avut un rol aproape hotărâtor. Asemenea şi cu această ocaziune ţin să accentuez sentimentele mele de sinceră recunoştinţă d-lui Niculescu-Buzeşti, care cu multă prevedere a luat parte la aceste lucrări. Eu sunt mulţumit de a putea aduce întreaga mea recunoştinţă acestor domni. În ceea ce priveşte pregătirea acestui armistiţiu am lucrat cu toţi cu mare prevedere şi nouă nu ni se poate băga nicio vină că acest armistiţiu, aşa cum este astăzi, în multe privinţe se prezintă ca o capitulaţiune. De aceea, era pentru mine foarte interesant cuvântul acela de la radio, că s-au semnat condiţiunile de armistiţiu impuse de alţii. Fiindcă acesta e adevărul. Prietenii pe care i-am trimis au făcut tot ce au putut, au fost puşi în situaţiunea de a capitula. Ce au putut face la Moscova? O situaţie groaznică şi pentru dumnealor, dar mai ales groaznică morală şi politică.

În ce ne priveşte, avem distinse mărturii şi documente din care reiese felul cum am pregătit noi armistiţiul. Acest lucru este foarte important, alături de discuţiunile pe care le duceam noi pe sub mână, în mod foarte timid. A avut nişte tentacule şi dl Mihai Antonescu, răspândite în mai multe părţi ale Europei. Prin aceste tentacule dânsul a prins câte ceva şi a avut unele sugestii. Între altele a avut sugestia şi s-a pus în vedere că dacă se va face armistiţiul se va asigura o zonă neutră, liberă, în care să nu poată intra Aliaţii. Am văzut eu, dl. Buzeşti are textul, şi vă puteţi închipui în ce situaţie ajungem noi, guvernul acesta, regimul acesta şi în special noi care am lucrat efectiv la pregătirea acestui armistiţiu, când ni se va pune în faţă mâine-poimâine faptul că lui Antonescu i s-a promis de către dl. Molotov o zonă neutră pe care noi nu o avem. Pentru care motiv nu interesează, vă puteţi închipui în ce situaţie rămânem noi. Deci, trebuie să constatăm numaidecât că noi între condiţiunile pe care le avem prin armistiţiu era şi punctul, precis stabilit, că tot ce s-a discutat va fi respectat în armistiţiul pe care noi îl vom încheia. *(Domnul ministru Buzeşti citeşte textul telegramei conţinând acest punct de vedere, privitor la recunoaşterea zonei libere.)*

Acest punct are importanţă deosebită şi din alt punct de vedere, fiindcă în acest punct se spune că România va pune la dispoziţiunea sovieticilor mijloacele de comunicaţie de care dispune. Dar, vă rog, şi

cele care aparţin cetăţenilor, adică va ţine la dispoziţie mijloacele de comunicaţie care sunt ale statului, ale armatei, ori va ţine la dispoziţie şi mijloacele de comunicaţie pe care le au particularii? Adică pun mâna şi pe ce este al statului, al armatei şi pe mijloacele de comunicaţie care sunt ale particularilor? Până acum evident că am fost într-o situaţie de tranziţie. Dar trebuie să ştim bine, în condiţiunile acestea de armistiţiu se cuprinde îndatorirea noastră de a pune la dispoziţia Aliaţilor şi mijloacele de comunicaţie care fac parte din proprietatea cetăţenilor civili români şi societăţilor, sau numai ceea ce este al statului, al armatei?

O altă chestiune mai importantă. Suntem obligaţi a pune la dispoziţie aceste mijloace cu limitarea folosirii armatei noastre?

Dl ministru al Sănătăţii ne-a comunicat că cele mai bune mijloace de transport ale Crucii Roşii şi ale armatei noastre le-au luat. Suntem noi datori ca să ne limităm folosirea necesităţilor noastre de dragul acestui angajament care se cuprinde în acest punct? Lucru extrem de important, care trebuie clarificat. Va veni comisiunea aceasta şi asupra acestui punct să puneţi o deosebită atenţiune. În plus, sunt mijloace de comunicaţie şi boii şi carele ţăranilor şi tractoarele şi diferite mijloace de producţiune agricolă şi industrială. Întrebarea este: ce facem cu acestea? Ieri dl. ministru al Agriculturii mi-a declarat că nu-şi ia răspunderea pentru situaţia din agricultură, dacă în anul viitor vom avea recoltă slabă, fiindcă luându-i mijloacele de comunicaţie, boii, caii, trăsurile, tractoarele, dumnealui a raportat oficial că nu răspunde pentru situaţia din agricultură.

Deci, iarăşi accentuez, nu mă refer la ce s-a petrecut, dar spun aceste lucruri pentru a pune o deosebită atenţiune la comisiunea ce se va fixa. Noi să observăm punctul de vedere pe care l-am observat noi, Partidul Naţional-Ţărănesc. Noi eram foarte scrupuloşi când era vorba de a stipula obligamente, sau luam îndatoriri asupra statului sau asupra noastră. Pe de altă parte, când era vorba de împlinirea obligamentelor contractuale eram foarte scrupuloşi de a le îndeplini, fiindcă nu este mai penibil pentru un stat decât dacă promite şi nu se ţine de ce a promis. Trebuie scrupulozitate minuţioasă, să nu ne luăm angajamente ce nu le putem executa.

Un singur lucru, mi-am luat libertatea de a exprima mulţumiri domnilor care au luat parte la pregătirea acestor lucruri. Dar trebuie să accentuez gestul Majestăţii Sale Regelui, care a luat în această chestiune partea leului, fiindcă în cuvântul sau în hotărârea aceasta a pus la dispoziţia acestei acţiuni întregul său aparat militar şi civil. Cum fiecare am riscat ceva în această operaţiune, desigur Majestatea Sa Regele a riscat cel mai mult, a riscat dinastia, tronul, a riscat chiar viaţa“. (apud. I. Scurtu, Iuliu Maniu, Activitatea politică, Ed. Enciclopedică, 1995, pp. 247-251)

Paul Lăzărescu

Sub povara marilor mistificări

Armistiţiul de la 23 august 1944 a suferit de-a lungul deceniilor trecute numeroase interpretări. Vulgata comunistă l-a numit la început „Marele act de la 23 august 1944" apoi, „Eliberarea de către glorioasa armată sovietică", iar în final „Insurecţie socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă". Imediat după detronarea regelui a fost trecută sub tăcere orice altă participare decât aceea a Partidului Comunist. Nicio clipă nu s-a vorbit de neplăcerea lui Stalin, care ar fi dorit să ocupe România pe cale militară şi să poată instala din prima clipă un guvern comunist, cum reuşise în Polonia. Se vorbea obsesiv de contribuţia exclusivă a PCR, chiar dacă printre artizanii loviturii de stat se afla un singur comunist, Lucreţiu Pătrăşcanu, şi acela executat în 1954 de propriii săi tovarăşi.

După 1989 lucrurile s-au nuanţat şi numeroase cărţi şi articole au descris adevărata şi aproape unanim acceptata de public participare a Regelui, a lui Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Constantin Titel Petrescu şi Lucreţiu Pătrăşcanu, care, împreună cu numeroşi diplomaţi şi militari, au ales singura soluţie de a scuti ţara de un carnagiu fără orizont şi de a recupera provinciile pierdute în funestul an 1940. Chiar dacă iluziile faţă de sprijinul politic anglo-american au fost în mare parte dezminţite de realitate, chiar dacă ţara a devenit captivă comunismului timp de 45 de ani, conştiinţa publică a acceptat treptat că „23 august" a fost răul cel mai mic în condiţiile anului 1944.

S-au scris între timp şi cărţi în care utilitatea armistiţiului a fost puternic contestată. S-a vorbit şi de o conspiraţie care a vândut ţara comunismului. Mărturisesc că am compus această carte de mărturisiri esenţiale pentru a nu lăsa să fie uitate circumstanţele şi evenimentele

din vara tragică a anului 1944, când – în faţa retragerii parţiale a sprijinului german (blindatele au fost mutate pe frontul din Polonia) – ţara era pe punctul de a fi cucerită şi înecată în sânge de trupele ruseşti.

M-a decis să public această antologie de mărturii apariţia relativ recentă a unei masive lucrări a unui (bănuiesc) tânăr autor, care reia tema reiterând teoria conspiraţiei, dar folosind o bibliografie pe cât de bogată, pe atât de subiectiv aleasă şi interpretată. Este vorba de *Sub povara marilor decizii* a istoricului Constantin Corneanu, care analizând problema României în contextul geopolitic al Marilor Puteri în perioada Celui de-al doilea Război Mondial, dezbate pe larg evenimentele ante- şi post- armistiţiu. Lectura volumului mi-a stârnit o serie întreagă de îndoieli şi nedumeriri pe care încerc să le lămuresc.

De ce sunt omise, cu bună ştiinţă, unele dintre cele mai importante lucrări pe această temă? De pildă: Corneliu Coposu, *Armistiţiul din August 1944* şi implicaţiile lui, studiu de o claritate, o concizie şi o obiectivitate fără reproş, bazat pe documente de primă mână. A fost publicat în 1988 în Statele Unite, reedidat în 1990 în România şi îl republicăm în volumul de faţă. Sau amintirile lui Augustin Vişa, *Din închisorile fasciste în cele comuniste din U.R.S.S. şi România*, sau cele ale lui Camil Demetrescu, *Note-Relatări*, sau *Jurnalul politic* al profesorului de istoria diplomaţiei Ioan Hudiţă (cu precădere volumele X şi XI, care acoperă perioada ianuarie-noiembrie 1944). Toţi cei citaţi (pe lângă alţii) fiind participanţi direcţi la desfăşurarea evenimentelor în discuţie.

Răspunsul la întrebare nu este decât unul singur: tânărul istoric, deşi a luat cu siguranţă cunoştinţă de aceste lucrări, nu doreşte să le citeze. Dovada acestei afirmaţii ne este oferită chiar în paginile cărţii (vezi p.420 şi urm.), unde sunt transcrise totuşi, cu minime modificări, paginile 8-9 din *Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui,* ediţia din 1990 (paginile 21-22 din ediţia de faţă).

Mai observăm că lucrarea domnului Corneanu nu foloseşte aproape deloc depoziţiile martorilor oculari (în principal ale lui Iuliu Maniu şi Corneliu Coposu), bazându-şi analiza mai ales pe rapoartele S.S.I., ale directorului acestuia, Eugen Cristescu (atâtea câte au scăpat din ”filtrul” sovietic în timpul arestului în URSS şi în ţară), pe actele

procesului Antonescu, pe scrierile unor istorici procomunişti şi postcomunişti legaţi de Securitate, pe volumele despre Mareşalul Antonescu, publicate în anii ’80 – ’90 la editura *Nagard* din Veneţia sub egida lui Iosif Constantin Drăgan. Şi – ca să dau un singur exemplu – un raport al SSI, din aprilie 1943, se referă la activitatea lui Iuliu Maniu şi a *camarilei sale* (s.n.)! (pag. 418).

Dintre gazetarii regimului antonescian sunt selectaţi cu prioritate Nichifor Crainic şi Pamfil Şeicaru, ambii condamnaţi de Tribunalul Poporului în 1945 pentru activitate fascistă, Pamfil Şeicaru fiind condamnat la moarte în contumacie. Să ne amintim că acesta din urmă, stabilit în Occident, a revenit în ţară cu ajutorul Securităţii, în secret, timp de câteva zile, pentru o întrevedere cu Nicolae Ceauşescu ; în cele din urmă, întrevederea nu a mai avut loc şi Pamfil Şeicaru s-a întors, bineînţeles tot prin bunăvoinţa şi mijloacele Securităţii!

Din cele expuse sumar până acum rezultă, indiscutabil, atitudinea răuvoitoare la adresa partidelor istorice şi chiar discreditarea lui Iuliu Maniu, conducătorul rezistenţei româneşti în anii războiului împotriva germanilor, artizan al loviturii de stat de la 23 august 1944.

Defăimarea politicii externe româneşti

Totodată, din lectura volumului rezultă atitudinea făţişă împotriva politicii externe a României, în perioada dintre cele două războaie mondiale, condusă în general de Nicolae Titulescu şi continuată de Grigore Gafencu, caracterizată ca păcătuind prin unilateralitate, *„căci privea interesele României din centrul Genevei, care îi dăduse o celebritate mondială“* (se presupune că în centrul preocupărilor sale n-ar fi fost interesele României!). Politica iniţiată de Titulescu *„s-a dovedit în final neviabilă, având în vedere vara dramatică a anului 1940, moment cu semnificaţii profunde pentru întreg eşecul politicii româneşti externe de până atunci. Titulescu era prea angajat într-o parte ca să aibă curajul unei iniţiative proprii româneşti. Politica externă românească nu ar fi trebuit să-şi asume responsabilităţile momentului, oricât de greu ar fi fost, urmând să se găsească o formulă care ar fi conferit echilibru României în conflictul dintre marile puteri”. „Politica lui Titulescu* – scria Pamfil Şeicaru – *îşi arată*

blestematele ei roade"(...) Lovitura din iunie 1940 (ultimatumul sovietic) *sancţiona o politică total străină de interesele de viaţă ale neamului românesc."*

Despre refuzul României la propunerile Germaniei pentru un acord politic în 1937, după arbitrajul de la Viena din 30 august 1940, Germania revenind cu garanţii acordate României, autorul scrie subliniind: *„În acel august 1940, Hitler îşi va respecta cuvântul. Ce ne face să credem că acelaşi lucru nu s-ar fi putut întâmpla şi în urmă cu trei ani. Ar fi fost mai bine ca România să facă o politică a geografiei şi mai puţin o politică de ideologie care ne-ar fi costat mai puţin".*

Schimbarea de guvern din 29 august 1936, soldată cu înlăturarea lui N. Titulescu de la conducerea Ministerului de Externe al României, şi, respectiv, cu nerealizarea Protocolului Litvinov-Titulescu privitor la Basarabia n-a făcut decât să înrăutăţească relaţiile diplomatice ale României cu U.R.S.S. Majoritatea corpului diplomatic al României, format la data aceea dintr-un personal impecabil pregătit şi educat, a intenţionat să protesteze împotriva eliminării lui N. Titulescu, dar cei mai mulţi diplomaţi au hotărât să rămână în posturile lor şi să-şi continue activitatea şi rezistenţa crescândă împotriva presiunii hitleriste din ce în ce mai puternice. Aşa că diplomaţia era, la începutul războiului alături de opoziţia condusă de Iuliu Maniu. Presa vremii menţiona la sfârşitul anului 1937 gestul simplu, dar elocvent al lui Nicolae Titulescu, după instalarea guvernului Goga care marca începutul perioadei totalitare şi a partidului unic în România. Aflat în acel moment în Elveţia, Nicolae Titulescu şi prietenii săi apropiaţi (Săvel Rădulescu, fost subsecretar de stat la externe şi colonelul Nenişor, secretarul particular al lui Nicolae Titulescu), solicitau public înscrierea lor în Partidul Naţional Ţărănesc, în semn de susţinere a politicii promovate de Iuliu Maniu[6].

Trecând peste anii de dictatură (regală şi legionară), peste sfârtecarea teritorială din 1940, precum şi peste aderarea la politica Axei hitleriste şi participarea la război după trecerea Nistrului împotriva Aliaţilor noştri fireşti (franco-anglo-americani), grupul de diplomaţi români, din ţară şi din străinătate, mulţi dintre ei urmaşi ai politicii lui N. Titulescu (Grigore Gafencu, C. Vişoianu, Petrescu-

Comnen, Christu, Brutus Coste, C. Davilla, I. Ciuntu, Cornel Bianu, Pavel Pavel, Ştefan Neniţescu, Al. Cretzianu, Viorel Tilea, G. Beza, împreună cu echipa tânără din minister condusă de Grigore Niculescu-Buzeşti (Victor Rădulescu-Pogoneanu,Camil Demetrescu, Em. Ciurea, Neagu Djuvara ş.a.) la care s-a adăugat, după eşecurile frontului din răsărit, chiar şi titularul ministerului de Externe în funcţiune, Mihai Antonescu, au făcut front comun cu rezistenţa românească de sub conducerea lui Iuliu Maniu, pentru ieşirea noastră din război şi încheierea unui armistiţiu cu Aliaţii. Prin Grigore Niculescu-Buzeşti s-a realizat legătura grupului diplomaţilor opoziţionişti cu grupul Regelui Mihai şi al reginei Elena, din care făceau parte Constantin Sănătescu, Aurel Aldea, Mircea Ionniţiu (Secretarul Regelui), Ioan Mocsony-Styrcea ş.a., realizându-se astfel grupul „opoziţiei unite“ de sub conducerea lui Iuliu Maniu.

Constantin Corneanu notează însă: *„În spatele regelui se va forma o camarilă, alcătuită din indivizi asemeni lui Ioan de Mocsony-Styrcea şi Grigore Niculescu-Buzeşti care socotea că sosise timpul să obţină şi un oarece folos din beneficiul puterii“.*

„Analiştii S.S.I. au observat că lucrurile au luat o formă mai concretă (pentru opoziţionişti) mai ales după intrarea în scenă a lui Mocsony-Styrcea care aducea la Palat idei şi predilecţii anglo-saxone, astfel încât C. Vişoianu va ţine o legătură aproape zilnică cu Gr. Niculescu-Buzeşti şi Ioan Mocsony-Styrcea“.

Reprezentanţa aliată de la Cairo

Încă de la intrarea României în axa hitleristă, Iuliu Maniu a susţinut o constantă legătură între opoziţia filo-aliată din ţară şi din străinătate şi guvernele anglo-americane prin reprezentanţa britanică de la Liverpool. În sensul acesta, Maniu a organizat două reţele independente de telecomunicaţii (conduse respectiv de Augustin Vişa şi Rică Georgescu) prin care au fost transmise prin cod cifrat 101 telegrame şi au fost recepţionate 49, până la descoperirea emisiunilor de către Gestapo (30 august 1941).

Un rol foarte important în cadrul preliminariilor armistiţiului l-a avut diplomatul român Alexandru Cretzianu, numit, la insistenţa lui Maniu, ministru plenipotenţiar al României la Ankara; prin

intermediul acestuia opoziţia a menţinut contactul cu diplomaţii aliaţi şi ulterior cu Reprezentanţa Aliată de la Cairo.

La cererea lui Maniu guvernul britanic a încuviinţat trimiterea a două comandouri („Reginald“ şi „Autonomous“), care au fost paraşutate în România şi care au transmis în condiţii dificile mesajele lui Maniu pentru S.O.E. şi comandamentului armatelor britanice din Istanbu,lşi generalului Henry Maitland Wilson (comandantul armatelor britanice din Mediterana) desemnat de guvernul britanic să elaboreze condiţiile de armistiţiu cu România.

Iuliu Maniu a adresat în noiembrie 1943, prin intermediul S.O.E. de la Istanbul, pe filiera legaţiei din Ankara, un memoriu guvernului britanic în care solicita agrementul guvernelor britanic, sovietic şi american pentru primirea unui negociator al opoziţiei în vederea discutării şi stabilirii unor condiţii concrete în vederea ieşirii României din război.

În urma consultării dintre cele trei guverne aliate şi a acordului dat de către acestea, Maniu a fost înştiinţat, printr-un mesaj secret – trimis prin intermediul lui Alexandru Cretzianu – că guvernele aliate au acceptat primirea unui negociator român, desemnat în persoana lui Barbu Ştirbey, care a fost dirijat spre Cairo. În acest fel a fost constituită o reprezentanţă plenipotenţiară a celor trei guverne aliate, învestită cu facultatea de a negocia cu opoziţia din România. Comandamentul politic aliat de la Cairo s-a constituit astfel la 10 ianuarie 1944 din diplomatul sovietic Nicolai Vasilievici Novikov, reprezentantul Statelor Unite Lincoln Mac Weagh, şi Walter E. Guiness-Lord Mayne, ministru în guvernul britanic. Printr-un mesaj trimis lui Maniu, a fost împărtăşită satisfacţia aliaţilor pentru abordarea realistă cuprinsă în propunerea opoziţiei din România. Şefii misiunilor de la Cairo au fost asistaţi de consilierii D.S. Solod, Cristopher E. Steel şi T. Masterson.

Negocierile au fost dure, la propunerile aliaţilor Iuliu Maniu făcea contrapropuneri. În continuarea tratativelor conduse de Maniu, s-a acceptat primirea celui de al doilea negociator român (C. Vişoianu), care soseşte la Cairo şi participă din data de 25 mai 1944 la reuniunile plenare ale delegaţilor. Vişoianu prezintă contrapropu-

nerile lui Iuliu Maniu care prevedeau, printre altele, următoarele deziderate:

- să se asigure suveranitatea şi independenţa României; să se asigure şi garanteze structura socială existentă; să infirme Diktatul de la Viena şi să se restaureze frontiera româno-maghiară, trasată la Trianon.
- problema frontierei româno-sovietică să fie lăsată spre soluţionare în grija conferinţei de pace.
- teritoriile româneşti eliberate de ocupaţia germano-maghiară, să fie trecute exclusiv sub administraţia românească.
- Capitala României, precum şi zonele care nu intră în operaţiile militare să fie scutite de ocupaţia armatelor aliate.
- se mai adaugă la toate aceste propuneri ale lui Maniu o serie de alte propuneri: fiscale, economice, privind despăgubirile de război etc.
- armata sovietică să părăsească România în 60 de zile de la încheierea războiului; România să fie considerată stat aliat sau cel puţin cobeligerant; pentru reuşita loviturii de stat, România să fie ajutată de trupe anglo-americane aero-purtate, cu arme şi muniţii; Semnalul de declanşare a loviturii de stat să fie dat de Reprezentanţa Aliată de la Cairo, în funcţie de ofensiva sovietică antigermană din Est, coroborată cu o debarcare maritimă la Constanţa şi cu paraşutarea de trupe la Bucureşti. Unele dintre aceste revendicări au fost acceptate la Cairo, dar refuzate ulterior la Moscova.

La 29 mai 1944 este discutat din nou în şedinţă plenară memorandul cu contrapropunerile lui Maniu.

La 1 iunie 1944, după o nouă rundă de negocieri, emisarii români au prilejul să sesizeze primatul acordat de reprezentanţii anglo-americani celui sovietic în problemele ridicate de revendicările româneşti.

La 1 iunie 1944, printr-un mesaj cifrat, trimis la Cairo, Iuliu Maniu în numele „Opoziţiei Unite“ comunică Reprezentanţei Aliate că acceptă încheierea armistiţiului în baza condiţiilor formulate de aliaţi şi îşi exprimă speranţa că se vor obţine ameliorările solicitate.

Reprezentanţa Aliată de la Cairo a constituit o mare realizare obţinută de Maniu după ani de contacte diplomatice, de luptă dramatică pentru obţinerea clauzelor favorabile ţării.

Pentru Constantin Corneanu concluzia despre Reprezentanţa Aliată de la Cairo se rezumă însă astfel: *„În lumina desfăşurării acestor evenimente şi a dezvăluirilor făcute de către unii participaţi la confruntările din culise, se poate conchide că lansarea tratativelor de la Cairo s-a constituit într-o capcană pentru România, atrasă deliberat de către Aliaţii occidentali într-un plan de disimulare şi de înşelare menit să faciliteze debarcarea aliată de la 6 iunie 1944 din Normandia“*. (p.400)

„La data de 1 iunie până la 23 August, în chip inexplicabil [...] nu s-a primit nici un răspuns la acceptarea lui Maniu a mesajului cominatoriu aliat“. Mesajul acesta, fiind deci primit, nu a putut fi vorba de o retragere a lui, dealtfel niciodată comunicată. Dimpotrivă, în ultima comunicare a emisarilor români, Aliaţii arătaseră că vor putea lua în considerare observaţiile lui Maniu la condiţiile de armistiţiu numai după ce ele vor fi primite, în întregime, de acesta.[7]

Lovitura de stat

„La 22 august, noaptea, – scrie Camil Demetrescu – am cifrat la vila în care locuiam la Snagov, mesajul prin care se aducea la cunoştinţa Aliaţilor fixarea zilei de sâmbătă 26 august a loviturii de stat. Dacă n-ar fi făcut-o Antonescu. Telegrama aceasta ne-ar fi fost adusă noaptea de Ionel Styrcea foarte enervat că nu găsise uşor drumul spre vilă (...). Telegrama pentru Cairo – via Ankara – era foarte amplă şi conţinea pe larg toate punctele din mesagiile precedente, precum şi denumirile maghiare şi bulgăreşti ale punctelor de trecere de bombardat, ca şi punctele strategice de bombardat în interior, cu taberele militare şi câmpurile de aviaţie germane de la Băneasa. Toate acestea fiind netrecute în cifror, au trebuit cifrate silabă cu silabă“.[8]

„Atmosfera era apăsătoare, de plin dezastru pe front, îşi aminteşte acelaşi Demetrescu. Cu o zi sau două înainte, Barbul ne spusese că Mihai Antonescu se hotărâse să plece cu avionul în Cipru, fiind asigurat de serviciile discrete şi devotate ale ministrului Aerului

generalul Jienescu, pentru plecarea cu un avion. Odată ajuns acolo ar fi urmat precedentul amiralului Darlan şi cu acordul Mareşalului ar fi urmat să semneze armistiţiul. Tot în acea noapte a venit Barbul, mai întâi, trimis de Icică, cu o telegramă pe care trebuia s-o cifrez cu prioritate şi imediat numai eu. Telegrama era adresată guvernului turc şi îi anunţa hotărârea celui român de a semna armistiţiul pentru a ieşi din război şi făcea apel la sprijinul Turciei în acest sens. I se cerea să procedeze imediat la demersurile necesare. Îmi amintesc textual propoziţia: „Guvernul român cere medierea guvernului turc pentru ieşirea imediată a României din război...". Telegrama era mai largă dar nu cred că scap altceva esenţial. Se degaja însă din ea, implicit dar foarte clar, din chiar cererea declanşării acestor proceduri în imediat, dar care totuşi cereau un termen de cel puţin câteva zile, o impresie de întârziere. Pe când Buzeşti, în faţa dezastrului complet de pe front, vibra de teama de a nu pierde fie şi ultimul moment cu putinţă pentru restabilirea situaţiei prin lovitura de stat".[9]

Acelaşi Camil Demetrescu împreună cu Picky Pogoneanu s-a apucat imediat de cifrarea telegramelor, operaţiune care le-a luat toată noaptea. Dimineaţa când Barbul şi Styrcea au plecat (dormiseră în camerele celor doi care cifraseră telegramele) s-au putut culca şi ei. Spre orele prânzului, Camil a fost trezit brusc de telefonul lui Buzeşti care solicita să vină să-l caute, fără a-i spune încă unde se află. Plecând de la Snagov la Buftea, unde bănuia că-l va găsi, a aflat că încă de dimineaţă venise Aurel Leucuţia cu maşina să-l ia. Părăsind Buftea, Camil s-a dus la minister unde l-a aşteptat. La minister însă a apărut în locul lui Buzeşti un subofiţer, Spătaru, cu o motocicletă cu ataş, echipat cu cască în cap şi înarmat cu puşcă mitralieră, arătându-i cartea de vizită a lui Buzeşti şi cerându-i să-l însoţească de urgenţă. L-a condus prin str. Sf. Ionică la intrările din spatele Palatului Regal, unde l-a întâlnit pe Buzeşti care i-a spus că tocmai avusese loc lovitura de stat, Ion şi Mihai Antonescu abia fuseseră arestaţi deoarece Mareşalul refuzase semnarea armistiţiului fără asentimentul şi informarea nemţilor. Buzeşti l-a însărcinat pe Camil să meargă, însoţit de Spătaru, să-l întâlnească pe Picky Pogoneanu, să schimbe între ei maşinile (a lui Picky fiind mai mare), ca să poată aduce de la Snagov aparatul de emisie-recepţie al Direcţiei Cifrului din Ministerul de

Externe. Camil încercând să-i explice că problema era mai complicată, căci aparatul „are o gardă înarmată în număr de vreo zece soldaţi, şi mai sunt şi tehnicienii lui. Cel puţin doi.“[10] Buzeşti i-a pretins să se descurce singur, luându-l şi pe Spătaru. În timpul întâlnirii de pe şosea, când vor face schimbul de maşini, să-l anunţe pe Pogoneanu de situaţia creată, dar fără încă a da publicităţii cele întâmplate. După schimbul de maşini Camil şi Spătaru au plecat la Snagov. Aici, până s-a înnoptat, toate lucrurile au fost rezolvate cu aparatul de emisie-recepţie. Ajuns la Palatul Regal, Picky Pogoneanu i-a dat să cifreze telegramele redactate de el din ordinul noului ministru de externe.

Camil Demetrescu: „Telegramele importante erau două: instrucţiunile trimişilor de la Cairo să semneze amândoi armistiţiul pe baza condiţiilor deja transmise anterior la 12 aprilie şi cererea să se acorde noului guvern aşa zisele (expresia se referă la interpretarea ulterioară; pe atunci – la 23-24 – credeam încă în realitatea lor!) condiţiuni ameliorate la Stockholm de sovietici pentru Mareşal: 1) nedeclararea războiului de către Mareşal Germaniei şi fixarea unui termen de 15 zile pentru retragerea paşnică a trupelor germane; 2) despăgubiri de război reduse: 300 milioane dolari; 3) Autonomie, respectarea suveranităţii şi 4) un district neocupat de trupele aliate, unde să-şi aibă reşedinţa guvernul şi regele (Ani de zile, cu zecile, au fost atacaţi Maniu, Buzeşti şi atâţia alţii, pentru aceste puncte, ca şi cum ei ar fi întârziat armistiţiul etc., etc.!)“ (subl. n.)[11]

„În ceea ce priveşte semnarea imediată la Cairo, am primit mai întâi un răspuns care arăta că armistiţiul va fi semnat de cum se va înapoia la Cairo unul dintre ambasadorii anglo-americani, care lipsea din oraş, iar în ceea ce priveşte ameliorările de la Stockholm, ni s-a comunicat că ele au fost acordate şi noului guvern. Sunt, de asemenea, răspunsuri care aruncă o stranie lumină timp tot de zeci de ani asupra unei acţiuni ample de calomnie istorică împotriva aceloraşi oameni politici, care prin acţiunea lor ar fi întârziat semnarea şi ar fi determinat retragerea sau agravarea condiţiilor lor. Guvernul român de atunci acoperea el călcarea şi nerespectarea de către Aliaţi şi nu mă refer numai la ruşi, ci şi la anglo-saxoni - a condiţiilor la semnarea armistiţiului şi la semnarea păcii!“[12]

Telegrama de la Stockholm

Evenimentele politice şi militare, precum şi interesele de ordin strategic şi politic din zilele 19-22 august 1944 „*au determinat* - în opinia istoricului Constantin Corneanu - *guvernul de la Moscova să accepte în totalitate cererile Mareşalului Ion Antonescu vizând un armistiţiu politico-militar pe frontul din Moldova. Controversele privind acest accept al Moscovei sunt alimentate de misterul care dăinuie asupra recepţionării telegramei de la Stockholm*“ (p.501)

Ne surprinde că în acea noapte de 22 spre 23 August 1944, în care Camil Demetrescu şi Victor Rădulescu-Pogoneanu cifrau cele două telegrame primite din partea lui Mihai Antonescu, ministrul de Externe, respectiv a „opoziţiei unite“ - la care ne-am referit mai sus - nu se pomeneşte nimic despre recepţionarea vreunei telegrame de la Stockholm. Întrebarea pe care ne-o punem este dacă această telegramă a existat cu adevărat. Textul ei nu se găseşte nici în arhivele româneşti şi nici în cele sovietice. O primă dovadă a existenţei ei, că ar fi sosit în dimineaţa zilei de 23 August, o oferă, în opinia istoricului, stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 15-16 septembrie 1944, în care se inserează poziţia lui Iuliu Maniu după întoarcerea de la Moscova a delegaţiei noastre care semnase armistiţiul, şi care se referă la o serie de amendamente din discuţiile de la Cairo, inclusiv şi la amendamentele de la Stockholm acordate şi guvernului instaurat după lovitura de stat. Pentru o înţelegere mai exactă a acestor declaraţii ale lui Iuliu Maniu - în cartea discutată scoase din context în mod tendenţios - publicăm în volumul de faţă (pp. 247-251) textul declaraţiilor din care reiese foarte clar şi fără nici un echivoc poziţia lui Iuliu Maniu faţă de textul armistiţiului semnat la Moscova.

O a doua probă a existenţei telegramei de la Stockholm în dimineaţa zilei de 23 August – în concepţia lui Corneanu – o constituie afirmaţia diplomatului şi istoricului Neagu Djuvara publicată în ziarul *Adevărul* din 5 februarie 2012: „*A sosit în adevăr la Direcţiunea Cifrului şi Cabinetului, în dimineaţa de 23 August 1944, aşadar înainte de dramatica întâlnire de la Palatul Regal, la mijlocul zilei, o telegramă de la Stockholm*“. (Corneanu, pp.505-506). Dar, surpriză, telegrama despre care relatează Neagu Djuvara nu este presupusa telegramă de la Moscova - via Stockholm – care comunica

acceptul Moscovei la condiţiile de armistiţiu ale Mareşalului Antonescu!

În noaptea de 22-23 August *„Mihai Antonescu, ministrul de externe al României l-a trimis la Stockholm pe secretarul de legaţie Neagu Djuvara (...) cu misiunea de a-i comunica lui Frederic Nanu că trebuiesc continuate tratativele de armistiţiu cu sovieticii, iar dacă invazia sovietică va lua un ritm prea precipitat, Frederic Nanu va primi o telegramă care va confirma necesitatea încheierii cu orice preţ a negocierilor“* (Corneanu, p.490). Diplomatul Neagu Djuvara a ajuns la Stockholm după 24 de ore de la lovitura de stat din 23 August 1944.

În articolul din *Adevărul* (din 5 februarie 2012), Neagu Djuvara continuă relatarea despre telegrama de la Stockholm, *„dar cel care a expediat-o a fost Consilierul de Legaţie, George Duca. Cum am spus mai sus, el este cel care, de luni de zile, ducea cu ambasada sovietică negocieri în numele opoziţiei, paralel cu ale ministrului Nanu şi fără ştirea lui [...] Or, în dimineaţa de 23 August, sovieticii, constatând că în ciuda derutei armatei române în faţa puternicului atac din 19-20 august, mareşalul Antonescu încă nu se hotăra, după trei zile, să ceară armistiţiu, s-au resemnat să accepte ipoteza care, cum am spus, li se părea mai riscantă, de a semna armistiţiul cu un nou guvern, format din Opoziţie. În acest scop, Ambasada sovietică l-a convocat urgent pe Duca, cerându-i să comunice Opoziţiei că acceptă ideea trimiterii peste liniile sovietice a unui reprezentant al Opoziţiei în numele unui guvern numit de Rege după demiterea lui Antonescu. Acesta a fost conţinutul telegramei expediate de Duca la sfârşitul dimineţii lui 23 August, prin sistemul supracifrat de care am vorbit mai sus. Telegrama va fi fost aşadar descifrată la minister la Direcţiunea Cifrului şi cabinetului, de vreunul dintre tinerii care erau admişi în <complot> şi comunicat numai lui Grigore Niculescu-Buzeşti. Întrucât acesta s-a aflat alături de Regele Mihai, împreună cu alţi doi-trei consilieri ai regelui, ca de pildă diplomatul Ioan Mocsony-Styrcea, la dramatica întâlnire cu mareşalul în după-amiaza aceleiaşi zile, e de presupus că a păstrat cu el acea telegramă devenită fără obiect după arestarea mareşalului şi formarea noului guvern în care el devenea ministru de Externe“.*

După expunerea acestui articol din *Adevărul* semnat de Neagu Djuvara, Constantin Corneanu rămâne fixat în ideea existenţei „telegramei de la Stockholm“ prin care sovieticii ar fi acordat „mari avantaje României“ dacă armistiţiul ar fi fost realizat de mareşalul Ion Antonescu: „*Conţinutul acestei telegrame sosită de la Stockholm în dimineaţa de 23 August 1944 continuă să rămână învăluită în mister, cele afirmate de Neagu Djuvara neputând fi luate în consideraţie ca un adevăr absolut. Trebuie remarcat că unul dintre intimii cercului de „complotişti“ din MAE recunoaşte, totuşi, că telegrama de la Stockholm a sosit*“ (Corneanu, p.506)

Dr. Neagu Djuvara nu numai că recunoaşte sosirea telegramei în dimineaţa zilei de 23 August, dar ne face cunoscut şi conţinutul ei!

Concluziile lui Corneanu: „*Telegrama de la Stockholm care conţinea acceptul sovietic privind modificarea articolului unu din clauzele de armistiţiu, respectiv neîntoarcerea armelor contra germanilor ca fiind o condiţiune formală şi nu numai, a sosit, după părerea mea, în noaptea de 22 spre 23 August şi a fost sustrasă de către Grigore Niculescu-Buzeşti, directorul Cabinetului Ministrului şi Cifrului din Ministerul Afacerilor Externe, membru al Partidului Naţional Ţărănesc şi omul de încredere al lui Iuliu Maniu. Referitor la importanţa postului şi a serviciilor pe care Grigore Niculescu-Buzeşti le-a făcut conjuraţilor, regele Mihai I mărturisea:* Lucrând în Ministerul de Externe, la Secţia Cifrului, Maniu mai ales profita de relaţia cu Buzeşti ca să trimită telegrama chiar din Minister. Telegramele, cele mai multe către Ankara şi Cairo, erau cifrate de însuşi Buzeşti – şi asta a durat destul de mult, perioada patruzeci şi trei, patruzeci şi patru fiind acoperită aproape în întregime“. (pp. 502-503).

Şi: „*Membrii conjuraţiei erau ferm convinşi că meritul schimbării trebuie să le revină lor, s-au precipitat şi astfel au pierdut <cartea> pe care Mareşalul <o juca>. Sovieticii au profitat de această situaţie, generată de ambiţii şi orgolii nemăsurate, pentru a ocupa România şi a nu-şi respecta, mai apoi, angajamentele luate. Ideea fundamentală a opoziţiei era aceea că România va putea fi readusă în lagărul democraţiilor occidentale indiferent de ce mijloace se vor folosi.*

Opoziţia a manifestat o grabă suspectă în a-l determina pe Regele Mihai I la actul demiterii şi arestării Mareşalului Ion Antonescu, iar acţiunea lor din ziua de 23 August 1944 a fost o lovitură de stat, care a căpătat aspectul unui act legal datorită Decretului-lege nr. 3071 din 7 septembrie 1940" (p.503)

După istoricul Constantin Corneanu *„Decizia luată la 23 August 1944 reprezintă cea mai mare eroare politico-militară din istoria României cu consecinţele de acum binecunoscute.*" (p.516)

Ipoteza că aşa-zisa „telegramă de la Stockholm" ar fi oferit condiţii favorabile României nu are nici un suport real, este o mistificare a adevărului istoric, iar cele descrise mai sus constituie doar elucubraţii cu scopul de a denigra lumea occidentală (anglo-saxonă), pe Iuliu Maniu, mai ales, pe Grigore Niculescu-Buzeşti şi pe ceilalţi „conjuraţi", cum îi place să-i califice. Ura perfid mascată împotriva lui Iuliu Maniu şi a Partidului Naţional Ţărănesc, infiltrată sistematic de către organele de propagandă comunistă timp de mai multe decenii, transformată treptat într-un naţionalism ceauşist, îşi arată roadele în lumea noastră debusolată din punct de vedere al valorilor şi standardelor de moralitate publică. Are dreptate profesorul şi istoricul Neagu Djuvara, când în dezbaterea publică de la *Adevărul* replica tăios: „E bine să se ştie, barem azi, de la un martor ocular ce neserioasă a fost intenţia mareşalului Antonescu de a negocia la vreme condiţii acceptabile cu sovieticii. Şi să se termine odată cu *povestea telegramei de la Stockholm de la 23 August, prin care U.R.S.S. accepta condiţiile de armistiţiu ale mareşalului Antonescu!*. E scandalos că unele organe de presă şi unii „istorici de meserie" refuză în continuare mărturia a, pesemne, ultimului martor ocular al evenimentului de acum 67 de ani![13]

Noi, cei care aparţinem generaţiei încercate '45, care am cunoscut toate dezastrele celui de-al Doilea Război Mondial, cu sfârtecările teritoriale, refugiile, ocupaţiile străine (germane şi sovietice), bombardamentele, foametea şi mizeria, am trăit ca un moment de extaz evenimentele de la 23 August 1944, libertatea şi pacea pe care le aşteptam cu atâta nerăbdare. Dar n-a fost să fie. Schimbările intervenite după război nu pot fi reproşate celor care cu

bună credinţă au pregătit şi realizat armistiţiul. Schimbările au fost ulterioare evenimentului şi se datoresc nesocotirii clauzelor prestabilite în tratativele de la Cairo, nerespectării stricte a Convenţiei de armistiţiu de către U.R.S.S şi de către exponenţii guvernelor Aliate în privinţa garantării independenţei şi suveranităţii naţionale, încălcării brutale a propriilor tratate contractate cu Aliaţii (Charta Atlanticului, Convenţia de la Yalta, Convenţia de la Potsdam), atitudinii mai mult decât binevoitoare, capitulantă chiar, a guvernelor anglo-americane faţă de cel sovietic asupra regiunii geografice din sud-estul şi estul Europei (România, Bulgaria, Polonia, Ungaria, ţările baltice) etc. Cu toate acestea, nu suntem de acord cu concluziile lui Constantin Corneanu ci, dimpotrivă, subscriem cu conştiinţa împăcată la concluzia lui Corneliu Coposu din lucrarea *Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui*:

„Indiferent de greutăţile copleşitoare cu care a fost confruntată ţara noastră după război, armistiţiul încheiat în 1944 a fost şi va rămâne în istorie ca un act de mare înţelepciune politică şi de înalt patriotism, salvator pentru existenţa şi pentru viitorul României”.

În încheierea acestor modeste note critice asupra voluminosului volum *Sub povara marilor decizii*, ne îngăduim să reproducem un fragment sugestiv din lucrarea unui alt participant direct la evenimentele din 23 August 1944, Augustin Vişa:

„În broşurile de propagandă comunistă, în articolele gazetăreşti şi chiar în lucrări cu pretenţii serioase, se găsesc – în descrierea evenimentelor de la 23 August 1944 – formulări ambigue şi tendenţioase, ca: „unităţile militare din Bucureşti... împreună cu formaţiunile patriotice de luptă au curăţat Capitala de hitlerişti“, sau: „...operaţiuni militare de curăţire... executate de formaţiuni de luptă patriotice şi de unităţi ale armatei române...“ etc. Prin asemenea termeni echivoci conducerea comunistă lăsa să se înţeleagă că rolul hotărâtor în lichidarea rezistenţei germane l-au avut „patrioţii comunişti“, nu formaţiunile de luptă ale poporului român, solidare în alungarea cotropitorilor. Noţiuni ca „armată“ şi

„poporul“, singurele care corespund realităţii, intervin rareori în evocările evenimentelor.

Şi fasciştii, atât cei din nord, cât şi cei din sud, foloseau asemenea metode de propagandă, fiind convinşi că prin repetarea unei minciuni, timp îndelungat, chiar şi cei care au lansat-o vor sfârşi prin a o lua drept adevăr. Ştirea falsă rămâne consemnată în ziare şi în cărţi care, ulterior vor fi folosite ca surse autentice pentru acreditarea înşelătoriei“)[14].

NOTE

1. Constantin Corneanu, *Sub povara marilor decizii. România şi Geopolitica Marilor Puteri (1941-1945).* Ediţie îngrijită şi prefaţă de conf.univ.dr. Nicolae Rauş, Editura SCRIPTA, 2007. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită. Prefaţă de prof.univ.dr. Ioan Scurtu. Editura „Cetatea de Scaun", Târgovişte, 2013.
2. Corneliu Coposu, *Armistiţiul din August 1944 şi implicaţiile lui*, Editura „Gândirea românească", Bucureşti, 1990.
3. Augustin Vişa, *Din închisorile fasciste în cele comuniste, din U.R.S.S. şi România,* Institutul pentru Analiză şi Strategie Politică Iuliu Maniu, cu o prefaţă de Gabriel Ţepelea şi un Cuvânt de încheiere de Corneliu Coposu, Colecţia „Problemele timpului", 1997.
4. Camil Demetrescu, *Note-Relatăr*i. Ediţie îngrijită de Nicolae C. Nicolescu, cu un Cuvânt înainte de Mihaela Bărbuş, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001.
5. Ioan Hudiţă, *Jurnal politic (1 ianuarie – 24 august 1944).* Publicat cu un studiu introductiv şi note de academician Dan Berindei, Editura „Roza vânturilor", Bucureşti, 1997.
   Ioan Hudiţă, *Jurnal politic (25 august – 3 noiembrie 1944),* Colecţia Odiseu, Editura „Paralela 45", 2006.
6. Paul Lăzărescu, *Nicolae Titulescu – Aniversare şi comemorare*, în „Cotidianul" din 17 martie 1992.
7. Camil Demetrescu, *Note-Relatări*, p.247-248.
8. Ibidem, p.247.
9. Ibidem, p. 326.
10. Ibidem, p.333.
11. Ibidem, p.346.
12. Ibidem, p.346.
13. Neagu Djuvara, *Misterul telegramei de la Stockholm*, în „Adevărul" din 5 februarie 2012 şi în volumul cu acelaşi titlu, Editura „Humanitas", 2012.
14. Augustin Vişa, *Din închisorile fasciste în cele comuniste din U.R.S.S. şi România*, Colecţia „Problemele timpului", 1997, pp.206-207.

Despre editor

Născut în legendarul ţinut al Herţei (6 februarie 1926), cu 14 ani înainte de anexarea acestuia la Uniunea Sovietică, **Paul Lăzărescu** a absolvit Facultatea de Litere la Bucureşti, devenind în 1946 secretar general al *Tineretului Universitar al P.N.Ț.* (T.U.N.Ț.) din Capitală. Încă din studenţie a fost redactor la ziarul *„Dreptatea”*, condus de Nicolae Carandino, cunoscându-l acolo şi pe Corneliu Coposu, în acel timp secretar politic al lui Iuliu Maniu. A fost judecat şi condamnat în două procese (1947 şi 1949) şi a executat opt ani de detenţie la Canal (1950-1952) şi la minele de plumb de la Baia Sprie (1952-1956), trecând în intervalele de anchetă şi prin închisorile M.A.I., Rahova, Văcăreşti, Jilava, Aiud.

Eliberat în 1956, nu a putut fi angajat decât ca muncitor necalificat. Abia după 1965, sprijinit de Al. Rosetti şi Boris Cazacu, a fost încadrat la Centrul de Fonetică şi Dialectologie al Academiei, lucrând în calitate de cercetător la „*Atlasul lingvistic român pe regiuni: Muntenia şi Dobrogea*” şi la volumul colectiv „*Tratat de dialectologie românească*”. În 1985 este concediat pe motiv de dosar şi se angajează până la pensionare la Întreprinderea de Difuzare a Cărţii.

În 1989, după revoluţie, a devenit directorul ziarului PNŢCD „*Dreptatea*" (1990-1991), iar din 1992 devine redactor-şef adjunct, pe probleme politice, la „*Cotidianul*". A fost în aceeaşi perioadă şi editorul suplimentului politic „*Alternativa*".

În anul 2000 a publicat volumul antologic *Rezistenţa – prima condiţie a victoriei*, cuprinzând articolele politice ale lui N. Carandino din „*Dreptatea*" anilor 1944-1947.

În 2003 a fost distins pentru lucrarea colectivă *Atlasul lingvistic român pe regiuni: Muntenia şi Dobrogea* (vol. III) cu premiul „*Timotei Cipariu*" al Academiei Române.

În 2009 a publicat volumul *Herţa. Ţinutul de basm şi vis al copilăriei mele*, în Editura Agerpres, o monografie – după cum o caracterizează chiar autorul – „*sui-generis*", adică nici foarte ştiinţifică şi nici prea sentimentală.

Retipărirea studiului lui Corneliu Coposu „*Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui*", precum şi a celorlalte mărturii ale contemporanilor participanţi la evenimente, este o depoziţie de onoare în favoarea adevărului ştiinţific care nu trebuie uitat sau deformat.

CUPRINS

Cuvânt înainte 7
Prefaţă la ediţia din 1988 11
Prefaţa autorului 13

PARTEA I
Corneliu Coposu, *Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui* *17*
Luna August 1944 în *Jurnalul lui Corneliu Coposu* 67
Ultima mărturie a lui *Corneliu Coposu despre 23 August 1944* 107
Note 116

PARTEA A II-A
Augustin Vişa:
Evenimentele de la 23 August 1944 127
Ivor Porter:
Maniu şi Puterile Aliate 141
Lovitura: Tempo II 156
Subteranele băncii 167
Ioan Hudiţă:
Jurnal politic: vineri 25 August – miercuri 30 August 176
Reuben Markham:
Iuliu Maniu aduce servicii Aliaţilor 210
Regele Mihai îi alungă pe nazişti 223
Note 237

PARTEA A III-A
Iuliu Maniu, *Aprecieri privind Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944, făcute în şedinţa Consiliului de Miniştri din 15 septembrie 1944* 247
Paul Lăzărescu, *Sub povara marilor mistificări* 252
Note 268
Despre editor 269

Anexe fotografii 273